ئابلىمىت ئابدۇللا

سالام، 3- باتالىيون

مىللەتلەر نەشرىياتى
بېيجىڭ

ئابلىمىت ئابدۇللا

سالام، 3- باتالىيون

مىللەتلەر نەشرىياتى

مۇقاۋىنى لايىھەلىگۈچى: نۇرمۇھەممەد ئۆمەر ئۇچقۇن

ISBN 978-7-105-13691-9
9 787105 136919 >

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بېكى ئادرىسى

ئابلىمىت ئابدۇللا

سالام، 3 - باتالىيون

مىللەتلەر نەشرىياتى

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى نادىرىسى

ئاپتور: ئابلىمىت ئابدۇللا

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى نادىرىسى

زاهىر ساۋدانوۋنىڭ بېغىشلىمىسى

يولداش ئابلىمىت ئابدۇللا يازغان «سالام، 3 ـ باتالىيون» ناملىق كىتابنىڭ ئارگىنالىنى قىزىقىش ئىچىدە ئوقۇپ چىقتىم. مەزكۇر ئارگىنالدا جۇڭگو دېموكراتىك ئىنقىلابىنىڭ بىر قىسمى بولغان شىنجاڭ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ۋە ئۇنىڭ مىللىي ئارمىيەسى جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ 5 ـ كورپۇسىغا ئۆزگەرتىلگەندىن كېيىن، 5 ـ كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيە 40 ـ پولك 3 ـ باتالىيونىنىڭ 1950 ـ يىل 1 ـ ئايدىن 1952 ـ يىل 1 ـ ئايغىچە قومۇل، بارىكۆل، ئاراتۇرۇك، تۇرپان، پىچان قاتارلىق جايلاردا گومىنداڭ قوشۇنى ئىچىدىكى ھەقىقەتكە قايتىشقا قارشى جاھىل كۈچلەر ۋە قوراللىق باندىتلارنى تازىلاشتىن ئىبارەت كۈرەش پائالىيەتلىرى ئاساسىي مەزمۇن قىلىنغان بولۇپ، كىتابتا چىنلىق يورۇتۇپ بېرىلگەن. مەن ئاشۇ ۋاقىتتا 5 ـ كورپۇسنىڭ مۇئاۋىن سىياسىي كومىسسارلىق ۋەزىپىسىنى ئۆتەۋاتقان ۋاقتىم بولغاچقا، 3 ـ باتالىيوندىكى كوماندىر ـ جەڭچىلەرنىڭ كۈرەش پائالىيەتلىرىدىن خەۋەردار بولۇپ تۇرغانىدىم.

مەن مەزكۇر ئارگىنالنى ئوقۇپ چىققاندىن كېيىن يولداش ئابلىمىت ئابدۇللانىڭ بۇ كىتابنى يېزىپ چىقىش جەريانىدا كۆرسەتكەن جاپالىق ئىلمىي ئەمگىكىگە تەشەككۇر ئېيتىش بىلەن بىللە بۇ كىتابنىڭ تېزرەك نەشردىن چىقىپ كىتابخانلار بىلەن يۈز كۆرۈشۈشنى ئۈمىد قىلىمەن.

زاھىر ساۋدانوۋ
2006-يىل 9-ئاي 17-كۈنى.
ئۈرۈمچى.

(شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ سابىق مۇئاۋىن سىياسىي كومىسسارى)

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بېكى نادىرسى

ئابدۇرېھىم خوجامنىيازنىڭ بېغىشلىمىسى

يولداش ئابلىمىت ئابدۇللا يازغان «سالام، 3 ـ باتالىيون» نامىلىق كىتابتا جۇڭگو دېموكراتىك ئىنقىلابىنىڭ بىر قىسمى بولغان شىنجاڭ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ۋە ئۇنىڭ مىللىي ئارمىيەسىنىڭ جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ 5 ـ كورپۇسىغا ئۆزگەرتىلگەندىن كېيىن، 5 ـ كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيەنىڭ ئۇرۇمچىدە تۇرۇشلۇق 40 ـ پولك 3 ـ باتالىيونىنىڭ خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى قىسمىلىرى بىلەن بىللە مۇرىنى مۇرىگە تىرەپ، قومۇل ـ تۇرپان ۋىلايىتىنىڭ مۇقىملىقىنى ساقلاش بىلەن بىللە، ھەر مىللەت خەلق ئاممىسىنىڭ نورمال ئىشلەپچىقىرىشىغا ۋە ھاياتى ھەم مال ـ مۇلكىنىڭ بىخەتەرلىكىگە تەھدىت سېلىۋاتقان گومىنداڭنىڭ ھەقىقەتكە قايتىشقا قارشى جاھىل كۆچلىرى ۋە قوراللىق باندىتلارنى تازىلاش كۆرەش پائالىيەتلىرى ئاساسىي مەزمۇن قىلىنغان بولۇپ، 3 ـ باتالىيوننىڭ 1950 ـ يىلىدىن 1952 ـ يىلىغىچە قومۇل ـ تۇرپان ۋىلايىتىدىكى ئىككى يىللىق كۆرەش پائالىيەتلىرى يورۇتۇپ بېرىلگەن.

مەن ئەينى ۋاقىتتا 3 ـ باتالىيوننىڭ تۇرپاندىكى 9 ـ روتىسىغا مۇئاۋىن كوماندىر ۋە قومۇلدىكى 8 ـ روتىغا كوماندىر بولۇپ، باندىت تازىلاش ئۇرۇشىغا قاتناشىپ، قومۇل ـ تۇرپان ۋىلايىتىدە ۋەزىپە ئۆتىگەنىدىم. مەن ئابلىمىت ئابدۇللانىڭ قومۇل، تۇرپان، ئۇرۇمچى، بورتالا، غۇلجا شەھىرى، غۇلجا ناھىيەسى، چاپچال، كۇنەس، چۆچەك، شىخو قاتارلىق جايلار

www.uyghurkitap.com
تۇپۇۋۇر كتاب تۈر بېكىتى
تۇپۇۋۇر كتابلارنىڭ بېگى ئادرىسى

سالام، 3 ـ باتالىيون

بىلەن خەت ـ ئالاقە قىلىپ، ھايات شاھىتلار بىلەن بىۋاسىتە سۆھبەتلىشىپ، 3 ـ باتالىيوننىڭ كۈرەش پائالىيەتلىرىنى ئىمكانقەدەر تولۇق يورۇتۇپ بېرىشكە تىرىشقانلىقىدىن ئىپارەت جاپالىق ئەمگىكىگە تەشەككۈر ئېيتىمەن!

ئابدورە ھم غوجامنياز

21 - كۈن - 8 - 2006

(خوتەن شۆبە ھەربىي رايونىنىڭ سابىق
مۇئاۋىن سىياسىي كومىسسارى)

نەشرىياتتىن

ئابلىمىت ئابدۇللا 1957 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى قومۇل شەھىرىنىڭ پالۋانتۇر يېزىسى دۆربەجىن غولئېرىق كەنتىدە دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1964 ـ يىلى 8 ـ ئايدا پالۋانتۇر يېزا دۆربەجىن مەكتىپىگە ئوقۇشقا كىرگەن. ئۇ باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقاندا «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»باشلىنىپ كېتىپ، كېيىن تولۇقسىز ئوتتۇرىنىڭ دەرسلىرىنى ئۆزلۈكىدىن ئۆگەنگەن ۋە 1978 ـ يىلى 3 ـ ئايغىچە يېزىدا ئىشلىگەن.

ئابلىمىت ئابدۇللا 1978 ـ يىلى 3 ـ ئايدىن 1981 ـ يىلى 1 ـ ئايغىچە ئۇرۇمچى تۆمۈريول تېخنىكا مەكتىپىنىڭ ئىچىدىن يانار دۇنگاتېل (ئىچىدىن يانار پاراۋۇز) كەسپىدە ئوقۇغاندىن كېيىن، ئۇرۇمچى تۆمۈريول ئىدارىسىنىڭ قومۇل پاراۋۇز ئوچاستىكىسىغا خىزمەتكە تەقسىم قىلىنغان. 1983 ـ يىلى 9 ـ ئايدا ئۇرۇمچى تۆمۈريول ج خ ئىدارىسى قومۇل ج خ باشقارمىسىغا يۆتكىلىپ ھازىرغا قەدەر مەزكۇر باشقارمىدا ئىشلەپ كەلمەكتە. ئۇ 1992 ـ يىلى 4 ـ ئايدىن 1995 ـ يىلى 10 ـ ئايغىچە ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىپ، خەنزۇ تىلى تەرجىمانلىق كەسپىگە ئىمتىھان بېرىپ ئالىي مەكتەپنىڭ تولۇق كۇرس مەدەنىيەت سەۋىيەسىگە يەتكەن. ئۇ يەنە 1992 ـ يىلى 3 ـ ئايدىن 1993 ـ يىلى 3 ـ ئايغىچە بىر يىل ئىزدىنىپ، يەتتە ئەۋلاتتىن تەركىب تاپقان، 112 ئادەمنىڭ ئىسمى چۈشۈرۈلگەن ئائىلە نەسەبنامىسىنى تۈزۈپ چىققان.

ئابلىمىت ئابدۇللا 1995 ـ يىلى 10 ـ ئايدىن باشلاپ

هازىرغا قەدەر «قاسىم پالۋان»، «دۆربەجىن ۋە ئۇ جايدىكى مەھەللىلەرنىڭ نامى»، «قومۇل دىياردىن ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاب بىغا قاتناشقان ئەزىمەتلەر»، «تارىخىي قوشاقلار چىنلىققا ئويغۇن بولۇشى كېرەك»، «يولۋاس ھەققىدە ئاڭلىغان ـ بىلگەنلىرىم، ناملىق كىتابنى ئوقۇغاندىن كېيىن» قاتارلىق 50 پارچىدىن ئارتۇق تارىخىي تېمىدا يېزىلغان ماقالىلىرىنىڭ كۆپ قىسمىنى «شىنجاڭ تارىخ ماتېرىياللىرى» «شىنجاڭ تەزكىرچىلىكى»، «قومۇل ئەدەبىياتى»، «تەقدىرداش»، «قومۇل شەھىرىنىڭ تارىخ ماتېرىياللىرى»، «قومۇل گېزىتى» قاتارلىق مەتبۇئاتلاردا ئېلان قىلدى. ئۇنىڭ «1931 ـ يىلى 5 ـ ئايدىكى قاسىم پالۋان رەھبەرلىك قىلغان قارامۇقچا جېڭى توغرىسىدىكى بەزى خاتا مەلۇماتلارغا ئىزاھات» ناملىق ماقالىسى خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلىنىپ، سىياسىي كېڭەش قومۇل ۋىلايەتلىك خىزمەت كومىتېتى تەرىپىدىن تۈزۈلگەن «قومۇل تارىخ ماتېرىياللىرى» نىڭ 4 ـ قىسمىغا كىرگۈزۈلدى.

ئابلىمىت ئابدۇللا تارىخىي ۋەقە ۋە شەخسلەرگە بولغان ئوتتەك قىزىقىشنىڭ تۈرتكىسىدە، ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسىنىڭ كۆرەش پائالىيەتلىرى توغرىسىدا بوشاشماي ئىزدەندى. 2001 ـ يىلى 3 ـ ئايدا ئۇ 3 ـ باتالىيون تەركىبىدىكى كوماندىر ـ جەڭچىلەر بىلەن ئۇچراشقاندىن كېيىن بۇ تېمىنىڭ بىر تارىخىي بوشلۇق ئىكەنلىكىنى تونۇپ يېتىپ، 3 ـ باتالىيون تەركىبىدىكى كوماندىر ـ جەڭچىلەر بىلەن ئۇچرىشىپ، بۇ بوشلۇقنى تولدۇرۇش نىيىتىگە كەلدى. 2003 ـ يىلى 10 ـ ئايدىن باشلاپ قولىغا قەلەم ئېلىپ، قومۇل، تۇرپان، ئۇرۇمچى، بورتالا، ئىلى ۋىلايەتلىرىگە كۆپ قېتىم بېرىپ، 3 ـ باتالىيون توغرىلىق جاپالىق تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىش نەتىجىسىدە بۇ كىتابنى يېزىپ چىقتى.

مەزكۇر كىتاب جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى 5 ـ كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيە 40 ـ پولك 3 ـ باتالىيوننىڭ

قومۇل، تۇرپان ۋىلايىتىدىكى ئىككى يىللىق كۆرەش پائالىيەت-لىرىنى ئاساسىي مەزمۇن قىلغان. 3 ـ باتالىيوننىڭ كوماندىر ـ جەڭچىلىرى 1950 ـ ، 1951 ـ يىللىرى قومۇل، تۇرپان ۋىلا-يەتلىرىدىكى ئازادلىق ئارمىيەنىڭ جەڭچىلىرى بىلەن بىللە گو-مىنداڭنىڭ جاھىل كۆچلىرى ۋە قوراللىق باندىتلارنى تازىلاپ، خەلقنىڭ ئازادلىقى، ھۆرلۈكى ئۈچۈن جان تىكىپ كۆرەش قىل-غانىدى. جۇڭگو دېموكراتىك ئىنقىلابى ئۈچۈن جان تىكىپ كۆ-رەش قىلغان باتۇر جەڭچىلىرىمىزنىڭ شەنىگە قاتۇرۇلغان بۇ كاتتا «گۈمبەز» ئاخىر قوپۇرۇلۇپ پۈتتى. بۇ كىتاب ئارقىلىق بۇگۈنكى بەختىيار زامانىمىزنىڭ مانا مۇشۇنداق سانسىزلىغان جەڭچى ـ كوماندىرلىرىمىزنىڭ ئىسىق قېنى بەدىلىگە قولغا كەلگەنلىكىنى ئوقۇرمەنلىرىمىزگە بىلدۈرۈش كىتابنىڭ رويابقا چىقىشىدىكى ئاساسىي نىشانىمىز بولدى.

ئابلىمىت ئابدۇللا ھازىر شىنجاڭ يازغۇچىلار جەمئىيى-تىنىڭ ئەزاسى، قومۇل ۋىلايەتلىك يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى. بىز ئۇنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن تېخىمۇ ياخشى نادىر ئەسەرلەرنى يېزىپ خەلققە تەقدىم قىلىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

مىللەتلەر نەشرىياتى ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمى
2014 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى نادىرىسى

ئاپتوردىن

بۇ كىتابتا 3 ـ باتالىيوننىڭ 1950 ـ يىلى 1 ـ ئايدىن 1952 ـ يىلى 1 ـ ئايغىچە قومۇل، تۇرپان ۋىلايىتىدىكى ئىككى يىللىق كۆرەش پائالىيەتلىرى قىسقىچە بايان قىلىندى. كىتابنىڭ ئاخىرىغا مۇئاۋىن ئىزۋوت دەرجىلىكتىن يۇقىرى كوماندىرلارنىڭ رەسمىي بىلەن قىسقىچە تەرجىمىھالى بېرىلدى. 8 ـ روتا 4 ـ ئىزۋوتنىڭ كوماندىرى تۇرغان ھەمرايىغنىڭ رەسمىي تېپىلمىغاچقا، پەقەت تەرجىمىھالى بېرىلدى.

مەن بۇ كىتابنى يېزىش جەريانىدا تۇرپان، ئۇرۇمچى، بورتالا، غۇلجا شەھىرى، غۇلجا ناھىيەسى، چاپچال، كۇنەس، سۇيدۇڭ، شىخو قاتارلىق جايلارغا بېرىپ، 1950 ـ يىلى 1 ـ ئايدا 3 ـ باتالىيون تەركىبىدە قومۇل، تۇرپانغا بېرىپ باندىت تازىلاش ئۇرۇشىغا قاتناشقان كوماندىرلاردىن ئەخمەت تۇردىيېف، ئابدۇرېھىم خوجامنىياز، سوپى ئايۇپوف، ھادى روزىيېف، ئابدۇۋاھىت ئولاتايېف، مۇقاجان قالى (قازاق)، نۇرجان كەڭرىبەرگىن (قازاق)، ئابدۇللا نىيازوف (خۇيزۇ)، تاھىر موردىنوف، تاھىر ئىسكەندىروف، ئەخمەتجان ياقۇپوف، يۇسۇپجان ئوسمانوف، تۇرغان پەيزۇللايېف، ۋۇ شۇۋېن (شىبە)، ئابلەت نىياز، مەتمۇسا ھوشۇر، مۇھەممەت ئەسمىتۇللا، تۇرداخۇن مامۇتوف قاتارلىق كوماندىرلار بىلەن بىۋاسىتە سۆھبەتلەشتىم. ئۇلار مېنى نۇرغۇنلىغان يازما ۋە ئاغزاكى ماتېريال بىلەن تەمىنلىدى. بولۇپمۇ ئەخمەت تۇردىيېف، سوپى ئايۇپوف، ئابدۇرېھىم خوجامنىياز قاتارلىق كوماندىرلار مېنىڭ بۇ كىتابنى يېزىپ چىقىشىمغا باشتىن ـ ئاخىر يارەملەشتى. كىتابنىڭ ئارگىنالى

پۈتكەندىن كېيىن ئەخمەت تۇردىيېف ئاكا كۆرۈپ چىقىپ، مۇھىم تۈزىتىش ۋە تولۇقلاش پىكرىنى بەردى.

1951 ـ يىل 1 ـ ئايدا قومۇل دىيارىدىن 3 ـ باتالىيونغا قوبۇل قىلىنغان يېڭى ئەسكەرلەرنىڭ ئىسىملىكىنى تۇرغۇزۇشىمغا ئەرشىدىن زىكرىيا، ئابدۇراخمان ھەسەن، سۇلايمان نىياز، نەمەت ئەمەت، ئەخمەت بوسۇق، ئابدۇللا ھاشىم، ئابدۇسەمەت تۇرسۇن قاتارلىقلار يېقىندىن ياردەم بەردى. ئاخىرىدا ئابلىز ئىسمائىل، خوجا سالى ئاكىلار كىتابنىڭ رەتلىنىپ بولغان نۇسخىسىنى كۆرۈپ، يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا مۇھىم تۈزىتىش، تولۇقلاش پىكىرلىرىنى بەردى.

يەنە مېنىڭ بۇ كىتابنى يېزىپ چىقىشىمغا، بولۇپمۇ 3 ـ باتالىيوندىكى كوماندىرلارنىڭ رەسىمى ۋە تەرجىمىھالىنى توپلىشىمغا شىنجاڭ ھەربىي رايونى كادىرلار بىرىنچى دەم ئېلىش ئورنىدىن ئابدۇكېرىم شاۋۇدۇنوف، سۇلايمان ھوشۇروف، ئابدۇۋاھىت مۇھەممىدى، خاجىنگو (شىبە)، 2 ـ دەم ئېلىش ئورنىدىن ھاشىمجان مۇسايېف، ۋۇ خاۋمىن (شىبە)، 3 ـ دەم ئېلىش ئورنىدىن سۇلتان مامۇت قاسىموف، ئاسىم مەمىروف، دۇقاي قوجايېف (قازاق)، 4 ـ دەم ئېلىش ئورنىدىن مۇزەپپەر ئابدۇللايېف، ئەرشىدىن ھېيتھاجى، خېلىل زۇنۇنوف ، سەيدازىم تۇرسۇن (ئۆزبېك) ھەمدە ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ئىشلىرى نازارىتىنىڭ سابىق نازىرى ئابلىز رەخىموف ، ئاپتونوم رايونلۇق ئاشلىق نازارىتىنىڭ سابىق نازىرى مەخمۇت يۈسۈپ، شىنجاڭ ئۆكتەبىر تىراكتور زاۋۇتىنىڭ سابىق تېخنىكى ئۆمەرجان سابىتوف، شىنجاڭ ئاشلىق مەكتىپىنىڭ سابىق مۇدىرى تالىپ سابىتوف، ئىلى ئوبلاستلىق مائارىپ ئىدارىسىنىڭ سابىق مەسلىھەتچىسى توختى ئىبراھىم، غۇلجا شەھەرلىك پارتكومنىڭ دەم ئېلىشقا چىققان كادىرى مۇھەممەتجان تېيىپوف ، غۇلجا شەھىرىنىڭ سابىق باشلىقى مۇھەممەتئىمىن ئۆمەروف، چاپچال ناھىيەلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمىنىڭ سابىق

باشلىقى جىگې (شىبە، خەنزۇچە ئىسمى جاۋجىگو)، يېزا ئىگىلىك 4 ـ دىۋىزىيە 61 ـ پولكىنىڭ دەم ئېلىشقا چىققان شوپۇرى نىزامىدىن ۋەلىيېۋ قاتارلىقلار ۋە 1947 ـ يىلى تۇرپان، پىچان، توقسۇندا دېھقانلار ئىنقىلابىغا قاتناشقان پېشقەدەملەردىن سەيدۇللا قايىت، ئەخمەتنىياز ئىبراھىم (ھازىر ئۇرۇمچىدە دەم ئېلىشتا)، سىدىقجان جەلىلى (ھازىر ئۇرۇمچىدە دەم ئېلىشتا)، تۇرسۇن مامۇت، نىياز جامال قاتارلىق كىشىلەر يېقىندىن يارداەم بەردى.

يەنە تۇرپان شەھەرلىك 4 ـ ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ سابىق سېكرېتارى ئابدۇراخمان ئابدۇللا، يېزا ئىگىلىك 4 ـ دىۋىزىيە ئەمگەك، مائاش باشقارمىسىنىڭ سابىق باشلىقى ئۆمەرجان قادىر، يېزا ئىگىلىك 4 ـ دىۋىزىيە 64 ـ پولك ئىجتىمائىي سۇغۇرتا مەركىزىدىن خالمۇرات ئوبۇل، 64 ـ پولك كادىرلار بۆلۈمىدىن ئادىلجان سادىر، چاپچال ناھىيە قاينۇق يېزىسىنىڭ باشلىقى پولات ھۇسېين قاتارلىق كىشىلەر تېلېفون ۋە خەت ئالاقە ئارقىلىق مېنىڭ ماتېريال توپلىشىمغا يېقىندىن يارداەم بەردى. مەن يۇقىرىقى كىشىلەرگە كۆپتىن ـ كۆپ رەھمەت ئېيتىمەن.

كىتابقا كىرگۈزۈلگەن رەسىملەر كونا رەسىملەر بولغاچقا، «مەھمۇدىيە رەقەملىك پۈركىمە رەسىم بېسىش ئورنى»نىڭ خوجايىنى مەخمۇتجان قادىر رەسىملەرنى كومپيۇتېردا كۆپەيتىپ رەتلەپ تەييارلاش ئۇچۇن كۆپ ئەجىر سىڭدۈردى. بۇ يەردە مەخمۇتجان قادىرغىمۇ ئالاھىدە رەھمەت ئېيتىمەن.

3 ـ باتالىيوننىڭ قومۇل ـ تۇرپان ۋىلايىتىدىكى كۇرەش پائالىيەتلىرى يېرىم ئەسىرنىڭ ئالدىدىكى ئىشلار بولغاچقا كىتابتا خاتا كەتكەن، چۈشۈپ قالغان جايلىرى بولۇشى مۇمكىن. بۇ ۋەقەلىكلەرنىڭ شاھىتلىرى بولغان 3 ـ باتالىيوندىكى كوماندىر ـ جەڭچىلەرمۇ يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن كۆپ قىسمى ۋاپات بولۇپ كېتىپ، ھاياتلىرى ساناقلىقلا قالغان

بولۇپ، ئۇلارمۇ ياشىنىپ قالغاچقا، خاتىرىسىنى يوقاتقان ياكى يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئەينى يىللاردىكى ۋەقەلەر تېپىسىدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتكەن. شۇڭا، كىتابتا چۈشۈپ قالغان، خاتا كەتكەن مەزمۇنلار بولسا يۇقىرىقى ۋەقەلەرنى بىلىدىغان كىتابخانلارنىڭ تولۇقلىشىنى، تۈزىتىشىنى ۋە تەكلىپ ـ پىكىر بېرىشىنى سەمىمىي ئۈمىد قىلىمەن.

2012 ـ يىل 5 ـ ئاي قومۇل.

مۇندەرىجە

بېغىشلىمىلار 1
نەشرىياتتىن 1
ئاپتوردىن 1

بىرىنچى بۆلۈم

40 ـ پولكنىڭ 3 ـ باتالىيونى قومۇلدا

3 ـ باتالىيون كېلىشتىن ئىلگىرىكى قومۇل ۋەزىيىتى 1
3 ـ باتالىيوننىڭ قومۇلغا كېلىش سەۋەبى 3
قومۇلدا ئۇچرىشىش 5
بارىكۆلگە يۈرۈش 28
قورشاۋدا قالغان ناھىيە بازىرى 39
ئاراتۇرۇككە ئاتلىنىش 42
40 كۈنلۈك جەڭ 48
قوشۇندىكى تەڭشىلىش 60
يېڭى ئەسكەرلەر 63
قالدۇق باندىتلار 68
قومۇلدىن قايتىش 77
قومۇلدا ئىززەتلەنگەن ئەر 88
قايتا ئۇچراشقان «رەقىبلەر» 100
سەپداشلار سۆھبىتى 108
قوشۇمچە: كوماندىرلار ئارخىپى 110

ئۇيغۇر كتاب تۈر بېكىتى
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ يېڭى ئادرىسى
www.uyghurkitap.com

ئىككىنچى بۆلۈم
3 ـ باتالىيوننىڭ 9 ـ روتىسى تۈرپاندا

9 ـ روتا كېلىشتىن ئىلگىرىكى تۈرپان ۋەزىيىتى 215
9 ـ روتىنىڭ تۈرپانغا كېلىش سەۋەبى 216
تۈرپاندىكى ئۇچرىشىش 220
9 ـ روتىنىڭ تەشكىلىي قۇرۇلمىسى 221
يوغان تېرەكتىكى جەڭ 223
يېڭى ئەسكەر يېڭى كۈچ 225
تۈرپاندىن قايتىش 226
قوشۇمچە: كوماندىرلار ئارخىپى 228

پايدىلانغان ماتېرىياللار 266
خاتىمە 268

بىرىنچى بۆلۈم

3 ـ باتالیون كېلىشتىن ئىلگىرىكى قومۇل ۋەزىيىتى

قومۇل خەلقى تارىختىن بۇيان ئەكسىيەتچى ھۆكۈمەتنىڭ زۇلمىنى يەتكۈچە تارتقانىدى. «نەدە زۇلۇم بولسا، شۇ يەردە قارشىلىق بولىدۇ» دېگەن يەكۈنمۇ ئاساسسىزلا چىققان ئەمەس. قومۇلدا ئەكسىيەتچى ھۆكۈمەت بىلەن قومۇل ۋاڭلىرىنىڭ چېكىدىن ئاشقان زۇلمىغا قارشى 1907 ـ يىلىدىكى تورپاقلار قوزغىلىڭى، 1912 ـ يىلىدىكى تۆمۈر خەلىپە (1871 ـــ 1913) رەھبەرلىك قىلغان خەلق قوزغىلىڭى، 1931ـيىلى ئەتىيازدا پارتىلىغان پۇتۇن شىنجاڭغا زور تەسىر كۆرسەتكەن قومۇل دېھقانلار قوزغىلىڭى، 1946 ـ يىلى 8 ـ ئايدىكى سېيىت باتۇر بىلەن ئونانباي (قازاق) باتۇرلار رەھبەرلىك قىلغان گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ مۇستەبىت ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى كۆتۈ-رۈلگەن خەلق قوزغىلىڭى بولۇپ ئۆتكەن. بۇ قوزغىلاڭلاردىن 1946 ـ يىلى 8 ـ ئايدىكى خەلق قوزغىلىڭى جۇڭگو دېموكرا-تىك ئىنقىلابىنىڭ بىر قىسمى بولغان ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى غەلىبە قىلىپ، يېڭىلگەن گومىنداڭ ھۆكۈمىتى بىلەن تىنچلىق سۆھبىتى ئۆتكۈزۈپ، شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇلۇش مۇناسىۋىتى بىلەن قوزغىلاڭ سۆھبەت ئارقىلىق تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىنغاندىن باشقا قوزغىلاڭلارنىڭ ھەممىسى ئەكسىيەتچى ھۆكۈمەت بىلەن قومۇل ۋاڭلىرىنىڭ ئۆز ئارا تىل بىرىكتۈرۈپ ھىيلەـمىكىر ئىشلىتىپ، مىللىي مۇناپىقلارنى

سېتىۋېلىپ سۈيىقەست ئىشلىتىش، چەت ئەل كۈچلىرىنىڭ قول تىقىشى سەۋەبلىك ئاخىر پاجىئەلىك ھالدا قانلىق باستۇرۇۋېتىلدى. گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى خەلق ئۈستىدىكى زۇلۇم ۋە ئالۋان ـ ياساقنى يېنىكلەتمەكتە يوق تېخىمۇ ئېغىرلاشتۇرۇۋەتتى، ئۇلار ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنى، دېموكراتىيەنى ھىمايە قىلىدىغان كىشىلەرنى نازارەت ئاستىغا ئالدى، بەزىلىرىنى بولسا نەزەربەند قىلدى. شۇنىڭ بىلەن قومۇلدا گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ مۇستەبىت ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى تۇرۇپ، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنى ھىمايە قىلىدىغان «ئۇچ ھالقا ياشلار تەشكىلاتى» قۇرۇلغان بولۇپ، بۇ تەشكىلاتنىڭ ئۇرۇمچى، تۇرپان، قومۇلدا گۇرۇپپىلىرى بار ئىدى (باش رەھبەرلىك ئاپپاراتى ئۇرۇمچىدە ئىدى). قومۇلدا نىياز سوپا (1905 ــ 1988)، ئەۋەيس ھاجى (1916 ــ 1998)، ئىمىن نۇرۇللا (1914 ــ 1997)، ئابلا تۆمۇر (1922 ــ 2010)، ئىمىن ئوسمان (1928 ــ 1999) ۋە شۇ ۋاقىتتىكى قومۇل دارىلمۇئەللىمىن ئوقۇغۇچىلىرىدىن ھامۇت خالىق (1977 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى 46 يېشىدا شاڭخەيدە ۋاپات بولغان)، ئىسمائىل ياقۇپ (2006 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى 77 يېشىدا قومۇلدا ۋاپات بولدى)، ھامۇت نامان (1978 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى 47 يېشىدا قومۇل شەھىرىدە ۋاپات بولغان)، مەخمۇت سىدىق (ھازىر خوتەندە پېنسىيەدە)... قاتارلىق ياشلار بۇ تەشكىلاتنىڭ ئەزالىرى ئىدى. ئۇلار كۈرەشنى تاكى شىنجاڭ تىنچلىق بىلەن ئازاد بولغانغا قەدەر داۋاملاشتۇرۇپ ئازادلىقنى كۈتۈۋالدى.

3 ـ باتالیوننىڭ قومۇلغا كېلىش سەۋەبى

يۇقىرى دەرىجىلىك رەھبەرلىك شىنجاڭنىڭ ھەر قايسى ۋىلايەت، ناھىيەلىرىدىكى يېڭىدىن قۇرۇلغان خەلق ھاكىمىيەتلىرىنى مۇستەھكەملەش ۋە ھەر قايسى ۋىلايەتلەردە تۇرۇشلۇق خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى قىسىملىرى بىلەن يەرلىك خەلق ئاممىسى ئوتتۇرىسىدا كۆۋرۈكلۈك رول ئويناش مەقسىتىدە 5 ـ كورپۇسنىڭ 13 ـ دىۋىزىيەسىنى[1] قەشقەردە تۇرۇشقا، 14 ـ دىۋىزىيەسىنى[2] شىخودا تۇرۇشقا، 5 ـ كورپۇسقا بىۋاسىتە قاراشلىق مۇستەقىل 1 ـ ئاتلىق پولكنى[3] ئالتايدا تۇرۇشقا، مۇستەقىل 2 ـ ئاتلىق پولكنى[4] كۈنەس ئارالتۆپىدە تۇرۇشقا (ئۇزۇن ئۆتمەي شىخو ۋە يەنسىخەينى قوغداش ئۈچۈن يۆتكەلگەن)، 13 ـ دىۋىزىيەنىڭ 37 ـ پولكىنى[5] ئاقسۇغا، 38 ـ پولكىنى[6] قەشقەرگە، 39 ـ پولكىنى[7] خوتەنگە، 14 ـ دىۋىزىـ

---

[1] دىۋىزىيە كوماندىرى مەمتىمىن ئىمىنوف (1915 ـــ 1970)، سىياسىي كومىسسارى ماخوڭشەن (1918 ـــ 2010).

[2] دىۋىزىيە كوماندىرى ئىبراھىمباي ئالىمجانوف (قازاق، 1918 ـــ ؟)، سىياسىي كومىسسارى خۇجىڭ.

[3] پولك كوماندىرى بەدەلقان سۇگۇربايېف (قازاق، 1912 ـــ ؟)، سىياسىي كومىسسارى ئايتېكىن ئامانجانوف (قازاق، 1916 ـــ ؟).

[4] پولك كوماندىرى سوپاخۇن سۇۋۇروف (1915 ـــ 2001)، سىياسىي كومىسسارى نوكىرشوف (قازاق، 1916 ـــ ؟).

[5] پولك كوماندىرى ئامانتۇر بايزاكوف (قىرغىز، 1919 ـــ 1983)، سىياسىي كومىسسارى مەخمۇتجان سايىتوف (1923 ـــ 2012.)

[6] پولك كوماندىرى قۇربان مەمەتوف (1915 ـــ 1988)، سىياسىي كومىسسارى قۇربان مامۇتوف.

[7] پولك كوماندىرى ئابدۇرېھىم سامساق (1920 ـــ 1997، ئابدۇرېھىم مەمەتوف دەپمۇ ئاتىلىدۇ)، سىياسىي كومىسسارى توختى ئىمىنوف (1921 ـــ ؟).

يەنىڭ 41 ـ پولكىنى[1] چۆچەككە، 42 ـ پولكىنى[2] غۇلجىغا ئەۋەتكەنىدى. يۇقىرىقى پولكلار قاتاردا ئۇرۇمچىگە كىرىپ ئورۇنلاشقان 14 ـ دىۋىزىيە 40 ـ پولكىنىڭ 3 ـ باتالىيون ئىشتابى ۋە ئۇنىڭ 7 ـ، 8 ـ روتىلىرى قومۇلغا ئەۋەتىلگەنىدى.

---

[1] پولك كوماندىرى ئەلىكسىنكا مەتۋى (رۇس)، سىياسىي كومىسسارى ئابلىز رەخىموف (1921 ــ 2012).

[2] پولك كوماندىرى رامىزان ئوسمانوف (قازاق، 1922 ــ ؟)، سىياسىي كومىسسارى توختى ئىبراھىموف (1921 ــ 2007).

قومۇلدا ئۇچرىشىش

1949 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى شىخو 1 ـ پولكى پولك كوماندىرى مەرغۇپ ئىسھاقوف (تاتار، 1923 ـــ 1991) بىلەن سىياسىي كومىسسارى بوۋكەي مۇقايېف (قازاق، 1923 ـ) نىڭ قوماندانلىقىدا ئۇرۇمچىگە كىرىپ ئورۇنلىشىدۇ. ئارىدىن ئۇزۇن ئۆتمەي ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسى جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ 5 ـ كورپۇسى قىلىپ ئۆزگەرتىپ تەشكىللىندۇ. ئۇرۇمچىگە كىرىپ ئورۇنلاشقان شىخو 1 ـ پولكى 5 ـ كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيە 40 ـ پولكى قىلىپ ئۆزگەرتىپ تەشكىللەنگەندىن كېيىن، ئىلگىرىكى پولكنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى مۇھەممەتجان يۈسۈپوف پولك كوماندىرلىقىغا، 3 ـ باتالىيوننىڭ كوماندىرى تەلغەت گىممەدىنوف پولكنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرلىقىغا[1]، بوۋكەي مۇقايېف يەتتىلا پولكنىڭ سىياسىي كومىسسارلىقىغا[2]، خېلىل زۇنۇنوف پولك مۇئاۋىن سىياسىي كومىسسارلىقىغا[3]، ئەبەيدۇللا مۇقتەروف پولك ئىشتاب باشلىقلىقىغا، ھاشىم ئىبراھىموف پولك سىياسىي باشقارمىسىنىڭ مۇدىرلىقىغا[4]، ئابدۇللا شايىاخونوف پولك ئارقا سەپ بۆلۈمىنىڭ باشلىقلىقىغا تەينىلىندۇ. پولك ھەربىي تەييارلىق بۆلۈمىنىڭ باشلىقى مۇھەممەت ئىسمائىلوف 3 ـ باتالىيوننىڭ كوماندىرلىقىغا تەينىلىنىپ، قومۇلغا بېرىش ۋەزىپىسىنى تاپشۇرۇۋالىدۇ.

---

[1] كېيىن ئابلىز رەخموف مۇئاۋىن پولك كوماندىرلىقىغا تەينىلەنگەن.

[2] كېيىن دۇڭ شياڭسېن پولك سىياسىي كومىسسارلىقىغا تەينىلەنگەن.

[3] ئىلگىرى پولكلارغا مۇئاۋىن سىياسىي كومىسسار قويۇلمىغان بولۇپ، 1951 ـ يىلى 8 ـ ئايدىن باشلاپ مۇئاۋىن سىياسىي كومىسسار قويۇلغان.

[4] كېيىن لى گېڭيۇ (1924ـــ2006) سىياسىي باشقارمىنىڭ مۇدىرلىقىغا تەينىلەنگەن.

3 ـ باتالیوننىڭ يېڭىدىن تەيىنلەنگەن كومانداىرى مۇھەممەت ئىسمائىلوف 1950 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى پولك رەھبەرلىكىنىڭ 3 ـ باتالیون 9 ـ روتىنىڭ تۇرپانغا بېرىشى، قالغان 7 ـ ، 8 ـ روتىلارنى ئېلىپ باتالیون ئىشتابى بىلەن 7 ـ يانۋارغىچە قومۇلغا يېتىپ بېرىش بۇيرۇقىنى تاپشۇرۇۋالىدۇ. 6 ـ يانۋار كەچتە مۇھەممەت ئىسمائىلوف قىسمىلارنىڭ سەپەر تەييارلىقى پۈتكەنلىكى توغرۇلۇق پولك رەھبەرلىكىگە دوكلات قىلىش ئۈچۈن، پولك ئىشتابىغا بېرىپ دوكلات قىلىپ بولۇپ قايتىپ چىقىشىغا، شۇ ۋاقىتتىكى شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى بۇرھان شەھىدى مۇھەممەت ئىسمائىلوفنى ئىشخانىسىغا چاقىرتىدۇ. مۇھەممەت ئىسمائىلوف بۇرھان شەھىدىنىڭ ئىشخانىسىغا كىرىشىگە ئۇنىڭغا كىرىسلودا ئولتۇرغان بىر ئادەمنى تونۇشتۇرۇپ: «بۇ كىشى قومۇلنىڭ ۋالىيسى يولۋاس (1888 ــ 1971) بەگنىڭ ئوغلى ياقۇپبەگ (1913 ــ 1991) بولىدۇ. سىزلەر قومۇلغا بارغاندىن كېيىن، يەرلىك خەلقلەر بىلەن ئوبدان چىقىشىپ، مۇناسىۋەتنى ياخشىلاپ ئۆتىڭىزلەر. قومۇلدا يولۋاس بەگ بار، ئۇ قومۇلنىڭ ئىشلىرىنى ئوبدان بىلىدۇ. مەن سىزنى ئىشخانامغا چاقىرتىشىمدىكى سەۋەب سىزنى ياقۇپبەگ بىلەن تونۇشتۇرۇپ قويۇش ئۈچۈن ئىدى» دەيدۇ. بۇرھان شەھىدى يەنە بەزى ئەھۋاللار توغرىسىدا ئۆزىنىڭ قارىشىنى بايان قىلىپ بولغاندىن كېيىن، مۇھەممەت ئىسمائىلوفنىڭ قايتىشىغا رۇخسەت قىلىدۇ ۋە ئۇزىتىپ چىقىۋېتىپ يەنە: «يولۋاس بەگدە خېلى ئەندىشە بار ئوخشايدۇ، سىز قومۇلغا بارغاندىن كېيىن ئۇنىڭغا ئوبدانراق خىزمەت ئىشلەپ، ئۇنى خاتىرجەم قىلىڭ» دەپ تاپىلايدۇ.

بىز ئالدى بىلەن 1946 ـ يىل 8 ـ ئايدىكى سېيىت باتۇر، ئونانباي باتۇرلار رەھبەرلىك قىلغان قومۇل كۆشۈتە قوزغىلىڭى توغرۇلۇق ئازراق توختىلىپ ئۆتەيلى:

1946 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى گومىنداڭنىڭ قو-

ۋۇقتا تۈرۈشلۇق ئاتلىق ئەسكەرلەر پولكىنىڭ 2 ـ روتىسىدىكى تۆت ـ بەش ئەسكەر چارلاش ئېلىپ بېرىۋېتىپ نامداۋانغا كېـ- لىپ، شۇ يەردە ئولتۇرۇشلۇق بىر دېھقاننىڭ ئۆيىگە كېلىپ قوي سويدۇرۇپ يەپ، ئارقىدىن بۇ دېھقاننىڭ قىزىنى چىملىققا سۆرەپ ئېلىپ چىقىپ نۆۋەتلىشىپ باسقۇنچىلىق قىلىدۇ. بۇنى ئاز دەپ ئەسكەرلەر ئاتلىرىنى دېھقاننىڭ ئارپا ئېتىزىغا قويۇپ بېرىپ، ئېتىزلىقنى ۋەيران قىلىدۇ. بۇ پاجىئەنى ئاڭلىغان قوراي، نېرىن، تۆمۈرتى قاتارلىق جايلاردىكى خەلقنىڭ غەزىپى قاينىپ تاشىدۇ. 8 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى ئوسمان ئىسلامنىڭ 50 ــ 60 دەك ئادىمى كېچىدە غەربىي تاغ يېزىسىغا بېرىپ، 800 دىن ئارتۇق قوي، 40 ئات، 50 تۆگە، 80 كالىنى بۇلاپ كېتىدۇ. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان تەڭرىتاغ يېزىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ئو- نانباي بەيجىيەن، يېزا باشلىقى سېيىت باتۇر بىلەن ئالاقىلـ- شىپ، 80 ــ 90 دەك ئادەمنى يىغىپ، باندىتلارنى قوغلايدۇ. نېرىنكىر تاشيولىغا قايرىلىدىغان جايدىكى ئورمانلىققا كەلگەندە ئۇلار باندىتلارغا يېتىشۋېلىپ، باندىتلارنى تارمار قىلىپ، مال ـ چارۋىلارنى قايتۇرۇپ قوۋۇققا كەلگەندە، گومىنداڭنىڭ قوۋۇقتا تۇرۇشلۇق پولكى مال ـ چارۋىلارنى تارتىۋېلىپ، سېيىت باتۇر بىلەن ئونانباي باتۇرغا: «مال ـ چارۋىلارنى ئىگىلىرى ئەتە كېـ- لىپ بىزدىن ئېلىۋالسۇن» دەپ ئۇلارنى قايتۇرۇۋېتىدۇ. گو- مىنداڭچىلار قوي ـ كالىلارنى ئۆلتۇرۇپ يەپ، ئاتلارنى ھەربىي ئات قىلىۋالىدۇ. مال ـ چارۋىلارنى ئالغىلى بارغان ئىگىلىرى قۇرۇق قول قايتىپ كېلىدۇ، بۇ ۋەقە خەلقنىڭ قاتتىق غەزىپـ- نى قوزغايدۇ.

يۇقىرىقى ئىشلارنى ئاز دەپ گومىنداڭچىلار 8 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى ساڭ فامىلىلىك بىر ئىزۋوت كوماندىرىنى ئونانباي باتۇر- نى قەستلەپ ئۆلتۇرۇشكە ئەۋەتىدۇ، نەتىجىدە ئونانباي باتۇرنى ئۆلتۇرۇشنىڭ ئورنىغا ئۆزى تۇتۇلۇپ قېلىپ ئۆلتۇرۇلىدۇ.

يۇقىرىقى بىر قاتار ئىشلار يۈز بەرگەندىن كېيىن، سېيىت باتۇر بىلەن ئونانباي باتۇر مەسلىھەتلىشىپ، گومىنداڭچىلارنىڭ

ئەدىپىنى بەرمەكچى بولۇپ، بىرلىكتە كۆشۈتىدىكى گومىنداڭ ـ نىڭ بىر روتىسىغا ھۇجۇم قىلىدۇ ۋە دۈشمەننى كۆپ چىقىمدار قىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن قوزغىلاڭ باشلىنىپ كېتىدۇ. كېيىن قومۇلدا تۇرۇشلۇق 178 ـ بىرىگادا مال دوختۇرخانىسىنىڭ باشلىقى دۆلەتخان ھەسەنوف بىرىگادا كوماندىرىنىڭ تەكلىپى بىلەن سىيىت باتۇر، ئۇنانباي باتۇرلار بىلەن سۆھبەت قىلغىلى نىرىنغا چىقىپ، قوزغىلاڭچىلارغا قوشۇلۇپ كېتىدۇ.

بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان قومۇلدىكى 178 ـ بىرىگادا قوزغىلاڭنى باستۇرۇشقا تۆت ماشىنا ئەسكەر چىقىرىدۇ. ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقان سىيىت باتۇر بىلەن ئۇنانباي باتۇر قوزغىلاڭچى قوشۇننى كۆشۈتە ئېغىزىنىڭ جەنۇبىدىكى زەمبىرەك سۈپىلىرىنىڭ ئەترا ـ پىدىكى ئېقىن ـ جىرالارغا ئورۇنلاشتۇرۇپ، گومىنداڭنىڭ نۇرغۇن ئەسكىرىنى قىرىپ تاشلايدۇ. قىلىچىنى پۇلاڭلىتىپ، ئەسكەرلىرىنى ھۇجۇمغا ئۆتۈشكە زورلاۋاتقان دۈشمەن كوماندىرىنى مەرگەن نۇرغالى[1] ئېتىپ ئۆلتۈرىدۇ. گومىنداڭ ئەسكەرلىرى ئۇنىڭ جەستىنى ماشىنىغا سېلىپ قومۇلغا قاراپ بەدەر تىكىۋېتىدۇ.

بۇ قوزغىلاڭغا باشقا تاغ خەلقلىرىمۇ ئاۋاز قوشۇپ قاتناشىدۇ. تاشارنىڭ شۇ ۋاقىتتىكى تۇتۇن بېگى(بوجاڭ) ئابلا سىيىت[2] تاشاردىن نىرىمان ئاسىم، ئېلىم نىياز، غوجابدۇللا مەمەتنىياز، تالىپ مېھرۇللا، شامەت دۇگامەت، سالى سۇبۇرنىياز، يەھيا كۆسۆ، ئەنگارۇل گۇلى[3]، قادىر قۇربان، ئابلىمىت مەتنىياز قا ـ

---

[1] نۇرغالى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا زىيانكەشلىككە ئۇچراپ ئۆلۈپ كەتكەن.

[2] ئابلا سىيىت جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلۇشتىن ئىلگىرى ۋە كېيىن ئۇزۇن يىللار ماڤارىپ سىستېمىسىدا ئوقۇتقۇچى، مەكتەپ مۇدىرى، سابىق قومۇل ناھىيىلىك، كېيىن قومۇل شەھەرلىك ماڤارىپ ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى بولۇپ ئىشلەپ پېنسىيەگە چىققان. 2005 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى 83 يېشىدا قومۇلدا ۋاپات بولغان.

[3] ئەنگارۇل گۇلى (ئەنۋەر دەپمۇ ئاتىلىدۇ) 1951 ـ يىل 1 ـ ئايدا 3 ـ باتالىيونغا ئەسكەر بولۇپ، كېيىن بورتالا ئوبلاستىغا قاراشلىق جىڭ ناھىيەسىدە ئولتۇراقلىشىپ قالغان، 2008 ـ يىلى 4 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى 89 يېشىدا جىڭ ناھىيەسىدە ۋاپات بولغان.

تارلىق ئون مەرگەننى قوزغىلاڭغا يارەدەم بېرىشكە ئەۋەتكەن، ئۇ ۋاقىتتا تاشار قورايغا قارايتتى.

گومىنداڭچىلار ئۆزلىرىنىڭ مەغلۇبىيىتىگە تەن بەرمەي، 8 ـ ئاينىڭ ئاخىرلىرى قوزغىلاڭنى باستۇرۇش ئۈچۈن تاغقا يەنە تۆت ماشىنا ئەسكەرنى چىقىرىدۇ. بۇ ئەسكەرلەر بوققان دېگەن داۋانغا كەلگەندە تەلتۆكۈس يوقىتىلىدۇ. غول ئەتراپى دۈشمەن جەسەتلىرى بىلەن تولۇپ، غولنىڭ سۈيى قانغا بويىلىدۇ، قوزغىلاڭچىلاردىن بىرمۇ ئادەم چىقىم بولمايدۇ. كېيىن يەنە ئۇ رۇشقا قاتنىشىش ئۈچۈن تاشاردىن كېلىۋاتقان ئابلا سېيىت، شەھرۇللا ئىمىر بىلەن سوپى قاسىملار قارا قاپچىندىن ئۆتكەندە، شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتتىن ئادەم كېلىپتۇ، سېيىت باتۇر بىلەن ئونانبايىنى قومۇل شەھىرىگە ئېلىپ كېتىپتۇ، دېگەن خەۋەرنى ئاڭلاپ، كەينىگە قايتىپ كېتىدۇ.

كۆشۈتە قوزغىلىڭى دەل ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى بىلەن گومىنداڭ ھۆكۈمىتى ئوتتۇرىسىدا «11 مادداىلىق تىنچلىق بىتىمى» ئىمزالىنىپ، 1946 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇلغان ۋاقىتقا توغرا كەلگەچكە، ئەگەر قوزغىلاڭ كېڭىيىپ كەتسە، «11 مادداىلىق تىنچلىق بىتىمى» نىڭ روھىغا خىلاپ بولغاچقا، قومۇل كۆشۈتە قوزغىلىڭنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىش ئۈچۈن، شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتتىن ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بۇرھان شەھىدى، ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ باش كاتىپى لىۋىمىڭچۈن، مۇئاۋىن باش كاتىپى ئابدۇكېرىم ئابباسوف، گومىنداڭنىڭ ئۇرۇمچىدە تۇرۇشلۇق قىسمىدىن پولك كوماندىرى زاكىچىن[1] قاتارلىقلار قومۇلغا كېلىپ، سېيىت باتۇر بىلەن ئونانبايى باتۇرلارنى قومۇلغا ئېلىپ كېلىپ سۆھبەت ئۆتكۈزۈپ،

[1] جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن زاكىچىنغا ئۆلۈم جازاسى بېرىلگەن.

قوزغىلاڭنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىدۇ. ئابلا سىيىت مۇنداق دەپ ئەسلەيدۇ:

«سىيىت باتۇر بىلەن ئونانباي باتۇر قومۇلغا كەلگەندىن كېيىن، مەرگەن نۇرغالى ئېتىپ ئۆلتۈرگەن ھېلىقى روتا كوماندىرى[1] تاغقا مېڭىش ئالدىدا قومۇلدا تۇرۇشلۇق 178 ـ بىرىگادانىڭ كوماندىرى موۋۇرو، قومۇل ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيسى لى لاڭشىڭ ، قومۇل ناھىيەسىنىڭ ھاكىمى چىن شۇپىڭلارغا، مەن ئىككى سائەت ئىچىدە سىيىت بىلەن ئونانبايىنىڭ بېشىنى ئەكىلىمەن، دەپ قەسەم بېرىپ يولغا چىققانىكەن. ئۇ تاغقا چىقىپ سىيىت باتۇر بىلەن ئونانباي باتۇرنىڭ بېشىنى ئەكەلمىش ئۇياقتا تۇرسۇن، ئەكسىچە مەرگەن نۇرغالىنىڭ ئاتقان ئوقى ئۇنىڭ ئاغزىدىن كىرىپ گەدىنىدىن چىقىپ نەق مەيداندا ئۆلگەن. سىيىت باتۇر بىلەن ئونانباي باتۇر قومۇلغا كەلگەندىن كېيىن، ھېلىقى روتا كوماندىرىنىڭ ئايالى باشلىقلارغا، سىيىت باتۇر بىلەن ئونانباي باتۇرنى بىر كۆرسەم، مېنىڭ يولدىشىمنى ئۆلتۈرگەن قانداق ئادەملەركىن، دەپ ئىلتىماس قىلىدۇ. بۇرھان شەھىدى باشلىق رەھبەرلەر ئايالنىڭ ئىلتىماسىغا قوشۇلۇپ رۇخسەت قىلىدۇ. روتا كوماندىرىنىڭ ئايالى سىيىت باتۇر بىلەن ئونانباي باتۇر بار ئۆينىڭ ئىشىكىگە كەلگەندە، بۇرھان شەھىدى بىلەن ئابدۇكېرىم ئابباسوفنىڭ مۇھاپىزەتچىلىرى سىيىت باتۇر بىلەن ئونانباي باتۇر بار ئۆينى قوغداشقا مەسئۇل بولۇپ، ئۇلار تەجرىبىلىك مۇھاپىزەتچىلەر بولغاچقا، ئايالنىڭ يېنىنى تەكشۈرۈپ، ئۇنىڭ يېنىدىكى كىچىك تاپانچىنى تېپىۋالىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ مەقسىتىگە يېتەلمەيدۇ. ئەسلىدە ئۇنىڭ مەقسىتى سىيىت باتۇر بىلەن ئونانباي باتۇرنى كۆرۈۋېلىش بولماستىن، بەلكى ئۇلارنى ئۆلتۈرۈپ، يولدىشى ئۈچۈن ئىنتىقام ئېلىش ئىدى.

---

[1] بەزى ماتېرىياللاردا باتالىيون كوماندىرى دېيىلگەن.

قومۇل كۆشۆته قوزغىلىڭى تىنچ يول بىلەن ھەل بولغاندىن كېيىن، بۇرھان شەھىدى بىلەن ئابدۇكېرىم ئاببىاسوف سېيىت باتۇر، ئونانباي باتۇر، رازىخان ئىمىن[1]لارنى ئۆگىنىش قىلدۇ-رۇش ئۈچۈن ئۇرۇمچىگە ئېلىپ كېتىدۇ. ئۇلار ئۇرۇمچىگە چىققاندا، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى تەرد-چىدىن شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسلىكىگە تەينىلەنگەن ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ سەممىي قوبۇل قىلىشىغا مۇيەسسەر بولىدۇ. قوبۇل قىلىشتا شۇ ۋاقىتتىكى شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسى جاڭ جىجۇڭمۇ بىللە بولىدۇ. جاڭ جىجۇڭ سېيىت باتۇر بىلەن ئونانباي باتۇرغا، سىلەر ياخشى ئادەم ئىكەنسىلەر، ئارىدا ئۇقۇشماسلىق بوپتۇ، سىلەر يەنىلا قومۇلغا قايتىپ بېرىپ، ئىلگىرىكى خىزمىتىڭلارنى قىلىڭلار دەيدۇ. سېيىت باتۇر جاڭ جىجۇڭغا، سىلەر ئىلگىرى تۆمۇر خەلپە بىلەن خوجىنىياز ھاجىنى ئالداپ، ئاخىر ئۇلارنىڭ بېشىغا چىقتىڭلار. سىلەرنى كىم بىلمەيدۇ، بۇنداق تاتلىق گەپ ـ سۆز، ھىيلە ـ نەيرەڭۋاز-لىقىڭلارغا ئىشىنىپ ئالدىنىدىغان سېيىت تېخى تۇغۇلمىدى، دەپ جاڭ جىجۇڭنى ئوسال ئەھۋالىغا چۈشۈرۈپ قويىدۇ. مۇشۇ ئىشتىن كېيىن ئەخمەتجان قاسىمى سېيىت باتۇر، ئونانباي باتۇر، رازىخان ئىمىن ۋە كېيىن ئۇرۇمچىگە چىققان سېيىت باتۇرلارنىڭ ھەمراھلىرىدىن سىدىق ھادى، تاشا، زەينۇللا، قادىر قاتارلىق كىشىلەرنىڭ ھاياتى بىخەتەرلىكىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئۇلارنى ئازاد رايون غۇلجىغا ئەۋەتىۋېتىدۇ.

سېيىت باتۇر بىلەن ئونانباي باتۇر باشچىلىقىدىكى قومۇل پارتىزانلىرى غۇلجىغا بارغاندا، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى بىلەن مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى رەھبەرلىرىنىڭ سەممىي قوبۇل قىلىشىغا مۇيەسسەر بولىدۇ، ئۇلار قومۇل كۆشۆته قوزغىلىڭنى ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ

[1] رازىخان ئىمىن سېيىت باتۇرنىڭ ئايالى (1914 ـــ 1959).

www.uyghurkitap.com
كتاب توپلاش ئورنى
ئۇيغۇر كىتابلىرىنى يۈكلەش ئورنى

تەركىبىي قىسمى، دەپ ئېتىراپ قىلىدۇ ۋە قومۇل كۆشۈتە قوزغىلىڭغا يۈقىرى باھا بېرىدۇ. ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنى ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى رەھبەرلىكى قومۇل خەلقى ئارىسىدا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنى تەشۋىق قىلىپ، خەلقنى گومىنداڭغا قارشى كۈرەش قىلىشقا رىغبەتلەندۈرۈش ئۈچۈن، سېيىت باتۇرغا پولكوۋنىك، ئونانباي باتۇرغا پودپولكوۋنىك، رازىخان ئىمىن، سىدىق ھادى، تاشا، زەينۇللا، مېرۋلىبەگ[1]، ئابدۇرېھىم خوجامنىياز، قابدۇرېشىت[2] قاتارلىق كىشىلەرگە مايورلۇق ھەربىي ئۇنۋانىنى بېرىپ، رەسمىگە چۈشۈرۈپ، مەخسۇس بىر ئادەمدىن قومۇلغا ئەۋەتكەن، رەسمىنى ئېلىپ ماڭغان كىشى ئۇرۇمچىگە كەلگەندە، گومىنداڭچىلار ئۇنى توتۇۋېلىپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن. بۇ پەقەت تەشۋىقات ئۈچۈنلا بېرىلگەن ئۇنۋانلار بولۇپ، ئەمەلىيەتتە بولسا سېيىت باتۇرغا كاپىتان، ئونانباي باتۇرغا پورۇچىك، رازىخانغا پودپورۇچىك ئۇنۋانى بەرگەن، قالغان كىشىلەرگە ئۇنۋان بېرىلمىگەن. بۇ ئىشلار توغرۇلۇق پولكوۋنىك سوپاخۇن سۇۋۇرۇق مۇنداق دەيدۇ: سېيىت باتۇر، ئونانباي باتۇرلار شىنجاڭ ئازاد بولغانغا قەدەر ئۇچ ۋىلايەت ئازاد رايونىدا ئېكسكۇرسىيە، تەكشۈرۈش ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل بولدى، مەنمۇ ئۇلارنى كۆپ قېتىم ئۆيۈمگە چاقىرىپ سۆھبەتتە بولغانىدىم.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، يۇقىرى دەرىجىلىك رەھبەرلىكنىڭ پارتىزانلارنى يۇرتىغا قايتۇرۇش كېـ

---

[1] مېرۋلىبەگ قومۇل شەھىرى شەھەر ئىچى يېزىسىدىن بولۇپ، سودا ئىشى بىلەن خوتەنگە بېرىپ، قايتىپ ئاقسۇغا كەلگەندە، پولكوۋنىك سوپاخۇن سۇۋۇرۇق قوماندانلىقىدىكى مىللىي ئارمىيەنىڭ جەنۇبىي يۇنىلىش قىسىملىرى ئاقسۇغا چۈشكەندە، مېرۋلىبەگ مىللىي ئارمىيە سېپىگە قوشۇلغان، كېيىن سوپاخۇنلار بىلەن بىللە غۇلجىغا چىقىپ، شۇ يەردە تۇرۇپ قالغان، كېيىن غۇلجىدا ۋاپات بولغان.

[2] ئابدۇرېھىم خوجامنىياز بىلەن قابدۇرېشىت كۆشۈتە قوزغىلىڭغا قاتناشمىغان، قومۇلدىن بىۋاسىتە غۇلجىغا چىقىپ، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتناشقان.

رەك دېگەن يولىيورۇقىغا ئاساسەن، سېيىت باتۇر، ئونانباي باتۇر باشچىلىقىدىكى قومۇل پارتىزانلىرى غۇلجىدىن ئۇرۇمچىگە كېـ-لىدۇ ۋە ئۇرۇمچىدىكى 40 ـ پولكنىڭ قومۇلغا مېڭىش ئالدىـدا تۇرغان 3 ـ باتالىيونى بىلەن بىرگە قومۇلغا قايتماقچى بولـ-دۇ. سېيىت باتۇر ئۇرۇمچىدە رەھبەرلىككە، مىللىي ئارمىيە ئىچىدىكى قومۇللۇق كوماندىر ـ جەڭچىلەر 3 ـ باتالىيونغا سەپلەپ بېرىلسە، چۈنكى ئۇلار قومۇلنىڭ ئەھۋالىنى، يەر شارا-ئىتىنى ياخشى بىلىدۇ، قومۇلنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى تۇرلۇك خىزمەتلىرىنى قانات يايدۇرۇشقا پايدىسى بار، دېگەن تەكلىپنى بېرىدۇ. رەھبەرلىك سېيىت باتۇرنىڭ تەكلىپىنى ئورۇنلۇق دەپ ھېسابلاپ، غۇلجا ھەرەمباغ پولكىدىكى ھاجى سالى نىياز، غۇلجا ئازاد نىشانلىق 2 ـ پولك 3 ـ باتالىيون 7 ـ روتىدىكى زاھىر باقى، غۇلجا زاپاس پولكىدىكى يەھيا ئىمىن قاتارلىق قومۇللۇق ئوفىتسېرلارنى ئۇرۇمچىگە يۆتكەپ كېلىپ 3 ـ باتالىيونغا سەپ-لەپ بېرىدۇ. ئابدۇرېھىم خوجامنىياز 1950 ـ يىلى 12 ـ ئايدا قومۇلغا يۆتكىلىپ بېرىپ، 3 ـ باتالىيون 8 ـ روتىنىڭ كوماڭ-دىرلىقىغا تەينىلىنىدۇ.

ئەخمەت تۇردىيېف ئىلگىرى 40 ـ پولك 2 ـ باتالىيون 5 ـ روتىنىڭ كوماندىرى ئىدى. رەھبەرلىكنىڭ دەسلەپكى پىلانىدا ئۇنى ئۆز روتىسى بىلەن تۇرپانغا ئەۋەتمەكچى ئىدى، 3 ـ باتا-لىيونغا يېڭىدىن تەينىلەنگەن كوماندىرى مۇھەممەت ئىسمائىلوف پولك رەھبەرلىكىگە، ئەخمەت تۇردىيېفنى 7 ـ روتىنىڭ كوماڭ-دىرلىقىغا تەينىلەپ قومۇلغا ئەۋەتىلسە، چۈنكى ئۇ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى باشلىنىپ تاكى ھازىرغا قەدەر ئۇرۇشنىڭ ئالدىنقى سېپىدە بولۇپ، نۇرغۇنلىغان جەڭلەرنى باشتىن كەچۈردى، ئۇ مول ئۇرۇش تەجرىبىسىگە ئىگە كوماندىر. ئاڭلىساق قومۇلنىڭ باندىتلىرى بەك مەرگەن ئىكەن، بىزگە ئەخمەت تۇردىيېفقا ئوخشاش تەجرىبىلىك، قابىلىيەتلىك كوماندىرلار بولمىسا بولمايدۇ، دەپ پولك رەھبەرلىكىگە تەلەپ قويغان. پولك

ئۇيۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بېڭى ئادرىسى
www.uyghurkitap.com

رەھبەرلىكى ئۇنىڭ تەلىپىنى مۇۋاپىق كۆرۈپ، ئەخمەت تۇردىيىفنى 7 ـ روتىنىڭ كوماندىرلىقىغا تەيىنلەپ، قومۇلغا ئەۋەتىكەنىدى.

يۇقىرىدا ئېيتقىنىمىزدەك، 1950 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنى پولك رەھبەرلىرىنىڭ ئۇزىتىپ قويۇشى، پولك ھەربىي تەييارلىق بۆلۈمىنىڭ باشلىقى مۇھەممەتجان تېيىپوفنىڭ باشچىلىقىدا 3 ـ باتالىيون ئىشتابى ۋە ئۇنىڭ 7 ـ ، 8 ـ روتىلىرى سائەت ئالتىدە ئۈرۈمچى ئايرودۇرۇمىغا قاراپ مېڭىپ، سائەت سەككىز بىلەن ھەربىر ئايروپىلانغا 15 كىشى ۋە ئوق ـ دورا قاتارلىق يۈك ـ تاقلارنى بېسىپ، جەمئىي 21 ئايروپىلان بىلەن قومۇلغا قاراپ ئۇچىدۇ[1]. ئايروپىلان سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ كونا ئايروپىلانلىرى بولۇپ، بىردەم ئېگىز ئۇچسا، بىر دەم پەسلەپ، ئادەمنىڭ ئىچىنى ئېلەشتۈرەتتى. شۇڭا ئايروپىلانغا ئولتۇرغان كىشىلەرنىڭ ھەممىسىگە بىردىن رېزىنكە چېلەك تارقىتىپ بېرىلەتتى، كۆڭلى ئېلىشىپ قۇسىدىغان كىشىلەر چېلەكنى بوينىغا ئېسىۋېلىپ چېلەككە قۇساتتى. ئايروپىلان خادىملىرى پۈتۈنلەي سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ خادىملىرى بولۇپ، 3 ـ باتالىيوندىكى كوماندىر ـ جەڭچىلەرنىڭ ھېچقايسىسىنىڭ بوينىغا چېلەك ئاسمىغانلىقىنى كۆرۈپ ھەيران بولۇپ: «سىلەرنىڭ ئىچىڭلار ئېلىشمىدىمۇ، ھېچقايسىڭلار بوينۇڭلارغا چېلەك ئاسماپسىلەرغۇ، سىلەر ئىلگىرى ئايروپىلانغا ئولتۇرغانمۇ؟» دەپ سورايدۇ. 3 ـ باتالىيوندىكى كوماندىر ـ جەڭچىلەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك غۇلجا بالىلىرى بولغاچقا رۇسچىنى بىلەتتى، ئودلىنىيە كوماندىرى مامۇت ئابدوروسولوف ئۇچقۇچىغا رۇس تىلى بىلەن: بىز ئىلەڭگۈچتە ئۇچقان، سېنىڭ مۇنداق كۆتەك ھارۋاڭغا ئولتۇرۇپ باقمىغان، دەپ ھەممىسىنى كۈلدۈرۈۋېتىدۇ. رۇس ئۇچقۇچى بۇ گەپلەرنى چۈشىنىپ يانپىـ

[1] مىللىي ئارمىيەدە بىر پولكتا ئۈچ باتالىيون، بىر باتالىيوندا ئۈچ روتا، بىر روتىدا تۆت ئىزۋوت، بىر ئىزۋوتتا تۆت ئودلىنىيە، بىر ئودلىنىيەدە 11 جەڭچى بار ئىدى.

شىغا ئۇرۇپ كۈلۈپ كېتىدۇ. ئۇچقۇچى: مەن تالاي ئەسكەرلەرنى توشۇدۇم، لېكىن سىلەردەك جەڭگىۋار ئەسكەرلەرنى كۆرمىدىم، دەيدۇ. ئۇلار رۇس ئۇچقۇچى بىلەن دوست بولۇپ قالىدۇ. ماناس، يەنسىخەي بويلىرىدىكى زەي پۇراپ تۇرىدىغان ئاكوپلاردا تۆت يىلدىن ئارتۇق يېتىپ زېرىككەن بۇ كوماندىر ـ جەڭچىلەر قو ـ مۇلىنىڭ مۇقىملىقىنى ساقلاش بىلەن قومۇل تاغلىرىدىكى گو ـ مىنداڭنىڭ ھەقىقەتكە قايتىشقا قارشى جاھىل كۈچلىرى بىلەن قوراللىق باندىتلارنى تازىلاش ۋەزىپىسىنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن، ئەمدى زېرىكىشتىن قۇتۇلدۇق، دەپ ئۆزلىرىنىڭ ئويۇن ـ چاقچىقى بىلەن قومۇلغا قاراپ ئۇچۇۋاتقانىدى. ئايروپىلان سائەت 11 لەردە قومۇل ھاۋا بوشلۇقىغا يېتىپ كېلىپ، قومۇل كونا ئايرودۇرۇمىغا قونىدۇ. 3 ـ باتالىيوننى خەلق ئازادلىق ئارمىـ يەسى 6 ـ كورپۇسنىڭ قومۇلدا تۇرۇشلۇق 16 ـ دىۋىزىيەسىـ نىڭ كوماندىرى ۋۇ زۇڭشىيەن(1916 ـــ 1994)، مۇئاۋىن كو ـ ماندىرى لو شاۋۋېي (1918 ـــ 1950)، سىياسىي كومىسسارى گۇەن شېڭجى(1916 ـــ 2011) ۋە قومۇلنىڭ شۇ ۋاقىتتىكى ۋالىيسى يولۋاس، 16 ـ دىۋىزىيەنىڭ بارىكۆلدە تۇرۇشلۇق 46 ـ پولكنىڭ كوماندىرى رېن شۇتيەن (1921 ـــ 1999)، شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتىدىن قومۇلغا ئەۋەتىلگەن مەخسۇت ئەپەندى، قومۇل ۋىلايەتلىك مەدەنىيەت ـ مائارىپ بۆلۈمىنىڭ باشلىقى ئابدۇرېھىم ئابلايېۋ (1919 ـــ 1962) قاتارلىق رەھـ بەرلەر قارشى ئالىدۇ. 16 ـ دىۋىزىيە رەھبەرلىرى 3 ـ باتالـ يوننىڭ تىنچ ـ ئامان يېتىپ كەلگەنلىكى توغرىسىدىكى دوكلا ـ تىنى ئاڭلاپ 3 ـ باتالىيون رەھبەرلىرى بىلەن بىر ـ بىرلەپ كۆرۈشۈپ ھال ـ ئەھۋال سورايدۇ، ئاندىن كېيىن 3 ـ باتالـ يون سەپ تارتىپ مېڭىپ، ماشىنىلىق شەھەر ئىچىگە ئورۇنلـ شىدۇ.

3 ـ باتالىيون ئىشتابى بىلەن 8 ـ روتا «جىنەنتاڭ»[1] دەپ

[1] «جىنەنتاڭ»نى قومۇل خەلقى زۇلۇمتاڭ دەپ ئاتايتتى.

ئاتلىدىغان ئىككى قەۋەتلىك بىناغا ئورۇنلىشىدۇ.[1] 7 ـ رۇتا قومۇل كونا شەھەردىكى قومۇل ناھىيەلىك 2 ـ باشلانغۇچ مەكتەپ[2]كە ئورۇنلىشىدۇ. يولۇاس 3 ـ باتالىيوننى قارشى ئېلىش يىغىنى ئېچىپ، ئۇزۇن نۇتۇق سۆزلەپ، 3 ـ باتالىيوننى قارشى ئالىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

قومۇل خەلقى خەلقنىڭ پەرزەنت قىسمى 3 ـ باتالىيوننى تۇرلۇك پائالىيەتلەرنى ئۆتكۈزۈپ قىزغىن كۈتۈۋالىدۇ. قومۇلنىڭ ئاتاقلىق ئەلنەغمىچىلىرىدىن ئاخۇنبەگ (1901 ـــ 1988)، ئاقپاشا (1915 ـــ 1989)، نەمەت بوسۇق (1917 ـــ 1985)، ئالتۇنخان قاتارلىقلار بىرقانچە قېتىم قومۇل مۇقاملىرىنى ئېيتىپ، مەشرەپ سېلىپ، 3 ـ باتالىيوننى قىزغىن كۈتۈۋالىدۇ.

3 ـ باتالىيون قومۇلغا كېلىپ ئۇزاق ئۆتمەي، 40 ـ پولكنىڭ كوماندىرى مۇھەممەتجان يۈسۈپوفمۇ قومۇلغا كېلىپ قىسقا ۋاقىت تۇرۇپ، خىزمەتلەرنى تەكشۈرۈپ ۋە يېتەكچىلىك قىلىپ قايتىدۇ. شۇ ۋاقىتتا قومۇلدىكى خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ 16 ـ دىۋىزىيەسى چوڭ گازارما (دايىڭفاڭ)غا ئورۇنلاشقان بولۇپ، 3 ـ باتالىيون يۇقىرىدا ئېيتقىنىمىزدەك قومۇل شەھەر ئىچىگە ئورۇنلىشىپ، شەھەر مۇداپىئەسىگە مەسئۇل بولغانىدى. ئۇلار قومۇل خەلقى بىلەن قويۇق دوستلۇق مۇناسىۋىتى ئورنىتىپ، خەلق بىلەن بىر تۇغقان كىشىلەردەك بولۇپ كەتكەنىدى. ئۇلار تۇرلۇك پائالىيەتلەرنى، جۈملىدىن تەنتەربىيە پائالىيەتلىرىنى ئۈيۈشتۈرۈپ، ھەرقايسى مەكتەپلەرگە بېرىپ، ئوقۇتقۇچى ـ ئوقۇغۇچىلار بىلەن تۇرلۇك

---

[1] بۇ جاي ئىلگىرى قومۇل شەھەرلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسى تۇرغان جاي ئىدى، ھازىر بۇ جاينى گەنسۇلۇق بىر خوجايىن سېتىۋالغان.

[2] قومۇل ناھىيەلىك 2 ـ باشلانغۇچ مەكتەپ، 1977 ـ يىلى قومۇل شەھىرى قۇرۇلغاندا، قومۇل شەھەرلىك 2 ـ باشلانغۇچ مەكتەپكە ئۆزگەرتىلگەن، 2003 ـ يىلى 9 ـ ئايدا قومۇل شەھەرلىك 1 ـ باشلانغۇچ مەكتەپ بىلەن بىرلەشتۈرۈپ، قومۇل شەھەرلىك «لۇنىڭ ئۈمىد مەكتىپى» گە ئۆزگەرتىلگەن.

تەنتەربىيە مۇسابىقىلىرىنى ئۆتكۈزۈپ، ئوقۇتقۇچى ـ ئوقۇغۇچىلار بىلەن دوستلۇق ئورناتقانىدى. يەنە قومۇل دارىلمۇئەللىمىن رەھبەرلىرىنىڭ تەكلىپ قىلىشى بىلەن 3 ـ باتالىيوننىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى ئەزىزى ئەلىئەكبەروف قومۇل دارىلمۇئەللىمىندىكى ئوقۇغۇچىلارغا ھەربىي بىلىملەردىن دەرس ئۆتكەنىدى.

3 ـ باتالىيون كۈندە كوچىغا چىقىپ ھەربىي مەشىق قىلىپ، ناخشا ئېيتىپ، ئۆزلىرىنىڭ بىر جەڭگىۋار قوشۇن ئىكەنلىكىنى نامايان قىلاتتى. ئۇلار ھەركۈنى تۆۋەندىكى ناخشىلارنى ئېيتاتتى ۋە ئوقۇغۇچىلارغا ئۆگىتەتتى:

ئىلى كۈرە سېپىلى،
ئەترەتلەرگە يول بولدى.
ئالتە ئوغرى دەپ كۆزگە ئىلماي،
گومىنداڭلار گۇم بولدى.

بىز بارارمىز ئەينى يەرگە،
ئۇرۇش بولغان جايلارغا.
ئامان بولساق قايتارمىز،
تۇغۇلۇپ ئۆسكەن جايلارغا.

ئەسكەر بولغان باشىمىز،
كۈرەشكە تەييار ياشىمىز.
قاناتلىق قۇش يەتمەس يەرگە،
يېتەر بىزنىڭ باشىمىز.

ئاق قالپاقىم باشىمدا،
كوماندىرىم قاشىمدا.
ۋەتەن ئۈچۈن خىزمەت قىلدىم،
يىگىرمە بەش ياشىمدا.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرىسى

سولدات كىيگەن سار ئۆتۈك،
قونچالىرى تار ئۆتۈك.
بىز سولداتقا ماڭغاندا،
ئاتا ـ ئانا قالدى زار ئېتىپ.

تۇغۇلدۇم، ئۆستۈم، كۆز ئاچتىم بۇگۈن،
قولۇمدا قورال قىلىمەن چېكىپ.

ئانا ۋەتەننىڭ ياش قەھرىمانلىرى،
قۇدرەتلىك، كۈچلۈك خەلق ئارمىيە.
باراۋەرلىك يولىدا كۆپلەپ قان تۆكتۇق،
شۇڭلاشقا يېڭىلمەس نامغا ئىگە.

ئاناجان يادىمدا بار تىنماي ئازاب چەككەنلەرنىڭ،
كېچىلەردە ئۇخلىماي ئاق سۈت بېرىپ باققانلارنىڭ.
چۈنكى دۈشمەن بىلەن مەيداندا جەڭ قىلغانىدىم،
كۆپلىگەننى ئۆلتۈرۈپ كۆكرەككە ئوق يېگەنىدىم.
جان چىقار ۋاقىت بىلەن شۇ بۇ خەتنى يازدىم ئانا،
شۇ خەت بارغان زامان پەريياد ئۇرۇپ يىغلا ئانا،
رازى بولغىن ئاناجان ئەمدى كۆرەلمەيسەن مېنى.

پىلىموت، مىنامىيوت،
قولىمىزدا ئاپتومات.
بىزنىڭ ياشلار بىر سەپتە،
تېقىممىزدا ئات ئوينىتىپ.
بەلدە قىلىچ جاراڭلاپ،
بارىمىز ئالغا ئايلىنىپ.

سالام رەھبىرىمىز ئەخمەتجان،
ئالىي باش قوماندانىمىز ئىسھاقبەگ.
چىنىقتۇق پولاتتەك ئۆز قولىڭىزدا،
ئەگەر بۇيرۇق بولسا بىز تەييار.

دۇشمەن سوزسا قولىنى،
يانچىپ تاشلايمىز بىز ئۇنى.

دانا رەھبەر ئەخمەتجان،
ئىزىڭىزدا بىز ھەرقاچان.
سىز بىزلەرنى يېتەكلەش ئۈچۈن،
ئالغا باسقان قەھرىمان.
سەن ئۆلدۇڭ روھىڭ تىرىك،
قەلبىمىزدە ياشايسەن.
...
تەييار بىز خەلقىمىز تىلەكلىرىگە،
كۈچ ـ قۇۋۋەت بېرىدۇ بىلەكلەرگە.

فەن چېڭچۇ[1] يازغان «جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى 6 ـ كورپۇس 16 ـ دىۋىزىيەسى سەنئەت ئەترىتىنىڭ شىنجاڭغا كىرگەنلىكى توغرىسىدا ئەسلىمە» ناملىق ماقالىنىڭ «مىللىي ئارمىيە، چوڭ گازارما» دېگەن قىسمىدا، 3 ـ باتالىيوننىڭ قومۇلدىكى پائالىيەتلىرى توغرۇلۇق تۆۋەندىكىدەك مەلۇمات بېرىلگەن:

«بىز چوڭ گازارمىغا كۆچۈپ، بۇ يەرنى مىللىي ئارمىيەگە بېرىدىغان بولدۇق، مىللىي ئارمىيە كەلدى، بۇ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى قوشۇنىنىڭ جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىگە

[1] فەن چېڭچۇ ج ك پ قومۇل ۋىلايەتلىك كومىتېتى پارتىيە مەكتىپىنىڭ مۇ. ئاۋىن مۇدىرى بولۇپ، ھازىر بېيجىڭدا دەم ئېلىشتا.

ئۆزگەرتىلگەن 5 ـ كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيە 40 ـ پولكنىڭ 3 ـ باتالىيونى ئىدى. بۇ باتالىيوننىڭ كوماندىرى ئىسمائىلوف بولۇپ، پاكار بويلۇق ئادەم ئىدى. گەلەپى شىم، پۇتىغا ئۆتۈك كىيگەن، بوينىغا قىلىچ ئاسقان، بېلىگە ئوقدانلىق بەلباغ باغلىغان، مۇرىسىگە پاگون، مەيدىسىگە مېدال تاقىغان، بېشىغا قاسقان شەپكە كىيگەن ئىسمائىلوف بەك ھەيۋەت كۆرۈنەتتى. 40 ـ پولكنىڭ كوماندىرى يۈسۈپوفمۇ كەلگەندى، ئۇ پىكاپلىق كەلگەن بولۇپ، سېمىزلىكتىن پىكاپنىڭ كەينى ئورۇندۇقىغا لىق كەلگەندى.

جۇڭشەن زالىغا بىر روتىغا يېقىن ئادەم ئورۇنلاشتى. جەڭچىلەرنىڭ ھەممىسى سوۋېت پاسوندىكى شىرىق پاختىلىق ھەربىي كىيىم، بېشىغا تۇماق، پۇتىغا پىيما كىيگەندى. قوراللىرىمۇ خىل بولۇپ، مىلتىق، ئاپتومات، تەخسىلىك پىلەموتلار بار ئىدى. 3 ـ باتالىيونغا ئات سەپلەپ بېرىلگەندى، بۇ ئاتلار جۇڭشەن زالىنىڭ كەينىدىكى ئېغىلدا بېقىلاتتى. ئۇلار ھەر كۈنى سەھەر تۇرۇپ، سىرتقا مەشىققە چىقاتتى ۋە توپ ـ توپ بولۇپ كوچىلاردىن ئۆتەتتى. ھەربىي شەپكىلىرىنى سەل ـ پەل يانتۇ كىيگەن ھالدا ئاككوردىيون چېلىپ، ھەربىي مارش ئېيتىپ، ھەيۋەت بىلەن ماڭاتتى. بۇ ھال كوچىدىكى ئاممىنى ئۆزىگە تېز جەلپ قىلىۋالاتتى». بۇ بايانىدىن 3 ـ باتالىيوننىڭ ناھايىتى جەڭگىۋار قوشۇن ئىكەنلىكىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ.

3 ـ باتالىيون قومۇل شەھەر ئىچىدە تۇرغاندا، پارتىيەنىڭ مىللىي سىياسىتىنى توغرا ئىجرا قىلىش بىلەن بىرگە، ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسىنىڭ شەرەپلىك ئەنئەنىسىنى جارى قىلدۇرۇپ، خىزمەتتە يولۇققان مىللىي مەسىلىلەرنى ۋاقتىدا، توغرا بىر تەرەپ قىلغاندى. بىر كۈنى ئىككى نەپەر ئۇيغۇر بوۋاي 7 ـ روتا ئىشتابىغا كېلىپ، رەھبەرلىك بىلەن كۆرۈشۈشنى تەلەپ قىلدۇ. روتا كوماندىرى ئەخمەت تۇردىيېف بۇ ئىككى بوۋاي بىلەن قىزغىن قول ئېلىشىپ كۆرۈشكەندىن

كېيىن، ئۇلارنى ئىشخانىسىغا باشلاپ كىرىدۇ. بوۋايلار:

ــ سىلەر قانداق مىللىي ئارمىيە، ھەر جۈمە كۈنى ھەممىڭلار جۈمە نامىزىغا بارىسىلەر، سىلەرنىڭ ئەسكەرلىرىڭلار يەنە خەنزۇ ئاشخانىسىنىڭ تامىقىنى يەيدىكەنغۇ، ــ دەپ ئەھۋال ئىنكاس قىلىدۇ. ئەخمەت تۇردىيېف سۈرۈشتۈرۈش ئارقىلىق ئىككى موڭغۇل ئەسكەرنىڭ بازارغا چىقىپ خەنزۇ ئاشخانىسىدا تاماق يېگەنلىكىنى ئېنىقلايدۇ ۋە بوۋايلارغا چۈشەنچە بېرىپ:

ــ كەچۈرۈڭۈزلەر، ئوتتۇرىدا ئۇقۇشماسلىق يۈز بېرىپتۇ، بۇ ئىككى نەپەر جەڭچى موڭغۇل، موڭغۇللار بۇددا دىنىغا ئېتىقاد قىلىدۇ. بىزنىڭ مىللىي ئارمىيە قىسىملىرىدا مۇسۇلمان مىللەتلەردىن باشقا موڭغۇل، شىبە، داغۇر، رۇس قاتارلىق ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلمايدىغان مىللەتلەرمۇ بار. ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسىنىڭ ئۆز ئالدىغا مىللىي سىياستى بار، ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ ئۆرپ ـ ئادەتىگە ھۆرمەت قىلىدۇ، ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسى ھەر مىللەتتىن تەركىب تاپقان لىقى ئۈچۈن مىللىي ئارمىيە دەيدۇ، دەپ بوۋايلارغا چۈشەنچە بېرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بوۋايلار ئەخمەت تۇردىيېف بىلەن خوشلىشىپ قايتىپ كېتىدۇ. غۇلجىدىكى موڭغۇللار ئۇيغۇر ـ چىنى راۋان سۆزلىيەلىگەچكە، ئۇنىڭ ئۈستىگە جەڭچىلەرنىڭ كىيىملىرى ئوخشاش بولغاچقا، يۇقىرىقى ئىككى نەپەر موڭغۇل جەڭچىنىڭ خەنزۇ ئاشخانىسىدا ئۆز ئارا ئۇيغۇرچە پاراڭلىشىپ تاماق يەۋاتقانلىقىنى كۆرگەن بوۋايلار بۇ ئىشتىن ئەجەبلىنىپ تۇرۇپلا قالغانىكەن.

7 ـ روتا مەكتەپ قورۇسىدا تۇرغاچقا، كوماندىر ـ جەڭچىلەر مەكتەپتىكى ئوقۇتقۇچى ـ ئوقۇغۇچىلار بىلەن خۇددى ئاكا ـ ئۇكىلاردەك يېقىن بولۇپ كەتكەن، بولۇپمۇ 7 ـ روتىنىڭ كوماندىرى ئەخمەت تۇردىيېف ئۆزىنىڭ ئېسىل ئەخلاق ـ پەزىلەتى، چىقىشقاقلىقى، راستچىل، سەممىيلىكى بىلەن مەكتەپتىكى ئوقۇتقۇچى پاتەمخان توختى ۋە ئۇنىڭ 1 ـ باشلانغۇچ مەك ـ

تەپتە ئوقۇتقۇچىلىق قىلىدىغان يولدىشى ئابدۇۋۇلى سىدىقلار بىلەن خۇددى بىر ئائىلە كىشىلىرىدەك يېقىن دوست بولۇپ كېتىدۇ. شۇ ۋاقىتتا ئەخمەت تۇردىيېفنىڭ يېشى 24 تىن ئاشقان بولۇپ، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى باشلىنىش بىلەنلا خەلقنىڭ ئازادلىقى، ئەركىنلىكى ئۈچۈن كۈرەش قىلىپ، ئۇدا ئالدىنقى سەپتە بولۇپ، ئۆزىنىڭ تۇرمۇش ئىشىنى ئويلاشقا ۋاقىت چىقىرالمىغانىدى. ئاشۇ دەۋرگە نىسبەتەن يىگىتلەرنىڭ يېشى 24 تىن ئاشقۇچە ئۆيلەنمەسلىك توي قىلىش يېشى ئۆتۈپ كەتكەنلىك بولۇپ هېسابلىناتتى. ئەخمەت تۇردىيېف قومۇلغا كەلگەندىن كېيىن، ئابدۇۋۇلى سىدىق بىلەن پاتەمخان توختىلارنىڭ ۋاستىسى ئارقىلىق باتالىيون كوماندىرى مۇهەممەت ئىسمائىلوفنىڭ ئەلچى بولۇشى بىلەن قومۇلدا ئوقۇتقۇچىلىق قىلىۋاتقان نېغمەتۇللا ئەپەندىنىڭ قىزى بۇۋىنەجەرنى[1] ئەخمەت تۇردىيېفقا تونۇشتۇرۇپ، ئۇنى ئۆي ـ ئوچاقلىق قىلىپ قويىدۇ. ئۇ ۋاقىتتا قومۇلنىڭ ۋەزىيىتى جىددىي بولغاچقا، توي بولغان كۈنى ۋە كېچىسى ئەتراپقا پوستلار قويۇلغانىدى، لېكىن توي ئۆز تەرتىپى بىلەن داۋاملىشىۋېرىدۇ. بۇ هەقتە ئەخمەت تۇردىيېف ئاكا مۇنداق ئەسلەيدۇ:

«قومۇل ياشلىرى، سازەندىلىرى توينى يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرۈۋەتتى، ‹توي دېسە قۇرۇق كاللا دومىلاپتۇ› دېگەندەك، ئاچا ـ يىپ قىزىپ كەتتى.

هاي ـ هاي ئۆلەن هاي ئۆلەن،
ئىز كېلىدۇ يار سەنەم.
قىزىل تونغا پۈركىنىپ،
قىز كېلىدۇ يار سەنەم.

---

[1] بۇۋىنەجەر نېغمەتۇللا 1971 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى 35 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن توققۇزتارا ناهىيەسىدە ۋاپات بولغان.

پۇركەنمە قىز پۇركەنمە،
كىم كۆرىدۇ؟
قارا ساچنى سەن تاراپ،
كىم كۆيىدۇ؟

قىزىل ـ قىزىل پىيازنىڭ،
پوستى تولا يار سەنەم.
ئۆيلەنمىگەن يىگىتنىڭ،
دوستى تولا يار سەنەم.

ئاپئاق ـ ئاپئاق توشقانلار،
سايدا بولۇر يار سەنەم.
ئۆيلەنمىگەن يىگىتلەر،
تويدا تولا يار سەنەم.

دېگەندەك توي ناخشىلىرىغا تەڭكەش قىلغان ھەرخىل ساز ـ چالغۇلارنىڭ ياڭراق ئاۋازى، ئۇششاق بالىلارنىڭ چۇرقىراشقان زىل، ئىنچىكە ئاۋازلىرى قومۇل شەھىرىنى چاڭ كەلتۈرۈۋەتتى».

ئابدۇۋەلى سىدىق بىلەن پاتەمخان توختىلار ئۆزلىرىنىڭ ئۆيىدىن بىر ئېغىزنى بوشتىپ، ئەخمەت تۇردىيېفقا ھۇجرا ئۆي قىلىپ بېرىدۇ. بۇ ھال كوماندىر ـ جەڭچىلەرنىڭ خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىش روھىنى يۇقىرى كۆتۈردى، ئىرادىسىنى تېخىمۇ چىڭىتتى. كوماندىر ـ جەڭچىلەر ئارىسىدا قومۇل خەلقى نېمىدېگەن ئېسىل! خەلق ئارمىيەسىنى ئۆز پەرزەنتىدەك كۆردىكەن، بىزنى ياقا يۇرتتىن كەلدى دېمەي ئۆز قىزلىرىنى توي قىلىپ بەردى، قومۇل خەلقى ئالىيجاناب خىسلەتكە ئىگە ئىكەن. بىز خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلساق، خەلق بىز ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىكەن، دېگەنگە ئوخشاش ئىنكاسلار بولدى. ئەخمەت تۇردىيېف ئاكا مۇنداق دەيدۇ: «باندىتلارنى تازىلاشتا

قولغا كەلگەن غەلىبىنى قومۇل خەلقىنىڭ ئارمىيەتى ئۆز پەرزەنتلىرىدەك كۆرگەنلىكىنىڭ نەتىجىسى دەپ قاراش كېرەك. قومۇل دىياردا ئاتاقلىق يازغۇچى، شائىر ۋە ئەلنەغمىچىلەر بارلىققا كەلگەن، ئۇلارنىڭ ئەسەرلىرىگە، نەغمىلىرىگە قارىساق، مۇھەببەت بىلەن نەپرەتنىڭ ناھايىتى روشەن ئىپادىلىنىشى قومۇل خەلقىنىڭ مىجەز ـ خۇلقى، پىسخىك خاراكتېرىگە سىڭىپ كەتكەن. تارىختا بىر قانچە قېتىم ئەكسىيەتچى ھاكىمىيەتكە، قومۇل ۋاڭلىق تۈزۈمىنىڭ زۇلمىغا قارشى قوزغىلاڭلار بولغان، بۇ قوزغىلاڭلارنى ئەكسىيەتچىلەر قورال كۈچىگە تايىنىپ باستۇرالمىغان. ئاق كۆڭۈل، توغرا نىيەتلىك قومۇل خەلقى ئالدامچىلىقنىڭ تورىغا چۈشۈپ قېلىپ يېڭىلىشلار بولغان».

ئەمدى قومۇلنىڭ ۋەزىيىتىگە كەلسەك، قومۇلدا كومپارتىيەگە قارشى، تىنچلىق بىلەن ھەقىقەتكە قايتىشقا قارشى گومىنداڭنىڭ جاھىل كۈچلىرى ۋە قوراللىق باندىتلار تېخى تازىلىنىپ بولمىغاندى، شۇڭا ۋەزىيەت جىددىي ئىدى. بىر كۈنى قومۇلدا تۈرۈشلۇق خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى 16 ـ دىۋىزىيەسىنىڭ سىياسىي كومىسسارى گۈەن شىڭجى مۇھەممەت ئىسمائىلوفنى ئىشخانىسىغا چاقىرتىپ:

ـــ سىلەر يەرلىك ئەھۋاللاردىن ئوبدان خەۋەر ئالالايسىلەر، كەڭ خەلق ئاممىسىغا تەشۋىقات خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەڭلەر، مۇشۇنداق قىلىش ئارقىلىق قومۇلنىڭ ۋەزىيىتىنى ئوڭشاڭلار، يولۋاسقا ئوبدان خىزمەت ئىشلەپ، ئۇنىڭ ئەندىشىسىنى تۈگىتىڭلار، ـــ دەپ يولىيورۇق بېرىدۇ.

مۇھەممەت ئىسمائىلوف شۇنىڭدىن كېيىن يولۋاس بىلەن بىرقانچە قېتىم سۆھبەتلىشىدۇ، ئۇنىڭغا پارتىيەنىڭ سىياسەتلىرىنى چۈشەندۈرىدۇ، پارتىيەنىڭ ئۇنىڭغا ئىشىنىدىغانلىقىنى، ئۇنىڭمۇ پارتىيەگە ئىشىنىشى لازىملىقىنى، ئەندىشە قىلماسلىقىنى ئېيتىپ، ياخشى خىزمەت ئىشلىشى لازىملىقى توغرىسىدا

چۈشەنچە بېرىدۇ. بىراق، يولۇاس ئىسمائىلوفنىڭ سۆزىنى ئەستايىدىل ئاڭلاۋاتقاندەك قىلسىمۇ، ئۇنىڭ كاللىسىدا يەنىلا باشقا بىر نەرسىلەرنى ئويلاۋاتقانلىقى سېزىلىپ تۇراتتى.

3 ـ ئاينىڭ بېشىدا يولۇاس مۇھەممەت ئىسمائىلوفقا تېلېفون بېرىپ، ئۇنىڭ كېلىشىنى تەلەپ قىلىدۇ. مۇھەممەت ئىسمائىلوف يولۇاسنىڭ مېھمانخانىسىغا بارسا، ئۆيدە ياقۇپبەگ، لياۋ يۈكچيۇ ۋە يەنە بىر خەنزۇ بار بولۇپ، ئۇلار بىلەن تىنچلىق سوراشقاندىن كېيىن، يولۇاس:

ـ تۇنۇگۈن ئۇرۇمچىدىن ماڭا تېلېفون كەلدى، مېنىڭ ئۇرۇمچىگە كېلىشىمنى ئېيتتى. هازىر سالامەتلىكىم ياخشى ئەمەس، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئوسمان ئىسلام دېگەننىڭ ئادەملىرى يول توسۇپ بۇلاڭچىلىق قىلىۋاتقان ئوخشايدۇ، ئۇرۇمچىگە بارمىسام بولماس، سىز بىلەن مەسلىھەت قىلىپ بىر ئىش قىلاي دەپ سىزنى چاقىرتتىم، ـــ دەيدۇ. مۇھەممەت ئىسمائىلوف:

ـــ ياخشى خەۋەر ئىكەن، ئۆلكىلىك هۆكۈمەت سىزنى چاقىرغان بولسا، ئەلۋەتتە بېرىپ كەلسىڭىز بولىدۇ. ئەگەر يولدىن ئەنسىرىسىڭىز، ئايروپىلان بىلەن بېرىڭ، ـ دەيدۇ. يولۇاسنىڭ ئايالى لياۋ يۈكچيۇ دەرهال:

ـــ ياق! ئايروپىلان بولمايدۇ، ئۇنىڭ قان بېسىمى بار، ـــ دەيدۇ. ئىسمائىلوف:

ـــ ئۇنداق بولسا ماشىنا بىلەن چىقىڭ، مەن بىر قانچە مۇهاپىزەتچى قوشۇپ بېرەي، ـــ دەيدۇ. يولۇاس ئۇرۇمچىگە بارماسلىققا تۇرلۇك باهانىلەرنى ئىزدىگەن بولسىمۇ، ئاخىر ئامالسىز قوشۇلىدۇ.

مۇھەممەت ئىسمائىلوف قايتىپ كېلىپ، يولۇاسنىڭ ئۇرۇمچىگە چىقىشتىن ئەندىشە قىلىۋاتقانلىقىنى 16 ـ دىۋىزىيە كوماندىرى ۋۇ زۇكشيەنگە دوكلات قىلىدۇ.

يولۇاس يەنىلا خاتىرجەم بولالماي، جىگدىگە بېرىپ تېرىق-

چىلىق ئىشلىرىنى تەكشۈرۈپ كېلىمەن، دەپ يالغان سۆزلەپ، 1950 ـ يىل 3 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى سەھەر سائەت بەشتە، ئايالى لياۋ يۈڭچيۇ ، ئوغۇللىرىدىن ياقۇپبەگ[1]، ئەمەتبەگ[2] كاتىپى چېن جۇڭپىڭ، ئاديۇتانت (فۇگۇەن) ىدىن كىلەر ئىسما ئىل (1904 ـــ 1980)، ئىبراھىم، يۇنۇس قاتارلىق 11 ئادەم ئىككى ماشىنىغا ئولتۇرۇپ[3]، قومۇلدىن ئايرىلىدۇ. يول بويى ئىزىنى يوقىتىش ئۈچۈن ماشىنىنىڭ كەينىگە شاخ ـ شۇمبىلارنى باغلاپ سۆرىتىپ مېڭىپ جىگدىگە بارىدۇ. ئۇ يەردە ئالدىن تەييارلاپ قويۇلغان ئاتلارغا مىنىپ باركۆل، ئاراتۈرۈك ناھىيەلىرىگە ۋە يېزا ـ كەنتلەرگە بارىدۇ، بارغانلا يەردە خەلققە كومپارتىيەگە قارشى تەتۈر تەشۋىقات قىلىدۇ. يولۋاس قومۇل ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيسى ۋە قومۇل گارنىزون قوماندانى بولۇشتەك مەنسەپلىرىنى دەستەك قىلىپ، تاغ خەلقىنى قايمۇقتۇرىدۇ. بىر قىسىم ھەقىقىي ئەھۋالنى بىلمىگەن ئىرادىسى ئاجىز كىشىلەر ئۇنىڭغا قارىغۇلارچە ئەگىشىدۇ، بۇنىڭ بىلەن ئۇ قوراللىق باندىتلارنى تەشكىللەيدۇ. ئاراتۈرۈك ناھىيەسىنىڭ قورچاق ھاكىمى ئەبەيدۇللا ناسىر (1914 ـــ 2000) قاتارلىق باندىتلار ئاراتۈرۈك ناھىيەسىنى قورشىۋالىدۇ، ئۇ يەردە تۇرۇشلۇق خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ 6 ـ كورپۇس 16 ـ دىۋىزىيە 46 ـ پولك 1 ـ باتالىيون 2 ـ روتىسىنى تالاپەتكە ئۇچرىتىدۇ. بەيتىكتىكى ئوسمان باندىت بىلەن مۇناسىۋەت باغلايدۇ. يولۋاسنى قوغلاپ كەلگەن خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى ۋە 3 ـ باتالىيوننىڭ ئالدىنى توسۇپ مالىمانچىلىق تۇغدۇرۇشقا ئۇرۇنغان باندىتلارنى ئۇرۇشقا سېلىپ قويۇپ، ئۆزلىرى بەخىرامان

---

[1] ياقۇپبەگ يولۋاسنىڭ 2 ـ ئوغلى، 1991 ـ يىل 2 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى 78 يېشىدا تەيۋەندە ۋاپات بولغان.

[2] ئەمەتبەگ يولۋاسنىڭ 3 ـ ئوغلى، 2004 ـ يىل 11 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى 86 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن تەيۋەندە ۋاپات بولغان.

[3] بىر ماشىنىنى نامان نۇرشا (1917 ـــ 2004)، يەنە بىر ماشىنىنى لاۋ ۋۇ ھەيدىگەن.

هالدا گەنسۇ، شىزاڭ ئارقىلىق ھىندىستانغا، ئاندىن تەيۋەنگە قېچىپ بېرىۋالىدۇ. بۇ يەردىكى باندىتلار مەغلۇپ بولۇپ قولغا چۈشكەندىن كېيىن ئۆزلىرىنىڭ يولۋاسنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشكەنلىكىنى بىلىدۇ. دېمەك، بۇ يولۋاسنىڭ «ئات ئايلىخانغا، يول ساربخانغا» ئويۇنىنى ئوينىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. ئۇنداق بولمىغاندا يولۋاس تاغ ئىچىدىلا تۇتۇلغان بولاتتى. 1933 ـ يىل 5 ـ ئايدا ئۇ ئىككىنچى قېتىم گەنسۇدىن مىللىتارىست ما جۇڭيىڭنى شىنجاڭغا باشلاپ چىقىپ، ھەممە بالانى ئۆزى تېرىپ قويۇپ، ئۆزى ئۇرۇشنىڭ كەينىدە تۇرۇپ، ئاخىرىدا ئىچكىرىگە قېچىپ كەتكەندى. بۇ قېتىممۇ 1950 ـ يىلى يەنە ئۇنى 3 ـ باتالىيون قوغلاپ كەلگەندە، ئۇ ئۇستا يول باشلىغۇچىنىڭ يارىدىمىدە باشقا يەردىن قاچىدىغان يول تېپىپ قېچىپ كېتىدۇ.

يولۋاس توپىلاڭ كۆتۈرۈپ قومۇلدىن قېچىپ كەتكەندىن كېيىن، ۋەزىيەت بىردىنلا جىددىيلىشىپ كېتىدۇ. دەسلەپتە ئوسمان، يولۋاس، جانىمقانلارنىڭ تىل بىرىكتۈرۈپ قوراللىق توپىلاڭ كۆتۈرگەنلىكى، ئازادلىق ئارمىيەگە تۈيۈقسىز ھۇجۇم قىلغانلىقى، كادىرلارنى ئۆلتۈرۈپ، مال ـ مۈلكىنى بۇلاپ، ئادەم ئۆلتۈرۈپ، ئوت قويغانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەرلەر تارقىلىدۇ. 1950 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى قومۇلدا تۇرۇشلۇق خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى 16 ـ دىۋىزىيەنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى لو شاۋۋېي كاتىپى لى يۈچىڭ، ئىشتاب ئوفىتسىرى ما يۈجاڭ، رادىست سۈڭ ۋەنچېڭ، مۇھاپىزەتچى ياڭ جۇاڭيۈلەرنى ئېلىپ، ماشىنىلىق يەتتە قۇدۇقنىڭ شەرقىدىكى بەلقۇدۇق(چېگولوچۈەن)قا بارغاندا باندىتلارنىڭ بۆكتۈرمىسىگە ئۇچراپ، يۈقىرىقى كىشىلەرنىڭ ھەممىسى قۇربان بولىدۇ، پەقەت شوپۇرلا باندىتلارغا ئەسىرگە چۈشۈپ قالىدۇ.

ئۇيغۇر كتاب تۈر بېكىتى
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ بېڭى ئادرىسى
www.uyghurkitap.com

باركۆلگە يۈرۈش

يولۋاس توپىلاڭ كۆتۈرۈپ قومۇلدىن قېچىپ كەتكەندىن كېيىن، يۇقىرىدا بايان قىلغىنىمىزدەك بىر قاتار قانلىق ۋەقەلەر يۈز بېرىدۇ، شۇنىڭ بىلەن 3 ـ باتالىيون باركۆلگە يۆتكىلىش توغرىلىق يۇقىرىنىڭ بۇيرۇقىنى تاپشۇرۇۋالىدۇ. 3 ـ باتالىيون باركۆلگە يۆتكىلىشتىن ئىلگىرى تۆۋەندىكىدەك ئورۇنلاشتۇرۇش ئېلىپ بارىدۇ، ھەربىر روتىدىن بىر ئىزۋوت قومۇلدا قېلىپ، شەھەرنى قوغداش ۋەزىپىسىنى ئۆتەيدۇ، 7 ـ روتىدىن بىر ئىزۋوت قېلىپ، بۇ ئىزۋوتقا زاپاس ئىزۋوت كوماندىرى زاھىر باقى قوماندانلىق قىلىدۇ. 8 ـ روتىدىن بىر ئىزۋوت قېلىپ، بۇ ئىزۋوتقا 4 ـ ئىزۋوتنىڭ كوماندىرى تۇرغان ھەمرايېف قوماندانلىق قىلىدۇ. بۇ ئىككى ئىزۋوتقا 7 ـ روتىنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى مۇھەممەت ئەخمەتوف بىلەن 8 ـ روتىنىڭ سىياسىي يېتەكچىسى ياسىنجان يارمۇھەممەت قوماندانلىق قىلىپ قومۇل شەھىرىدە قالدۇرۇلىدۇ. 1950 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى[1] قالغان ئالتە ئىزۋوتتىكى خىللانغان 200 نەپەردىن ئارتۇق كوماندىر ـ جەڭچى ئاتلىق باتالىيونغا ئۆزگەرتىلىپ، باركۆلگە يۆتكىلىدۇ ۋە سېيىت باتۇر بىلەن ئونانباي باتۇرمۇ 3 ـ باتالىيون بىلەن بىللە ماڭىدۇ. 3 ـ باتالىيوندىكى كوماندىر ـ جەڭچىلەرگە قومۇل خەلقى خالىسانە ئېگەر ـ توقۇمى بىلەن ئات (بىر ئادەمگە بىر ئات) ئىئانە قىلغانىدى. مۇشۇنىڭدىنلا قومۇل خەلقىنىڭ ئۆزىنىڭ پەرزەنت

[1] ئەخمەت تۇردىيېفنىڭ بايان قىلىشىچە، بۇ 4 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى يۈز بەرگەن ۋەقە.

قىسمىنى قانچىلىك ياخشى كۆرگەنلىكى ۋە قوللىغانلىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. 3 ـ باتالىيونغا ئىلگىرى قومۇلغا ھارۋىدىكەشلىك قىلىپ كېلىپ تۇرۇپ قالغان، قومۇلدا سودىگەرلىك قىلىپ، قومۇل بەش شەھەر 12 تاغقا كۆپ قېتىملاپ بارغان، تاغ يوللىرىنى پىششىق بىلىدىغان غۇلجا قورغاس ناھىيە چىلپەكزىلىك مەسۇم تاران[1] بىلەن غۇلجا چاپچال ناھىيە قاينۇق يېزىلىق ھاشىر تاران[2] قاتارلىق ئىككى كىشى يول باشلايدۇ. قىسىم بارىكۆلگە چىقىپ ئۇچ ـ تۆت كۈن دەم ئالغاندىن كېيىن، ئوق ـ دورا، ئوزۇق ـ تولۇك ۋە ئاتلارغا يەم ـ خەشەك قاتارلىق نەرسىلەرنى تولۇقلىۋېلىپ، خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى 16 ـ دىۋىزىيەنىڭ بارىكۆلدە تۇرۇشلۇق 46 ـ پولكىنىڭ 2 ـ ، 3 ـ باتالىيونلىرى بىلەن بىرلىكتە بارىكۆلنىڭ شىمالىي تاغلىرىغا يۇرۇش قىلىدۇ. بىر كۈنى تۈيۈقسىزلا ھاۋا بۇزۇلۇپ شۇۋىرغان چىقىپ، يامغۇر يېغىپ، ئارقىدىن قارغا ئايلىنىدۇ، ئەتراپتىكى ھېچ نەرسىنى كۆرگىلى بولمايدۇ. شۇ كۈنى قىسمىدىكى جەڭچىلەر تىك تاغ، قىرلىق تاشلار ئۈستىدە ئاتلىرىنى يېتىلەپ ئۆتۈۋاتقاندا، جەڭچى ياقۇپ تاغدىن سىيرىلىپ ئازگالغا چۈشۈپ كېتىدۇ، ئەتىسى ئۇ قىسمىنىڭ ئىزى بىلەن مېڭىپ قايتىپ كېلىدۇ. ئۇ ھېچقانداق زەخىملەنمىگەن بولۇپ، كېچىدە قىسمىنى ئىزدەپ تېپىشقا كۆزى يەتمەي، بىر ئازگالغا كىرىپ قانغۇدەك ئۇخلاپ، ئەتىسى تاڭ يورۇغاندا قىسمىنىڭ كەينىدىن ئىز بېسىپ كېلىپ، قىسمىغا قوشۇلۇۋالىدۇ. قىسىم تۆت ئەتراپى تاغ چوققىلىرى بىلەن ئورالغان قازاندەك بىر چوڭقۇرلۇققا يېتىپ كېلىدۇ ۋە ئوزۇق ـ تولۇك، نەرسە ـ كېرەكلەر ئارتىلغان تۆگىلەرنى تاغ ئېتەكلىـ

---

[1] مەسۇم تاران قومۇل غەربىي ئۆستەڭ رايونىدا ئولتۇراقلاشقان بولۇپ، كېيىن يۇرتىغا قايتىپ كەتكەن ۋە يۇرتىدا ۋاپات بولغان.

[2] ھاشىر تاران قومۇل يۇقىرى ئاقيەردە ئولتۇراقلاشقان بولۇپ، كېيىن يۇرتىغا قايتىپ كەتكەن ۋە يۇرتىدا ۋاپات بولغان.

رىدە قالدۇرۇپ، قىسىم سەپەرنى داۋاملاشتۇرىدۇ. 46 ـ پولكنىڭ 2 ـ ، 3 ـ باتالیونىدىكى جەڭچىلەرنىڭ پۈتۈلىرىگا كىيگىنى خەي بولغاچقا، 150 تىن ئارتۇق جەڭچىنىڭ پۈتۈلىرى ئۇششۇپ قېلىپ ماڭالماي قالىدۇ. بۇ جەڭچىلەردىن ئەڭ ئاۋۋال پۈتى مۇزلىغان جەڭچىلەرنى 3 ـ باتالیونىدىكى جەڭچىلەر كۆتۈرۈپ، 46 ـ پولكنىڭ كوماندىرى رېن شۇتيەنلەر تىكىپ تەييارلىغان چېدىرغا ئېلىپ كېتىدۇ. مۇشۇ قېتىم 3 ـ باتالیون 7 ـ روتىنىڭ زاپاس ئىزۋوت كوماندىرى يەھيا ئىمىن مۇزلاپ تاغدىن يىقىلىپ چۈشۈپ كېتىپ مېيىپ بولۇپ قالىدۇ. ئەخمەت تۇردىيېف، ئەبەيدۇللا تامانوف ، ئىدرىس سەيدۇللايېف قاتارلىق كوماندىرلار جەڭچىلەرنى باشلاپ ئالدىدا ماڭىدۇ، مۇھەممەت ئىسمائىلوف، ئېلاخۇن ئىمىنوف ۋە باشقا كوماندىرلار 46 ـ پولك ئىشتابىدىكى كوماندىرلار بىلەن بىللە كەينىدە ماڭىدۇ، خۇسەيزى مومۇزوف خۇيزۇ بولغاچقا 3 ـ باتالیون بىلەن 46 ـ پولك ئوتتۇرىسىدا تەرجىمانلىق قىلىدۇ. قىسىم قار ـ شىۋىرغان چىققان كۈننىڭ ئەتىسى قازاندەك چوڭقۇرلۇققا چۈشكەندە، جەڭچىلەر قارلارنى پۈتلىرى بىلەن نېرى ـ بېرى ئىتتىرىپ، چېدىر تىكىشنىڭ ئالدىدا ئالدىنقى سەپتە تۇرۇپ، ئىككى روتا (7 ـ ، 8 ـ روتا) نىڭ قوماندانلىقىنى ئۈستىگە ئالغان ئەخمەت تۇردىيېف 7 ـ روتا 2 ـ ئىزۋوتنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى قوشۇمچە 7 ـ روتىنىڭ سانىتارى تاھىر ئىسكەندىروفنى بىر ئودلىنىيە جەڭچى بىلەن تاغقا باندىتلارنى رازۋېدكا قىلىشقا ئەۋەتىدۇ. ئەتىسى رېن شۇتيەن، مۇھەممەت ئىسمائىلوف، ئەخمەت تۇردىيېف ۋە ئابلىمىت راخمانوفلار بىللە باندىتلارنىڭ ئەھۋالىنى كۆزىتىش ئۈچۈن تاغنىڭ ئۈستىگە چىقىدۇ، رېن شۇتيەن دۇربۇن بىلەن بىر ھازا قاراپ: «ھېچنېمىنى كۆرەلمىدىم» دەپ دۇربۇننى مۇھەممەت ئىسمائىلوفقا بېرىدۇ. مۇھەممەت ئىسمائىلوف دۇربۇننى ئېلىپ ئەمدىلا كۆزىگە توغرىلىشىغا سول تەرەپتىن باندىتلار ئاتقان بىر

پاي ئوق كېلىپ دۇربۇننى ئۇچۇرۇۋېتىدۇ، 200 مېتىرغا يەتمىگەن دۆڭلۈكنىڭ كەينىدىن باندىتلار «جاقاباي» دېيىشىپ ھۇجۇمغا ئۆتىدۇ، باندىتلار 100 دەك ئادەم ئىدى. يۇقىرىدا ئېيتقىنىمىزدەك تاھىر ئىسكەندىروف يېتەكلىگەن ئودلىنىيە باندىتلارغا قارشى ئوت ئېچىپ، ئۇلارنىڭ ئالدىنى توسىدۇ، باندىتلار يېقىنلاپ كېلىپ قالىدۇ، شۇنىڭ بىلەن 46 ـ پولكنىڭ 2 ـ ، 3 ـ باتالىيونلىرى بىلەن 3 ـ باتالىيون خەتەر ئىچىدە قالىدۇ. ئەخمەت تۇردىيېۋ 7 ـ روتا 2 ـ ئىزۋوتنىڭ كوماندىرى ئابلىمىت راخمانوفنى تۆۋەندە قالغان قىسىملارنى باشلاپ چىقىشقا ئەۋەتىدۇ. ئەخمەت تۇردىيېۋ ئوڭ تەرەپتىن سول تەرەپكە ئوقتەك يېتىپ كېلىدۇ، چۈنكى پىلەموتچى پىلەموتنى ئىشلىتەلمەي قالغاچقا باندىتلار يېقىنلاپ قالغانىدى. ئەخمەت تۇردىيېۋ پىلەموتنى قولىغا ئېلىپ زاتورىنى قايرىپ كۆرۈپ، دىسكىنىڭ جايىغا چۈشمىگەنلىكىنى بايقايدۇ، شۇ سەۋەبتىن پىلەموت پىستان چاقمىغانىكەن. «بىلگىچىسكى» تىپلىق بۇ پىلەموت، ئۇستىدىن ئوق يەيتتى. ئەخمەت تۇردىيېۋ دىسكىنىڭ ئۇستىگە بىرنى ئۇرغاندىن كېيىن، دىسكا «چاس» قىلىپ جايىغا چۈشىدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆرە تۇرۇپ پىلەموتنى سايرىتىۋېتىدۇ، باندىتلاردىن بىرمۇنچىسى ئۆلىدۇ ۋە يارىدار بولىدۇ، قالغانلىرى چېكىنىدۇ، شۇ ئارىدا تۆۋەندە قالغان قىسىملار يېتىپ چىقىدۇ. مانا شۇنداق جىددىي پەيتتە ئەخمەت تۇردىيېۋ باتۇرلۇق كۆرسىتىپ، قىسىملارنى تالاپەتتىن ساقلاپ قالغانىدى. شۇنىڭ بىلەن ئەخمەت تۇردىيېۋ 46 ـ پولكنىڭ كوماندىرى رېن شۇتيەننىڭ دىققىتىنى قوزغايدۇ. بۇ يەر باركۆل ناھىيەسىگە قاراشلىق چوڭ قۇلۇنچەر بولۇپ، قىسىم باندىتلارنى ئىز بېسىپ قوغلاپ كىچىك قۇلۇنچەرگە كەلگەندە، يۇقىرىدىن: «تېزدىن ئاراتۇرۇك ناھىيەسىگە يۇرۇش قىلىڭلار» دەپ بۇيرۇق كېلىپ قالىدۇ. شۇنىڭ بىلەن قىسىم باركۆل بازار ئىچىگە قايتىپ كېلىدۇ. بۇ قېتىمقى جەڭدە 3 ـ باتالىيون سارقو-

مۇشنىڭ شىمالىدا باندىتلارنىڭ كاتتىبىشى جانمقاتنى تىرىك تۇتۇپ، يۇقىرىغا تاپشۇرۇپ بېرىدۇ. بۇ ھەقتە 3 ـ باتالىيون 7 ـ روتا 3 ـ ئىزۋوتنىڭ كوماندىرى ئەخمەتجان ياقۇپوف بىلەن 7 ـ روتا 1 ـ ئىزۋوت 2 ـ ئودلىنىيەنىڭ كوماندىرى ئابلەت نىياز[1] قاتارلىقلار مۇنداق دەپ ئەسلەيدۇ:

«بىز كىچىك قۇلۇنچەردىن بارىكۆل ناھىيە بازىرىغا قايتىپ كېلىۋېتىپ قوشىيار دېگەن يەرگە كەلگەندە تۇرسۇن مۇسا[2]، قالى ئەكبەر[3]، مۇڭكى[4] قاتارلىق ئۇچ جەڭچى ئات تۇتۇپ كېلىمىز، دەپ قوشۇندىن ئايرىلىپ قالغان بولۇپ، باندىتلار ئۇلارنى تۇتۇۋېلىپ قارىغايغا ئېسىپ ئۆلتۈرۈۋېتىپ، كىيىملىرىنى سالدۇرۇپ ئېلىپ كەتكەنىكەن. كېيىن بىزگە ئەسىرگە چۈشكەن باندىتلارنىڭ ئۇچىسىدا بىزنىڭ مىللىي ئارمىيەنىڭ ئىچ كۆڭلىكىنى كۆرۈپ ئۇلارنى سوراق قىلغاندا، باندىتلار بىزنىڭ بۇ ئۇچ جەڭچىنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ، كىيىملىرىنى كىيىۋالغانلىقىنى ئىقرار قىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىز بۇ باندىتلارنى نەق مەيداندا ئېتىپ تاشلاپ، ئۇچ نەپەر جەڭچىنىڭ جەسىتىنى قارىغاينىڭ تۈۋىگە دەپنە قىلىپ قويدۇق».

جانمقان تۇتۇلغاندىن كېيىن باندىتلار تۈيۈقسىز ھۇجۇم قىلىشتىن توختاپ چېكىنىپ قاچىدۇ. بۇ ھەقتە ئەخمەت تۇردىيېف ئاكا مۇنداق دەپ ئەسلەيدۇ:

«بۇ ئىش خۇددى قايناۋاتقان قازاننىڭ ئوتىنى تارتىۋەتكەندەكلا بىر ئىش بولدى. ھېرىپ ـ چارچاشنى، تاماقلىنىشنى ئۇنتۇپ قاپتىكەنمىز. ‹ئۇنىغاننى يونىغان› دېگەندەك دەم ئېلىپ تاماقلىنىشقا پۇرسەت تۇغۇلدى، ئاتلارنى قويۇۋېتىپ، ئودلىنىـ

---

[1] ئابلەت نىياز 2005 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى كېسەل سەۋەبى بىلەن 73 يېشىدا ئۇرۇمچىدە ۋاپات بولغان.

[2] تۇرسۇن مۇسا غۇلجا شەھىرىنىڭ ئازاد يېزىسىدىن.

[3] قالى ئەكبەر (قازاق)، غۇلجا تېكەس ناھىيەسىدىن.

[4] مۇڭكى (موڭغۇل، توختاسىن دەپمۇ ئاتىلىدۇ)، ئىلى موڭغۇلكۈرە ناھىيەسى بەش قارىغايلىق (موڭغۇلچە تۇغۇچۇن بۇلاق دەپ ئاتىلىدۇ) مەھەللىسىدىن.

يەنى بىرلىك قىلىپ باندىتلاردىن قولغا چۈشۈرۈۋالغان قويلارنى سويۇپ، كاۋاپ قىلىپ يېيىشنى ئورۇنلاشتۇردۇق. ئېلاخۇن ئىمىنوف سېمىز قىزىل پاقلاندىن بىرنى سۆرەپ كەپتۇ. مۇھەممەت ئىسمائىلوف بىلەن ئېلاخۇن ئىمىنوف ئىككىسى قوينى سويۇپ پارچىلاشقا باشلىدى. مەن ئوتۇن تېرىپ كېلىپ، كاۋاپدان ئورنىدا بەل گۈرجەك بىلەن يەرنى كولاپ، ئوت قالاپ چوغ چۈشۈردۈم ۋە تېۋىلغىنى زىخ قىلىپ، گۆشنى كاۋاپ قىلىپ پىشۇردۇم. شۇنداق قىلىپ ئۇچىمىز بىر گۈرۈپپا بولۇپ قالدۇق. مەن 15 زىخ كاۋاپنى پىشۇرۇپ، تاماق يەيدىغان كاتو- لوكلىرىمىزغا قاتار تىزىپ، كاۋاپنى شۇنىڭ ئۈستىگە قويدۇم - دە، خۇددى ئاشپەزلەردەك:

— تاماق تەييار بولدى، — دەپ ئۇلارنى چاقىردىم. ئۇ ئىككىسى يەڭلىرىنى شىمايلاپ، كاۋاپنى چۆرىدەپ چىملىق ئۈستىدە باداشقاننى قۇرۇپ ئولتۇردى. مەن:

— قېنى، ئوخشىمىسىمۇ ئېلىڭلار، — دەپ تاماققا تەكلىپ قىلدىم، ئەمما ئېلاخۇن ئىمىنوف مېنىڭ تەكلىپىمدىن بۇرۇنلا بىر زىخ كاۋاپنى ئاغزىغا سېلىپ بولغانىدى. مۇھەممەت ئىسما- ئىلوف كاۋاپنى بىر چىشلەپ كۆرۈپ:

— پاھ - پاھ! ئەجەب مەززىلىك بوپتۇ، ئەسكەرلىككە كىرىشتىن بۇرۇن كاۋاپچىلىق قىلغانمىدىڭىز؟— دېدى. مەن ئۇنىڭغا:

— مەن دېھقان، سىزمۇ بىلىسىز، كەتمەننىڭ سېپىنى تۇتقان، مانا ئەمدى مىلتىق تۇتۇۋاتىمەن. مەن پىدائىي بولۇپ كىرگەندە قولۇمدىن ھېچ ئىش كەلمەيتتى، كېيىنچە ئاستا - ئاستا ئۆگەندىم. ئازراقلا ئىدراكى بار كىشىلەر باشقىلار قىلغاد- نى قىلالايدۇ، قىلالمىغانىمۇ ئوخشاشلا قىلالايدۇ، مۇھتەرەم باتالىيون كوماندىرى، — دېدىم. باتالىيون كوماندىرى مۇھەممەت ئىسمائىلوف ماڭا قاراپ باشقىچە تۇس ئېلىپ:

— تۇردىيىق ئۆمرىڭىزدە تۇنجى تويىڭىز بولۇپ، ئەمدىلا

باغلانغان مۇھەببەتنىڭ يىپىنى توي قىلىپ بىر كىچە يانقاندىن كېيىن خۇددى كۆڭلەكنىڭ يىپىنى ئۈزگەندەك ئەر ـ خوتۇنلۇق مۇھەببەتنىڭ يىپىنى ئۈزۈۋەتتىم، مېنى كەچۈرۈڭ، ـ دېدى ماڭا ئىچ ئاغرىتقان ھالەتتە تۇرۇپ. بۇ گەپنى ئاڭلاپ، ئايا-لىمنىڭ سىيماسى دەررۇ كۆز ئالدىمغا كېلىۋالدى. مەن بىر تەرەپتىن ئىسمائىلوفنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ، يەنە بىر تەرەپتىن ئايالىمغا قىلغان گەپلىرىمنى قايتا ئويلاشقا باشلىدىم. كۆزىمىز ئەمدىلا ئۇيقۇغا كەتكەنكەن، ئىشىكنى بىرى چەكتى، كۆڭلۈم ئەنسىزلىككە چۆمدى ـ دە، ئالدىراپ كىيىملىرىمنى يېرىم كىيىپ، ئىشىكنى قىيا ئاچتىم. تاڭ ئېتىپتۇ، سىرتتىن بىرى قەغەزنى سۇندى، قولىنى كۆردۈم، بىراق ئۆزىنى كۆرەلمىدىم. قەغەزگە قارىسام، باتالىيون كوماندىرى تېزدىن باندىت تازىلاش ئالدىنقى سېپىگە قىسىم بىلەن بىرگە بېرىشىمنى بۇيرۇپتۇ. ئايالىم قولۇمدىكى قەغەزنى ئېلىپ كۆرۈپ، ھاڭۋېقىپ تۇرۇپلا قالدى، مەن:

ـــ ماڭا يارەملەشمەمسىز؟ ـــ دېدىم. ئۇ نېمە قىلارىنى بىلمەي تېنەپ تەمتىرەپ كەتتى. مەن يۇيۇندۇم ـ دە، كىيىملە-رىمنى كىيىپ، ھەربىي فورمىلىرىمنى تۇزەشتۈرۈپ بولۇپ، ئايالىمغا قاراپ:

ـــ بۇ ئۇرۇش يىللىرى ۋەيران بولغان سوۋېت پەنەركىسىدە بىر جەڭچى ئاددىي ئەگمە قىلىپ ياسىغان چامادان، كۆرۈمسىز بولغان بىلەن تارىخى مەندىن قېلىشمايدۇ. مەن ناۋادا قۇربان بولۇپ كەتسەم، ئىلىدىن مېنى ئىزدەپ كەلگۈچىلەر بولسا، بېرىپ قويۇڭ. ئانا يوللۇق ئاچام بار ئىدى، مېنى كۆرگەندەك كۆرۈپ تۇتار. چامادانىمنىڭ ئىچىدە مېنىڭ بىر قۇر كىيىمىم بار، بۇنىڭدىن باشقا يەنە قول يازمىلار بار، ـــ دېدىم. ئايالىم بوينۇمغا گىرە سېلىپ بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى، مەن ئۆزۈمنى تۇتۇۋالمىغان بولسام، ھەسرەت يىغىسى مېنىڭ كۆزۈمدىنمۇ دەريا بولۇپ ئاقىدىغاندەك تۇراتتى. بۇنداقلىقنى بىلگەن بولسام

بۇ توينى قىلمىغان بولاتتىم، خەير! ھەر قانداق ئىشنى چىدىغانغا چىقارغان، قەتئىي چىدىشىم كېرەك، بۇنى يېڭىشىم كېرەك، دېگەن ئىرادىگە كەلدىم. ئايالىم بۇۋىھەجەرنىڭ ئىككى قولىنى يوينۇمدىن ئېلىپ، ئۇنىڭ ئىككى مۇرىسىدىن تۇتۇپ تۇرۇپ:

— مەن ھەربىي، بىزدە پولاتتەك ئىنتىزام بار، ھەربىيلەر ئىنتىزامغا ئەقىدە باغلىغان. ھازىرقى ۋەزىيەتتە باندىتلارنى يوقىتىپ، خەلقنى خاتىرجەم قىلىش كېرەك، مەن چوقۇم قايتىپ كېلىمەن، خاتىرجەم مېنى ساقلاڭ، — دېدىم - دە، ئۇنىڭ ياشقا تولغان مەڭزىگە بىرنەچچىنى سۆيۈپ قويدۇم. ئايالىمنىڭ ئۇزىتىپ قويۇشىغا يول قويماي دەرۋازىدىن چىقتىم. سىرتتا بۇغداي ئۆڭ، كەڭ غوللۇق، ئېگىز بوي فېلدفېبېل (上士) قاسىم ئىككى ئاتنىڭ چۇلۇۋۇرنى تۇتۇپ، مېنى ساقلاپ تۇرۇپتۇ، ئۇ ئوڭ قولىنى چېكىسىگە ئېلىپ ماڭا ھەربىيچە سالام بېرىپ، ئېگىز، ئىنچىكە جەرەن قاشقىنى ماڭا تۇتقۇزدى. مەن ئاتنىڭ بېشىنى سىلىدىم، تۆشىنى قايتا چىكتىپ، قورساق تەرەپتىكى تاسمىنى شۇنداق تارتىشمىغا، ئات يوينىنى ئېگىپ ماڭا ئالىيىپ قاردى. جانىۋار، خاپا بولما، سەل چىڭ تارتىپ قويۇپتىمەن، دەپ ئازراق بوشىتىپ قويدۇم. مەن ئۇزەڭگىنى دەسسىمەيلا ئېگەرنىڭ بېشىنى تۇتۇپ لىككىدە قىلىپ ئاتقا مىندىم:

— خوش فېلدفېبېل، مېنى قاياقتا باشلايسىز؟— دېدىم. ئاتنىڭ ئۈستىگە جايلىشىپ ئالغاندىن كېيىن:

— سېپىلنىڭ شەرقىي جەنۇب دەرۋازىسىدىن چىقايلى، قىسىمۇ يىراقتا كەتمىدى، بىردەمدە يېتىشۋالىمىز، — دېدى فېلدفېبېل قاسىم. مەن:

— ياق! بولمايدۇ، سېپىلنىڭ شەرقىي جەنۇب تەرىپىدە قېيىنئاتامنىڭ ئۆيى بار، ئۇلاردىن بىرەرى كۆرۈپ قالسا سەت ئەمەسمۇ؟ مەن تېخى ئۇلارغا كۆرۈنۈش قىلمىسام، يا

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كتاب تورپىكتى
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ پېڭى ئادرىسى

خوشلاشمىسام، بۇ قانداق بولغىنى؟ كېيىن ئېيتارمەن، شىمالىي دەرۋازىدىن چىقىپ بازار بىلەن كېتەيلى، ـــ دېدىم. ئۇ:

ـــ سىز تېخى ناشتا قىلمىدىڭىز، گازارمىغا كىرىپ ناشتا قىلىۋېلىڭ، ـــ دېدى. مەن:

ـــ ياق، قاسىم، بىر سوتكىغا چىدايمەن، ـــ دېدىم. شۇنداق قىلىپ مېڭىپ كەتتۇق، مېنىڭ ئېتىم تېز تاپان ئىكەن ئەمەسمۇ! يولنى يولۋاستەك باسىدىكەن، بىردەمدىلا قىسىمغا يېتىشىۋالدۇق...

ـــ بولدى قىلىڭلار ئېلاخۇن، تۇردىيېف ھېچنېمە يېمىدى، تەڭ يەيلى، ـــ دەپ ئىسمائىلوف ماڭا ئۈچ زىخ كاۋاپنى تۇتقۇزغاندا خىيال يىپىم ئۈزۈلدى. ئېلاخۇن زىختىكى گۆشنى ئاغزى بىلەنلا سىيرىپ يەۋەتاتتى، جاۋغايلىرىدىن ئېقىپ چۈشكەن ماي بىلەنمۇ كارى بولمايتتى، ئۇ:

ـــ پىشۇرىمەن دېسە گۆش بارغۇ، ـــ دەيتتى. مەن:

ـــ مۆھتەرەم باتالىيون كوماندىرى، ۋەزىيەت شۇنداق، سىزدە گۇناھ يوق. بىزدىكى پولاتتەك ئىنتىزام مېنى ئايالىمنىڭ ئىسسىق قوينىدىن سۇغۇرۇپ چىقتى، ـــ دېدىم بىر لوقما گۆشنى يۇتۇۋېتىپ.

ـــ بارىكاللا! تۇردىيېف، مەن سېنى تاللاپ ياخشى قىلىپتىكەنمەن، ـــ دېدى ئىسمائىلوفنىڭ چىرايى باشقىچە ئېچىلىپ. مەن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، دىققىتىم ئىسمائىلوفقا مەركەزلەشتى. ئۇ يەنە:

ـــ رەھبەرلىك سىزنى ئۆزىڭىزنىڭ 5 ـ روتىسى بىلەن تۇرپانغا مۇستەقىل روتا قىلىپ ئەۋەتىشنى قارار قىلغانىكەن، مەن سىزنى ئۇرۇش تەجرىبىسى مول ھەم ئىنتىزامچان كوماندىر، 7 ـ روتىنىڭ كوماندىرى بولۇپ، مەن بىلەن بىللە قومۇلغا بارسا دەپ تۇرۇۋالغانلىقىمدىن سىزنى ماڭا قوشقان. شۇ ۋاقىتتا يېنىمدا ئېلاخۇنمۇ بار ئىدى، شۇنداقمۇ ئېلاخۇن؟ ـــ دېدى ئىسمائىلوف ئېلاخۇنغا قاراپ. ئېلاخۇن كاۋاپ يەپ تۇرۇپ

بۇ گەپنى تەستىقلىدى.

ــ بۇ قېتىم ھەقىقەتەنمۇ ئۇرۇشقا ماھىر، تاكتىكچىل ئىكەنلىكىڭىزنى نامايان قىلدىڭىز. ئۆتمۈشتىكى ئۇرۇشلاردا ئىككى قېتىم «باھادىرلىق» مېدالى بىلەن مۇكاپاتلىنىشىڭىز ئەقىل ـ پاراسىتىڭىز ۋە جىسمىڭىزغا نەقەدەر ياراشقان، ــ دېدى ئىسمائىلوف مەستلىكى كەلگەن ھالدا. مەن ئېلاخۇن ئىمىنوفقا بىر قاراپ قويۇپ:

ــ بۇ گەپلەرنى كېيىن قىلىشايلى مۇھتەرەم باتالىيون كوماندىرى، ئالدىمىزدا نى ئىشلار بارەدەك قىلىدۇ. بىراق، بىر ھەربىي: ئۇرۇشتىن كېيىن قەھرىمان كۆپ چىقىدۇ، دەپتىكەن، بۇ ئېھتىمالدىن يىراق ئەمەستەك تۇرىدۇ، ــ دېدىم ـ دە، ئورنۇمدىن تۇردۇم. ئورنۇمدىن تۇرۇۋېتىپ ئىسمائىلوفقا:

ــ بارىكۆلدە يەرلىك خەنزۇدىن يول باشلاشقا ئىككى نەپەرىنى قوشقانىدى. ئۇلار كۆرۈنمەيدىغۇ؟ ــ دېدىم. ئىسمائىلوف:

ــ ئۇلار ھەققىدە رېن شۇتيەندىن سوراپ باقاي، ــ دېدى. مەن:

ـ مېنىڭچە ئۇلار غەيرىي نىيەتتىكى ئادەملەر، بىزنى يول بولمىغان ئاجايىپ تۈيۈق يوللار بىلەن باشلاپ ماڭدى، بىز ھېلىقى چوڭقۇرلۇققا كەلگەندە، باندىتلارغا خەۋەر يەتكۈزدىمىكىن دېگەن گۇمانىم كۈچلۈك، ــ دېدىم.

قىسىم ناچار ھاۋا كىلىماتى ئۈستىدىن غەلىبە قىلىپ، قىينىچىلىقلارنى يەڭگەنىدى. 3 ـ باتالىيوندىكى كوماندىر ـ جەڭچىلەر ئۆزلىرىنىڭ ئۆتۈك، پىيىملىرىنى خەنزۇ جەڭچىلەرگە بېرىپ، جۇۋىلىرىنى ئۇلارغا كىيگۈزۈپ، نانلارنى تەڭ يېيىشىپ يول يۈرىدۇ. پۈت ـ قوللىرى ئۇششۇپ قالغان 150 تىن ئارتۇق جەڭچىنىڭ مىلتىق، ئاپتومات، ماۋزۇر قاتارلىق قوراللىرىنى 3 ـ باتالىيوندىكى كوماندىر ـ جەڭچىلەر يىغىپ كۆتۈرۈپ ماڭغانلىقتىن، رېن شۇتيەن 3 ـ باتالىيوندىكى كوماندىر ـ جەڭچىلەرنىڭ بۇ خىل ئىنسانپەرۋەر، ئالىيجاناب روھىدىر ـ

دىن قاتتىق تەسىرلىنىدۇ. باندىتلار دەككىسىنى يەپ قېچىپ كەتكەندىن كېيىن، 3 ـ باتالىيون يول بويى باندىتلارنى توسۇپ زەربە بېرىش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالىدۇ، باندىتلارنى قوغلاش جەريانىدا ئۇلار تاشلاپ كەتكەن ئاپتومات، مىلتىق، ماۋزۇردىن يەتتە ـ سەككىزنى تېپىۋالىدۇ. 3 ـ باتالىيوندىكى كوماندىر ـ جەڭچىلەر 150 تىن ئارتۇق پۇتى ئۇششۇگەن خەنزۇ جەڭچىنى مۇھاپىزەت قىلىپ بارگۆلگە قايتۇرۇپ كېلىدۇ، بۇ جەريانىدا 3 ـ باتالىيوندىكى جەڭچى ئايلىكمىنىڭ چىشى ئاغرىپ قالىدۇ، يەنە بىر جەڭچى مۇھىنۇر ساپا كېسەل بولۇپ، قاتتىق ئاغرىپ بارگۆلدىكى 46 ـ پولك دوختۇرخانىسىدا يېتىپ قالىدۇ، كېيىن ئۇلارنى قومۇلدىكى 16 ـ دىۋىزىيە دوختۇرخانىسىغا يۆتكەپ كېلىپ داۋالاتقان بولسىمۇ، داۋالاش ئۇنۇم بەرمەي، قومۇلدا ۋاپات بولىدۇ.

قورشاۋدا قالغان ناھىيە بازىرى

1950 ـ يىل 3 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى ئاراتۈرۈك ناھىيە-سىدە كومپارتىيەگە قارشى ئەكسىلئىنقىلابىي قوراللىق توپىلاڭ يۈز بەرگەنىدى. بۇ توپىلاڭ ئىلگىرى ـ ئاخىر بولۇپ بەش ئايدەك داۋام قىلغان، كۆلىمى چوڭ، تەسىرى ناچار بولغان، شىنجاڭ تىنچلىق بىلەن ئازاد بولغاندىن كېيىن يۈز بەرگەن زور ئەكسىلئىنقىلابىي قوراللىق توپىلاڭ بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. 6 ـ كورپۇسنىڭ قومۇلدىكى 16 ـ دىۋىزىيەسىنىڭ باركۆلدىكى 46 ـ پولك 1 ـ باتالىيونىنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى خۇ چىڭسەن (1923 ـــ 2002)نىڭ قوماندانلىقىدا 2 ـ روتا ئاراتۈرۈك ناھىيەسىگە چىقىپ ئورۇنلاشقاندىن كېيىن، نوم، باي يېزىلىرىغا 13 نەپەردىن جەڭچىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ، چېگرانى قوغداشقا ئورۇنلاشقانىدى.

شىنجاڭنىڭ باشقا شەھەر، ناھىيەلىرىگە ئوخشاش ئاراتۈرۈك ناھىيەسىمۇ تىنچلىق بىلەن ئازاد بولغانلىقى ئۈچۈن، بۇ ناھىيەدىكى مەمۇرىي ئورگانلار يەنىلا گومىنداڭ ئەمەلدارلىرىنىڭ قولىدا ئىدى. ناھىيەنىڭ ھاكىمى ئەبەيدۇللا ناسىر، مۇئاۋىن ھاكىمى لى فۇشيەن، ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى ئەمەت ئىمىن (1915 ـــ 1950، ئىلگىرى تاشكەنتتە ئوقۇغان)، مۇئاۋىن باشلىقى مامۇت، بازار باشلىقى بەردى ھاشىم، كېڭەش پالاتاسىنىڭ باشلىقى ناسىر قاتارلىق كىشىلەر ئىدى. يېزىلار-دىمۇ تۈتۈن بېگى (بوجاڭ) ھوقۇق تۇتۇۋاتقانىدى. خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى جەڭچىلىرى ئاشلىق بىلەن ئۆز ـ ئۆزىنى تەمىنلەش ئۈچۈن، يېزىلاردا ئەتىيازلىق تېرىلغۇ بىلەن شۇغۇللىنىۋاتاتتى.

ئەكسىيەتچىلەرنىڭ قوراللىق توپىلاڭ كۆتۈرۈشىنى خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ كوماندىر ـ جەڭچىلىرى ئويلاپ كۆرمىگەندى. ئەكسىيەتچىلەر تىنچ ياتماي يۇقىرى ـ تۆۋەن چېپىپ، خۇپيانە قۇتراتقۇلۇق ھەربىكەتلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، قوراللىق توپىلاڭ كۆتۈرۈشكە تەييارلىق قىلغانىدى.

1950 ـ يىل 3 ـ ئاينىڭ 5 ـ ، 6 ـ كۈنلىرى ئاراتۈرۈك ناھىيەسىنىڭ ھاكىمى ئەبەيدۇللا ناسىر قومۇلغا كېلىپ، قومۇلنىڭ ۋالىيسى يولۋاس بىلەن كۆرۈشكەن، ئۇ يولۋاسنىڭ كومپارتىيەگە، خەلق ھاكىمىيىتىگە قارشى قوراللىق توپىلاڭ قوزغاش توغرىسىدىكى يولىيورۇقنى ئېلىپ، 3 ـ ئاينىڭ 8 ـ ، 9 ـ كۈنلىرى ئاراتۈرۈك ناھىيەسىگە قايتىپ چىقىپ، يولۋاسنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە تېخى ئومۇمي ۋەزىيەتتىن خەۋەرسىز تاغ خەلقىگە: «كوممۇنىستلار يولۋاس بېگىمگە 200 نەپەر ئۇيغۇر قىزى بېرىسەن، دەپ ئالۋان سېلىپتۇ، يولۋاس بېگىم بۇنىڭغا چىدىماي تاغقا چىقىپ غازات قىلماقچى بولۇۋاتىدۇ، كوممۇنىستلار خەلقنى بۇلايدىكەن، مەسچىتلەرنى بۇزۇپ، دىننى يوق قىلىدىكەن»، دېگەندەك بىرقاتار پىتنە ـ پاساتلارنى تارقىتىپ، خەلقنى قورقىتىپ ئادەم توپلاشقا باشلايدۇ ۋە گومىنداڭ دەۋرىدىكى ھەربىي پونكىتقا يوشۇرۇپ قويغان نۇرغۇن قورال ـ ياراغ، ئوق ـ دورا، گىراناتلارنى تارقىتىپ، 3 ـ ئاينىڭ ئاخىرى ئاراتۈرۈك ناھىيەسىگە ئەمدىلا كېلىپ ئورۇنلاشقان خۇ چىڭسەن قوماندانلىقىدىكى 2 ـ روتىغا ھۇجۇم قىلىپ، ئۇنى قورشۋالىدۇ. باندىتلار ئاراتۈرۈك ناھىيەسىدىن قومۇل، بارىكۆللەرگە تۈتىشىدىغان تېلېفون سىملىرىنى كېسىۋېتىش بىلەن بىرگە، سىم تاناب ياغاچلىرىنىمۇ قويماي ئېلىپ كەتكەندى. شۇنىڭ بىلەن 2 ـ روتىنىڭ سىرت بىلەن بولغان ئالاقىسى پۈتۈنلەي ئۈزۈلۈپ قالغان بولۇپ، 40 كۈن قورشاۋدا قېلىپ، ئاراتۈرۈك ناھىيەسىدىن باشقا قالغان جايلارنىڭ ھەممىسى قولدىن كەتكەن.

يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك، 1950 ـ يىلى 3 ـ ئاينىڭ ئاخىرى خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ 2 ـ روتىسى ئاراتۇرۇك ناھىيەسىگە ئەمدىلا كېلىپ ئورۇنلاشقان بولۇپ، ئۇلار تېخى كومپارتىيەنىڭ سىياسەتلىرىنى خەلق ئاممىسىغا تەشۋىق قىلىشقا ئۇلگۈرمىگەنىدى. ئاراتۇرۇك خەلقى تېخى جۇڭگو كومپارتىيەسىنى، خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنى چۈشىنىپ يەتمىگەنىدى، شۇڭا خەلق باندىتلارنىڭ يۇقىرىقىدەك پىتنە ـ پاساتلىرىغا ئىشىنىپ، باندىتلارغا ئەگىشىپ كەتكەنىدى. 3 ـ باتالىيون 2 ـ روتىنى مۇھاسىرىدىن قۇتۇلدۇرغاندىن كېيىن، خۇ چىڭسەن پولك كوماندىرى رېن شۇتيەنگە قىلغان دوكلاتىدا، ئاممىۋى خىزمەتنى ياخشى ئىشلىيەلمىدۇق، رەھبەرلىككە جاۋاب بېرەلمەيمىز[1]، دېگەندەك سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن ئاراتۇرۇك ناھىيە بازىرى قورشاۋدا قالغانىدى.

[1] سىياسىي كېڭەش قومۇل ۋىلايەتلىك خىزمەت كومىتېتى تەرىپىدىن تۈزۈلگەن «قومۇل تارىخ ماتېرىياللىرى» 4 ـ قىسىم (خەنزۇچە)، 71 ـ بەت.

ئۇيغۇر كتاب تۈر بېكىتى
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ بېڭى ئادرىسى
www.uyghurkitap.com

ئاراتۈرۈككە ئاتلىنىش

بارکۆلدىکى 3 ـ باتالىيون باندىتلارنى قوغلاپ كىچىك قۇلۇنچەرگە كەلگەندە، تېزدىن ئاراتۈرۈك ناھىيەسىگە يۈرۈش قىلىش توغرۇلۇق يۇقىرىنىڭ بۇيرۇقى كېلىپ قالىدۇ، شۇنىڭ بىلەن 3 ـ باتالىيوندىكى كوماندىر ـ جەڭچىلەر 46 ـ پولكتىن يارىلانغان جەڭچىلەرنى باركۆل ناھىيەسىگە قوغداپ ئەكىلىپ قويىدۇ. 46 ـ پولكتىن خىللانغان ئىككى باتالىيون، 3 ـ باتالىيوننىڭ ئىككى ئاتلىق روتىسى مەسۇم تاران بىلەن ھاشىر تاراننىڭ يول باشلىشىدا يولغا چىقىدۇ. 7 ـ روتىنىڭ كوماندىرى ئەخمەت تۇردىيېف 3 ـ باتالىيوننىڭ 7 ـ ، 8 ـ روتىلىرىغا قوماندانلىق قىلىپ قىسىمنىڭ ئەڭ ئالدىدا ماڭىدۇ. قىسىم نېرىنكىر داۋىنىغا بارغاندا، ئۇ يەردە ئوسمان ئىسلام، يولۋاس، ئەبەيدۇللا ناسىر، تۇرغۇن پالۋان(1914 ـــ 2002)نىڭ ئادەملىرى ئاراتۈرۈككە يۈرۈش قىلغان قىسىملارنىڭ ئالدىنى توسۇش ئۈچۈن مۇداپىئە ئاكوپلىرىنى قۇرۇپ ياتقانىدى. ئىلگىرى باندىتلار مۇشۇ يەردە يەر شارائىتى بىلەن تونۇشلۇقى بولمىغان خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ بىر باتالىيوننى يالغان چېكىنگەن بولۇپ ئالداپ يولنىڭ جەنۇبىدىكى سايغا باشلاپ كىرىپ، تۆت تەرەپتىن قورشاپ ھۇجۇم قىلىپ تالاپەتكە ئۇچراتقانىدى. باندىتلارنىڭ ئوقىدا قۇربان بولغان ئاشۇ جەڭچىلەرنىڭ جەسەتلىرىنى ئەخمەت تۇردىيېف باشلىق كوماندىر ـ جەڭچىلەر ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەنىدى، بىر سېسترا ـــ ھەمشىرە قىز سومكىسىنى قۇچاقلاپ ياتقانىدى. بۇ باتالىيون ئەسلىدە ئاراتۈرۈك ناھىيەسىنى باندىتلارنىڭ قولىدىن ئازاد

قىلىش ئۈچۈن ماڭغان بولۇپ، تالاپەتكە ئۈچىرىغاندىن كېيىن، باركۆلدە باندىت تازىلاۋاتقان 3 ـ باتالىيونغا تېلېگراممىا ئارقىلىق ئاراتۇرۇككە يۈرۈش قىلىش بۇيرۇقىنى بەرگەندى. ئازادلىق ئارمىيەنىڭ قومۇلدىكى 16 ـ دىۋىزىيەسىنىڭ رەھبەرلىكى ئاراتۇرۇكتىكى 2 ـ روتىنىڭ ئۈچۈرىنى ئېلىش ئۈچۈن، 48 ـ پولكنىڭ 3 ـ، 8 ـ روتىلىرىنى (169 كىشى) تايانچ قىلىپ، مىنامىيوت، ئېغىر ـ يېنىك پىلموت قاتارلىق قوراللار بىلەن قوراللانغان 48 ـ پولكنىڭ ئىشتاب باشلىقى ۋاڭ سۈلۈنىڭ باشچىلىقىدا تاشۋېلىق، شوپۇل، سۆجە، باي ئارقىلىق ئاراتۇرۇككە ماڭغۇزىدۇ. ئەبەيدۇللا ناسىر قاتارلىق باندىتلار بۇ ئىشتىن ئالدىن خەۋەر تېپىپ، ئارمىيەمىز ئاراتۇرۇككە ئون كىلومېتىر قالغاندا ئەپلىك يەر شارائىتىدىن پايدىلىنىپ توسۇپ ھۇجۇم قىلىدۇ. تۆت تەرەپتىن ئوق يېغىپ، ئەتراپتىكى ئېگىزلىكلەر دۈشمەن تەرىپىدىن ئىگىلىنىدۇ. بىر مەيدان قاتتىق ئۇرۇشتىن كېيىن، گەرچە بىرنەچچە چوققىلار قايتۇرۇۋېلىنغان بولسىمۇ، قىسىم يەنىلا پايدىسىز ئورۇندا قالىدۇ، ئۆلۈش ـ يارىلىنىش ئېغىر بولىدۇ. دەل شۇ چاغدا قوماندان ۋاڭ سۈلۇ، 2 ـ روتا باندىتلار تەرىپىدىن قىرىلىپ تۈگەپتۇ، دېگەن ئىغۋاغا ئىشىنىپ، داۋاملىق ئىلگىرىلەشتىن تەۋرىنىپ، دەرھال قومۇلغا قايتىش توغرۇلۇق بۇيرۇق چۈشۈرىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە يول باشلىغۇچى پومېشچىك (خەنزۇ) پۈتۈنلەي دۈشمەن تەرەپ بەلگىلەپ بەرگەن يولغا باشلايدۇ. يول بويى دۈشمەننىڭ توسۇپ زەربە بېرىشىگە ئۇچراپ، تۆت كېچە ـ كۈندۈز چېكىنىش داۋامىدا توققۇز قېتىم ئۇرۇشىدۇ. قىسىم يول بويى تاماق، سۈدىن قىينىلىپ، ھېرىش ـ چارچاش بىلەن جەڭگۈارلىقى ئاجىزلاپ كېتىدۇ. بۇ جەريانىدا 73 كىشى قۇربان بولىدۇ، 105 كىشى قىسمىدىن ئايرىلىپ تارقاپ كېتىدۇ[1].

---

[1] خوجا سالى: «ئۆتكەن ئىشلاردىن ئۆرنەكلەر»، «قومۇل ئەدەبىياتى» 2004 ـ يىللىق 4 ـ سان، 75 ـ بەت.

ئەخمەت تۇردىيىف ئاكا مۇنداق دەپ ئەسلەيدۇ:

«ئاراتۇرۇككە ماڭغان خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ ئىككى باتالىيونى باندىتلارنىڭ قولىدا قىرىلىپ كېتىدۇ، بۇ ئېنىق، بۇنىڭ ئۆزى ئاراتۇرۇكنى باندىتلارنىڭ قولىدىن ئازاد قىلىش مەغلۇبىيەتتىن دېرەك بېرىدۇ، ئەمما 3 ـ باتالىيوننىڭ ئەخمەت تۇردىيىف قوماندانلىق قىلغان 7 ـ ، 8 ـ روتىسى باندىتلارنىڭ مۇداپىئەسىنى مەغلۇپ قىلىپ، ئاراتۇرۇكنى ۋە تاغ ئۈستىدە قامىلىپ قالغان ئازادلىق ئارمىيە قىسمىنى چىقىمسىز مۇھاسىرىدىن قۇتۇلدۇردى[1]. 3 ـ باتالىيوننىڭ ئىككى روتىسىنى نېمىدەپ ئاتاش كېرەك؟ مانا بۇ مۇھىم مەسىلە. تارىخ ئۆزىنىڭ ھەقىقىي چىنلىقى بىلەن تارىخ بولالايدۇ، سەللا بىپەرۋالىق قىلسا، ئۇ تارىخ ئەمەس، قۇراشتۇرۇلغان بىر دۆۋە ھېكايە بولۇپ قالىدۇ».

يۇقىرىدا ئېيتقىنىمىزدەك، ئەخمەت تۇردىيىف داۋاننىڭ يەر شارائىتىنى تەكشۈرگەندىن كېيىن، رېن شۇتيەن، ئىسمائىلوف، ئېلاخۇن، ئەلىئەكبەروفلارغا:

ــ پىيادە قىسىملار ئىككى يان تەرەپتىن پىلىموت، مىنامىيوتلار بىلەن ئوت ئاچسۇن، ئاتلىق قىسىملار (3 ـ باتالىيون) تېزلىكتە ئۇدۇل ھۇجۇمغا ئۆتەيلى. بىز ئىگىلىگەن مەلۇماتلاردىن قارىغاندا، باندىتلاردا پىلىموت، ئاپتومات، گىراناتقا ئوخشاش قوراللار يوق ئىكەن. ئۇلار قارا مىلتىق بىلەن بىر پاي ئوقنى ئېتىپ، يەنە بىر پاينى ئاتقۇچە بىز داۋانغا يېقىن يەرگە بېرىۋالىمىز. بىزنىڭ «ھۇررا!» سادالىرىمىز باندىتلارغا قورقۇنچ، تەھدىت سالالايدۇ، ئۇلارنى سۇر باسىدۇ، ــ دەپ ئۆز پىلانىنى دوكلات قىلىدۇ. خۇسەيزى مۇموزوف تۇردىيىفنىڭ پىلانىنى رېن شۇتيەنگە تەرجىمە قىلىپ بېرىدۇ ۋە رەھبەرلىك مۇزاكىرىلىشىپ، تۇردىيىفنىڭ پىلانىغا قوشۇلىدۇ. 3 ـ باتالىـ

[1] بۇ مۇھىم تۆھپىنى رېن شۇتيەن ئېتىراپ قىلغان.

يوننىڭ ئىككى روتىسىدىن خىللانغان جەڭچىلەرنى ئالدىغا ئۆتكۈزۈپ، تۈردىيىپ ئوتتۇرىدا، ئوڭ تەرىپىگە ئىزۋوت كومانـدىرى ئابلىمىت راخمانوفنى، سول تەرىپىگە 7 ـ روتىنىڭ سىياسىي يېتەكچىسى ئەبەيدۇللا نامانوفنى ئېلىپ ھۇجۇمغا ئۆتۈش بۇيرۇقىنى بېرىدۇ، ئىدرىس سەيدۇللايىپ كەينىدە تۈرۈپ قالغان جەڭچىلەرگە قوماندانلىق قىلىدۇ، مۇشۇنداق ئۇسۇل ئارقىلىق بىرلا ھۇجۇم بىلەن داۋاننى ئىگىلەپ، باندىتلارنىڭ مۇداپىئەسىنى بىتچىت قىلىپ تاشلايدۇ. بۇ قېتىمقى ھۇجۇمدا بىر ئاتنىڭ بۇرنىغا ئوق تېگىپ ئۆلىدۇ، ئات ئۇستىدىكى جەڭچى يەرگە يىقىلىپ چۈشىدۇ، بىراق، ھېچ نەرسە بولمايدۇ. رېن شۇتيەن، ئىسمائىلوف، ئېلاخۇن، ئەلىئەكبەروف ۋە بايقەدەم خۇسەينلار تۈردىيىپغىنىڭ قەھرىمانلىق بىلەن ئالغا ئىلگىرىلەش ۋە ئۇرۇش قىلىش پىلانىنىڭ ئەمەلىي غەلىبىسىنى كۆرۈپ ئىنتايىن خۇشال بولۇپ كېتىدۇ. رېن شۇتيەن خۇسەيزى مومو-زوفنىڭ تەرجىمىسىگە قارىمايلا «ياخشى، 7 ـ روتا كوماندىرىنىڭ قولىدىن ئىش كېلىدىكەن» دەپ ئۇنى قۇچاقلاپ كېتىدۇ.

ئەخمەت تۈردىيىپ ئەبەيدۇللا نامانوف، ئىدرىس سەيدۇللا-يىپ، ئابلىمىت راخمانوفلار بىلەن بىرلىكتە خىللانغان جەڭچىلەرنى باشلاپ باندىتلارنى قوغلاپ، ئاتلىق سەپنىڭ ئالدىدا يول ئېچىپ ماڭىدۇ، خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ كوماندىر ـ جەڭچىلىرى ماشىنىلىق كەينىدە ماڭىدۇ. رېن شۇتيەن، ئىسما-ئىلوف، ئېلاخۇن، ئەلى ئەكبەروفلار ئۇلار بىلەن بىللە ماڭىدۇ. تۈردىيىپ باشلاپ ماڭغان قىسىم 5 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى كەچ سائەت توققۇز بىلەن داۋان ئېغىزىدىن يولغا چىقىپ، ئەتىسى شياۋچۈەن، كۈڭگىرەكنى ئىشغال قىلىدۇ. نەچچە يۈزلىگەن باندىت تام جىلغىغا قېچىپ كېتىدۇ. تۈردىيىپ قوماندانلىقىدىكى ئالدىن ماڭغان قىسىملار تام جىلغا كەنتىگە 500 مېترچە قالغاندا، باندىتلار قىسمىنى ئوققا تۇتىدۇ، جەڭچىلەر

تۇردىيېفنىڭ بۇيرۇقى بىلەن قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتۈپ كەنتنى ئىشغال قىلىدۇ، بىراق تۆت ئەتراپتىكى تاغ ئۈستىنى باندىتلار ئىگىلىۋالغاچقا، قىسىم باندىتلارنىڭ قورشاۋىدا قالىدۇ، قاراڭغۇ چۈشكۈچە تىركىشىپ، ئاخىر تەشەببۇسكارلىق بىلەن چېكىنىپ چىقىدۇ. 5 ـ چېسلا قىسىملار تاغنىڭ جەنۇبىدىكى چوڭ يول بىلەن نېرىنكىرغا قاراپ ئىلگىرىلەيدۇ، باندىتلار يەنە قىسىمنىڭ ئالدىنى توسىدۇ. بۇ يەردە باتالىيونغا بىۋاسىتە قاراشلىق ئالاقە ئودلىنىيەسىنىڭ كوماندىرى بېيسىنبېك ئەكىجان 8 ـ روتا 3 ـ ئىزۋوتنىڭ جەڭچىسى تۇرداخۇن مامۇتوف[1] ئىككىسى قىسىمدىن 50 مېتىر ئالدىدا كېتىۋاتقان بولۇپ، ئۇلار بىر سايلىققا بارغاندا ئاتلىرىدىن چۈشۈپ، ئالدىدىكى ئانچە ئېگىز بولمىغان تاققا يامىشىپ تاغ چوققىسىغا چىقىشىغا ئالدى تەرەپتە مۇداپىئەدە تۇرغان باندىتلار ئاتقان ئوق ئۇلارنىڭ يېنىغا چۈشىدۇ، تۇرداخۇن مامۇتوف دەرھال يان تەرەپكە دومىلاپ بىر ئويماندا يېتىۋالىدۇ، بېيسىنبېك ئەكىجان ئورنىدا قالىدۇ. ئازدىن كېيىن ئەكىجان: «تۇرداخۇن، ماڭا ئوق تەگدى تېز كەل»، دەپ چاقىرىدۇ. تۇرداخۇن مامۇتوف ئۇنىڭ يېنىغا بارغاندا ئەكىجان گەپ قىلالماي قالىدۇ، ئوق ئۇنىڭ كۆكسىنىڭ سول تۈگمىسىگە تەگكەنىدى. ئازدىن كېيىن ئەكىجان جان ئۈزىدۇ. كوماندىر ـ جەڭچىلەر باتالىيون ئىمامى ئابدۇۋەلى ئىبراھىموفنىڭ باشچىلىقىدا بېيسىنبېك ئەكىجاننىڭ نامىزىنى چۈشۈرۈپ تاغ ئۈستىگە دەپنە قىلىپ، تاشلار بىلەن قەبرە ياساپ قويۇپ، قىسىم يەنە يولغا چىقىدۇ. بۇ يەردە سېيىت باتۇر بىلەن ئونانباي باتۇرمۇ بار ئىدى. قىسىم داۋاملىق ئىلگىرىلەپ، بىر كىگىز ئۆي بار يەرگە بارغاندا، يەرلىك بىر ئادەم تۇردىيېفنى بىلىكىدىن تارتىپ كىگىز ئۆيگە ئەكىرىپ كېتىدۇ، شۇ ئارىدا تۇردىيېف تۇرغان جايغا بىر پاي ئوق چۈشىدۇ. بۇ ۋاقىتتا

---

[1] تۇرداخۇن مامۇتوف ھازىر شىخو شەھىرىدە دەم ئېلىشتا.

قىسىم تېخى يېتىپ كەلمىگەن بولۇپ، تۇردىيېف توّت ـ بەش جەڭچى بىلەن ئالدىدا ماڭغانىدى. تۇردىيېف سەللا كېچىككەن بولسا، ئۇنىڭغا ئوق تەگكەن بولار ئىدى، چۈنكى، تاغ ئۈستىگە چىقىۋالغان باندىتلار ئۇنى كۆرۈپ قالغانىكەن. بۇ يەردە تۇرغا-نوفقا[1] ئوق تېگىپ قوربان بولىدۇ. توختى رېھىمغا[2] ئوق تېگىپ يېنىك يارىلىنىدۇ. كوماندىر ـ جەڭچىلەر باتالىيون ئىمامى ئابدۇۋەلى ئىبراھىموفنىڭ باشچىلىقىدا تۇرغانوفنىڭ نامىزىنى چۈشۈرۈپ تۇركۇلدىكى قەبرىستانلىققا دەپنە قىلىدۇ. قىسىم تۇركۇلگە بېرىپ بىر كېچە قونۇپ، ئەتىسى ئاراتۇرۇككە قاراپ يۈرۈش قىلىدۇ.

---

[1] تۇرغانوف 7 ـ روتا 3 ـ ئىزۋوتنىك جەڭچىسى، چاپچال ناھىيە جاغىستاي يېزىسىدىن.

[2] توختى رېھىم 7 ـ روتا 2 ـ ئىزۋوتنىك جەڭچىسى، غۇلجا ناھىيە ئارا ئۆس-تەڭلىك.

ئۇيغۇر كتاب تۈر بېكىتى
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ پېڭى ئادرىسى
www.uyghurkitap.com

40 كۈنلۈك جەڭ

6 ـ چېسلا تۇردىيېف قوماندانلىقىدىكى مىللىي قىسىم تۈركۆلدىن يولغا چىقىپ، تۈركۆل بىلەن ئاراتۈرۈك ئارىلىقىدىكى قارا سىڭىرغا كەلگەندە، ئۇ يەردىكى باندىتلار قىسىمنىڭ ئالدىنى توسىدۇ، مىللىي قىسىمنىڭ شىددەتلىك زەربىسىگە بەرداشلىق بېرەلمىگەن باندىتلار مەغلۇپ بولۇپ قېچىپ كېتىدۇ، بىر قىسىم باندىتلار تەسلىم بولىدۇ.

تۇردىيېف قوماندانلىق قىلغان مىللىي قىسىم 5 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنى ئاراتۈرۈك ناھىيەسىگە يېتىپ بارىدۇ، بۇ ۋاقىتتا 46 ـ پولك 1 ـ باتالىيوننىڭ ئاراتۈرۈكتىكى 2 ـ روتىسىنىڭ مۇھاسىرىدە تۇرۇۋاتقىنىغا 40 كۈن بولغانىدى. 3 ـ باتالىيوننىڭ تۇردىيېف قوماندانلىق قىلغان ئىككى روتىسى يول بويى ئاۋانگارتلىق رول ئويناپ، ئۆرگەينىڭ غەربىگە يېتىپ بارىدۇ. 3 ـ باتالىيوندىكى كوماندىر ـ جەڭچىلەرنىڭ كىيىملىرى مىللىي ئارمىيەنىڭ فورمىسى بولغاچقا، 2 ـ روتىدىكىلەر تۇردىيېف قوماندانلىقىدىكى قىسىملارنى باندىتلار ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپ، خۇ چىڭسەن كوماندىر ـ جەڭچىلەرگە ئېتىش بۇيرۇقى بېرىدۇ. ئۇلار مىللىي قىسىمغا قارىتىپ ئىككى پاي ئوق ئاتىدۇ، جەڭچىلەر ئېھتىيات قىلغاچقا ھېچكىمگە ئوق تەگمەيدۇ. تۇردىيېف ئۇقۇشماسلىق بولغانلىقىنى بىلىپ، ئازادلىق ئارمىيەدىن ئالاقىلىشىش ئۈچۈن 3 ـ باتالىيونغا قوشۇپ بەرگەن ئىككى نەپەر جەڭچىگە[1] ئېگىز چوققىغا چىقىپ كاناي چېلىپ،

[1] ئۇلارنىڭ بىرى كانايچى، يەنە بىرى بايراقچى ئىدى.

بايراق چىقىرىش ھەققىدە بۇيرۇق بېرىدۇ. ئۇلار ئېگىز چوققىغا چىقىپ كاناي چېلىپ، قىزىل بايراقنى ئېگىز كۆتۈرۈپ لەپىلدەتكەندىن كېيىن، قارشى تەرەپ ئۆز ئادەملىرى ئىكەنلىكىنى بىلىپ، خۇشال بولۇپ كېتىدۇ ۋە ماڭماسلىق ھەققىدە ئىشارەت قىلىدۇ ھەمدە بىر ئادەمنى تۇردىيېفلارنىڭ ئالدىغا ئەۋەتىدۇ. ئاكوپتىن چۈشكەن ئازادلىق ئارمىيە جەڭچىسى تۇردىيېف قوماندانلىقىدىكى كوماندىر - جەڭچىلەرنى كۆرۈپ خاتا چۈشىنىپ قالغانلىقى ئۈچۈن مىللىي ئارمىيەنىڭ كوماندىر - جەڭچىلىرىدىن كەچۈرۈم سورايدۇ. 2 - روتا باندىتلاردىن مۇداپىئەلىنىش ئۈچۈن يوللارغا مينا كۆمۈۋەتكەندى. ئاكوپتىن چۈشكەن جەڭچى تۇردىيېف قوماندانلىقىدىكى قىسمىلارنى مينا كۆمۈلمىگەن يوللار بىلەن باشلاپ ئۆتكۈزۈپ قويىدۇ.

باندىتلارنىڭ ئۆزلىرى مۇستەھكەم دەپ ھېسابلىغان نېرىنكىر داۋىنىدىكى مۇداپىئەسىنى تۇردىيېف قوماندانلىقىدىكى مىللىي قىسمىنىڭ بىرلا ھۇجۇم بىلەن بۆسۈپ ئۆتكەنلىكىنى ئاڭلىغان باندىتلار ناھىيە بازىرىدىكى بارلىق خەلقنى ئەگەشتۈرۈپ تاغقا چىقىپ كەتكەندى. تۇردىيېف قوماندانلىقىدىكى قىسمىلار ئاراتۈرۈك ناھىيە بازىرىنى ئىگىلەپ تۆت سائەتتىن كېيىن رېن شۈتيەن، ئىسمائىلوف، ئېلاخۇن، ئەلىئەكبەروف، خۇسەيزى مومۇزوف قاتارلىق كوماندىرلار ۋە باشقا قىسمىلار يېتىپ كېلىدۇ. چۈشتىن كېيىن سائەت ئىككىدە خۇ چىڭسەن قوماندانلىقىدىكى گازارمىدىن چىققان كوماندىر - جەڭچىلەر ۋە يارەمگە كەلگەن قىسمىلار ئاراتۈرۈك ناھىيە بازىرىنىڭ ئۆرگەي يول ئاغزىدا ئۇچرىشىدۇ. خۇ چىڭسەن ئىسمائىلوفنى قۇچاقلاپ ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي ئۇن سېلىپ يىغلىۋېتىدۇ[1]. ئاراتۈرۈك ناھىيەسىنى 40 كۈن ساقلىغان 2 - روتىدىكى كوماندىر -

[1] سىياسىي كېڭەش قومۇل ۋىلايەتلىك خىزمەت كومىتېتى تەرىپىدىن تۈزۈلگەن «قومۇل تارىخ ماتېرىياللىرى» (خەنزۇچە)، 3 - قىسىم، 120 - بەت.

جەڭچىلەر يارەمگە كەلگەن سەپداشلىرىنى كۆرۈپ ھەممىسى يىغلاپ كېتىدۇ. خۇ چىڭسەن پولك كوماندىرى رېن شۇيىيەنگە:

ــ بۇ قېتىم 2 ـ روتىدا ئۆلۈش ـ يارىلىنىش ئاھايىتى كۆپ، ئاممىۋى خىزمەتنى ياخشى ئىشلىيەلمىدۇق، رەھبەرلىككە جاۋاب بېرەلمەيمىز، ــ دەيدۇ. رېن شۇتيەن جاۋابەن:

ــ سىلەر ئارمىيەمىزنىڭ شەرەپلىك ئەنئەنىسىنى جارى قىلدۇرۇپ، دۈشمەن بىلەن قەيسىرانە جەڭ قىلىپ، ئارمىيەمىز ئۈچۈن ئۈلگە تىكلەپ بەردىڭلەر. بۇ قېتىم ئەقلىڭلارنى ئىشلەتـ تىڭلار، جاپا چەكتىڭلار، ــ دەيدۇ[1].

تۇردىيېۋ قوماندانلىقىدىكى ئاراتۇرۇك ناھىيە بازىرىغا ئالدىن كىرگەن قىسىملار ناھىيە بازىرىدىن بىرمۇ يەرلىك خەلقنى تاپالمايدۇ، ئۇلار پەقەت 60 ياشلار ئەتراپىدىكى بىر ئۇيغۇر كىشىنىڭ جەسىتىنى ئۈچرىتىدۇ. شۇ كۈنى (7 ـ چېسلا) تۇردىيېۋ باندىتلارغا ئەگىشىپ تاغقا چىقىپ كەتكەن خەلقنى قايتۇرۇپ كېلىش ئۈچۈن ئابلىمىت راخمانوف قوماندا- لىقىدىكى بىر ئىزۋوت جەڭچىنى تاغقا چىقىشقا بۇيرۇيدۇ. ئۇلار تاغقا چىقىپ شەرقىي تۆگە دۆڭگە[2] دېگەن جايغا بارغاندا تۇرغۇن پالۋان ۋە يەھياغا ئۈچرىشىپ قالىدۇ. بىز بۇ يەردە تۇرغۇن پالۋان توغرۇلۇق ئازراق توختىلىپ ئۆتەيلى:

تۇرغۇن پالۋان ئاراتۇرۇك ناھىيە توخولو يېزىسى بۇلاقبېشى كەنتىدىن بولۇپ، نەۋقىران چاغلىرىدىن تارتىپلا ئۇۋچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىپ، كېيىنچە ئۇستا مەرگەن بولۇپ يېتىشىپ چىققان ۋە ئەل ئارىسىدا «تۇرغۇن پالۋان» دېگەن نام بىلەن ئاتىلىشقا باشلىغان. 40 كۈنلۈك قوغدىنىش ئۇرۇشى باشلانغاندا، يۇقىرىدا ئېيتقىنىمىزدەك شوپۇل تەرەپتىن ئاراتۇ- رۇككە يارەمگە بارغان خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ قىسمىدىن

---

[1] سىياسىي كېڭەش قومۇل ۋىلايەتلىك خىزمەت كومىتېتى تەرىپىدىن تۈزۈلگەن «قومۇل تارىخ ماتېريالىلىرى» 4 ـ قىسىم (خەنزۇچە) 70 ـ، 71 ـ بەتلەر.

[2] بۇ جاينىڭ ئۇ يەر بۇ يېرى چوققا، ئارىسى تۈزلەڭلىك ئىدى.

ئايرىلىپ قالغان بەش نەپەر جەڭچىسىنى ئاراتۇرۇكتىكى يۇرت چوڭلىرى بېقىۋالغان بولۇپ، ئۇلاردىن بىر نەپىرىنى تۇرغۇن پالۋان بېقىۋالغان(ئودلىنىيە كوماندىرى ئىدى). باشقىلار بېقىۋالغان ئەسكەرلەرنى ئوسمان باندىتنىڭ شايكىسى ھەيدارنىڭ ئادەملىرى بايقاپ قېلىپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن، پەقەت تۇرغۇن پالۋان بېقىۋالغان ئودلىنىيە كوماندىرىلا ئامان قالغان. مۇشۇ ۋاقىتتا ناھىيەلىك ھۆكۈمەتتىن تۇرغۇن پالۋاننىڭ ئۆيىگە ئادەم كەلگەندە، تۇرغۇن پالۋان ئۆزى بېقىۋالغان ئودلىنىيە كوماندىرىنى ئۇلارغا تاپشۇرۇپ بەرگەن. ناھىيەلىك ھۆكۈمەتتىن چىققان كادىرلار تۇرغۇن پالۋانغا:

ــ يۇر، ناھىيە بازىرىغا كىرىپ كېتەيلى، ــ دېگەندە، ئۇ:

ــ سىلەر قايتىپ تۇرۇڭلار، مېنىڭ بالىلىرىم بار، كەينىڭلاردىن بالىلارنى ئېلىپ باراي، ــ دەيدۇ. شۇ كېچىسى تۇرغۇن پالۋاننىڭ ئات، قېچىرلىرىنى ھەيدەرنىڭ ئادەملىرى بۇلاپ كەتكەن. ئەتىسى يامان نىيەتتىكى بىر قىسىم ئادەملەر: كومپارتىيە كېلىپتۇ، ئۇلار قىزلارنى بۇلايدىكەن، مەسچىتلەرنى چېقىپ، دىننى يوقىتىدىكەن، ئۇلار بىلەن ئۇرۇش قىلايلى، تېز بولۇڭلار، دېگەن. شۇنىڭ بىلەن تۇرغۇن پالۋان بىلەن يەھيا ئۇلارنىڭ يالغان گەپ ـ سۆزلىرىگە ئىشىنىپ تاغقا چىقىپ باندىتلارغا قوشۇلۇپ كەتكەن.

يۇقىرىدا ئېيتقىنىمىزدەك، تۇردىيىق ئەۋەتكەن ئابلىمىت راخمانوف قوماندانلىقىدىكى مىللىي قىسىم تۇرغۇن پالۋان بىلەن يەھيانى قوغلاپ ئاتنىڭ يايلىسىدەك كەتكەن ئېگىز تاغ باغرىغا كەلگەندە، ئۇلار بىلەن ئۇرۇشۇپتىپ، ئىككىلا تەرەپ ئېگىزلىكنى تالىشىپ قالىدۇ. تۇرغۇن پالۋانلار ئاۋۋال تاغنىڭ شەرقىي تەرىپىدىن تاغ چوقىسىغا قاراپ يامىشىدۇ. بۇ ئىستراتېگىيەلىك مۇھىم جاي بولۇپ، ئېگىزلىكنى ئىگىلەش ئۇرۇشتا ھەل قىلغۇچ رول ئوينايدۇ. ئابلىمىت راخمانوف دەرھال قاۋۇل جەڭچىلەردىن تەشكىللەنگەن بىر ئودلىنىيەنى

ئەڭ ئالدى بىلەن تاغ چوققىسىنى ئىگىلەشكە بۇيرۇيدۇ ۋە ئۆزىمۇ بىللە ماڭىدۇ، بۇ ۋاقىتتا تۇرغۇن پالۋانلار خېلى يۇقىرى ئۆرلەپ كەتكەندى. ئابلىمىت راخمانوف باشلاپ ماڭغان ئودلۇنىيە ناھايىتى تېزلا تاغقا يامىشىپ، ھەش ـ پەش دېگۈچە تاغنىڭ يېرىمىغا يېتىپ بارىدۇ، باشقا كوماندىر ـ جەڭچىلەرمۇ ئۇلارنىڭ كەينىدىن تاغقا يامىشىدۇ. تۇرغۇن پالۋانلار تاغ چوققىسىغا 20 مېتىر قالغاندا، ئابلىمىت راخمانوف يېتەكلەپ ماڭغان ئودلۇنىيە تاغ چوققىسىنى ئىگىلەيدۇ. ئابلىمىت راخمانوفلارغا ئەگىشىپ ماڭغان كوماندىر ـ جەڭچىلەرمۇ تاغ چوققىسىغا يېتىپ چىقىدۇ، چۈنكى، مىللىي ئارمىيەنىڭ كوماندىر ـ جەڭچىلىرى دائىم تاغقا چىقىپ مەشىق قىلىپ تۇرغاچقا، گەرچە تۇرغۇن پالۋانلار تاغقا مىللىي ئارمىيە قىسمىدىن بۇرۇن ياماشقان بولسىمۇ كەينىدە قالىدۇ. تۇرغۇن پالۋان بىلەن ئۇنىڭ يارەمچىسى يەھيا تەسلىم بولۇشنى رەت قىلىپ بىر ئۆڭكۇرنىڭ ئىچىگە كىرىۋالىدۇ، بۇ ئەھۋالنى جەڭچىلەر ئابلىمىتكە دوكلات قىلىدۇ. ئابلىمىت ئۆڭكۇرنى كۆرۈپ، ئۆڭكۇرنىڭ ئالدى تەرىپىدىن ئادەم بارسا خەتەرلىك ئىكەنلىكىنى بىلىپ، ئۆڭكۇرنىڭ ئۈستىدە تۇرۇپ تۇرغۇن پالۋان بىلەن يەھياغا كوممۇنىستىك پارتىيەنىڭ سىياسىتىنى تەشۋىق قىلىپ:

ــ بىز ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسىنىڭ كوماندىر ـ جەڭچىلىرى، بىز بىلەن قارشىلاشماي سىرتقا چىقىڭلار، بىز سىلەرگە چىقىش يولى بېرىمىز، ــ دەپ ئۇلارنى سىرتقا چىقىشقا ئۈندەيدۇ. ئۇلار يەنىلا ئۆڭكۇردىن چىقىشقا ئۇنىمايدۇ. جەڭچىلەر ئابلىمىتكە:

ــ كوماندىر! ئۆڭكۇرنىڭ ئىچىگە بىر گىرانات تاشلىساق بولدى ئەمەسمۇ؟ نېمە قىلىمىز ئاۋارە بولۇپ، ــ دېگەندە، ئابلىمىت جەڭچىلەرگە:

ــ بولمايدۇ، تۇرغۇن پالۋان مۇھىم ئادەم، باندىتلارنىڭ

مۇئاۋىن پولۇك كوماندىرى، ئۇلارنى چوقۇم تىرىك تۇتۇش كېرەك، قايسىڭلار ئۆڭكۈرگە كىرىپ بۇ ئىككى باندىتنى تۇتۇپ چىقىسىلەر، ـــ دېگەندە، سۈيدۈڭلۈك ئامان ئىسىملىك بىر جەڭچى كېلىپ ئابلىمىتكە سالام بېرىپ:

ـــ كوماندىر! جەڭچىلەر مېنى قورقۇنچاق، دائىم كەينىدە يۈرىدۇ، ئالدىغا ئۆتمەيدۇ دەپ مازاق قىلىدۇ. بۇگۈن مەن مۇشۇ ئاھانەتنى يۇمىسام بولمايدۇ. رۇخسەت قىلسىڭىز، ئۆڭكۈرگە مەن چۈشسەم، ـــ دەپ ئىلتىماس قىلىدۇ. ئابلىمىت ئامانىنىڭ ئىلتىماسىغا قوشۇلۇپ ئۇنىڭغا:

ـــ سەن پەسكە سىيرىلىپ چۈشۈپ تاشنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ مۆكۈنگىن. مەن ئۆڭكۈرنىڭ ئاغزىغا گىرانات تاشلايمەن، گىرانات پارتلاپ ئىس ـ تۈتەك كۆتۈرۈلگەندىن كېيىن، ئاندىن ئۆڭكۈرگە كىرگىن. ئەگەر ئۆڭكۈرگە ئۇدۇلىلا كىرسەڭ، ئۇلار مەرگەن، سېنى ئېتىپ قويىدۇ. سەن ئۆڭكۈرگە كىرگەندە، ئۇلار يەنە قارشىلىق قىلسا ئۆز جازاسى ئۆزىگە، ئېتىۋەت، ـــ دەپ بۇيرۇق بېرىدۇ. ئامان «خوپ!» دەپ ئاپتوماتنى كۆتۈرۈپ تۆۋەنگە سىيرىلىپ چۈشۈپ، تاشنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ ئابلىمىتقا ئىشارەت قىلىدۇ. ئابلىمىت ئېڭىشىپ تۇرۇپ ئۆڭكۈرنىڭ ئاغزىغا بىر گىراناتنى تاشلايدۇ، تۇرغۇن پالۋان گىراناتنى ئويمانغا تېپىپ چۈشۈرۈۋېتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئابلىمىت 2 ـ گىراناتنى تاشلايدۇ، يەھيا گىراناتنى ئويمانغا چۈشۈرۈۋېتىش ئۈچۈن ئەمدىلا گىراناتقا پۈتىنى سۇنۇشىغا گىرانات پارتلاپ يەھيانىڭ پۇتى، تۇرغۇن پالۋاننىڭ بېشى يارىلىنىدۇ. ئامان ئۆڭكۈر ئاغزىدىكى قاننى كۆرۈپ: «ئۇلار ئۆلۈپتۇ» دېيىشىگە، تۇرغۇن پالۋان بىلەن يەھيا: «سىرتتىكىلەر مىللىي ئەسكەرلەر ئىكەنغۇ» دەپ، «بىز ئۆلمىدۇق، ھايات» دەيدۇ. ئامان تۇرغۇن پالۋانلارغا يۇقىرى ئاۋاز بىلەن: «قورالىڭلارنى سىرتقا تاشلاڭلار!» دېگەندە، تۇرغۇن پالۋان بىلەن يەھيا قورالىلىرىنى سىرتقا تاشلايدۇ، ئامان يەنە: «پىلىموتنىمۇ تاشلاڭلار» دېگەندە،

تۇرغۇن پالۋان: «بىزدە پىلىموت يوق، پەقەت ئىككى دانە قارا مىلتىقلا بار» دەيدۇ. ئامان تۇرغۇن پالۋانلارغا: «ئۆڭكۈردىن چىقىڭلار!»[1] دېگەندە، تۇرغۇن پالۋان: «ھەمرايىمنىڭ پۈتى يارىلاندى، ماڭالمايدۇ، سىلەر كىرىپ ئېلىپ چىقىڭلار» دەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئامان ئۆڭكۈرگە كىرىپ يەھيانى كۆتۈرۈپ سىرتقا ئېلىپ چىقىدۇ.

تۇردىيېف قوماندانلىقىدىكى ئىككى روتا كوماندىر ـ جەڭچى قالدۇق باندىتلارنى ئىز بېسىپ قوغلاپ، ئاراتۈرۈك ناھىيەسىنىڭ شەرقىي جەنۇبىدىكى تاغلارغا يۈرۈش قىلىدۇ ۋە تاغ بېشىغا چىقىۋالغان باندىتلارغا شىددەتلىك ھۇجۇم قىلىپ، ئۇلارنى تىرىپىرەن قىلىۋېتىدۇ. باندىتلار شەرق تەرەپكە قاچىدۇ، نۇرغۇن باندىت قول كۆتۈرۈپ تەسلىم بولىدۇ. بۇ جەڭدە توختارنىڭ ئۈچ يېرىگە ئوق تېگىپ يارىدار بولىدۇ. ئۇرۇش جىددىي بولۇۋاتقاچقا توختارنى ناھىيە بازىرىغا مەخسۇس ئادەم ئېلىپ بېرىشقا ئىمكانىيەت يوق ئىدى، شۇڭا تۇردىيېفنىڭ بۇيرۇقى بىلەن جەڭچىلەر توختارنى ئاتقا مىندۈرۈپ مەھكەم باغلاپ، ئاتنى قامچىلاپ چاپتۇرۇۋېتىدۇ، ئۇنىڭغا باندىتلارنىڭ ئاتقان ئوقى تەگمەيدۇ، ئات ئۇنى سالامەت ئاراتۈرۈك ناھىيە بازىرىغا ئېلىپ بارىدۇ. ئۇ خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ قومۇلدىكى 16 ـ دىۋىزىيە دوختۇرخانىسىدا داۋالىنىپ ساقىيىدۇ[2]. ئاراتۈرۈكنىڭ شەرقىي جەنۇبىدا ئۇرۇش بولۇۋاتقاندا، ئودلىنىيە كوماندىرى مامۇت ئابدوروسۇلوف، ئابلىمىت ۋە ئارا[3] قاتارلىق ئىككى جەڭچى بىلەن بىر بۇلاقتا يۈز ـ كۆزلىرىنى يۇيۇپ قىسىمدىن ئايرىلىپ قېلىپ باندىتلارنىڭ قورشاۋىدا

---

[1] ئۆڭكۈر يەر يۈزىدىن ئىككى مېتىر ئېگىزلىكتە ئىدى.

[2] توختار 1955 ـ يىلى سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىغا چىقىپ كېتىدۇ.

[3] ئارا بورتالا شەھىرىنىڭ يالقۇن ئۇچقۇن يېزىسىدىن بولۇپ، كېيىن يەرلىككە ئالمىشىپ، بورتالا ئوبلاستى ئارىشاڭ ناھىيەلىك تەمىنات ـ سودا كوپىراتىپىدا ئىشلەپ دەم ئېلىشقا چىققان. ۋاپات بولۇپ كەتتى.

قالىدۇ. ئۇلار چېكىنىپ تاغ چوققىسىغا چىقىۋېلىپ باندىتلار-نىڭ كۆپ قېتىملىق ھۇجۇمىنى چېكىندۈرىدۇ ۋە ئابلىمىتنىڭ قوۋۇرغىسىغا، ئارانىڭ كاسىسىغا ئوق تېگىپ يارىدار بولىدۇ، چوڭ قىسىم كەلگەندىن كېيىن باندىتلار قاچىدۇ. ئۇچ كۈندىن كېيىن ئودلىنىيە كوماندىرى مامۇت ئابدۇروسۇلوف يارىدار بولغان ئىككى سەپدىشىنى يۆلەپ تاغدىن چۈشىدۇ، جەڭچىلەر ئۇلارنى كۆرۈپ ئالدىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ يۆلەپ ئېلىپ كېلىدۇ. بۇ ئىككى جەڭچىمۇ خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ قومۇلدىكى 16 - دىۋىزىيە دوختۇرخانىسىدا داۋالىنىپ ساقىيىدۇ. مامۇت ئابدۇروسۇلوف مۇشۇ قېتىم كۆرسەتكەن خىزمىتى ئۈچۈن 1952 - يىلى 5 - كورپۇس بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن كۈرەش قەھرىمانلىرىنى تەقدىرلەش يىغىندا «كۈرەش قەھرىمانى» بولۇپ تەقدىرلەنگەندى. كورلا بۇگۈرلۈك مەخسۇت ئىدرىس ئىسىملىك بىر جەڭچى ئېغىر يارىدار بولىدۇ. ئۇ خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ قومۇلدىكى 16 - دىۋىزىيە دوختۇرخانىسىدا داۋالانغان بولسىمۇ داۋالاش ئۇنۇم بەرمەي قومۇلدا ۋاپات بولىدۇ. رېن شۇتيەن مامۇت ئابدۇروسۇلوف قاتارلىق ئۇچ جەڭچى قايتىپ كېلىشتىن ئىلگىرى ئەنسىرەپ تۇردىيېقا:

— مامۇت ئابدۇروسۇلوف قاتارلىق ئۇچ جەڭچى باندىتلارغا قوشۇلۇپ كەتكەنمىدۇ؟ — دەيدۇ. تۇردىيېق رېن شۇتيەنگە:

— خاتىرجەم بولۇڭ. خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ تەركىبىي قىسمى بولغان ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسىدىكى كوماندىر - جەڭچىلەرنىڭ ئىرادىسى چىڭ، مەيدانى مۇستەھكەم، ئارىمىزدا سىز دېگەندەك باندىتلارغا قوشۇلۇپ كېتىدىغان كوماندىر - جەڭچىلەر مەۋجۇت ئەمەس، — دەپ تاغدىن چۈشۈۋاتقان مامۇت ئابدۇروسۇلوف، ئابلىمىت، ئارا قاتارلىق ئۇچ جەڭچىنى كۆرسىتىپ:

— ئەنە سىز باندىتلارغا قوشۇلۇپ كەتكەنمىدۇ دەپ ئەنسىرىگەن جەڭچىلەر كېلىۋاتىدۇ، دېگەندە، رېن شۇتيەن مامۇت

ئابدۇروسۇلوفلارنى كۆرۈپ ئۆپكىدەك قىزىرىپ كېتىدۇ.

3 ـ باتالیوندىكى كوماندىر ـ جەڭچىلەر 46 ـ يولكىسىگە ئىككى باتالیونى بىلەن بىللە قالدۇق باندىتلارنى داۋاملىق ئىز بېسىپ قوغلاپ چۆلتاغ، ئۆمۈر تاغلىرىغا بارىدۇ. قىسىم داۋاملىق شەرققە قاراپ ئىلگىرىلىگەندىن كېيىن ئىككىگە بۆلۈ-نۈپ، ئىسمائىلوف، تۇردىيېف، نامانوف، ئابلىمىت، مۇھەممەت نامىتوف ، ھاسىلبايلار ئېدىر، قوراي، ئاراتام، تاشار تەرەپلەرگە يۈرۈش قىلىدۇ، ئېلاخۇن، خۇسەيزى مومۇزوف، ئىدرىس، مۇ-ھەممەتجان شاۋۇدۇنوف، ھاجى سالى نىياز، يىس قوجايېف، تا-ھىر موردىنوف ، تاھىر ئىسكەندىروفلار شوپۇل، خوتۇنتام تە-رەپلەرگە يۈرۈش قىلىدۇ.

ئىسمائىلوف، تۇردىيېفلار قوماندانلىقىدىكى كوماندىر ـ جەڭچىلەر باندىتلارنى قوغلاپ قومۇل شەھىرىنىڭ تەڭرىتاغ يې-رىسى ئېدىر كەنتىنىڭ شىمالىدىكى قىزىل تۇمشۇق دېگەن جايغا كەلگەندە تۇيۇقسىز ئوق ئاۋازى ئاڭلىنىپ، 8 ـ روتىنىڭ جەڭچىسى مىجىت ئىبراھىمنىڭ بېشىغا ئوق تېگىپ يارىدار بولىدۇ. تۇردىيېف جەڭچىلەرگە «تارقىلىڭلار» دەپ بۇيرۇق بې-رىدۇ، جەڭچىلەر دەرھال ئۆزلىرىنى دالدىغا ئېلىپ مۇداپىئەگە ئۆتىدۇ. تۇردىيېف ئوق چىققان تەرەپنى كۆزىتىپ، ئوق چىقار-غانلار خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى قىسمى ئىكەنلىكىنى بايقايدۇ. تۇردىيېف ئۇلارنىڭ كوماندىرىدىن: «نېمىشقا بىزگە ئوق چىقە-رىسىلەر؟» دەپ سورايدۇ، ئۇلارنىڭ كوماندىرى: «مەن سىلەرنى باندىتلار ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپ ئېتىشقا بۇيرۇق قىپتىمەن» دەپ ئىسمائىلوف، تۇردىيېف قوماندانلىقىدىكى كوماندىر ـ جەڭچى-لەردىن ئەپۇ سورايدۇ. جەڭچى مىجىت ئىبراھىم[1] ئۇچ كۈندىن كېيىن جان ئۈزىدۇ، ئۇنى ئېدىردىكى ئاممىۋى قەبرىستانلىققا دەپنە قىلىدۇ.

---

[1] مىجىت ئىبراھىم غۇلجا ناھىيەسىدىن.

قىسىم باندىتلارنى ئىز بېسىپ قوغلاپ قوراي تاغلىرىغا بېرىپ تاغقا يامىشىپ چىقىۋاتقاندا، جەڭچى ئەكبەر[1] قورالى بىلەن تاغدىن غۇلاپ چۈشۈپ كېتىدۇ. ئەكبەرنى جەڭچىلەر قورايدىكى بىر بوۋاينىڭ ئۆيىگە ئېلىپ بېرىپ، بوۋايغا تاپشۇرۇپ: «سىز بۇ جەڭچىگە ئوبدان قاراپ، ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ قويۇڭ، ئەگەر جان ئۈزۈپ قالسا يۇيۇپ ـ تاراپ نامىزىنى چۈشۈرۈپ يەرلىكىگە قويۇپ قويۇڭ» دەپ تاپىلاپ قويۇپ، يەنە يولىغا راۋان بولىدۇ. ئەكبەر بىرنەچچە كۈندىن كېيىن جان ئۈزىدۇ، ھېلىقى بوۋاي باشلىق جاماەت ئۇنىڭ نامىزىنى چۈشۈرۈپ قورايدىكى ئاممىۋى قەبرىستانلىققا دەپنە قىلىدۇ[2].

ئېلاخۇن، مومۇزوفلار قوماندانلىقىدىكى كوماندىر ـ جەڭچىلەر گومىنداڭنىڭ ھەقىقەتكە قايتىشقا قارشى قاچاق ئەسكەرلىرى ۋە قالدۇق باندىتلارنى قوغلاپ خوتۇنتامغا كېلىپ، ئۇ يەردە گومىنداڭنىڭ 70 ـــ 80 دەك قاچاق ئەسكىرى بىلەن ئۇرۇش قىلىدۇ. دەل مۇشۇ پەيتتە قومۇل تەرەپتىن بەش بىرونېۋىك چىقىپ مىللىي قىسىمغا يارداەم قىلىدۇ، ئاخىر گومىنداڭ قاچاقلىرى تارمار كەلتۈرۈلۈپ، ئاتمىشتەك قاچاق ئەسكەر ئەسىر ئېلىنىدۇ. مىللىي قىسىم خوتۇنتامدىن شوپۇلغا قاراپ يولغا چىقىپ كەچ بولۇپ كەتكەچكە بىر قوتاندا قونۇپ، ئەتىسى گومىنداڭنىڭ قاچاق ئەسكەرلىرى ۋە باندىتلارنى قوغلاپ شوپۇل تاغلىرىغا يۈرۈش قىلىدۇ. قىسىم دۇشمەننى قوغلاپ بىر سايى ئاغزىغا بارغاندا توختايدۇ. خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى دۇشمەنلەرنى قوغلاپ تاغ ئىچىگە كىرىپ كېتىدۇ، ئاز ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن تاغ ئىچىدە ئوق ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ. مىللىي قىسىم ھۇجۇمغا ئۆتۈشكە تەييارلىنىپ، تاغ چوققىلىرىغا ئۇچ ـ تۆتتىن

---

[1] ئەكبەر غۇلجا ناھىيە نوغايىنۇ يېزىسىدىن.

[2] تاھىر موردىنوف: «ئەكبەرگە ئاراتۇرۇكتە ئوق تەگدى، ئۇنىڭغا ئوق تەككەن يەردە بىر موڭغۇل جەڭچىگىمۇ ئوق تەگدى، بۇ يەردە ھاسىلىيىمۇ بار ئىدى» دەيدۇ.

چىقىپ تەييارلىنىپ تۇرىدۇ. دۇشمەنلەر يېقىنلاپ كەلگەندە مىلـ
لىي قىسمىنىڭ بىر ئودلىنىيە كوماندىرى 18 دۇشمەننى ئېتىپ
ئۆلتۈرىدۇ. ئىدرىس سەيدۇللايېف بىلەن تاھىر ئىسكەندىروف
تاغ چوققىسىدا بولۇپ، باندىتلار ھۇجۇم قىلىپ كەلگەندە ئولار-
نىڭ ئوقى تۈگەي دەپ قالغاندى، ئۇلار ئاخىرقى گىراناتنى
تاشلاپ بولۇپ ئاتلىرىغا مىنىپ چېكىنىدۇ. تاھىر ئىسكەندە-
روفنىڭ ئېتى مۇدۇرۇپ يىقىلىپ كېتىدۇ، ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ
يەنە ئېتىغا مىنىپ چېكىنىۋاتقاندا باندىتلار ئاتقان ئىككى پاي
ئوقنىڭ بىرى ئۇنىڭ مۇرىسىنى، يەنە بىرى پۇتىنى سۇرۇپ ئۆ-
تۈپ كېتىدۇ. مۇشۇنداق جىددىي پەيتتە قومۇل تەرەپتىن ئۇچ
تانكا چىقىپ دۇشمەننىڭ ئالدىنى توسىدۇ، مىللىي قىسىم
ئۇلارغا ماسلىشىپ دۇشمەنلەرنى تارمار قىلىدۇ ۋە ئوتتۇزدەك
گومىنداڭ قاچاق ئەسكىرىنى ئەسىر ئالىدۇ. شوپۇلنىڭ جەنۇبى-
دىكى ئۇرۇشتا مۇھەممەتجان شاۋۇدۇنوفنىڭ قورسىقىغا[1]، تۇر-
غان پەيزۇللايېفنىڭ ئوڭ پۇتىغا ئوق تېگىدۇ[2]، ئۇلارمۇ كېيىن
خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ قومۇلدىكى 16 ـ دىۋىزىيە دوخ-
تۇرخانىسىدا داۋالىنىپ ساقىيىپ كېتىدۇ. باندىتلار تازىلىنىپ
بولغاندىن كېيىن، 3 ـ باتالىيون ساقىغا، ئاندىن قومۇلغا قاي-
تىپ كېلىدۇ. قومۇل تاغلىرىدىكى باندىت تازىلاش ئۇرۇشى تاكى
1950 ـ يىلى 8 ـ ئايغىچە داۋاملىشىدۇ.

دېمەك، 1950 ـ يىلى 4 ـ ئايدىن 8 ـ ئايغىچە قومۇل
تاغلىرى ۋە باركۆل، ئاراتۇرۇك قاتارلىق جايلاردا ئېلىپ بېرىل-
غان بىر قاتار باندىت تازىلاش ئۇرۇشىدا 3 ـ باتالىيون 7 ـ
روتىنىڭ كوماندىرى ئەخمەت تۇردىيېف ئۇرۇشنىڭ ئالدىنقى
سېپىدە تۇرۇپ، كوماندىر ـ جەڭچىلەرگە قوماندانلىق قىلىپ
باندىت تازىلاش ئۇرۇشىنىڭ غەلىبىسىنى قولغا كەلتۈرۈشتە

---

[1] ئوق مۇھەممەتجان شاۋۇدۇنوفنىڭ قورسىقىنى جىراپ ئۆتۈپ كەتكەندى.
[2] ئوق تۇرغان پەيزۇللايېفنىڭ تاپىنىدىن كىرىپ پۇتىنىڭ ئۈستىدىن چىقىپ كەتكەندى.

هەل قىلغۇچ رول ئوينايدۇ. ئۇنىڭ قومۇلدىكى باندىت تازىلاش ئۇرۇشىدا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن شىنجاڭ ھەربىي رايونى تەرىپىدىن 407 ـ نومۇرلۇق شەرەپ گۇۋاھنامىسى بېرىلىپ «ئازادلىق» مېدالى بىلەن مۇكاپاتلىنىدۇ.

1950 ـ يىلى 4 ـ ئايدىن 8 ـ ئايغا قەدەر قومۇل، باركۆل، ئاراتۈرۈك قاتارلىق جايلاردا ئېلىپ بېرىلغان باندىت تازىلاش ئۇرۇشىدا يۇقىرىدا ئېيتقىنىمىزدەك تۇرسۇن نىياز، قالى ئەكبەر، توختاسىن، مىجىت ئىبراھىم، بېيسىنبېك ئەكىجان، تۇرغانوف، ئەكبەر، مەخسۇت ئىدرىس، ئابلىكىم، مۇھىنۇر ساپا قاتارلىق 10 نەپەر جەڭچى قۇربان بولىدۇ. توختى رېھىم، توختار، ئابلىمىت، ئارا، مۇھەممەتجان شاۋۇدۇنوف، تۇرغان پەيزۇللايېف قاتارلىق ئالتە كوماندىر ـ جەڭچى ياردار بولىدۇ.

ئاراتۈرۈكتە تۇرۇشلۇق 2 ـ روتىدا جەمئىي 141 نەپەر كوماندىر ـ جەڭچى بولۇپ، خۇ چىڭسەن ۋە باتالىيون ئىشتابىدىكى ئوفىتسېرلارنى قوشقاندا 144 ئادەم ئىدى. 40 كۈنلۈك كۈرەشتە 42 ئادەم قۇربان بولغان. ئىككى قېتىم يارەمگە كەلگەن قىسىملاردىن 13 ئادەم چىقىم بولغان بولۇپ، 46 ـ، 48 ـ پولكتىن 11 ئادەم، 40 ـ پولكتىن ئىككى ئادەم قۇربان بولغان[1].

[1] سىياسىي كېڭەش قومۇل ۋىلايەتلىك خىزمەت كومىتېتى تەرىپىدىن تۈزۈلگەن «قومۇل تارىخ ماتېريالىلىرى» 4 ـ قىسىم (خەنزۇچە) 72 ـ بەت.

ئۇيغۇر كتاب تورپىكىتى
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ پېڭى ئادرىسى
www.uyghurkitap.com

قوشۇندىكى تەڭشىلىش

1950 ـ يىل 4 ـ ئايدىن 8 ـ ئايغىچە ئېلىپ بېرىلغان باندىت تازىلاش ئۇرۇشى ئاساسىي جەھەتتىن ئاياغلاشقاندىن كېيىن، 3 ـ باتالىيوننىڭ ھەر دەرىجىلىك كوماندىرلىرىدا قىسمەن ئۆزگىرىش بولىدۇ:

1. 1950 ـ يىل 10 ـ ئايدا 8 ـ روتىنىڭ سىياسىي يېتەكچىسى ياسىنجان يارمۇھەممەت 40 ـ پولك تەلىم ـ تەربىيە روتىسىنىڭ سىياسىي يېتەكچىلىكىگە يۆتكەلگەندىن كېيىن، تۇرپاندا تۇرۇشلۇق 9 ـ روتىنىڭ كاتىپى ئىبراھىم رازىيېف 8 ـ روتىنىڭ سىياسىي يېتەكچىلىكىگە تەيىنلىنىپ، 1951 ـ يىلى 1 ـ ئايدا 40 ـ پولك سىياسىي باشقارمىسىنىڭ تەشۋىقات تەربىيەچىسى بولۇپ يۆتكەلگەندىن كېيىن، 8 ـ روتىنىڭ زاپخوزى نۇرجان كەڭرىبەرگىن 8 ـ روتىنىڭ سىياسىي يېتەكچىلىكىگە ئۆستۈرۈلىدۇ.

2. 1950 ـ يىل 10 ـ ئايدا 3 ـ باتالىيوننىڭ دوختۇرى ئەسمىتۇللا نېغمەتوف (ئەسمىتۇللا ساۋۇتوف) 40 ـ پولك دوختۇرخانىسىغا يۆتكەلگەندىن كېيىن، 40 ـ پولك دوختۇرخانىسىدىن ئابدۇللا نىيازوف 3 ـ باتالىيوننىڭ دوختۇرلىقىغا تەيىنلىنىپ قومۇلغا كېلىدۇ.

3. 1950 ـ يىل 12 ـ ئايدا 7 ـ روتىنىڭ سىياسىي يېتەكچىسى ئەبەيدۇللا نامانوف 40 ـ پولك جامائەت خەۋپسىزلىكى باتالىيوننىڭ ئىشتاب باشلىقلىقىغا تەيىنلەنگەندىن كېيىن، 7 ـ روتا 2 ـ ئىزۋوتنىڭ كوماندىرى ئابلىمىت راخمانوف 7 ـ روتىنىڭ سىياسىي يېتەكچىلىكىگە ئۆستۈرۈ-

لىدۇ. ئۇنىڭ ئورنىغا زاپاس ئىزۇۋت كوماندىرى يەھيا ئىمىن 2 ـ ئىزۇۋتنىڭ كوماندىرلىقىغا تەيىنلىنىدۇ.

4. 1950 ـ يىل 12 ـ ئايدا 8 ـ روتىنىڭ كوماندىرى خۇسەيزى مومۇزوف 14 ـ دىۋىزىيە سىياسىي بۆلۈمى تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقلىقىغا يۆتكەلگەندىن كېيىن، تۇرپاندا تۇرۇشلۇق 9 ـ روتىنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى ئابدۇ ـ رېھىم خوجامنىياز 8 ـ روتىنىڭ كوماندىرلىقىغا ئۆستۈرۈلىدۇ.

5. 1951 ـ يىل 2 ـ ئايدا 3 ـ باتالىيوننىڭ كوماندىرى مۇھەممەت ئىسمائىلوف 40 ـ پولك ئىشتاب باشلىقلىقىغا ئۆستۈرۈلىدۇ. 40 ـ پولك 1 ـ باتالىيوننىڭ سىياسىي تەربىـ ـ يەچىسى ئەخمەتباي قابدۇللايېف ئىسمائىلوفنىڭ ئورنىغا 3 ـ باتالىيوننىڭ كوماندىرلىقىغا تەيىنلىنىدۇ.

6. 1951 ـ يىل 2 ـ ئايدا 3 ـ باتالىيوننىڭ سىياسىي تەربىيەچىسى ئېلاخۇن ئىمىنوف 5 ـ كورپۇس زەمبىرەكچىلەر مۇستەقىل باتالىيوننىڭ سىياسىي تەربىيەچىلىكىگە يۆتكەل ـ گەندىن كېيىن، قومۇلدا تۇرۇشلۇق خەلق ئازادلىق ئارمىيە ـ سىنىڭ 16 ـ دىۋىزىيەسى ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ خۇ داشى، فەن چۇشى قاتارلىق كىشىلەرنى 3 ـ باتالىيوننىڭ سىياسىي تەربىيەچىلىكىگە ئەۋەتىدۇ.

7. 1951 ـ يىل 4 ـ ئايدا 3 ـ باتالىيوننىڭ كاتىپى تاھىر موردىنوف 40 ـ پولك ئىشتاب ئوفىتسىرلىقىغا ئۆستۈرۈل ـ گەندىن كېيىن، 7 ـ روتىنىڭ كاتىپى مۇقامەتجان ئابدى 3 ـ باتالىيوننىڭ كاتىپلىقىغا ئۆستۈرۈلىدۇ، كېيىن ئۇنىڭ ئورنىغا 7 ـ روتىنىڭ جەڭچىسى چىگە تۇياقبايېف 7 ـ روتىنىڭ كاتىپلىقىغا تەيىنلىنىدۇ.

8. 1951 ـ يىل 9 ـ ئايدا 7 ـ روتىنىڭ سىياسىي يېتەك ـ چىسى ئابلىمىت راخمانوف 40 ـ پولكقا بىۋاستە قاراشلىق رازۋېدكا روتىسىنىڭ سىياسىي يېتەكچىلىكىگە يۆتكەلگەندىن كېيىن، 7 ـ روتا 1 ـ ئىزۇۋتنىڭ كوماندىرى مۇھەممەتجان

شاۋۇدۇنوف 7 ـ روتىنىڭ سىياسىي يېتەكچىلىكىگە ئۆستۈرۈ-
لىدۇ، ئۇنىڭ ئورنىغا زاپاس ئىزۋوت كوماندىرى زاھىر باقى 1 ـ
ئىزۋوتنىڭ كوماندىرلىقىغا تەيىنلىنىدۇ.

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ بېڭى نادىرسى
www.uyghurkitap.com

يېڭى ئەسكەرلەر

3 ـ باتالىيون تەركىبىدىكى ئەسكەرلەرنىڭ سانىنى تولۇقلاپ، باتالىيوننىڭ جەڭگىۋارلىقىنى ئاشۇرۇپ، نۆۋەتتىكى تۇرلۇك ۋەزىپىلەرنى ياخشى ئورۇنلاش ئۈچۈن يۇقىرىنىڭ قارارىغا ئاساسەن قومۇل دىياردىن 3 ـ باتالىيونغا يېڭى ئەسكەر قوبۇل قىلىندۇ. قومۇلنىڭ يېزا ـ قىشلاقلىرىدىن ياشلار بەس ـ بەستە ئۆزىنى تىزىمغا ئالدۇرىدۇ. تىزىمغا ئالدۇرغان 130 نەپەر ياشتىن 93 نەپىرى لاياقەتلىك بولۇپ، 1951 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى سالامەتلىك ۋە سىياسىي تەكشۈرۈشتىن ئۆتۈپ، 2 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى 3 ـ باتالىيونغا 84 نەپەر، قومۇلدىكى جامائەت خەۋپسىزلىكى قىسملىرىغا توققۇز نەپەر ئەسكەر قوبۇل قىلىندۇ. 3 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى يېڭىدىن قوبۇل قىلىنغان ئەسكەرلەر 5 ـ كورپۇسنىڭ فورمىسىنى كىيىدۇ. بۇ قېتىم يېڭىدىن قوبۇل قىلىنغان ئەسكەرلەرنىڭ ھەممىسى 8 ـ روتىغا تەقسىم قىلىندۇ. ئۇلارنىڭ ئىسملىكى تۆۋەندىكىچە:

قومۇل شەھىرى

پالۋانتۇر يېزىسىدىن:
ئابدۇرېشىت باقى (كادىر، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
ئەرشىدىن زىكرىيا (كادىر، ھازىر قومۇلدا پېنسىيەدە).
ئابدۇللا ھاشىم (كادىر، ھازىر قومۇلدا پېنسىيەدە).
ئايۇپ بوسۇق (كادىر، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
سېيىت تۆلەندى (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).

ئۇيغۇر كتاب تۈر بېكىتى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ بېڭى تادىرسى

يۈسۈپ ئىسمائىل (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
ياقۇب قۇربان (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
تاھىر سۈبۈر (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
يۈسۈپ ئەزىمەت (كادىر، ئۈرۈمچىدە ۋاپات بولغان).
ئابدۇسەمەت تۇرسۇن (كادىر، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
سۈبۈر يارى (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).

تاشبېلىق يېزىسىدىن:
باسىت يادى (دېھقان، ھازىر قومۇلدا).
ھەسەن باقى (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).

شەرقىي ئۆستەڭ رايونىدىن:
ئابلىتىپ ھىمىت (كادىر، ھازىر قومۇلدا پېنسىيەدە).
مۇھەممەت توختى (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
قاسىم سالى (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
مۇھەممەت خېلىل (ئىشسىز، قومۇلدا ۋاپات بولغان).

غەربىي ئۆستەڭ رايونىدىن:
سۇلايمان نىياز (دېھقان، ھازىر قومۇلدا).
ئەخمەت بوسۇق (كادىر، ئۈرۈمچىدە ۋاپات بولغان).

بوغاز يېزىسىدىن:
موسا ئىبراھىم (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
يوغان ئىسمائىل (كادىر، ھازىر توقسۇندا پېنسىيەدە).
ئىمىر زاھىر (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).

راھەتباغ يېزىسىدىن:
ئىبراھىم روزى (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
ئابدۇرېھىم قۇربان (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
ياقۇب رەمنىياز (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).

ئىلى جەڭچى (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
ئەسەت جەڭچى (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
ئىسمائىل يارى (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
يۇنۇس جەڭچى (كادىر، ھازىر قومۇلدا پېنسىيەدە).
نەمەت ئەمەت (كادىر، ھازىر قومۇلدا پېنسىيەدە).
ئوسمان روزى (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
يۇسۇپ توقسۇن (كادىر، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
ئەخمەتجان (كادىر، ھازىر غۇلجىدا پېنسىيىدە).
ساۋۇر تۇرشا (كادىر، كۆكدالادا ۋاپات بولغان).
ئىسمائىل روزى (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
ئابدۇراخمان گالى (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).

شەھەر ئىچى يېزىسىدىن:
ئويۇپ ياقۇپ (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
يۇسۇپ گالى (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
ھىممەت بوسۇق (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
ئەفرىدىن ياچى (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
ئىسمائىل يۇنۇس (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
ئابلىز ئىسمائىل (كادىر، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
ئابدۇرېھىم گۇلى (كادىر، ھازىر گۇچۇڭدا پېنسىيەدە).
ئابدۇللا ھوشۇر (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
يۇسۇپ غەنى (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
ئىسمائىل روزى (كادىر، غۇلجىدا ۋاپات بولغان).
ئابدۇۋاھىت سوپى (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
ئابدۇۋاھىت ھاشىم (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
ئابدۇۋاھىت گالى (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).

قارادۆۋە يېزىسىدىن:
ئابدۇراخمان ھەسەن (كادىر، قومۇلدا ۋاپات بولغان).

ئۇيغۇر كتاب تۈر بېكىتى
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ بېڭى ئادرىسى
www.uyghurkitap.com

باسىت خالىق (كادىر، ھازىر ئۈرۈمچىدە پېنسىيەدە).
يۇنۇس خالىق (كادىر، غۇلجىدا ۋاپات بولغان).
ئىسمائىل ئابدۇللا (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
تۇرسۇن ياسىن (كادىر، ئۈرۈمچىدە ۋاپات بولغان).

غەربىي تاغ يېزىسىدىن:

يۈسۈپ ئابدۇللا (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
ساۋۇت ئابدۇللا (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
ساۋۇت يارى (كادىر، ئۈرۈمچىدە ۋاپات بولغان).

ئاستانە يېزىسىدىن:

ئىبراھىم رەمنىياز (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
توختى روزى (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
مەتنىياز تاھىر (كادىر، پىچان لەمجىندە ۋاپات بولغان).
ئەسمىتۇللا توختى (كادىر، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
زاھىر راخمان (ئىشچى، ھازىر ئۈرۈمچىدە پېنسىيەدە).
خاكىر يۇنۇس (ئىشچى، ھازىر غۇلجىدا پېنسىيەدە).
ھادى ئابدۇرېقىپ (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
ئابدۇللا (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).

تەڭرىتاغ يېزىسىدىن:

ئابدۇكېرىم نىياز (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
ئىبراھىم خوجامنىياز (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
ئىمىرھەمزى داۋۇت (دېھقان، ھازىر قومۇلدا).
ئابدۇرېھىم ئىمىن (ئىشچى، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
ناسىر توقسۇن (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
ئىبراھىم داۋۇت (دېھقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).

ساقا دېهقانچىلىق مەيدانىدىن:
ياقۇب ئەيسا (كادىر، كورلىدا ۋاپات بولغان).
ئەمەت كېۋەكنىياز (دېهقان، هازىر قومۇلدا).
هاشىم رەمنىياز (كادىر، هازىر قومۇلدا).
ئەنگارۇل گۈلى (جىڭ ناهىيەسىدە ۋاپات بولغان).
باسىت ئاببباس (دېهقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).

توغۇچى دېهقانچىلىق مەيدانىدىن:
ئىمىن رەجەب (دېهقان، كۈچادا ۋاپات بولغان)،
تۇرسۇن تۇردى (دېهقان، پىچاندا ۋاپات بولغان)،
قادىر ئەمەت (دېهقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان)،
ئابدۇراخمان گالى (1950 ـ يىللاردا سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىغا كەتكەن).

راكېتا دېهقانچىلىق مەيدانىدىن:
روزى ئىسمائىل (دېهقان، پىچاندا ۋاپات بولغان).
روزى يۈسۈپ (دېهقان، قومۇلدا ۋاپات بولغان).
ئاققارى (ناۋاي، قومۇلدا ۋاپات بولغان).

ئاراتۇرۇك ناهىيەسىنىڭ نوم يېزىسىدىن:
ئىبراهىم بەرەم (دېهقان، نومدا ۋاپات بولغان).
بارات (دېهقان، پىچانىنىڭ لەمجىن يېزىسىدا ۋاپات بولغان).

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرىسى

قالدۇق باندىتلار

قومۇل ۋىلايىتىنىڭ قومۇل، باركۆل، ئاراتۇرۇك قاتارلىق جايلىرىدىكى قوراللىق باندىتلار ئاساسىي جەھەتتىن تازىلىنىپ بولغان بولسىمۇ، يەنە بىر قىسىم توردىن چۈشۈپ قالغان، يوشۇرۇنۇپ يۈرگەن باندىتلار ۋە گومىنداڭنىڭ ھەقىقەتكە قايتىشقا قارشى جاھىل كۈچلىرى ئۆزئارا تىل بىرىكتۈرۈپ قۇتراپ تىنچ ياتمايۋاتقاندى. ئۇلار ھە دېگەندە ئادەم ئۆلتۈرۈپ، ئوت قويۇپ، بۇلاڭچىلىق قىلىپ ھەر مىللەت خەلق ئاممىسىنىڭ خاتىرجەم تۇرمۇشىغا، نورمال ئىشلەپچىقىرىشىغا تەھدىت سېلىۋاتقاندى. قومۇلدا تۇرۇشلۇق 3 ـ باتالىيون 8 ـ روتىنىڭ كوماندىرى ئابدۇرېھىم خوجامنىياز ئاكا مۇنداق دەپ ئەسلەيدۇ:

«مەن 1950 ـ يىل 7 ـ ئايدا ئائىلەمنى يوقلاپ قومۇلغا بېرىپ، 8 ـ ئايدا ئۇرۇمچىگە قايتىپ تۇرپانغا بارغاندا، 40 ـ پولك رەھبەرلىكى مېنى قومۇلدىكى 3 ـ باتالىيوننىڭ تۇرپاندا تۇرۇشلۇق 9 ـ روتىسىنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرلىقىغا تەيىنلەگەنلىك توغرىسىدىكى بۇيرۇقىنى تاپشۇرۇۋالدىم. مەن 12 ـ ئايغىچە تۇرپاندا ۋەزىپە ئۆتىدىم. 12 ـ ئايدا پولك رەھبەرلىكى چاقىرتتى، ئۇرۇمچىگە چىقىشىمغا رەھبەرلىك مېنى قومۇلدىكى 3 ـ باتالىيون 8 ـ روتىسىنىڭ كوماندىرى، خۇسەيزى مومۇزوفنىڭ ئورنىغا كوماندىرلىققا تەيىنلىگەنلىك بۇيرۇقىنى ئېلان قىلدى. مەن 12 ـ ئاينىڭ ئاخىرى قومۇلغا باردىم. ئىلگىرى 7 ـ ئايدا قومۇلغا بارغىنىمدا قومۇلنىڭ ۋەزىيىتى دېگەندەك ياخشى ئەمەس ئىدى. مەن بۇ قېتىم قومۇلغا بارسام، قومۇلدا تۇرۇشلۇق خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ 16 ـ دىۋىزىيەسى بىلەن

بىزنىڭ 3 ـ باتالىيون قومۇلدىكى باندىت تازىلاش ئەھۋالىدىن خۇلاسە چىقىرىۋاتقانىكەن. مەن قومۇلغا كەلگەن ۋاقىتتا قومۇل ۋىلايىتىنىڭ ۋەزىيىتى ئاساسىي جەھەتتىن مۇقىملاشقان بولسىمۇ، توردىن چۈشۈپ قالغان، يوشۇرۇنۇۋالغان بىر قىسىم قالدۇق باندىتلار ۋە گومىنداڭ قوشۇنى ئىچىدىكى ھەقىقەتكە قايتىشقا قارشى بىر قىسىم جاھىللار يەنىلا تىنچ ياتمايۋاتقاندى.

قومۇل ئازاد بولۇش ھارپىسىدا قومۇلدا گومىنداڭ ئۇچۇن كەتمەن چاپقان بىر ئۇچۇم ئىشپىيونلار ئۆزلىرىنىڭ ئىلگىرىكى جىنايى قىلمىشلىرىدىن قورقۇپ بەزىلىرى باشقا جايلارغا قېچىپ كەتكەندى. قومۇلدىكى گومىنداڭ قوشۇنىنىڭ مۇئاۋىن پولك دەرىجىلىك ئىمتىيازىدىن بەھرىمەن بولۇپ، گومىنداڭ ئۇچۇن جان كۆيدۈرۈپ ئىشلىگەن گاۋ لىۋلىيۇ (خۇيزۇ)، خەن جىيەنىيىڭ (خۇيزۇ، خەن لوسى دەپمۇ ئاتىلىدۇ)، تىي يۈڭسەي[1](خۇيزۇ) قاتارلىق ئىشپىيونلار ئۆزلىرىنىڭ جىنايى قىلمىشلىرىدىن قورقۇپ لەنجۇغا قېچىپ كەتكەندىن كېيىن، لەنجۇدا تۇرۇشلۇق جامائەت خەۋپسىزلىك قىسمىلىرى تەرىپىدىن تۇتۇلۇپ قاماپ قويۇلغانىكەن. ئۇلار قاماقتا ياتقاندا پۇرسەت كۆتۈپ پوستنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ قېچىپ كەتكەن. 1951 ـ يىل 2 ـ ئايدا ئۇلار قومۇلنىڭ جەنۇبىدىكى بوغاز قورۇلغا يېقىن جايغا كەلگەن. بوغاز ـ نىڭ جەنۇبىدىكى قاش قورۇلنىڭ باشلىقى ھادى نەمەت، راخمان[2]، روزى قاتارلىق بوغاز يېرىسى قوغدىنىش ئەترىتىنىڭ ئەزالىرىنى كېيىك ئېتىپ كېلىشكە ئەۋەتتىدۇ. نەمەت قونالغۇغا قاراپ قالغان، روزى بىلەن راخمان مەرگەن بولۇپ، چۆلگە كېيىك ئاتقىلى كەتكەن. ئۇلار ئوۋ ئوۋلاۋېتىپ يۇقىرىقى ئۇچ ئىشپىيونغا

---

[1] تىي يۈڭسەينىڭ مۇسۇلمانچە ئىسمى داۋۇت، 1933 ـ يىلى ما جۈڭيىڭ قىسـ ـمى بىلەن شىنجاڭغا چىققان، ئۇ ماجۈڭيىڭ قىسمىدا خوجىلىق باشلىقى بولغاچقا كىشىلەر ئادەتتە ئۇنى «سۈۋجاڭ» دەپلا ئاتايىتتى. ئۇ ئادەتتە ئۇششاق سودا ـ سېـ ـتىق ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىناتتى.

[2] قومۇل شەھەرلىك چارۋىچىلىق ئىدارىسىنىڭ باشلىقى بولۇپ ئىشلەپ پېنـ ـسىيەگە چىققان ئەمەت راخماننىڭ دادىسى.

ئۇچراپ قالىدۇ. باندىتلار روزى بىلەن راخمانىنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ، ئۆيلىرىگە بېرىپ يوشۇرۇنۇۋالغان. راخمان بىلەن روزى قايتىپ كەلمىگەندىن كېيىن، نەمەت قايتىپ كېلىپ بوغاز يېزىلىق قوغدىنىش ئەترىتى رەھبەرلىكىگە ئەھۋالنى مەلۇم قىلغان. قوغدىنىش ئەترىتى ئادەم ئەۋەتىپ 11 كۈندە راخمان بىلەن روزىنىڭ جەستىنى تېپىپ كېلىپ، يۈيۇپ ـ تاراپ نامىزىنى چۈشۈرۈپ يەرلىككە قويغان.

يۇقىرىدا ئېيتقىمىزدەك، يۇقىرىقى ئۇچ باندىت لەنجۇدا پوستنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ قېچىپ كەتكەندىن كېيىن، لەنجۇدا تۇرۇشلۇق جامائەت خەۋپسىزلىك قىسىملىرى ئۇلارنى ئىزدەپ تاپالماي قومۇل ۋىلايەتلىك جامائەت خەۋپسىزلىك چوڭ ئەترىتىگە تېلېگراممىا يوللاپ، يۇقىرىقى ئۇچ باندىتنىڭ ئىز ـ دېرىكىنى قىلىپ بېقىشنى تاپىلىغان. قومۇل ۋىلايەتلىك جامائەت خەۋپسىزلىك چوڭ ئەترىتى تېلېگراممىنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن، دەرھال 3 ـ باتالىيون ئىشتابىغا ۋىلايەتلىك جامائەت خەۋپسىزلىك چوڭ ئەترىتى رازۋېدكا بۆلۈمىنىڭ باشلىقى نىياز قۇربان[1]نى ئەۋەتىپ 3 ـ باتالىيون رەھبەرلىكىنى تېلېگراممىا مەزمۇنىدىن خەۋەردار قىلىدۇ. 3 ـ باتالىيون رەھبەرلىكى جامائەت خەۋپسىزلىك ئورگانلىرىغا ماسلىشىپ گاۋ لىيۇلىيۇ قاتارلىق ئۇچ باندىتنى تۇتۇش ۋەزىپىسىنى بىزنىڭ 8 ـ روتىغا تاپشۇرىدۇ. بۇ دەل 1951 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى بولۇپ، مەن 13 نەپەر جەڭچىنى باشلاپ، شۇ ۋاقىتتىكى قومۇل ناھىيىلىك جامائەت خەۋپسىزلىك ئىدارىسىنىڭ باشلىقى سوپاخۇن ئىسھاقنىڭ[2] ھەمراھلىقىدا گاۋ لىيۇلىيۇ قاتارلىق باندىتلارنى تۇتۇش ئۈچۈن ئاتلاندۇق. سوپاخۇن ئىسھاق ئىككى نەپەر ئۇيغۇر ساقچى (بىرى نىياز قۇربان) نى باشلاپ ماڭدى. بىز ئالدى بىلەن

---

[1] نىياز قۇربان 1998 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى 85 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن قومۇلدا ۋاپات بولغان.

[2] سوپاخۇن ئىسھاق (ئالتۇن سوپاخۇن دەپمۇ ئاتىلىدۇ)، 1980 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى 76 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن قومۇلدا ۋاپات بولغان.

گاۋ لیۇلیۇنی تۇتۇش ئۇچۇن لەیفاڭغا[1] بېرىپ گاۋ لیۇلیۇنىڭ ئۆيىنى قورشىدۇق. باشقىچە ئەھۋال بولمىغاندىن كېيىن گاۋ لیۇلیۇنى تۇتۇش ئۇچۇن ئۇچ نەپەر جەڭچى (ئىككى ئۇيغۇر، بىر قازاق) نى قالدۇرۇپ، تيىي يۇڭسەيىنى تۇتۇش ئۈچۇن يۇقىرى تۇرغا[2] قاراپ ماڭدۇق. لەيفاڭدا قالغان ئۇچ جەڭچى گاۋ لیۇلیۇ-نىڭ ئۆيىنى ئاختۇرۇپ، تامدىكى ھوگازغا تىزىپ قويغان يوتقانلارنىڭ قېتىدىن بىر شازا ئوقنى تېپىۋاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن جەڭچىلەر تېخىمۇ ھوشيارلىشىپ، يەنىمۇ ئىنچىكىلەپ ئاختۇ-رۇپ ھوگازغا تىزىپ قويغان يوتقانلارنىڭ ئاستىغا يوشۇرۇ-نۇۋالغان گاۋ لیۇلیۇنى ياتقان يېرىدىن تۇتۇۋاپتۇ. گاۋ لیۇلیۇ ئېگىز بويلۇق، قارىمۇتۇق خۇيزۇ ئىكەن.

مەن ئون جەڭچىنى، سوپاخۇن ئىسھاق ئىككى ساقچىنى باشلاپ يۇقىرى تۇرغا قاراپ كېلىۋاتقىنىمىزنى كۆرگەن تيىي يۇڭسەي ئۆيىنىڭ ئۆگزىسىدە تۇرۇپ بىزنى كۆرۈپ، قېچىپ كېتىشكە ئۇلگۇرەلمەي، ئۆگزىدىن ئۆيگە كىرىۋالغانىكەن. بىز يۇقىرى تۇرغا چىقىپ تيىي يۇڭسەينىڭ ئۆيى دەپ مۇختار ئاخۇ-نۇمنىڭ[3] ئۆيىنى قورشىۋالغان ئىكەنمىز، كېچىدە ئۆيدىن نىياز تۇرسۇن[4] سىرتقا ھاجەتكە چىققانىكەن، سوپاخۇن ئىسھاق نىياز تۇرسۇن بىلەن تونۇش بولۇپ، سوپاخۇن ئىسھاق نىياز تۇرسۇ-دىن تيىي يۇڭسەينىڭ ئۆيىنى سورىغان. نىياز تۇرسۇن ئالتۇن سوپاخۇنغا خاتا كېلىپ قالغانلىقىنى ئېيتىپ تيىي يۇڭسەينىڭ ئۆيىنى كۆرسىتىپ بېرىپتۇ. ئالتۇن سوپاخۇن تيىي يۇڭسەينىڭ ئۆيىگە بېرىپ ئۇنىڭ ئايالى گۈلسۇمدىن(خۇيزۇ) تيىي يۇڭسەينىڭ

---

[1] لەيفاڭ: قومۇل شەھىرى پالۋانتۇر يېزا بۇلاق سۇلۇق كەنتى تەۋەسى.

[2] يۇقىرى تۇر: ھازىرقى قومۇل شەھىرى پالۋانتۇر يېزا دۇربەجىن يۇقىرى مە-ھەللە كەنتى.

[3] قومۇلدىكى دۆلەت دەرىجىلىك ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقام ۋارىسى ئەسەت مۇختار ئاكىنىڭ دادىسى، 1963 ـ يىل 2 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى 73 يېشىدا قو-مۇلدا ۋاپات بولغان.

[4] نىياز تۇرسۇن (1915 ـــ 1952)، مۇختار ئاخۇنۇمنىڭ ئىككىنچى ئاكىسى دورغا تۇرسۇن (1880 ـــ 1955)نىڭ ئوغلى.

ئۆيده بار ـ يوقلۇقىنى سورايدۇ. گۇلسۇم: «ئۇ ئۆيگه كەلمىدى» دەپ يالغان جاۋاب بېرىدۇ. يۇقىرىدا ئېيتقىنىمىزدەك، تىيىم يۇڭسەي ئۆيىده بار بولۇپ، بىزنى كۆرۈپلا ئۆگزىدىن چۈشۈپ هويلىدىكى ئۇزۇنچاق ئېغىلنىڭ ئىچىدىكى ئىسكىلاتقا كىرىۋالغان بولۇپ، ئۇنىڭ يېنىدا قىزى ئايتىللا بار ئىكەن، ئالتۇن سوپاخۇن بىرىنچى قېتىم ئىياز تۇرسۇننى ئالدىغا سېلىپ تىيىپ يۇڭسەينىڭ ئۆيىگه كىرىپ ئۇنىڭ بار ـ يوقلۇقىنى بىلەلمەي قايتىپ چىقىدۇ. ئالتۇن سوپاخۇن ئىككىنچى قېتىم يۇقىرى تۇر مەهەللە قوغدىنىش ئەترىتىنىڭ باشلىقى سوپاخۇن سۇبۇرنى[1] ئالدىغا سېلىپ يەنە تىيىپ يۇڭسەينىڭ ئۆيىگه كىرىپ يەنىلا تاپالماي قايتىپ چىقىدۇ. تىيىپ يۇڭسەينىڭ ئۆيىنىڭ ئەتراپىنى پۈتۈنلەي ئەسكەرلەر قورشۇۋالغان بولۇپ، ئۆگزىگىمۇ ئەسكەرلەر چىقىۋالغاندى. بۇ ۋاقىتتا تىيىپ يۇڭسەي ئۆيدىن ئۆگزىگه قارىتىپ بىر پاي ئوق چىقىرىدۇ، ئوق ئاۋازىنى ئاڭلىغان، ئودلىنىيە كوماندىرى ئابلىز تىيىپ يۇڭسەينىڭ هويلىسىغا، هويلىدىن ئېغىلغا كىرىشىگه، تىيىپ يۇڭسەي تاپانچىسىدىن ئابلىزغا قارىتىپ بىر پاي ئوق ئۇزىدۇ. بۇ چاغدا تىيىپ يۇڭسەينىڭ تاپانچىسىدا پەقەت ئۈچ تاللا ئوق قالغانىكەن. ئوق ئابلىزنىڭ ئوڭ مۇرىسىگه تەككەچكە ئۇنىڭ قولىدىكى قورال يەرگه چۈشۈپ كېتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ قورالنى ئېلىۋېلىشقىمۇ ئۇلگۈرمەي قايتىپ چىققاندىن كېيىن، تىيىپ يۇڭسەي ئابلىزنىڭ قورالىنى ئېلىۋالىدۇ. يۇقىرىقى ئىشلار يۈز بەرگەندىن كېيىن، بىز مۇختار ئاخۇنۇم بىلەن مەهەللىنىڭ ئىمامى خوجابدۇللا قارى جاپپارنى[2] ئەلچى قىلىپ تىيىپ يۇڭسەينى تەسلىم بولۇشقا دەۋەت قىلىپ ئۇنىڭ ئۆيىگه كىرگۈزدۇق. تىيىپ يۇڭسەي تەسلىم بولۇشنى رەت قىلغاندىن كېيىن ئەلچىلەر قايتىپ چىقتى.

---

[1] سوپاخۇن سۇبۇر 1996 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 23 ـ كۈنى 92 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن قومۇلدا ۋاپات بولغان.

[2] خوجابدۇللا قارى جاپپار 1977 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى كېسەل سەۋەبى بىلەن 83 يېشىدا قومۇلدا ۋاپات بولغان.

ئىككىنچى قېتىم يەنە مۇختەر ئاخۇنۇمنى يالغۇز كىرگۈزدۇق، تىپ يۈڭسەي يەنىلا تەسلىم بولۇشنى رەت قىلدى. مۇشۇ ۋاقىتتا نىياز قۇربان چوڭ گازارمىغا بېرىپ پارتلىتىش دورىسىنى ئەكىلىپ تىپ يۈڭسەينىڭ ئۆيىنى ئۆزى بىلەن قوشۇپ پارتلىتىش تەكلىپىنى بەرگەندە، بىزنىڭ 3 ـ باتالىيوننىڭ سىياسىي تەربىيەچىسى فەن چۇشى ئەتراپتىكى پۇقرالارنىڭ بىخەتەرلىكىنى ئويلىشىپ بۇ تەكلىپكە قوشۇلمىدى. بىز مۇختار ئاخۇنۇمنى ئۇچىنچى قېتىم ئەلچىلىككە كىرگۈزدۇق، تىپ يۈڭسەي يەنىلا جاھىللىق قىلىپ تەسلىم بولۇشنى رەت قىلدى. مۇختار ئاخۇنۇم قايتىپ ئىشىككە چىققاندا پاڭ قىلغان ئوق ئاۋازى ئاڭلىنىپ، تىپ يۈڭسەي ئۆزىنى ئېتىۋالىدۇ.

تىپ يۈڭسەي ئۆلگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئايالى گۈلسۇم بىلەن مۇختار ئاخۇنۇمنى قومۇل ناھىيەلىك جامائەت خەۋپسىزلىك ئىدارىسىگە ئېلىپ باردۇق. جامائەت خەۋپسىزلىك خادىملىرى ئۇلاردىن تىپ يۈڭسەيگە ئائىت ئەھۋاللارنى سوراپ بولۇپ، ئاندىن ئۇلارنى قايتۇرۇۋېتىدۇ. يۇقىرىقى ئىككى باندىتنىڭ بىرى تۇتۇ ـ لۇپ، بىرى ئۆلگەندىن كېيىن، جامائەت خەۋپسىزلىك خادىملىرى سوپاخۇن ئىسھاقنىڭ باشچىلىقىدا قومۇل يېڭىشەھەردە (بېيگۇەن) ئولتۇرۇشلۇق خەن جيەنيىڭنىڭ ئۆيىگە بېرىپ، ئۇنىڭ ئۆيىنى قورشاپ، ھويلىنى ئاختۇرۇپ، ئۇنى ھويلىدىكى تار يەرگە تىزىپ قويۇلغان ئوتۇنلارنىڭ ئاستىغا يوشۇرۇنۇۋالغان يەردىن تۇتۇۋالىدۇ. 5 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنى، خەلقنىڭ ئۇستىدىن زورلۇق ـ زۇمبۇ ـ لۇقلارنى يۈرگۈزۈپ قىلمىغان ئەسكىلىكلىرى قالمىغان بۇ ئىككى ئىشپىيونغا ئۆلۈم جازاسى بېرىلىپ ئېتىپ تاشلاندى.

يۇقىرىقى باندىتلاردىن باشقا قومۇل تاغلىرىغا يوشۇرۇ ـ نۇۋالغان گېكىل يارى[1]، ھاجى سوپىلار[2] بار بولۇپ، گېكىل

---

[1] گېكىل يارى قومۇل شەھىرى تاشبېلىق يېزا خوتۇنتام كەنتىدىن، قومۇل تاغلىرىدىكى باندىت ـ ئىشپىيونلارنىڭ باشلىقى.

[2] ھاجى سوپى قومۇل شەھىرى شەرقىي ئۆستەڭ رايونى يۇقىرى ئاقىيەر كەنتىدىن، باندىت ـ ئىشپىيونلارنىڭ ئاخباراتچىسى.

یاری هاجی سوپینی بىزنىڭ 3 ـ باتالیوننىڭ قورال ـ یاراغ، ئوق ـ دورا، ئادەم سانى، ئورۇنلىشىش ئەھۋالى قاتارلىق ئەھۋاللىرىنى ئىگىلەپ كېلىشكە ئەۋەتكەن بولۇپ، كېيىن باندىتلارنىڭ سىرى ئاشكارىلىنىپ قالىدۇ. مەن قومۇلغا كەلگەندىن كېيىن، 3 ـ باتالیون ئىشتابىدا هاجى سوپىنى كۆرۈپ قالدىم. مەن باتالیون رەهبەرلىرىدىن هاجى سوپىنىڭ كىملىكىنى سورىسام، رەهبەرلىك، بىزگە هەمكارلىشىدىغان ئادەم، دەپ جاۋاب بەردى. مەن ئۇنى تەكشۈرۈش تەكلىپىنى بەردىم. كېيىن پولك رەهبەرلىكى هاجى سوپىنى تەكشۈرۈش توغرىسىدا يولىيورۇق بەردى. شۇنىڭ بىلەن بىز مەخسۇس ئادەم قويۇپ جامائەت خەۋپسىزلىك ئورگانلىرى بىلەن بىرگە تەكشۈرسەك، هاجى سوپى مەن گۇمان قىلغاندەك ئىشپىيونلارنىڭ ئاخباراتچىسى بولۇپ ئېنىقلاندى ۋە قولغا ئېلىندى. ئۇنىڭ ئۆيىنى ئاختۇرساق، ئۆينىڭ كېڭىنىڭ ئاستىغا يوشۇرۇپ قويغان قوراللار چىقتى.

خەلق هۆكۈمىتى قومۇل شەهىرى ئاستانە بازىرى سۈمقاغا كەنتىدە ئولتۇرۇشلۇق ئابدۇللا تۇردىنى[1] تاغدىكى باندىتلارنى خەلق هۆكۈمىتى بىلەن قارشىلاشماي، قايتىپ كېلىپ هۆكۈمەت بىلەن هەمكارلىشىش توغرىسىدا خىزمەت ئىشلەشكە چىقارغانىكەن[2]. ئۇ تاغقا چىقىپ گېكىل يارى باشچىلىقىدىكى باندىتلارغا خەلق هۆكۈمىتىنىڭ تەكلىپىنى يەتكۈزۈپ، هۆكۈمەت

---

[1] ئابدۇللا تۇردىنىڭ (ئابدۇللا داخەنزى دەپمۇ ئاتىلىدۇ.) دادىسى دادام بىلەن ئەۋرە، بىز ئەۋرە بولىمىز. ئۇ 1931 ـ يىلى ئەتىيازدا قوزغالغان قومۇل دېهقانلار ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ، خوجىنىياز هاجىغا ئەگىشىپ جەنۇبىي شىنجاڭغىچە بارغان. 1934 ـ يىلى خوجىنىياز هاجى شىنجاڭ ئۆلكىلىك هۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولغاندا، ئۇ هامۇتخان لۇيجاڭ بىلەن بىرگە ئۇرۇمچىگە كېلىپ خوجىنىياز هاجىنى مۇهاپىزەت قىلىش ئەترىتىدە ئىشلىگەن. 1937 ـ يىلى 10 ـ ئايدا خوجىنىياز هاجى جاللات شېڭ شىسەي تەرىپىدىن قولغا ئېلىنغاندىن كېيىن قومۇلغا قايتىپ كەلگەن.

[2] بەزى كىشىلەر ئابدۇللا تۇردى (ئابدۇللا داخەنزى) نى هامۇتخان ۋالىي تاغقا چىقارغانىكەن دەيدۇ.

بىلەن قارشىلاشماي ھەمكارلىشىش توغرۇلۇق خىزمەت ئىشلەپ-
دۇ. بىراق، گېپكىل يارى باشچىلىقىدىكى باندىتلار ئۇنىڭ نەسىـ-
ھەتىنى ئاڭلاش ئۈياقتا تۇرسۇن، ئەكسىچە ئابدۇللا تۇردىنى
«سەن كومپارتىيەنىڭ ئىشپىيونى، بۇ يەرگە ياخشى نىيەت بىلەن
چىقمىدىڭ» دەپ گۇمانلىنىپ، ئۇنى 1951 ـ يىل 4 ـ ئايدا
باغداشتا ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ. ئابدۇللا تۇردى ئۆلتۈرۈلگەندىن
كېيىن، تەشكىل ئۇنىڭ ئۆلۈمىدىن خەۋەر تېپىپ باغداشقا
مەخسۇس ئادەم چىقىرىپ ئۇنىڭ جەسىتىنى يۇيۇپ ـ تاراپ،
نامىزىنى چۈشۈرۈپ دەپنە قىلىدۇ ۋە تەشكىل ئۇنىڭ يۇرتى
سۇمقاغىدا چوڭ نەزىر ئۆتكۈزۈپ بېرىدۇ.

گېپكىل يارى باشچىلىقىدىكى باندىتلار تەسلىم بولۇشنى رەت
قىلىپ، خەلق ھۆكۈمىتى بىلەن داۋاملىق قارشىلاشقاچقا،
بىزنىڭ 3 ـ باتالىيون جامائەت خەۋپسىزلىك ئورگانلىرى بىلەن
بىرلىكتە كەسكىن تەدبىر قوللىنىپ باندىتلارنى تولۇق تازى-
لىدۇق. 1951 ـ يىلى كۈزدە گېپكىل يارى، ھاجى سوپى، ئاخۇن
سوپى (توقۇم شېرىپنىڭ ئوغلى)، شوپۇللۇق مەمەتنىياز، قۇربان
ۋە گومىنداڭنىڭ جاھىل كۈچلىرى (خەنزۇ) ۋە ئوسمان
ئىسلامنىڭ شايكىلىرى بولۇپ 17 باندىتقا ئۆلۈم جازاسى بېرى-
لىپ، ھازىرقى قومۇل ۋىلايەتلىك پارتكوم بىلەن مەمۇرىي
مەھكىمە خىزمەت بىناسىنىڭ ئورنىدا ئېتىپ تاشلاندى، شوپۇل-
لۇق تۇردىيار[1] قاتارلىق باندىتلارغا مۇددەتلىك قاماق جازاسى
بېرىلدى. ئوچۇق سوت ئاچقان كۈنى ئابدۇللا تۇردىنىڭ ئاچىسى
ھەمراخان، سىڭلىسى رەناخانلارمۇ ئالاھىدە تەكلىپ بىلەن
ئوچۇق سوت يىغىنىغا قاتنىشىپ، باندىتلار ئۈستىدىن شىكايەت
قىلدى. قومۇل تاغلىرىدا بىرمەھەل قۇتراپ يۈرگەن باندىتلار
شۇنىڭ بىلەن تولۇق تازىلاندى».

بۇ قېتىمقى قالدۇق باندىتلارنى تازىلاش ئۇرۇشىغا يېڭى
قوبۇل قىلىنغان ئەسكەرلەردىن ئابدۇرىشىت باقى، ئەرشىدىن

[1] تۇردىيار قېچىپ كېتىپ كېيىن تۇتۇلغان.

زىكرىا، ياقۇپ رەمنىياز، ئەخمەت بوسۇق، ئەسمىتۇللا توختى قاتارلىق جەڭچىلەر روتا كوماندىرى ئابدۇرىھىم خوجامىنىيازنىڭ قوماندانلىقىدا كونا ئەسكەرلەر بىلەن بىللە ئاچچىقسۇ، قومۇش بۇلاق، ياقابۇلاق قاتارلىق جايلارغا بېرىپ، 48 باندىتنى تۇتۇپ كېلىپ جامائەت خەۋپسىزلىك ئورگانلىرىنىڭ بىرتەرەپ قىلىشىغا تاپشۇرۇپ بېرىدۇ. قىسىم بىلەن دۆلەتخانىمۇ بىللە بارىدۇ.

گېبكىل يارى، ھاجى سوپى قاتارلىق باندىتلارغا ئۆلۈم جازاسى بەرگەن كۈنى ئوچۇق سوت يىغىنىغا قاتناشقان كوماندىر ـ جەڭچىلەر قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، 8 ـ روتىنىڭ جەڭچىسى تېزەكچى دۆلەتباي (قازاق، چۆچەكلىك) پوستقا چىقىش ئۈچۈن باتالىيون ئىشتابى تۈرۈشلۇق قورۇنىڭ چوڭ دەرۋازىسىغا بارغاندا، دەرۋازىدا پوستتا تۇرۇۋاتقان جەڭچى ھوشۇر (ئۇرۇمچىلىك) ئويۇن قىلىپ قولىدىكى قورالنى تېزەكچى دۆلەتبايغا تەڭلەيدۇ. كۈتۈلمىگەندە ھوشۇرنىڭ قورالىدىن ئوق چىقىپ كېتىپ، تېزەكچى دۆلەتباي نەق مەيدانىلا جان ئۈزىدۇ. بۇنىڭدىن ئىلگىرى 7 ـ روتىنىڭ سانتارى ئۆمەرجان (غۇلجا شەھىرى بايكۆللۇك) ئاغرىپ قېلىپ قورسىقى كۆپۈپ، داۋالاش ئۈنۈم بەرمەي ۋاپات بولىدۇ. ئۆمەرجان بىلەن تېزەكچى دۆلەتباينى ئىلگىرى ـ كېيىن جەڭچى ئابلىكىملەرنى دەپنە قىلغان كۆتەمىدىكى ئاممىۋى قەبرىستانلىققا دەپنە قىلىدۇ.

1951 ـ يىل 10 ـ ئايدا 40 ـ پولكنىڭ مۇئاۋىن سىياسىي كومىسسارى خېلىل زۇنۇنوف قومۇلغا كېلىپ بىر ئايدىن كۆپرەك تۇرۇپ، 3 ـ باتالىيوننىڭ خىزمەتلىرىگە يېتەكچىلىك قىلىپ ئاندىن ئۇرۇمچىگە قايتىدۇ.

قومۇلدىن قايتىش

3 ـ باتالىيون ئىشتابى ۋە ئۇنىڭ 7 ـ ، 8 ـ روتىلىرى قومۇل دىياردا 1950 ـ يىل 1 ـ ئايدىن 1952 ـ يىل 1 ـ ئايغىچە ئىككى يىل تۇرۇپ، قومۇل تاغلىرىغا يوشۇرۇنۇۋالغان گومىنداڭ قالدۇق كۈچلىرى ۋە قوراللىق باندىتلارنى تازىلاش ـ تىن ئىبارەت بىر قاتار مۇشكۈل كۈرەشلەردە سەپنىڭ ئالدىدا مېڭىپ، جاپا ـ مۇشەققەتتىن، قۇربان بېرىشتىن قورقماي ئۆچمەس تۆھپىلەرنى يارىتىپ، ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيە ـ سىنىڭ شەرەپلىك ئەنئەنىسىنى جارى قىلدۇرغاندى. 3 ـ باتا ـ لىيوندىكى كوماندىر ـ جەڭچىلەردىن 7 ـ روتىنىڭ كوماندىرى ئەخمەت تۇردىيېۋنىڭ تۆھپىلىرى كۆرۈنەرلىك بولۇپ، ئۇ بارىكۆل ناھىيەسىنىڭ شىمالىي تەرىپىدە قازاندەك چوڭقۇرلۇقتا رېن شۇتيەن باشلىغان قىسمىنى باندىتلارنىڭ يوشۇرۇنۇپ كېلىپ قىرغىن قىلىشىدىن ساقلاپ قالغان. بۇنى رېن شۇتيەن، ئىسمائىلوۋلار ئېتىراپ قىلغان. نېرىنكىر داۋىنىدا يۈزلىگەن باندىت قاتتىق مۇداپىئە قىلىپ قىسملارنىڭ ئالدىنى توسقاندا، ئەخمەت تۇردىيېۋ ئەقىل ـ پاراسىتىنى ئىشقا سېلىپ باندىتلارنىڭ مۇداپىئەسىنى بىر يولىلا تارمار قىلىپ، قىسملارنىڭ ئاراتۇرۇك ناھىيەسىگە يۈرۈش قىلىشى ئۈچۈن ئىمكانىيەت تۇغدۇرغان. ئەخمەت تۇردىيېۋ قوماندانلىقىدىكى 3 ـ باتالىيوننىڭ 7 ـ ، 8 ـ روتىسى ئاراتۇرۇك ناھىيەسىنى باندىتلارنىڭ قولىدىن تارتىۋېلىپ ئىككىنچى قېتىم ئازاد قىلغان. 40 كۈن تاغ ئۈستىدىن چۈشەلمەي قامىلىپ قالغان 46 ـ پولك 1 ـ باتالىيوننىڭ ئاراتۇرۇكتىكى 2 ـ روتىسىنىڭ

www.uyghurkitap.com

تاغدىن چۈشۈشىگە ئىمكانىيەت تۇغدۇردى. ئەخمەت تۇردىيىڭ ئابلىمىت راخمانوف قوماندانلىقىدىكى بىر ئىرۋوتنى ئەۋەتىپ، باندىتلارنىڭ مۇئاۋىن پولك كوماندىرى، ئاتاقلىق مەرگەن تۇرغۇن پالۋان ۋە ئۇنىڭ ھەمراھى يەھيانى ئاراتۇرۇك ناھىيە-سىنىڭ شەرقىي تاغ ئۈستىدىكى ئۇرۇشتا بىراقلا تەسلىم قىلدۇردى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە تاغقا قېچىپ كەتكەن خەلقلەر-گە تەشۋىق قىلىپ، ئۇلارنى ئۆي ـ ماكانلىرىغا قايتۇرۇپ كەلدى.

يۇقىرىقىدەك بىر قاتار خىزمەت ۋە قەھرىمانلىقلارنى كۆرسىتىپ نام چىقارغان ئەزىمەتلەرنى قومۇل خەلقى تاكى ھازىرغا قەدەر ياد ئېتىپ، ئۇلارنىڭ ئوبرازىنى قەلبلىرىدە مەدھىيەلەشمەكتە. ئۆزىنىڭ ھاياتىنى خەلق ئۈچۈن قۇربان قىلىشتىن ئايانمايدىغان مۇشۇنداق ئالىيجاناب روھ قومۇل خەلقىنى ھاياجانغا سالماي قالمايدۇ.

3 ـ باتالىيون يۇقىرىقى بىرقاتار تارىخىي ۋەزىپىلەرنى تولۇق ئورۇنلاپ بولغاندىن كېيىن، يۇقىرىنىڭ بۇيرۇقىغا ئاسا-سەن 1952 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى قومۇلدىن يۆتكىلىپ غۇلجىغا بېرىپ، سۈيدۈڭدە چوڭ ئىشلەپچىقىرىش ھەرىكىتىگە قاتنىشىدۇ. 3 ـ باتالىيون ئىچكىرىدىن شىنجاڭ «1 ـ ئاۋغۇست» پولات ـ تۆمۈر زاۋۇتىغا تۇرۇبا توشۇپ ماڭغان ماشىنىلارغا بۆلۈنۈپ ئولتۇرۇپ قومۇلدىن ئۈرۈمچىگە قاراپ ماڭىدۇ. ماشىنىلار يەتتە قۇدۇققا بارغاندا بىر ماشىنا ئاغدۇ-رۇلۇپ كېتىپ، ماشىنىنىڭ كابىنكىسى بىلەن كوزۇپنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى يەشىكنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرغان 8 ـ روتىنىڭ جەڭچىسى مۇتەللىپنى(قازاق، غۇلجا شەھىرىدىن) ماشىنا بېسىپ ئۆلتۈرۈپ قويىدۇ، يەنە سامساق ئىسىملىك بىر جەڭچى يارىلىـ-نىدۇ. نەق مەيداندا 7 ـ روتىنىڭ كوماندىرى ئەخمەت تۇردىيىڭ بار بولۇپ، كوماندىرلار يەتتە قۇدۇق مەسچىتىنىڭ جامائەتلىـ-رىنى چاقىرتىپ مېيىتنى مەسچىتكە ئېلىپ كېلىپ يۇيۇپ ـ

تاراپ، نامىزىنى چۈشۈرۈپ يەتتە قۇدۇقتىكى ئاممىۋى قەبرىسىتانلىققا دەپنە قىلىدۇ. جەڭچى مۇتەللىپكە سەپداشلىرى تاشلار بىلەن قەبرە ياساپ قويۇپ قىسىم يەنە سەپەرگە ئاتلىنىدۇ.

3 ـ باتالىيون 7 ـ روتىنىڭ 1 ـ ئىزۋوتى[1] بۇيرۇق بويىچە قېپقېلىپ قومۇلدىكى ۋەزىپىلەرنى تولۇق ئورۇنلاپ بولغاندىن كېيىن، 3 ـ ئايدا ئۇرۇمچىگە قايتىپ چىقىدۇ. 40 ـ پولك 2 ـ ئايدا سۈيدۈڭگە يۆتكىلىپ چوڭ ئىشلەپچىقىرىشقا قاتنىشىدۇ. 3 ـ باتالىيونغا قومۇلدىن قوبۇل قىلغان ئەسكەرلەر چوڭ ئىشلەپچىقىرىش ھەرىكىتىدە ئۆزلىرىنىڭ ئەقىل ـ پاراستى، كۈچ ـ قۇدرىتىنى نامايان قىلىدۇ. ئۇلاردىن ئەرشىدىن زىكرىيا بىر كۈن (سەككىز سائەت) دە 48 كۈب توپا چىقىرىشتەك رېكورت يارىتىپ، 14 ـ دىۋىزىيە بويىچە «3 ـ دەرىجىلىك»، پولك، باتالىيون بويىچە «2 ـ دەرىجىلىك» ئەمگەك نەمۇنىچىسى، سىيىت تۆلەندى بىر كۈن (سەككىز سائەت) دە 38 كۈب توپا چىقىرىپ، باتالىيون بويىچە «3 ـ دەرىجىلىك» ئەمگەك نەمۇنىچىسى بولۇپ باھالىنىدۇ. كېيىن ئەرشىدىن زىكرىيا ئىزۋوت كوماندىرلىقىغا ئۆستۈرۈلگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ قوماندانلىقىدىكى ئىزۋوت ئوتتۇرا ھېساب بىلەن كۈندە (سەككىز سائەتتە) 275 كۈب توپا چىقىرىپ، كوللېكتىپ «2 ـ دەرىجىلىك ئەمگەك نەمۇنىچىسى ئىزۋوت» بولۇپ باھالىنىدۇ.

3 ـ باتالىيونغا قومۇلدىن قوبۇل قىلىنغان ئەسكەرلەردىن تەشكىل ئۇلارنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيەسى، ئەقىل ـ پاراستىگە قاراپ ئوفىتسىرلىققا ئۆستۈرىدۇ. تۆۋەندە بىز بۇ كىشىلەرنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇپ ئۆتىمىز:

ئابدۇرېشىت باقى، 1925 ـ يىلى قومۇل شەھىرىنىڭ پالۋانتۇر يېزىسى يۇقىرى مەھەللە كەنتىدە دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپنى دۆربەجىن مەكتەپتە ئوقۇغان. ئابدۇرېشىت باقى 1951 ـ يىل 1 ـ ئايدا ھەربىي

[1] بۇ ۋاقىتتا مامۇت ئابدۇرۇسۇلوف 7 ـ روتىنىڭ 1 ـ ئىزۋوت كوماندىرى ئىدى.

سەپکە قاتنىشىپ، قىسمدا جەڭچى، 1952 ـ يىل 4 ـ ئايدىن باشلاپ مۇئاۋىن ئىزۋوت دەرىجىلىك ئاقارتىش ئوقۇتقۇچىسى، 3 ـ باتالىيون 8 ـ روتىنىڭ مۇئاۋىن سياسىي يېتەكچىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. ئابدۇرېشىت باقى 1955 ـ يىل 10 ـ ئايدا ھەربىي سەپتىن يەرلىككە ئالمىشىپ ئاپتونوم رايونلۇق قاتناش نازارىتى قاتناش باشقۇرۇش بۆلۈمىنىڭ كادىرى بولۇپ ئىشلىگەن. 1956 ـ يىلى 3 ـ ئايدا ئۇ قومۇلغا يۆتكىلىپ، قومۇل ۋىلايەتلىك قاتناش باشقارمىسى، قاتناش باشقۇرۇش پونكتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ۋە باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. ئۇ 1984 ـ يىل 3 ـ ئايدا پېنسىيەگە چىققان. ئابدۇرېشىت باقى 1984 يىل 9 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى كېسەل سەۋەبى بىلەن 59 يېشىدا قومۇلدا ۋاپات بولغان.

ئەرشىدىن زىكرىيا 1923 ـ يىل 11 ـ ئايدا قومۇل شەھىرىنىڭ پالۋانتۇر يېزىسى يۇقىرى مەھەللە كەنتىدە دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۇ ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىپ ساۋاتىنى چىقارغان. ئەرشىدىن زىكرىيا 1951 ـ يىل 1 ـ ئايدا ھەربىي سەپكە قاتنىشىپ، قىسمدا جەڭچى، 3 ـ باتالىيون 8 ـ روتا 1 ـ ئىزۋوتنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى، كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. ئەرشىدىن زىكرىيا 1955 ـ يىل 10 ـ ئايدا ھەربىي سەپتىن يەرلىككە ئالمىشىپ ئاپتونوم رايونلۇق سودا نازارىتى باشقۇرۇشىدىكى ياڭخاڭ سودا سارىيىنىڭ مال ساتقۇچىسى بولۇپ ئىشلىگەن. 1956 ـ يىلى 3 ـ ئايدا ئۇ قومۇلغا يۆتكىلىپ قومۇل ۋىلايەتلىك تۇرلۇك مالىلار شىركىتى باشقۇرۇشىدىكى ماگىزىننىڭ مۇدىرى، 1958 ـ يىلىدىن 1962 ـ يىلىغىچە قومۇل ۋىلايەتلىك يېمەكلىكلەر شىركىتىنىڭ مال سېتىۋالغۇچىسى، 1962 ـ يىلىدىن 1980 ـ يىلىغىچە قومۇل توڭلىتىش ئىسكىلاتىنىڭ كادىرى بولۇپ ئىشلەپ، شۇ يىلى پېنسىيەگە چىققان، ھازىر قومۇلدا.

ئابدۇراخمان ھەسەن، 1926 ـ يىل 3 ـ ئايدا قومۇل شەھىرىنىڭ

رىنىڭ قارادۆۋە يېزىسى لاپچۇق كەنتىدە تۇغۇلغان. باشلانغۇچ مەكتەپنى يۇرتىدا ئوقۇغاندىن كېيىن، سودىگەرلىك بىلەن شۇغۇللانغان. ئابدۇراخمان ھەسەن 1951 ـ يىل 1 ـ ئايدا ھەربىي سەپكە قاتنىشىپ قىسمدا جەڭچى، مۇئاۋىن ئودلىنىيە كوماندىرى، ئودلىنىيە كوماندىرى، مۇئاۋىن ئىزۋوت كوماندىرى، ئىزۋوت كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. 1956 ـ يىلى ئۇ ھەربىي سەپتىن يەرلىككە ئالمىشىپ، سابىق قومۇل ناھىيەلىك تېخنىكا پونكىتىنىڭ كادىرى، 1958 ـ يىلىدىن 1959 ـ يىلىغىچە قومۇل ۋىلايەتلىك دېھقانچىلىق ـ ئورمانچىلىق پونكىتىنىڭ كادىرى، 1959 ـ يىلى راكېتا دېھقانچىلىق مەيدانى قۇرۇلغاندىن كېيىن، 1964 ـ يىلىغىچە ئۇ راكېتا دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ كادىرى، 1964 ـ يىلىدىن 1979 ـ يىلىغىچە ئاراتۇرۇك ناھىيەلىك خەلق بانكىسىنىڭ كادىرى، بانكا يېزا ئىگىلىك بۆلۈمىنىڭ باشلىقى، كېيىن يېزا ئىگىلىك بانكىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن مەزكۇر بانكىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. ئۇ 1979 ـ يىلى قومۇل ۋىلايەتلىك راكېتا دېھقانچىلىق مەيدانى يېزا ئىگىلىك بانكىسىغا يۆتكىلىپ مەزكۇر بانكىنىڭ مۇدىرى بولۇپ ئىشلەپ، 1987 ـ يىلى پېنسىيەگە چىققان، 2011 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى قومۇلدا ۋاپات بولغان.

ياقۇپ ئەيسا، 1923 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى باغداشتا تۇغۇلغان. باشلانغۇچ مەكتەپنى يۇرتىدا ئوقۇغان. ياقۇپ ئەيسا 1951 ـ يىل 1 ـ ئايدا ھەربىي سەپكە قاتنىشىپ قىسمدا جەڭچى، ئاقارتىش مۇئەللىمى(مۇئاۋىن ئىزۋوت دەرىجىلىك)، مۇئاۋىن ئىزۋوت كوماندىرى، 41 ـ پولكنىڭ ئىشتاب ئوفىتسېرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. ياقۇپ ئەيسا 1957 ـ يىلى ھەربىي سەپتىن يەرلىككە ئالمىشىپ، 1959 ـ يىلىغىچە باركۆل، قومۇل يولۇچىلار پونكىتىنىڭ باشلىقى، 1959 ـ يىلىدىن 1960 ـ يىلىغىچە ئاپتونوم رايونلۇق قاتناش نازارىتى

18 ـ كالون ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ كادىرى، 1960 ـ يىلىدىن 1964 ـ يىلىغىچە قەشقەر 6 ـ تىرانسپورت شىركىتى ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ كادىرى، 1964 ـ يىلى6 ـ ئايدىن 1980 ـ يىلىغىچە كورلا 4 ـ تىرانسپورت شىركىتى 1 ـ كالون خوجىلىق بۆلۈمى، مالىيە بۆلۈمىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. بۇ ئارىلىقتا ئۇ 1964 ـ يىلى ئېلىپ بېرىلغان سوتسىيالىستىك تەربىيە ھەرىكىتىگە قاتناشىپ، ئاقسۇ، بۇگۇر، كورلا قاتارلىق جايلاردا خىزمەت گۇرۇپپىسى تەركىبىدە سوتسىيالىستىك تەربىيە ھەرىكىتىگە قاتناشقان. ئۇ 1980 ـ يىلىدىن 1982 ـ يىلىغىچە شىركەت زىيالىي ياشلار ئىشخانىسىنىڭ مۇدىرى، شىركەت دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەپ، 1982 ـ يىلى پېنسىيەگە چىققان. ئۇ 1996 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى كېسەل سەۋەبى بىلەن 73 يېشىدا كورلا شەھىرىدە ۋاپات بولغان.

3 ـ باتالىيوندىكى كوماندىر ـ جەڭچىلەر يۇقىرىدا ئېيتقىنىمىزدەك غۇلجا سۈيدۈڭدىكى چوڭ ئىشلەپچىقىرىش ھەرىكىتىگە قاتناشىپ، شىنجاڭنىڭ سوتسىيالىستىك ئىنقىلاب ۋە قۇرۇلۇش ئىشلىرى ئۈچۈن ئۆچمەس تۆھپىلەرنى قوشىدۇ.

1953 ـ يىلى شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى قىسىملىرىدا زور كۆلەملىك ئىخچاملاش، ئىشتاتنى تەڭشەش ئېلىپ بېرىلىپ، قىسىملار دۆلەت مۇداپىئە قىسمى ۋە ئىشلەپچىقىرىش ـ قۇرۇلۇش قىسمى دەپ ئىككىگە بۆلۈندى. 1954 ـ يىلى ھەربىي رايون قىسىملىرىدا بىر دۆلەت مۇداپىئە دىۋىزىيەسى ۋە تۆت ئاتلىق پولك قالدۇرۇلغاندىن باشقا 1 ـ بىكتۇەننىڭ 2 ـ ، 6 ـ كورپۇسلىرى 5 ـ كورپۇسنىڭ كۆپ قىسمى ۋە 22 ـ بىكتۇەننىڭ ھەممىسى كەسىپ ئالماشتۇرۇپ شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش ـ قۇرۇلۇش ئارمىيەسى(بىكتۇەنى)گە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى، 5 ـ كورپۇس ئورگىنى ئىلى ھەربىي رايونى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى، 13 ـ دىۋىزىيە شىنجاڭ ھەربىي

رایونىغا قاراشلىق 3 ـ ئاتلىق مۇستەقىل پولك قىلىپ ئۆزگەرتىلىپ قەشقەرگە ئورۇنلاشتۇرۇلدى، 14 ـ دىۋىزىيە شىنجاڭ ھەربىي رایونىغا قاراشلىق 4 ـ ئاتلىق مۇستەقىل پولكىغا قىسقارتىلىپ دۆلەت مۇداپىئە قىسمى قىلىندى، يەنە مىڭغا يېقىن كادىر، جەڭچى جامائەت خەۋپسىزلىكى قىسملىرىنىڭ خىزمىتىگە يۆتكەپ بېرىلدى، قالغان قىسمى كەسىپ ئالماشتۇرۇپ شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش ـ قۇرۇلۇش ئارمىيەسىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى، بىر قىسمى ھەربىي سەپتىن بوشاپ ئائىلىسىگە قايتتى. 1954 ـ يىل 6 ـ ئايدا 5 ـ كورپۇسنىڭ ئىشتاتى رەسمىي ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى[1].

3 ـ باتالىيوندىكى كوماندىر ـ جەڭچىلەر كېيىنكى كۈنلەر ـ دە ئۆزلىرى تۇرۇشلۇق ئورۇنلاردا ئۆزلىرىنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتىنى جارى قىلدۇرۇپ، ۋەتەن ـ خەلق، مىللەت ئۈچۈن جان پىدالىق بىلەن ئىشلەپ زور تۆھپىلەرنى قوشىدۇ. ئائىلىسىگە قايتقانلىرى يۈرت ـ ماكانلىرىنى قۇرۇش، گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن تەر ئاققۇزۇپ كۆپ ئەجىرلەرنى سىڭدۈرىدۇ. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى كېيىنكى كۈنلەردە بىر قانچە قېتىم ئېلىپ بېرىلغان سىياسىي ھەرىكەتتە سول لۇشىيەننىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچراپ، ئۇلارنىڭ ئىلگىرىكى تۆھپىلىرى ئىنكار قىلىنىدۇ. بۇلارنىڭ ئىچىدە ئەخمەت تۇردىيېۋ ئاكا ئەڭ ئېغىر زەربىگە ئۇچرىغانلارنىڭ بىرى. بۇ ھەقتە ئەخمەت تۇردىيېۋ ئاكا مۇنداق ئەسلەيدۇ:

«1952 ـ يىل 2 ـ ئاينىڭ ئاخىرلىرى قومۇلدىكى 3 ـ باتالىيون سۈيدۈك ناھىيەسىگە يۆتكىلىپ كېلىپ ئورۇنلىشىدۇ. سۈيدۈكگە كېلىپ ئەتىسى مېنى نەزەربەند قىلىپ مىرزا قاماققا ئالدى. 3 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى 14 ـ دىۋىزىيە بويىچە ئېچىلغان

[1] زاھىر ساۋدانوف: «5 ـ كورپۇسنىڭ بېسىپ ئۆتكەن ئىنقىلابىي مۇساپىسى»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1989 ـ يىل 4 ـ ئاي نەشرى، 269 ـ 270 ـ بەتلەر.

40 ـ پولکنىڭ سىياسىي كومىسسارى دۇڭ شياڭسىن[1] باشچىلىقىدىكى كۆرەش يىغىندا تارتىپ چىقىرىلىپ كۆرەش قىلىنىدىم. كۆرەشنىڭ خاراكتېرى ناھايىتى ئېغىر، خۇددى ھازىرلا ئېتىپ تاشلايدىغاندەك ئەلپازدا: «تۇردىيېۋ باندىت تازىلاش ئۇرۇشىدا ئولجا ئالغان چوڭ يولۇاس، ئۇرۇشتا قاچقان بىر جەڭچىنى ئېتىۋەتكەن قاتىل، مىلىتارىست...» قاتارلىق مەندە يوق ئىللەت بىلەن قارىلاپ جىنايەت خاراكتېرىگە كۆتۈرۈپ، مېنى قولغا ئېلىپ 14 ـ دىۋىزىيە تۈرمىسىگە ئېلىپ بېرىپ قامىدى، ئېغىر ئەمگەكلەرگە سېلىندىم، 200 مېتىر چوڭقۇر لۇقتىكى خاڭدا ئىشلىدىم، ھەتتا ئۆلۈم جازاسىغا ھۆكۈم قىلىندىم. بىر يىل تۆت ئايدىن كېيىن غەربىي شىمال مەمۇرىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى شى جۇڭشۈن[2] شىنجاڭغا كېلىپ سول لۇشىيەنگە خاتىمە بەردى. مەن ھەممىدىن ئۈزۈل ـ كېسىل خالاس قىلىنىپ، 1953 ـ يىلى يازدا ئىچكى قىسىم مۇداپىئەسىگە يۆتكىلىپ غۇلجا شەھەر تىنچلىقنى ساقلاش ئوتتۇرا ئەترىتىنىڭ كوماندىرى بولۇپ بەلگىلەندىم. بۇ جەريانداً مەن «تازنى تاز دېسە ئۆلگۈسى كېلىدۇ، ساقنى تاز دېسە كۈلگۈسى كېلىدۇ» دېگەندەك كۈلۈپلا ئۆتتۈم. كېيىن بىلدىمىكى، ئادەمنىڭ كۈلگۈسى كەلگۈدەك ئىشلار بولۇپ ئۆتۈپتۇ. ئەنە مەن شۇنى بىلمەن، ۋاقىت ھەقىقەتنىڭ ئۆلچىمى، ۋاقىت ئۆتكەنسېرى ھەقىقەت ئۆز كۈچىنى نامايان قىلىدۇ. قاراڭلار، يېرىم ئەسردىن كېيىن بۇ ھەقىقەتنىڭ قېزىپ چىقىلغانلىقىدىن ئىنتايىن مەمنۇن بولدۇم. ھەقىقەتنىڭ شاھىتى خەلقلا بولىدىكەن، ھەقىقەت ھەرگىز كۆمۈلۈپ قالمايدۇ. مەن يېرىم

---

[1] دۇڭ شياڭسىن دەم ئېلىشقا چىققاندىن كېيىن، شىنجاڭ ھەربىي رايونى كادىرلار 7 ـ دەم ئېلىش ئورنىدا دەم ئېلىشتا ئىدى، ئۇ 2010 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى 92 يېشىدا ئۇرۇمچىدە ۋاپات بولدى.

[2] شى جوڭشۈن ھازىرقى دۆلەت رەئىسى شى جىنپىڭنىڭ دادىسى بولۇپ، ئۇ 2002 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى 89 يېشىدا بېيجىڭدا ۋاپات بولغان.

ئەسىردىن كېيىن ئىككىنچى قېتىم قومۇل دىيارىغا باردىم. قومۇل خەلقى قېرى ـ ياش، ئەر ـ ئايال بولۇپ مېنى قومۇل قەھرىمانى سۈپىتىدە قارشى ئېلىپ كۈتۈۋالدى، ئۇروش قىلغان ئاراتۇرۇك ناھىيەسىنىڭ تاغ ـ يايلاقلىرىنى كۆرسەتتى، بۇنىڭ ـ دىن 50 يىل بۇرۇنقى ئوبرازىمنى يەنە بىر قېتىم ئەسلەتتى، مەن خەلقنىڭ قەلبىدىن ئورۇن ئالدىم».

باشتا ئېيتقىنىمىزدەك تۆھپىلىرى ئىنكار قىلىنىپ، رىيا ـ زەت چەككەنلەرنىڭ پارتىيە 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىـ ـ تېتى 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ ناملىرى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. ۋاپات بولغانلىرى ھۆرمەت بىلەن ئەسلەندى، ھاياتلىرى خەلقنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولۇپ خاتىرجەم تۇرمۇش كەچۈرمەكتە.

3 ـ باتالىيوننىڭ 7 ـ ، 8 ـ روتىلىرىدىن قومۇلدا تۇرسۇن مۇسا، قالى ئەكبەر (قازاق)، مۇڭكى (موڭغۇل)، ئابلىكىم، مۇھىنۇر ساپا، مىجىت ئىبراھىم، بېيسىنبېك ئەكىجان (قازاق)، تۇرغانوف، ئەكبەر، مەخسۇت ئىدرىس، ئۆمەرجان، تېزەكچى دۆلەتباي (قازاق)، مۇتەللىپ (قازاق) قاتارلىق 13 جەڭچى قۇربان بولغان. ئۇلاردىن ئەكىجان، مىجىت ئىبراھىم، ئابلىكىم، مۇھىنۇر ساپا، ئىدرىس، تېزەكچى دۆلەتباي قاتار ـ لىقلارنىڭ قەبرىسى ئېنىقلاندى، قالغان جەڭچىلەرنىڭ قەبرىسى تېپىلمىدى. توختى رېھىم، توقتار (قازاق)، ئارا (موڭغۇل)، ئابلىمىت، مۇھەممەتجان شاۋۇدۇنوف، تۇرغان پەيزۇللايېف قاتار ـ لىق بەش نەپەر كوماندىر ـ جەڭچى يارىدار بولغان.

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ئىشلىرى نازارىتى تۈزگەن «شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدىكى ئىنقىلابىي قۇربانلار رويخېتى» ناملىق كىتابتا قومۇلدا باندىت تازىلاش ئۇرۇشىدا قۇربان بولغان ئالتە نەپەر جەڭچىنى رويخەتكە ئالغان. ئۇلار تۆۋەندىكىچە:

1. مىجىت ئىبراھىم: ئەر، ئۇيغۇر، شىنجاڭ غۇلجا ناھىيە ـ

سىدىن، 1930 ـ يىلى تۇغۇلغان، 1946 ـ يىلى ئىنقىلابقا قاتناشقان، 1950 ـ يىلى قومۇلدا باندىت تازىلاش ئۇرۇشىدا قۇربان بولغان جەڭچى.

2. مۇھىنۇر ساپا: ئەر، ئۇيغۇر، شىنجاڭ غۇلجا ناھىيەسىدىن، 1912 ـ يىلى تۇغۇلغان، 1948 ـ يىلى ئىنقىلابقا قاتناشقان، 1950 ـ يىلى قومۇلدا باندىت تازىلاش ئۇرۇشىدا قۇربان بولغان جەڭچى.

3. ئەخمەتقان: ئەر، قازاق، شىنجاڭ كۇنەس ناھىيەسىدىن. 1926 ـ يىلى تۇغۇلغان، 1949 ـ يىلى ئىنقىلابقا قاتناشقان، 1952 ـ يىلى قومۇلدا باندىت تازىلاش ئۇرۇشىدا قۇربان بولغان جەڭچى.

4. ئەكبەر خۇدابەرگەن: ئەر، قازاق، شىنجاڭ كۇنەس ناھىيەسىدىن. 1922 ـ يىلى تۇغۇلغان، 1947 ـ يىلى ئىنقىلابقا قاتناشقان، 1951 ـ يىلى قومۇلدا باندىت تازىلاش ئۇرۇشىدا قۇربان بولغان جەڭچى.

5. داكىبىك جۇتاباي: ئەر، قازاق، شىنجاڭ كۇنەس ناھىيەسىدىن. 1928 ـ يىلى تۇغۇلغان، 1946 ـ يىلى ئىنقىلابقا قاتناشقان، 1950 ـ يىلى قومۇلدا باندىت تازىلاش ئۇرۇشىدا قۇربان بولغان جەڭچى.

6. پاتىقان: ئەر، قازاق، شىنجاڭ شىخو ناھىيەسىدىن. 1920 ـ يىلى تۇغۇلغان، 1947 ـ يىلى 8 ـ ئايدا ئىنقىلابقا قاتناشقان، 1951 ـ يىلى قومۇلدا باندىت تازىلاش ئۇرۇشىدا قۇربان بولغان جەڭچى.

ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ئىشلىرى نازارىتى تۈزگەن يۇقىرىقى كىتابتا قومۇلدا باندىت تازىلاش ئۇرۇشىدا قۇربان بولغان 3 ـ باتالىيوندىكى جەڭچىلەرنى يۇقىرىقىدەك تونۇشتۇرغان. قۇربان بولغان جەڭچىلەرنىڭ بىز ئىگىلىگەن ئىسىملىرىدا قىسمەن ئوخشاشماسلىق بار، بۇنى يەنىمۇ ئىنچىكىلىك بىلەن ئېنىقلاشقا توغرا كېلىدۇ. قومۇلدا قۇربان بولغان جەڭچىلەرنىڭ

تۇغۇلغان ۋاقتى بىلەن قۇربان بولغان ۋاقتى توغرىسىدا 3 ـ باتالىيون 7 ـ روتىنىڭ كوماندىرى ئەخمەت تۇردىيېف، 8 ـ روتىنىڭ كوماندىرى ئابدۇرېھىم خوجامنىياز، 3 ـ باتالىيوننىڭ كاتىپى تاھىرموردىنوفلار مۇنداق دەيدۇ:

«بىزنىڭ 3 ـ باتالىيون تەركىبىدە 1950 ـ يىل 1 ـ ئايدا قومۇلغا بارغاندا يېشى ئەڭ چوڭ ئوفىتسېر باتالىيون كوماندىرى مۇھەممەت ئىسمائىلوف 28 ياشتا، خوجىلىق باشلىقى ھېلىماخۇن ئەيسا بىلەن 8 ـ روتىنىڭ كوماندىرى خۇسەيىزى مومۇزوفلار 27 ياشتا ئىدى. جەڭچىلەرنىڭ يېشى 25 تىن ئاشمايتتى، بىز بۇ ھەقتە يۇز پىرسەنت گۇۋاھلىق بېرىمىز. 1946 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىي ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى بىلەن گومىنداڭ ھۆكۈمىتى ئوتتۇرىسىدا تۈزۈلگەن «11 ماددىلىق تىنچلىق بىتىمى»دىن كېيىن يېشى چوڭ جەڭچىلەر ئۆيلىرىگە قايتۇرۇلدى، ئۇلارنىڭ ئورنىغا ياشلاردىن تولۇقلاپ قوبۇل قىلىندى. دېمەك، قومۇلغا بارغان جەڭچىلەرنىڭ يېشى 25 تىن ئاشمايدۇ. 1950 ـ يىل 8 ـ ئايدا قومۇلدىكى باندىت تازىلاش ئۇرۇشى ئاساسىي جەھەتتىن ئاخىرلاشتى. شۇنىڭدىن كېيىن بىزنىڭ 3 ـ باتالىيوندىن قۇربان بولغان جەڭچى يوق».

يۇقىرىقى كىتابتا بىر قىسىم جەڭچىلەرنىڭ تۇغۇلغان ۋاقتى بىلەن قۇربان بولغان ۋاقتى خاتا يېزىلىپ قالغان. ئۆمەرجان، تېزەكچى دۆلەتباي، مۇتەللىپلەر ئۇرۇشتا قۇربان بولغان ئەمەس، باشقا سەۋەبلەر بىلەن ۋاپات بولغان.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى نادىرىسى

قومۇلدا ئىززەتلەنگەن ئەر

1990 ـ يىللاردا «تارىم»، «ئىلى دەرياسى»، «قومۇل ئەدەبىياتى» قاتارلىق ژۇرنالىلاردا ئارقا ـ ئارقىدىن ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا دائىر ماقالىلەر ئېلان قىلىندى. بۇ ماقالىلەرنىڭ ئىچىدە «كونا چامادان»، «يەنىسخەيدىن قومۇل تاغلىرىغىچە»، «يەھيانى ئەسلەيمەن» قاتارلىق ماقالىلەر ئالاھىدە دىققىتىمنى قوزغىدى. يۇقىرىقى ماقالىلەرنىڭ ئاپتورى ئەخمەت تۇردىيېۋ بولۇپ، ئۇ چاغلاردا بۇ كىشىنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى بىلەلمىگەنىدىم. 2000 ـ يىلى 11 ـ ئايدا شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن «جەڭگاھ خاتىرىلىرى» نامىلىق كىتاب نەشىردىن چىقتى، مەن بۇ كىتابنى قىزىقىش بىلەن ئۇدا بىر قانچە قېتىم ئوقۇپ چىقتىم. كىتابنىڭ ئاپتورى يەنە ئەخمەت تۇردىيېۋ بولۇپ، كىتابقا يۇقىرىدا تىلغا ئالغان ماقالىلەردىن باشقا بىر قىسىم ماقالىلەر كىرگۈزۈلگەنىكەن. كىتابنىڭ باش قىسمىغا كىرگۈزۈلگەن ئاپتورنىڭ تەرجىمىھالىدىن ئاپتورنىڭ بورتالا شەھىرىدە ئىكەنلىكىنى بىلدىم.

2000 ـ يىل 10 ـ ئايدا ئۇرۇمچىدە پولكوۋنىك سوپاخۇن سۇۋۇروفنىڭ ئۆيىدە جىڭ ناھىيەلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ گۇزەل ـ سەنئەت ئوقۇتقۇچىسى نۇرمۇھەممەت توختى بىلەن تونۇشۇپ قالدىم. ئۇنىڭدىن تۇردىيېۋ ئاكىنى سوراپ، ئۇ: «تۇردىيېۋ ئاكىنى تونۇيمەن ھەم يېقىن باردى ـ كەلدى قىلىمەن» دېدى. 2001 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنىدىن 2 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنىگىچە نۇرمۇھەممەت توختى قومۇلدا بولدى. بىر كۈنى كەچتە ئۆيدە نۇرمۇھەممەت توختى بىلەن سۆھبەتلىـ

شىپ ئولتۇرۇپ ئۇنىڭغا: «سىز تۇردىيېف ئاكىغا تېلېفون بېر-سىڭىز، ئالدى بىلەن تېلېفوندا بولسىمۇ سالاملاشقان بولسام» دېدىم. ئىلگىرى نۇرمۇھەممەت تۇردىيېف ئاكىغا مېنى تونۇش-تۇرغان ئىكەن. نۇرمۇھەممەت تۇردىيېف ئاكىغا تېلېفون بېرىپ ئۆزىنىڭ قومۇلدا ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ مېنى ئۇنىڭغا تونۇش-تۇرۇپ تېلېفوننى ماڭا بەردى. مەن تېلېفوننى قولۇمغا ئېلىپ تۇردىيېف ئاكىغا سالام بېرىپ ئەھۋال سوريدىم ۋە: «سىز بىلەن تېلېفوندا بولسىمۇ سالاملاشقانلىقىم ئۈچۈن بەك خۇشال بولۇۋا-تىمەن. سىزنىڭ ‹جەڭگاھ خاتىرىلىرى› ناملىق كىتابىڭىزنى بىر قانچە قېتىم ئوقۇپ چىقتىم، سىز قومۇل خەلقىنىڭ كۆيۈ-ئوغلى ئىكەنسىز، سىز بىلەن بىر دىدارلىشىش ئارزۇيۇم بار» دېدىم. تۇردىيېف ئاكا جاۋابەن: «ماڭا تېلېفون بەرگەنلىكىڭىز-گە، كىتابىمنى ئوقۇغانلىقىڭىزغا كۆپ رەھمەت. بىز تەرەپلەرگە كېلىڭ، قارشى ئالىمىز ئوغلۇم» دېدى. مەن خۇشال بولۇپ: «بولىدۇ، مېنى تەكلىپ قىلغانلىقىڭىز ئۈچۈن رەھمەت، خۇدا بۇيرۇسا بورتالاغا بېرىپ سىز بىلەن دىدارلىشىمەن» دەپ خوشلاشتۇق.

2001 ـ يىل 3 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى مەن قومۇل دىيارى-دىكى دوستلارنىڭ سالىمنى ئېلىپ بورتالا شەھىرىگە قاراپ يولغا چىقتىم. 30 ـ چېسلا ئەتىگەن ئۇرۇمچىگە چىقىپ ئۇدۇل پولكوۋنىك سوپاخۇن سۇۋۇروفنىڭ ئۆيىگە بېرىپ ئۇنىڭغا تۇر-دىيېف ئاكا بىلەن دىدارلىشىش ئۈچۈن بورتالاغا ماڭغانلىقىمنى، بۇ يىل يازدا تۇردىيېف ئاكىنى قومۇلغا تەكلىپ قىلىدىغانلى-قىمنى ئېيتتىم. پولكوۋنىك سوپاخۇن سۆزۈمنى ئاڭلاپ: «ناھا-يىتى ياخشى ئويلاپلا بالام، مەنمۇ تۇردىيېفنىڭ كىتابىنى بىر قانچە قېتىم ئوقۇپ چىقتىم، كىتاب ناھايىتى ياخشى يېزىلغان بولۇپ، ھەقىقىي تارىخ ئەكس ئەتتۈرۈلۈپتۇ. ئۇچ ۋىلايەت ئىز-قىلابى تېما قىلىنىپ يېزىلغان كىتابلار ئىچىدە تۇردىيېفنىڭ كىتابى ئالدىنقى ئورۇندا تۇرىدۇ. تۇردىيېف ئۇچ ۋىلايەت ئىز-

قىلابىغا ئەڭ دەسلەپ قاتناشقانلاردىن، بىر قاتار قانلىق جەڭلەر-نىڭ هايات شاهىتى ئىكەن. تۇردىيىف قومۇلغا مېڭىشىدا پاكى-قايتىشىدا ئۆيۈمگە باشلاپ كەلسىلە، مەن تۇردىيىف بىلەن كۆ-رۈشمىسەم بولمايدۇ» دەپ ئالاهىدە تاپىلىدى. مەن: «بولىدۇ، خا-تىرجەم بولسىلا، مەن تۇردىيىف ئاكىنى ئۆيلىرىگە چوقۇم باشلاپ كېلىمەن» دەپ، ئۇرۇمچىدىن ئالاتاۋغا بارىدىغان پويىزغا ئولتۇرۇپ يولغا چىقتىم. ئاخشامسىرى بولغاندا بورتالا شەهىرد-گە تىنچ ـ ئامان يېتىپ بېرىپ، تۇردىيىف ئاكىنىڭ ئۆيىگە تې-لىفون بەردىم. ئازدىن كېيىن ئۇنىڭ قىزى خاتىرە ئالدىمغا كېلىپ كۈتۈۋالدى، بىز تاكسى بىلەن بىردەمدىلا تۇردىيىف ئا-كىنىڭ ئۆيىگە يېتىپ باردۇق. خاتىرە: «ئابلىمىت ئاكا، ئەنە دادام بىزنى ساقلاپ تۇرىدۇ» دېدى. مەن تاكسىدىن چۈشۈشۈمگە يوغان، بەستلىك، روهىي هالىتى تېتىك بىر كىشى ئالدىمغا كېلىپ: «خۇش كەپسىز ئوغلۇم، قارشى ئالىمىز» دېدى، مەنمۇ تۇردىيىف ئاكىغا سالام بېرىپ ئەهۋال سوراپ، خۇددى كونا تو-نۇشلاردەك قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتۇق. ئۆيگە كىرىشىمگە تۇردد-يىف ئاكىنىڭ ئايالى دىلبەر خانىم هەدە مېنى قىزغىن كۈ-تۈۋالدى. ئەتىسىدىن باشلاپ تۇردىيىف ئاكىنىڭ بارلىق پەر-زەنتلىرى بىلەن دىدارلىشىپ تونۇشتۇم، ئۇلار مېنى بورتالا شەهىرىنىڭ ئاساسلىق كوچىلىرىنى ئايلاندۇردى. تۇردىيىف ئا-كا ۋە پەرزەنتلىرى مېنى كۈندە ئېسىل تاماملار بىلەن كۈتۈۋال-دى. مەن تۇردىيىف ئاكا بىلەن بىرگە تۆت كۈن كۆڭۈللۈك سۆهبەت ئېلىپ بارغاندىن كېيىن ۋاقتىم توشۇپ قايتىدىغانلى-قىمنى ئېيتىپ، بۇ يىل يازدا تۇردىيىف ئاكىنى دوستلارغا ۋاكالىتەن قومۇلغا تەكلىپ قىلدىم. تۇردىيىف ئاكا تەكلىپىمنى خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىلىپ: «بولىدۇ ئوغلۇم، قومۇللۇق دوستلارنىڭ كۆڭلىگە رەهمەت، ئەگەر سالامەتلىكىم يار بەرسىلا بۇ يىل يازدا قومۇلغا چوقۇم بارىمەن» دېدى. مەن تۇردىيىف ئا-كا، دىلبەر خانىم هەدە ۋە پەرزەنتلىرى بىلەن خوشلىشىپ 4 ـ

ئاینىڭ 3 ـ كۈنى قومۇلغا قايتتىم. تۇردىيوف ئاكىنىڭ كۈيۈ ئوغلى تۇرسۇنجان مېنى مەخسۇس ماشىنا بىلەن ئالاتاۋ پويىز ئىستانىسىغا ئاچىقىپ ئۇزىتىپ قويدى.

2001 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى تۇردىيېف ئاكا قەلەمدىشى ھەم دوستى بورتالا شەھەرلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ پېنسىيەگە چىققان تىل ـ ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىسى، شائىر ئەخمەتجان ياسىننىڭ (ئىقبال) ھەمراھلىقىدا قومۇلغا قاراپ يولغا چىقىپ، كۈيتۈنگە كەلگەندە، دوستۇم يۈسۈپجان سالىبېك (ئۆزبېك) نىڭ كۈتۈۋېلىشى بىلەن ئۇنىڭ ئۆيىدە بىر كېچە قونۇپتۇ. ئەتىسى يۈسۈپجان ئۇلارنى كۈيتۈندىن شىئەنگە بارىدىغان 1044 ـ قېتىملىق پويىزغا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويغاندىن كېيىن، پويىز خادىملىرىنىڭ ياخشى غەمخورلۇق قىلىشى بىلەن 9 ـ چېسلا كەچ قومۇلغا يېتىپ كەلگەندە قومۇل دارىلمۇئەللىمىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى يۇنۇس يۈسۈپ بىلەن ئىككىمىز تۇردىيېف ئاكىلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ كۈتۈۋالدۇق.

10 ـ چېسلا كەچ ئۆيىمىزدە تۇردىيېف ئاكىلارنىڭ شەرىپىگە قومۇل مەشرەپى ئۈيۈشتۈرۈپ بەردۇق. سورۇنغا قومۇل ئەلنەغمىچىلىرىدىن ئۆمەر قارى ۋە ئايالى ماربخان، ياش ئەلنەغمىچىلەردىن ئابدۇللا راخمان، ئىسمائىل ئەخمەت قاتارلىق كىشىلەر قومۇل مۇقاملىرىنى ئورۇنلاپ مەشرەپنى يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرۈۋەتتى. تۇردىيېف ئاكىنىڭ قومۇلدىكى سەپداشلىرىدىن ھاجى سالى نىياز، ۋاپات بولۇپ كەتكەن سەپداشلىرىدىن مەرھۇم زاھىر باقىنىڭ ئوغلى نىجات زاھىر ۋە ئايالى گۈلسۇمخان سوپى، يەھيا ئىمىننىڭ ئوغلى ئەخمەت يەھيا ۋە ئايالى ئايىشەمخان تالىپ، قومۇل ۋىلايەتلىك ئوتتۇرا خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ سابىق باشلىقى خوجا سالى ۋە ئايالى ھەجەرخان تۇرسۇن ھەدە، قومۇل دارىلمۇئەللىمىنىڭ پېشقەدەم ئوقۇتقۇچىلىرىدىن ئابدۇرېقىپ تۇمۇر جۇبەيرى، ئەخمەت ئىمىن ۋە ئايالى مەريەم نەسرۇللا مۇئەللىم، شىنجاڭ

مالیيه ـ ئىقتىساد ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ دوتسىنتى ئىلىياس ئەخمەت قاتارلىق 30 ـــ 40 تەك ئادەم قاتناشتى. تۇردىيېف ئاكا بىلەن ئەخمەتجان ئاكا سورۇنىمىزغا ئاتاپ شېئىرلار ئوقۇدى، خوجا سالى ئاكا كۆپچىلىككە ۋاكالىتەن سۆز قىلىپ، تۇردىيېف ئاكىلارنىڭ ئارىلىقنى يىراق كۆرمەي، ئۇزۇن مۇساپىلەرنى بېسىپ قومۇل دىيارىغا كەلگەنلىكىنى قىزغىن قارشى ئالدىغانلىقىنى بىلدۈردى. سورۇن ئىنتايىن كۆڭۈللۈك بولۇپ، ئەلنەغمىچىلەر زوق ـ شوقى بىلەن قومۇل مۇقاملىرىنى ئورۇنلاپ، سورۇننىڭ كەيپىياتىنى يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرۈۋەتتى. تۇردىيېف ئاكا سۆز قىلىپ مۇنداق دېدى: «مەن 50 يىل ئىلگىرى مىللىي ئارمىيە 3 ـ باتالىيون 7 ـ روتىنىڭ كوماندىرى سالاھىيىتىم بىلەن قومۇلغا كەلگەندە قومۇلنىڭ داڭلىق ئەلنەغمىچىلىرىدىن ئاقپاشا، ئاخۇنبەگ قاتارلىقلار بىزنىڭ 3 ـ باتالىيوننى قارشى ئېلىپ ئورۇنلىغان قومۇل مۇقاملىرىنى ئاڭلىغانىدىم، بۈگۈن مەن ئۇلارنىڭ شاگىرتلىرى ئورۇنلىغان قومۇل مۇقاملىرىنى ئاڭلاپ 50 يىل ئىلگىرىكى ياشلىق دەۋرىمگە قايتىپ قالغاندەك ھېسسىياتتا بولۇۋاتىمەن» دېدى. مەشرەپ يېرىم كېچىگىچە داۋاملاشتى.

ئەتىسىدىن باشلاپ دوستلار تۇردىيېف ئاكىلارنى ئۆيلىرىگە تەكلىپ قىلىپ ئېسىل تائاملار بىلەن كۈتۈۋالدى، تۇردىيېف ئاكىنىڭ ئەينى ۋاقىتتىكى دوستى ھاجى ئابدۇۋەلى سىدىق ۋە ئايالى ھاجى پاتەمخان توختىلار تۇردىيېف ئاكىلار بىلەن كۆرۈشكىلى كەلدى ھەمدە ئۆيىگە تەكلىپ قىلىپ ھەپتە كۈن مېھمان قىلدى. ئابدۇۋەلى ھاجىنىڭ ئوغلى ئەنۋەر ھاجى تۇردىيېف ئاكىلارنى مەخسۇس ماشىنا بىلەن قومۇلنىڭ ساياھەت ئورۇنلىرىغا ئېلىپ بېرىپ ساياھەت قىلدۇردى.

8 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنى بىز ئۆز نامىمىزدىن 20 ئۈستەل تەييارلاپ، «ئەخمەتجان رېستورانى»دا تۇردىيېف ئاكىلارنىڭ شەرىپىگە زىياپەت بەردۇق. سورۇنغا قومۇل ۋىلايەتلىك خەلق

قۇرۇلتىيى خىزمەت كومىتېتىنىڭ باش كاتىپى ئابدۇراخمان مۇتللا، قومۇل ۋىلايەتلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى باشقارمىسىنىڭ سابىق باشلىقى ئەمەت پەيزۇللا (1928 ــ 2010)، قومۇل شەھەرلىك ئاشلىق ئىدارىسى پارتكومىنىڭ سابىق سېكرېتارى ئابدۇۋاھىت بوسۇق، قومۇل شەھەرلىك خەلق دوختۇرخانىسىنىڭ مۇتەخەسسىسى يۇسۇپ ئىبراھىم، «قومۇل ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىنىڭ باش مۇھەررىرى بەگمەت يۇسۇپ، مۇھەررىرى ئەخمەت ھەمدۇللا، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى ئەسەت سۇلايمان، «شىنجاڭ تەزكىرىچىلىكى» ژۇرنىلىنىڭ مۇھەررىرى ئابلىز ئورخۇن، قومۇل ۋىلايەتلىك تىل ـ يېزىق قەدىمىي ئەسەرلەر ئىشخانىسىدىن سەمەت ئەسرا، قومۇل دارىلمۇئەللىمىنىنىڭ گۇزەل ـ سەنئەت ئوقۇتقۇچىسى پامىر تاش قاتارلىق 200 دىن ئارتۇق ئەر ـ ئايال قاتناشتى. ئابدۇراخمان مۇتللا ئاكا كۆپچىلىككە ۋاكالىتەن سۆز قىلىپ مۇنداق دېدى: «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم سورۇن ئەھلى! دانالاردىن تەۋەررۇك بولۇپ قالغان ‹كەتمەنلەنگەنلەر كەلمەيدۇ، كەتكەنلەر كېلىدۇ› دېگەن سۆز بار ئىكەن. بەرھەق، ئۇ كەلدى! ئەل ئوغلانى، ئاغىمىز ئەخمەت تۇردىيېۋ توپتوغرا يېرىم ئەسىر ئۆتكەندىن كېيىن ئىككىنچى قېتىم دىيارىمىز قومۇلغا قەدەم تەشرىپ قىلدى.

ئاغىمىز ئەخمەت تۇردىيېۋ زۇلۇمغا قارشى خەلق ئىنقىلابىنىڭ جەسۇر جەڭچىسى، نۇسرەت قۇچقان قوشۇننىڭ تالانتلىق سەركەردىسى، قانلىق جەڭلەرنىڭ ھايات شاھىتى، جاپالىق ئەجرى بىلەن ئەلگە ئۆچمەس ئىز قالدۇرغان شائىر ھەم يازغۇچى! ئالاھىدە تەرىپلەشكە تېگىشلىكى ئۆزى قاتناشقان ۋە قوماندانلىق قىلغان جەڭلەرنى ئاساسىي تېما قىلىپ يازغان «جەڭگاھ خاتىرىلىرى» نامىلىق كىتابى ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى جەڭلىرىنىڭ ئەمەلىي خاتىرىسى، ئەۋلادلىرى ئۈچۈن قالدۇرغان بىباھا تەۋەررۇكى، خەلق ئالدىدىكى ئالىي مەسئۇلىيىتىنىڭ ئۆچمەس ھېساب ـ

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بېكى نادىرىسى

كىتابى.

هايات ئۆزىنىڭ سېهىر ـ كارامىتى بىلەن ئاغىنىسى ئەخمەت تۇردىيېفقا يوقسۇزلۇقنىڭ جاپا ـ مۇشەققىتىنى، زوراۋانلىقنىڭ دەرد ـ ئەلمىنى، جەڭ غەلىبىسىنىڭ خۇشاللىقىنى، سولچىلىقنىڭ رىيازىتىنى بەخش ئەتكەن، تۇرمۇشنىڭ گۈلى ـ تىكەنى، ئاچچىق ـ چۈچۈكى، تاتلىقىدىن ئىبارەت هەممە تەمنى ئۈنى ئېگىلمەس ـ پۈكۈلمەس پولات قىلىپ تاۋلىغان. تۇردىيېف ئاكا مېهماندوست قومۇل خەلقىنىڭ ئالىي ئىززەت ـ هۆرمىتىنى كۆرسۇن، مېهرىبان قومۇل خەلقىنىڭ ئىللىق چىراي، خۇش مۇئامىلىسىنى كۆرسۇن، سەنئەتخۇمار قومۇل خەلقىنىڭ ئەلنەغمىسىنى ئاڭلاپ ئەۋرىشىم ئۇسۇللىرىنى كۆرسۇن، ياشلىق باهارىنى كۆرسۇن، قىز ـ چوكانلىرىمىزنىڭ ئالتۇن بوي، تاتلىق خۇي، خۇمار كۆزلىرىنى كۆرسۇن، پانىي دۇنيانىڭ پاراغىتىنى كۆرسۇن!

ياشارسۇن ئەل سۆيەر ئەرنىڭ يۈرىكى،
تاۋلانسۇن جەڭلەر ئارا ئەرنىڭ بىلىكى.
ياڭرىسۇن ئەلگە بېغىشلانغان ئەرنىڭ تىلىكى،
ئېچىلسۇن ئەل بىلەن كۆكەرگەن ئەرنىڭ چېچىكى».

ئابدۇراخمان مۇتىللا ئاكىنىڭ سۆزى ئاياغلاشقاندىن كېيىن تۇردىيېف ئاكا بىلەن ئەخمەتجان ياسىن ئاكىلار سورۇنىمىزغا ئاتاپ يازغان شېئىرلىرىنى ئوقۇدى.

ئەسلەپ كەلدىم

ئەخمەت تۇردىيېف

باغۇبوستانلىق قومۇل دىيارىنى ئەسلەپ كەلدىم،
قەلبى ئاتەش، قەلبى گۈل دوستلارنى سېغىنىپ كەلدىم.

ياش قىران چاغلىرىم خۇشال ئۆتتى بۇ دىياردا،
باسقان ئىزلارنى كۆرەي مەن ئىقبالنى باشلاپ كەلدىم.

قۇربان بولۇپ كەتكەن ھەرىىر ئۇرۇش ئوتلىرىدا،
شۇ دوستلارنى سىغىنىپ ئەسلەپ كۆزۈمنى ياشلاپ كەلدىم.

ھەر ئاخشام ـ ئەتىسى قەلبىم تەلپۈنىدۇ قومۇل دىياربغا،
تاغ ـ داۋان چۆللەرنى بىھىساب ئارقامغا تاشلاپ كەلدىم.

ئۆمۇر دەرياسى ئاقتى گاھى لاي، گاھى سۈزۈك،
دوستلارنى يوقلىيالماي خىجالەت بېشىمنى قاشلاپ كەلدىم.

ئالدىمغا چىقىپ قارشى ئالدى يۈسۈپجان ھەم ئابلىمىت،
ئەجداد سۆيگۈسى ئۇرغۇپتۇ غالىب قەدەملەر تاشلاپ كەلدىم.

يوللىرىڭىز تۇرۇپتۇ بۇندا بوستانلىرىڭىز قاتار سەپتە،
ئىسلاھات دەۋرىدە خۇشبۇي گۈللىرىڭىزنى پۇراپ كەلدىم.

ئىزلىرىم شان قۇچۇپتۇ مەغرۇر قەدەم تاشلاپ،
قەلبىم شاد نەۋرەم ـ چەۋرەمنى قۇتلاپ كەلدىم.

تۇنجى تويۇم ئۆتتى ئاقپاشا نەغمىسى بىلەن،
مېنى ئۆز قوينىغا ئالغان دوستلارنى يوقلاپ كەلدىم.

بۇگۈن كاتتا داستىخان ساپتۇ ئوغلۇم ئابلىمىت،
قىممىتى ئۆزگىچە قەلبىمدىن مىڭلارچە رەھمەت.

ياشلىقىم قايتىپ كەلدى دوستلارنىڭ ھىممىتى بىلەن،
قىلىمەن سىزلەرگە ئۆمرۇم بويى ئىززەت ۋە ھۆرمەت.

ئۇيغۇر كتاب تۈر بېكىتى
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ بېڭى ئادرىسى
www.uyghurkitap.com

سالام قومۇللۇق دوستلىرىم

ئەخمەتجان ياسىن (ئىقبال)

سالام قومۇللۇق دوستلىرىم سىزگە گۈلۈم تۇتاي دەيمەن،
تۇتۇپ مەھكەم قولىڭىزنى كۆڭلىڭىزنى ئۇتاي دەيمەن.

سىزنى ئەسلەپ، سىزنى كۈيلەپ كەلدۇق تۇردىيېف ئاكام بىلەن،
سىز قۇچقان پەلەكلەرنى نەزمەمدىن قۇچاي دەيمەن.

يېقىپسىز ئەل قەلبىگە ئىجادلاردىن ئۆرلەشتە،
مىنىپ تۇلپار خۇددى سىزدەك كۆكتە كېزىپ ئۇچاي دەيمەن.

نامى ئۆچمەس مەشئەل كەبى قەلبىمىزنىڭ تۆرىدە،
ئۆتكۈر ئاكا، خوجايېفتەك مەرىپەتكە قاناي دەيمەن.

قىلدى مېنى مەھلىيا مەرىپەتلىك بوستانىڭىز،
تەڭكەش قىلىپ باغىڭىزدا ئىجاد سازى چالاي دەيمەن.

ئانام بەرگەن ئاپئاق سۈتتەك ماڭا ئاق نان بەردىڭىز،
ئەسلەپ بۈيۈك تارىختىن يېڭى بەتلەر ئاچاي دەيمەن.

تۇرۇپتۇ ئەنە ئالدىمىزدا تارىخنىڭ مەرد باتۇرلىرى،
ئۇلۇغلاپ ئۇلار شەتىنى ئاتەش كۈيلەر قاتاي دەيمەن.

بىز كەلدۇق بۈگۈن يۇرتىڭىزغا ئېلىپ سايرامنىڭ سالامىنى،
قېرىنداشلىق چىن رىشتىدىن ھۆرمەت ـ ئىززەت تاپاي دەيمەن.

بولسىمۇ گەر ئارىلىق يىراق ئۇزۇلمىگەي چىن رىشتىمىز،
قېنىپ ئوتلۇق سۆيگۈنىزگە خۇشال كۈلۈپ ياناي دەيمەن.

ئەخمەت ھەمدۇللا بىلەن ھەجەرگۈل يۇنۇس قومۇل قەلەم-كەشلىرىگە ۋاكالىتەن تۇردىيىف ئاكا بىلەن ئەخمەتجان ياسىن ئاكىلارنىڭ قومۇل دىيارىغا كەلگەنلىكىگە ئاتاپ تۆۋەندىكى شېئىرلارنى ئوقۇدى:

قومۇلدىلا قال

(ئەخمەت تۇردىيىف ئەپەندىنىڭ قومۇلغا كەلگەنلىكى خاتىرىسىگە)

ئەخمەت ھەمدۇللا

يولۇڭغا قارىدى ئانىجان قومۇل،
دىدارىڭ سېغىنىپ ئىنتىزار بولۇپ.
سورىدى شامالدىن قايان كەتتى دەپ،
جانجىگەر بالىجان ئەخمەت تۇردىيىف.

تۇرنىلار سەپ تارتىپ كەلدى ئەللىك رەت،
ئەللىك رەت ياپراقلار سولدى خازان بوپ.
كەتكەندە ياش ئىدىڭ، ئاتتەك شاش ئىدىڭ،
ھە بۇگۈن كەپسەن ـ دە مويسىپىت بولۇپ.

كۆرۈشمەك تەس ئىكەن دىدار غەنىيمەت،
ئېۋىرغول مېھرىگە قېنىپ ـ قېنىۋال.
كېتىمەن دەپ يۇرمە قەغىشلىك قىلىپ.
بولسىغۇ كەتمىگىن قومۇلدىلا قال.

ئۇيغۇر كتاب تۈر بېكىتى
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ بېڭى ئادرىسى
www.uyghurkitap.com

قەدىرلىك

ھەجەرگۈل يۈنۈس

دۇنيادا ھەممىدىن ئىنسان قەدىرلىك،
ئىنسانغا پاك سۆيگۈ ۋىجدان قەدىرلىك.
جان پىدا ئەيلىگەن خەلقىمىز ئۈچۈن،
جانغا جان ۋاپادار ئاكىلار قەدىرلىك.

ئەمەل، نەپ قوغلىشىپ ساتما ۋىجداننى،
ئادەمگە ئەخلاقىي مىزان قەدىرلىك.
قىلمىغىن ۋاپاغا ھەرگىزمۇ جاپا،
يار ـ يۆلەك دوستلارغا مەردان قەدىرلىك.

دۇنيانى ياراتقان ئىنسان ئەمگىكى،
ھالال تەر سىڭگەن نان ـ تالقان قەدىرلىك.
ۋەتەننىڭ نېمىتى چوڭ قىلدى سېنى،
ھەر كىمگە ئانا يۇرت ـ ماكان قەدىرلىك.

يۇرت ئامان ـــ سەن ئامان، بولمايسەن ھېچ خار،
ئەل ـ يۇرتنى قوغدىغان پالۋان قەدىرلىك.
ئېچىلغاي چىن سۆيگۈ ۋاپا گۈللىرى،
دىلغا ئوت ياققان شۇ ئاكىلار قەدىرلىك.

شېئىر ئوقۇلۇپ بولغاندىن كېيىن ياش ناخشىچى ئىسكەندەر سەمەت ئېلېكتىرونلۇق چالغۇ بىلەن قومۇل مۇقاملىرىنى ئېيتىپ سورۇننىڭ كەيپىياتىنى تېخىمۇ يۇقىرى پەللىگە كۆتۈ-

رۇۋەتتى. زىياپەت، كۆڭۈل ئېچىش يېرىم كېچىگىچە داۋاملاشتى.

ئەخمەتجان ياسىن ئاكىنىڭ ئائىلىسىدە مۇھىم ئىشى چىقىپ قالغاچقا 8 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى بورتالاغا قايتتى. تۇردىيېف ئاكا قومۇلدىكى هايات سەپدىشى هاجى سالى نىيازنى يوقلىدى ۋە ئۇنىڭ ئۆيىدە بىر كۈن مېهمان بولدى. ۋاپات بولۇپ كەتكەن سەپداشلىرىدىن زاهىر باقى بىلەن يەهيا ئىمىننىڭ پەرزەنتلىرىنىڭ ئۆيلىرىگە بېرىپ پەتە قىلىپ، ئۇلاردىن هال سوريدى، ئۇلار تۇردىيېف ئاكىنى بىر كۈندىن مېهمان قىلىشتى.

ئۇيغۇر كتاب تۈر بېكىتى
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ بېڭى ئادرىسى
www.uyghurkitap.com

قايتا ئۇچراشقان «ردقىبلەر»

تۇردىيېف ئاكا ئەينى يىللاردا ئۆزى قاتناشقان ۋە قوماندانلىق قىلغان جەڭ مەيدانى ئاراتۈرۈك ناھىيەسىنى كۆرۈپ زىيارەت قىلىش مەقسىتىدە قومۇل ۋىلايەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى خىزمەت كومىتېتىنىڭ باش كاتىپى ئابدۇراخمان مۇتىللا ئاكىنىڭ قوللىشى ۋە مەخسۇس ماشىنا ئاجرىتىپ بېرىشى بىلەن قومۇل ۋىلايەتلىك ئوتتۇرا خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ سابىق باشلىقى خوجا سالى ئاكا بىلەن ئىككىمىز تۇردىيېف ئاكىغا ھەمراھ بولۇپ، 8 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى ئاراتۈرۈك ناھىيەسىگە قاراپ يولغا چىقتۇق. بىز نامداۋىنىغا بارغاندا خوجا سالى تۇردىيېف ئاكىغا: «بىز نامداۋىنىغا كەلدۇق، مۇشۇ يەردىن باركۆل بىلەن ئاراتۈرۈك ناھىيەسىگە بارىدىغان يول ئايرىلىدۇ» دېدى، تۇردىيېف ئاكا: «بىز 1950 ـ يىل 4 ـ ئايدا قومۇلدىن باركۆلگە يۆتكەلگەندە مۇشۇ يول بىلەن ئاتلىق ماڭغانىدۇق» دېدى. ماشىنا ئۇچقاندەك تېز سۈرئەتتە ئىلگىرىلەپ نېرىنكىر داۋىنىغا بارغاندا تۇردىيېف ئاكا: «بۇ نېرىنكىرمۇ؟» دەپ سورىدى، خوجا سالى: «ھەئە، نېرىنكىرغا كەلدۇق» دېدى. تۇردىيېف ئاكا بىر ئاز ئويلانغاندىن كېيىن: «1950 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ بېشىدا مۇشۇ يەردە ئوسمان ئىسلام، يولۋاس، ئەبەيدۇللا ناسىر، تۇرغۇن پالۋاننىڭ ئادەملىرى بىزگە قارشى مۇداپىئە قۇرۇپ ئالدىمىزنى توسىغانىدى، بىز بىر ھۇررا ساداسى بىلەن ھۇجۇمغا ئۆتۈپ ئۇلارنىڭ مۇداپىئەسىنى يىمىرىپ تاشلىغانىدۇق» دېدى.

بىز چۈش ۋاقتى بىلەن ئاراتۈرۈك ناھىيە بازىرىغا بارغاندا تۇردىيېف ئاكا ناھىيە بازىرىنىڭ شىمالىدىكى ئېگىز تاغ ئۈس-

تىدىكى ئاكوپنى كۆرسىتىپ مۇنداق دېدى: «بىز 1950 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنى ئەڭ ئالدى بىلەن ئاراتۈرۈك ناھىيە بـا-زىرىغا كەلگەندە ئاشۇ تاغ بېشىدىكى ئاكوپنىڭ ئىچىگە قامىلىپ قالغىنىغا 40 كۈن بولغان جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى 6 ـ كورپۇس 16 ـ دىۋىزىيە 46 ـ پولك 1 ـ باتالىيوننىڭ 2 ـ روتىسى 1 ـ باتالىيوننىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى خـۇ چىڭسـەن[1] بىزنى باندىتلار ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپ كوماندىر ـ جەڭچىلەرگـە ئوق چىقىرىشقا بۇيرۇق بەرگەنىكەن. بىز ئېھتىيات قىلغاچقا ھېچقايسىمىزغا ئوق تەگمىدى» دەپ ئىزاھات بەردى.

بىز ناھىيە بازىرىغا بارغاندا ناھىيەلىك خەلق سوت مەھكـە-مىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى خالمۇرات ئابلىمىت، سوت مەھكـە-مىسى ئىنتىزام تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى، سوت مەھكىمىسى ئىشخانىسىنىڭ مۇدىرى گاۋ ۋېي قاتارلىق كىشـە-لەر بىزنى قىزغىن كۈتۈۋالدى. چۈشتىن كېيىن ناھىيەلىك پارتكوم دائىمي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى، سىياسىي قانۇن كـو-مىتېتىنىڭ سېكرېتارى لۇ خوڭبىڭ بىزگە يېقىندىن غەمخور-لۇق قىلدى ۋە ئۇنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن ناھىيەلىك خەلق ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى ئالى ئىمىن (1946 ـــ 2002)، ناھىيەلىك يەر باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ باشلىقى ئەمەت كۆسۆ، ئاراتۈرۈك تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ مۇخبىرى تۇر-غۇن گايىتلار دەرھال يېتىپ كەلدى. بىز خالمۇرات ئابلىمىت، ئالى ئىمىن، ئەمەت كۆسۆ، گاۋ ۋېيلارنىڭ ھەمراھلىقىدا ئالـدى بىلەن ئاراتۈرۈك ئىنقىلابىي قۇربانلار قەبرىستانلىقىنى زىيارەت قىلدۇق. بۇ قەبرىستانلىق 1978 ـ يىل 10 ـ ئايدا قۇرۇلغان، قەبرىستانلىقتا جەمئىي 32 قەبرە بار بولۇپ، قەبرىلەر ئىككى رەت ، ھەر بىر رەتتە 16 قەبرە بار ئىكەن. ئالـدىنقى رەت ئـوت-

[1] خۇ چىڭسەن 1950 ـ يىل 3 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى 2 ـ روتىنى باشلاپ ئاراتۈرۈك ناھىيەسىگە كىرگەن ئىكەن.

تۇرىدا بىر نەپەر مىللىي ئارمىيە جەڭچىسىنىڭ قەبرىسى بار بولۇپ، قەبرە تاختىسىغا «ئىنقىلابىي قۇربان ئەكبەرجاننىڭ قەبرىسى»، تاختاينىڭ كەينىگە «قازاق، مىللىي ئارمىيە 3 ـ باتالىيوننىڭ ئالاقچىسى» دېگەن خەتلەر ئويۇلغانىكەن. تۇردىيىق ئاكا قەبرىدىكى خەتلەرنى كۆرۈپ: «بۇ جەڭچىنىڭ ئىسمى ئەكبەرجان ئەمەس، بېيسىنبېك ئەكىجان، قازاق، 3 ـ باتالىيونغا بىۋاسىتە قاراشلىق ئالاقە ئودلىنىيەسىنىڭ كوماندىرى ئىدى. بىز ئاراتۇرۇككە قاراپ كېتىۋاتقاندا ئۇنىڭغا ئوق تېگىپ قۇربان بولغان، ئەكبەر ئۇيغۇر بولۇپ، 7 ـ روتىنىڭ جەڭچىسى ئىدى. بىز باندىتلارنى قوغلاپ قورايدا تاغقا يامىشىپ چىقىۋاتقاندا ئۇ تاغدىن غۇلاپ كېتىپ قۇربان بولدى. ئەكبەر قورايدا دەپنە قىلىنغان» دەپ ئىزاھات بەردى. بىز يەنە ئىنقىلابىي قۇربانلار خاتىرە سارىيىنى زىيارەت قىلدۇق، ئۆيىنىڭ تېمىغا بىر قىسىم سىزما رەسىملەر ئېسىلغان ۋە بىرمۇنچە فوتو سۈرەتلەر قويۇلغان ئىكەن. بۇ سۈرەتلەر ئىچىدە 3 ـ باتالىيوندىكى قىسمەن كوماندىرلارنىڭ 1950 ـ يىل 10 ـ ئايدا قومۇلدىكى 3 ـ باتالىيون ئىشتابىدا چۈشكەن خاتىرە سۈرىتى (11 ئادەم) بار ئىكەن. بۇ قەبرىستانلىق قۇرۇلغاندىن كېيىن نوم، باي ۋە باشقا جايلاردا قۇربان بولغان كوماندىر ـ جەڭچىلەرنىڭ جەسەتلىرىنى يۆتكەپ كەلگەندە بېيسىنبېك ئەكىجاننىڭ جەستىنىمۇ يۆتكەپ كەلگەنىكەن. «قومۇل ۋىلايىتى تەزكىرىسى» دىكى «يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدە قومۇل رايونىدا باندىت تازىلاش ئۇرۇشىدا قۇربان بولغان ۋە يوقاپ كەتكەن كىشىلەرنىڭ جەدۋىلى»دە بېيسىنبېك ئەكىجان بىلەن ئەكبەرنى تۆۋەندىكىدەك تونۇشتۇرغان «ئەكبەر، ئەر، ئۇيغۇر، 1950 ـ يىل 5 ـ ئايدا نېرىنكىردا ئۇرۇشتا قۇربان بولغان، مىللىي ئارمىيە 40 ـ پولك 3 ـ باتالىيوننىڭ ئالاقچىسى. ئەكىجان، ئەر، ئۇيغۇر، 1950 ـ يىل 5 ـ ئايدا نېرىنكىردا ئۇرۇشتا قۇربان بولغان، مىللىي ئارمىيە 40 ـ پولك 3 ـ باتالىيوننىڭ ئالاقچىسى».

بۇ يەردىكى بۇ ئىككى شەخسىنىڭ تەرجىمىھالىدىكى خاتالىق تۇردىيىپ ئاكىنىڭ سۆزى بىلەن ئېنىق بولدى.

بىز قەبرىستانلىقتىن چىقىپ ئاراتۇرۇك ناھىيە توخولو يېزا بۇلاقبېشى كەنتىدە ئولتۇرۇشلۇق تۇرغۇن پالۋاننىڭ[1] ئۆيىگە باردۇق. تۇرغۇن پالۋان ۋە پەرزەنتلىرى بىزنى قىزغىن كۈتۈۋالدى. تىنچلىق سوراشقاندىن كېيىن تۇردىيىپ ئاكا تۇرغۇن پالۋاننى تونۇۋالدى، ئەمما تۇرغۇن پالۋان تونۇمىدى. تۇردىيىپ ئاكا: «سىز تۇردىيىپ دېگەن ئىسمىنى ئاڭلىغانمۇ؟» دەپ سوردۇپدى، ئۇ: «ئاڭلىغان، ئۇ كىشى 1950 ـ يىل 5 ـ ئايدا ئاراتۇ-رۇككە كەلگەن، ئىلى مىللىي ئارمىيەسىنىڭ كوماندىرى» دەپ جاۋاب بەردى. 50 يىل ئىلگىرى ئۆزئارا بىر ـ بىرىگە قورال تەڭلەشكەن بۇ ئىككى رەقىب ئۆزلىرىنىڭ 50 يىل ئىلگىرىكى سەرگۈزەشتىلىرىنى ئەسلىشىپ قىزغىن سۆھبەتكە چۈشۈپ كەتتى. تۇرغۇن پالۋان مۇنداق دېدى: «نېرىنكىر داۋىندىكى مۇداپىئە ئىستىھكاملىرىمىزنى ئىلى مىللىي ئارمىيەسىنىڭ بۆسۈپ ئۆتۈپ ئاراتۇرۇككە قاراپ كېلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ ھەم-مە ئادەم تاغقا چىقىپ كەتتۇق. ئىلى مىللىي ئارمىيەسى بىزنى قوغلاپ تاغقا باستۇرۇپ كەلدى. دەسلەپتە بىز ئازادلىق ئارمىيە-نىڭ كوماندىر ـ جەڭچىلىرى بىلەن جەڭ قىلىپ ئۇلارنىڭ يەر شارائىتىنى بىلمىگەنلىكىدىن پايدىلىنىپ كۆپ تالاپەتكە ئۇچراتقان ئىدۇق. بىراق ئىلى مىللىي ئارمىيەسى بەك جەڭ-گىۋار ئىكەن، ئۇلار بىزگە پوپوزا قىلىپ، بىزگە يېقىنلا يەر-لەرگە بىردەم پىلىموت ئاتسا، بىردەم ئاپتومات ئېتىپ، گىرانات تاشلاپ، ھېچ ئارام بەرمىدى، ئەمما ئادەمگە قارىتىپ ئوق چىـ-قارمىدى. ئىلى مىللىي ئارمىيەسى بىزنى قوغلاپ كەلدى. بىز

[1] تۇرغۇن پالۋان 2002 ـ يىل 11 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى كېسەل سەۋەبى بىلەن 88 يېشىدا ئاراتۇرۇك ناھىيەسىنىڭ توخولو يېزىسى بۇلاق بېشى كەنتىدە ۋاپات بولغان.

تاغ چوققىسىغا چىقىۋالايلى دەپ يەھيا بىلەن ئىككىمىز تاغقا ياماشتۇق، بىراق ئىلى مىللىي ئارمىيەسى تاغ چوققىسىنى بىزدىن بۇرۇن ئىگىلىۋالدى» دەپ بولغان ۋەقەلەرنى سۆزلەپ كېلىپ، «بىر جەڭچى ئۆڭكۇرگە كىرىپ يەھيانى يۆلەپ سىرتقا ئېلىپ چىقتى ۋە بىزنى جەنۇب تەرەپكە ئېلىپ باردى. ئۇ يەردە نۇرغۇن مىللىي ئەسكەرلەر بار ئىكەن، ئۇسساپ قورسىقىممۇ ئېچىپ كەتكەندى. ئەسكەرلەرنىڭ تۆمۇر تۇڭلىرىدىكى ئۇسسۇ-لۇقلىرىنى ئىچىپ، خالتىلىرىدىكى نانلارنى يېدۇق، ھېچكىم بىزنى يېمەڭلار دېمىدى. ئۇ يەردىن بىزنى ناھىيە بازىرىغا ئېـ-لىپ باردى ۋە دوختۇرلار يارىمىزنى تېڭىپ قويدى. ئۇ يەردە نۇرغۇن خەنزۇ ئەسكەرلەر بار بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئىلگىرى مەن قۇتقۇزۇپ قالغان ئەسكەر بار ئىكەن. ئۇ مېنى كۆرۈپ يۈ-گۈرۈپ كېلىپ مېنى قۇچاقلاپ كەتتى. ئۇ باشقىلارغا: «مېنى مۇشۇ كىشى قۇتقۇزۇپ قالغان» دېدى ۋە قەنت سېلىپ دەملەڭ-گەن بىر كۇرۇشكا چاينى ئەكىلىپ ماڭا تۇتتى. كېيىن مەن يە-نە خىزمەت كۆرسىتىپ بۇلاڭچى ـ باندىتلارنىڭ باشلىقى ھەيـ-دەر (قازاق) نى ئېتىپ يارىدار قىلىپ تۇتۇپ بېرىۋېدىم، خەلق ھۆكۈمىتى يۇقىرىقى تۆھپىلىرىم ئۈچۈن ماڭا كەڭچىلىك قـ-لىپ گۇناھلىرىمنى كەچۈرۈۋەتتى. ھەمراھىم يەھيا نەچچە يىل-نىڭ ئالدىدا ۋاپات بولۇپ كەتتى. مانا مەن بۇ يىل 87 ياشقا كىردىم» دېدى.

تۇردىيىق ئاكا تۇرغۇن پالۋانغا مۇنداق دېدى: «نېرىنكىر داۋىنىدىكى مۇداپىئەيىڭلارنى مەن قوماندانلىق قىلغان مىللىي قىسىم يىمىرىپ تاشلىدى، تاغقا سىزلەرنى قوغلاپ چىققانمۇ مەن قوماندانلىق قىلغان مىللىي ئارمىيەنىڭ كوماندىر ـ جەڭـ-چىلىرى. سىزلەر ئۆڭكۇردىن چىقمىغاندىن كېيىن گىراناتنى مېنىڭ قول ئاستىمدىكى ئىزۋوت كوماندىرى ئابلىمىت راخما-نوف تاشلىغان. تۇرغۇن پالۋان مۇنداق دېدى: «ئىلى مىللىي

ئارمىيەسى بەك جەڭگىۋار ئىكەن، بىزگە قورال تاشلاپ تەسلىم بولماقتىن باشقا يول قالمىغاندى» دېدى. بىز تۇرغۇن پالۋاننىڭ سۆزىنى ئۇنىڭالغۇغا ئېلىۋالدۇق، مۇخبىر تۇرغۇن گايىت بىزنىڭ ئاراتۇرۇكتىكى پائالىيەتلىرىمىزنى پۈتۈنلەي سىنىڭالغۇغا ئالدى. تۇردىيېف ئاكا بىلەن تۇرغۇن پالۋاننىڭ سۆھبىتى ئاياغلاشقاندىن كېيىن، تۇرغۇن پالۋان تۇردىيېف ئاكا باشلىق ھەممىمىزگە: «بۇگۈن كېچە ئۆيۈمدە قونۇپ قېلىڭىزلار، مەن سىزلەرنى قوي سويۇپ مېھمان قىلىمەن» دېگەن تەكلىپىنى بەردى، بىز تۇرغۇن پالۋانغا كۆپتىن - كۆپ رەھمەت ۋە ئۆزرە ئېيتىپ خوشلىشىپ قايتىتۇق. 50 يىلدىن كېيىن قايتا ئۇچراشقان بۇ ئىككى رەقىب شۇنداق خوشلاشتى. بىز ناھىيە بازىرىغا كەلگەندە خالمۇرات ئابلىمىت ئاراتۇرۇك ناھىيەلىك خەلق سوت مەھكىمىسى نامىدىن تۇردىيېف ئاكا باشلىق مېھمانلارغا رېستوراندا زىياپەت بەردى. كەچتە خوجا سالى ئاكىنىڭ تەكلىپى، خالمۇرات ئابلىمىتنىڭ يول باشلىشى بىلەن ئاراتۇرۇك ناھىيە باي يېزىسىدا ئولتۇرۇشلۇق ئاراتۇرۇك ناھىيەلىك خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى پەيزۇللا توختى ئاكىنىڭ ئۆيىگە باردۇق. بىز ئۇنىڭ ئۆيىگە بارغاندا بېيجىڭ ۋاقتى كەچ سائەت ئونلار بولۇپ قالغاندى. پەيزۇللا ئاكا ۋە ئايالى مىخان كۆسۆ ھەدە بىزنى ناھايىتى قىزغىن كۈتۈۋالدى، ئالدىمىزغا بايىنىڭ قەنتتەك تاتلىق قوغۇن - تاۋۇزلىرىنى كەلتۈردى. پەيزۇللا ئاكا تۇردىيېف ئاكا باشلىق مېھمانلارغا ئاتاپ قوي سويۇپ مېھمان قىلدى. تاماقتىن كېيىن قومۇلنىڭ ئەنئەنىۋى پوتا مەشرىپى ئۇيۇشتۇردى. غىجەكچى شەرۇللا سەدەن ئاكا غىجەكنى قولىغا ئېلىپ، قومۇل مۇقاملىرىنى ئېيتىشقا باشلىدى. ئايال ئەلنەغمىچىلەردىن ھەجەرخان يۈسۈپ، مەننۇرەم مەتنىياز، ھەببەم بوسۇقلار قوللىرىغا داپ ئېلىپ، شەرۇللا ئاكىغا تەڭكەش قىلىپ زوق - شوقى بىلەن قومۇل مۇقاملىرىنى ئېيتىپ سو-

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تۈر بېكىتى
ئۇ تۈرۈ كىتابلارنىڭ بېڭى ئادرىسى

رۇننى ئەۋجىگە چىقاردى. ئانادۇللا، ئادىل قادىر قاتارلىق كىـ
شىلەرمۇ سورۇنغا قاتناشتى. باي يېزىلىق پارتكومىنىڭ سېكرىـ
تارى ھاجى، باي يېزىسىنىڭ باشلىقى ئەنۋەر ئالى قاتارلىق يېزا
رەھبەرلىرى تۇردىيېف ئاكا قاتارلىق مېھمانلارنىڭ كەلگەنلىكىـ
دىن خەۋەر تېپىپ، ئالاھىدە پەيزۇللا ئاكىنىڭ ئۆيىگە كېلىپ
تۇردىيېف ئاكا بىلەن كۆرۈشتى. ئۇلار تۇردىيېف ئاكىغا: «ھېلى
سىزلەرنىڭ يۇرتىمىزغا كەلگەنلىكىڭىزلاردىن خەۋەر تېپىپ
كېلىشىمىز. سىز ئاراتۈرۈك ناھىيەسىنى ئىككىنچى قېتىم
ئازاد قىلغان مىللىي ئارمىيەنىڭ كوماندىرى ئىكەنسىز، دىيارىـ
مىزدا بىر قانچە كۈن، بولمىغاندا ئەتە بىر كۈن تۇرىڭىزلار،
بىز سىزلەرگە ئاتاپ چاي ئۆتكۈزۈپ بېرەيلى» دېگەن تەكلىپنى
بەردى. تۇردىيېف ئاكا ئۇلارغا كۆپتىن ـ كۆپ رەھمەتلەر ئېيـ
تىپ «قومۇلدا مۇھىم ئىشىمىز بار، ئەتە قايتمىساق بولمايدۇ»
دېدى. مەشرەپ قىزغىن كەيپىيات ئىچىدە بېيجىڭ ۋاقتى سەـ
ھەر سائەت بەشكىچە داۋاملاشتى. شۇ كېچىسى ھەممىمىز پەيـ
زۇللا ئاكىنىڭ ئۆيىدە قونۇپ قالدۇق.

ئەتىسى ئەتىگەنلىك چايدىن كېيىن بىز يولغا چىقىش ئالـ
دىدا، خوجا سالى ئاكا: «بىز 1931 ـ يىلى ئەتىيازدا قومۇل دېھـ
قانلار ئىنقىلابى پارتلىغان شوپۇل ئارقىلىق قايتايلى» دېگەن
تەكلىپنى بەردى. تۇردىيېف ئاكا خوجا سالى ئاكىنىڭ تەكلىپىـ
گە قوشۇلۇپ: «كۆرسە كۆزگە پايدا دەپتىكەن، بولىدۇ، شۇنداق
قىلايلى» دېدى. پەيزۇللا ئاكا بىلەن خالمۇرات ئابلىمىتلەر بىزـ
نى قوغۇنلۇققا باشلاپ بېرىپ، ماشىنىمىزغا 20 دەك قوغۇن ـ
تاۋۇزنى سېلىپ بەردى ۋە شوپۇلغا بارىدىغان يولغا ئاپىرىپ
قويدى. بىز ئۇلارغا كۆپتىن ـ كۆپ رەھمەتلەر ئېيتىپ يولغا
چىقتۇق، خوجا سالى ئاكىنىڭ ئېيتىشىچە، باي بىلەن شوپۇلـ
نىڭ ئارىلىقى 80 كىلومېتىر كېلىدىكەن. بىز شوپۇلغا كەلـ
گەندە خوجا سالى تۇردىيېف ئاكىغا: «مانا، شوپۇلغا كەلدۇق، بۇ

يۇرت قومۇل 12 تاغنىڭ بىرى» دەپ تونۇشتۇردى. بىز تاشۇپلىق ئارقىلىق چۈشتىن كېيىن قومۇل شەھىرىگە قايتىپ كەلدۇق.

تۇردىيىف ئاكا قومۇلدىكى ساياھىتىنى كۆڭۈللۈك ھەم نەتىجىلىك ئاخىرلاشتۇرغاندىن كېيىن، ئۇ قومۇلدىكى دوست ـ بۇرادەرلىرى، سەپداشلىرى، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى بىلەن خوشلىشىپ، 9 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى 889 ـ قېتىملىق ساياھەت پويىزىغا ئولتۇرۇپ قومۇلدىن قايتتى.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرىسى
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى

سەپداشلار سۆھبىتى

9 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى ئەتىگەن بىز ئۇرۇمچىگە چىققاندىن كېيىن، مەن پولكوۋنىك سوپاخۇن سۈۋۈروفقا بەرگەن ۋەدەم بويىچە تۈردىيېف ئاكىنى ئۈدۈل سوپاخۇننىڭ ئۆيىگە باشلاپ بارىدىم. سوپاخۇن بىلەن ئايالى گۈلبوستان خانىمنىڭ تۈردىيېف ئاكىنىڭ كېلىدىغانلىقىدىن خەۋىرى بولغاچقا يولغا قاراپ تۇرغانىكەن. بىز ئۆيگە كىرىشىمىزگە، ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسىنىڭ ئىككى كوماندىرى ئۇزاققىچە قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپ، بىر ـ بىرىدىن ھال ـ ئەھۋال سوراشتى. ئاز ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن سوپاخۇن قوماندانلىقىدىكى تېكەس 1 ـ ئاتلىق پولكىدا مۇئاۋىن ئىزۋوت كوماندىرى، كېيىن پولكنىڭ باش بوغالتىرلىق ۋەزىپىسىنى ئۆتىگەن ئەخمەتجان مۇھەممىدى[1] كىرىپ كەلدى، ئەخمەتجان ئاكىمۇ تۈردىيېف ئاكا بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپ ھال ـ ئەھۋال سوراشتى. پولكوۋنىك سوپاخۇننىڭ ئايالى گۈلبوستان خانىم مېھمانلارغا ئوخشىتىپ ئەتكەن چاي كەلتۈردى. چايدىن كېيىن بۇ ئۇچ سەپداش ئۆزلىرىنىڭ ياشلىق چاغلىرى، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قانداق قاتناشقانلىقى، قايسى يۇنىلىشتىكى ئۇرۇشلاردا بولغانلىقى، ئۆزلىرىنىڭ قىسمىدا ئۆتىگەن ۋەزىپىلىرى ۋە ئۇرۇشتا قۇربان بولۇپ كەتكەن سەپداشلىرىنى ئەسلەشتى. ئۇلار يەنە جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن قايسى ئورۇنلاردا ئىشلىگەن

[1] ئەخمەتجان مۇھەممىدى ئاپتونوم رايونلۇق سودا نازارىتىدە ئىشلەپ دەم ئېلىشقا چىققان، 2009 ـ يىل 11 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى 85 يېشىدا ئۇرۇمچىدە ۋاپات بولغان.

لىكى، بىر قانچە قېتىملىق سىياسىي ھەرىكەتتە ئۆزلىرىنىڭ تارتقان جاپا ـ مۇشەققەتلىرى، كېيىن تولۇق ئاقلانغانلىقى، ھازىر ھاردۇققا چىققان كادىرلار بەھرىمەن بولۇشقا تېگىشلىك ئىمتىيازلاردىن تولۇق بەھرىمەن بولۇپ ياخشى تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقانلىقىنى بايان قىلىشتى.

پولكوۋنىك سوپاخۇن بىلەن ئەخمەتجان مۇھەممىدى تۇردىيېۋ ئاكىغا مۇنداق دېدى: «بىز سىزنىڭ ‹جەڭگاھ خاتىرىلىرى› نامىلىق كىتابىڭىزنى ئوقۇدۇق، كىتابتا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ ئوتتۇرا يۇنىلىش ئۇرۇشلىرىغا دائىر ئۇرۇشلار ناھايىتى ئېنىق، تەپسىلىي بايان قىلىنىپتۇ. سىز يازغان بۇ ئەسلىمىلەر توپلىمى ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا دائىر يېزىلغان كىتابلار ئىچىدە ئالدىنقى ئورۇندا تۇرىدۇ. سىز بىر گۈمبەز قۇرۇپسىز». تۇردىيېۋ ئاكا ئۇلارغا رەھمەت ئېيتىپ: «مەن ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ئوتتۇرا يۇنىلىش فىرونتىدا ئۇرۇشقا قاتنىشۋاتقان ۋاقتىمدا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتىنىڭ نەشر ئەپكارى ‹ئويغان گېزىتى›دىن سىزنىڭ مايتاغدا تۇرۇشلۇق گومىنداڭ قىسىملىرى ئىچىدىكى 8 ـ ، 9 ـ روتىلاردىكى 125 جەڭچىنى باشلاپ گومىنداڭغا قارشى قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ، مايتاغ، شىخو، جىك ئەتراپىدىكى گومىنداڭنىڭ ئون مىڭدىن ئارتۇق مۇنتىزىم قوشۇنىنىڭ مۇھاسىرىسىدىن باتۇرلۇق بىلەن بۆسۈپ ئۆتۈپ، قوغلاپ كەلگەن دۈشمەنلەر بىلەن بىر قاتار قانلىق ۋە غەلىبىلىك جەڭلەرنى قىلىپ ئاخىرى ئازاد رايون بورتالاغا يېتىپ بارغانلىقىڭىزنى ئاڭلىغانىدىم. كېيىن يەنە گېزىتتىن بۇ قىسىمنىڭ مەخسۇس ئاپتوموبىل بىلەن غۇلجىغا بارغانلىقىنى، ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسىنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانى زۇنۇن تېيىپوفنىڭ (1918 ـــ 1988) بايانداىدا ئالدىڭىزلارغا چىقىپ سىزلەرنى كۈتۈۋالغانلىقىنى، غۇلجىدا رەئىس ئېلىخان تۆرىنىڭ (1885 ـــ 1976) سىزنى قوبۇل قىلغانلىقىنى، ئەينى يىللاردا ئىستالىن خوجىنىياز ھاجىغا تەقدىم قىلغان مىلتىقتى

سىزنىڭ غۇلجىغا ئېلىپ بارغانلىقىڭىزنى ئاڭلىغانىدىم. ئوتتۇرا يۆنىلىش فىرونتىدىكى كوماندىر ـ جەڭچىلەر سىزگە ئاپىرىن ئوقۇپ «قومۇلدىن يەنە بىر ئەزىمەت چىقىپتۇ» دېگەنىدى. كېيىن سىزنىڭ رەھبەرلىكىڭىزدە 200 كىشىلىك جەنۇبقا يۈرۈش قىلغۇچى پارتىزانلار ئەترىتىنىڭ باي، قورغان، ئاقسۇ كونا شەھەر قاتارلىق جايلارنى ئارقىمۇ ئارقا ئازاد قىلغانلىقىڭىزلارنى، ئاقسۇ يېڭى شەھەرنى مۇۋەپپەقىيەتلىك مۇھاسىرىگە ئېلىپ غەلىبىنى قولغا كەلتۈرۈشكە تۆت سائەتلا ۋاقىت قالغاندا، يۇقىرىنىڭ بۇيرۇقى بىلەن غۇلجىغا قايتىپ چىققانلىقىڭىزلارنى، «11 ماددىلىق بىتىم» ئىمزالانغاندىن كېيىن، سىزنىڭ تېكەس 1 ـ ئاتلىق پولكىغا كوماندىر بولغانلىقىڭىزنى ئاڭلىغان ئىدۇق» دېدى. ئەخمەتجان مۇھەممىدى: «مەن ئىلگىرى گومىنداڭغا مەجبۇرىي ئەسكەرلىككە تۇتۇلغان بولۇپ، سوپاخۇن ئاكاملار ئاقسۇغا چۈشكەندە گومىنداڭ قوشۇنىدىن ئايرىلىپ سوپاخۇن ئاكاملارنىڭ قوشۇنىغا قوشۇلغان» دەپ قوشۇمچە قىلدى.

ئۇرۇش يىللىرىدا ۋە كېيىن ئۇزۇن يىللار ئۆزئارا كۆرۈشۈشكە ئىمكانىيەت بولمىغان بۇ سەپداشلار قىزغىن، سەمىمىي كەيپىيات ئىچىدە سۆھبەتلەشتى. چۈشلۈك تاماق ۋاقتىدا گۈلبوستان خانىم داستىخان سېلىپ مېھمانلارنىڭ ئالدىغا ئوخشىغان پولونى كەلتۈردى. تاماقتىن كېيىن تۇردىيېف ئاكا سەپداشلىرى بىلەن خوشلاشتى. مەن تۇردىيېف ئاكىنى پويىز ئىستانسىسىغا ئېلىپ چىقىپ، ئۈرۈمچىدىن كۈيتۈنگە بارىدىغان پويىزغا سېلىپ قويدۇم. كۈيتۈندە دوستۇم يۈسۈپجان سالىبېك تۇردىيېف ئاكىنى كۈتۈۋېلىپ، ئەتىسى بورتالاغا ئۇزىتىپ قويۇپتۇ.

يىغىپ ئېيتقاندا، تۇردىيېف ئاكىنىڭ بۇ قېتىمقى قومۇلغا قىلغان سەپىرى كۆڭۈللۈك ۋە ئەھمىيەتلىك بولدى.

كوماندىرلار ئارخىپى

1. مۇھەممەت ئىسمائىلوف

مۇھەممەت ئىسمائىلوف 1922 ـ يىل 7 ـ ئايدا غۇلجىنىڭ سۈيدۈك ناھىيەسىدە تۇغۇلغان. ئوقۇش يېشىغا يەتكەندە، ئۇ سۈيدۈك چىنباغدىكى خەيرىيە مەكتىپىدە باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپنى ئوقۇغاندىن كېيىن، ئۆزى ئوقۇغان مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان.

مۇھەممەت ئىسمائىلوف 1944 ـ يىل 11 ـ ئايدا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ، لوسىگۇك پارتىزانلىرى تەركىبىدە لوسىگۇك، چىلپەكزى، سۈيدۈك، كۈرەلەرنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشلىرىغا قاتناشقان.

1945 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۇ مىللىي ئارمىيەنىڭ ئوتتۇرا يۆنىلىش قىسمىلىرى تەركىبىدىكى سۈيدۈك 1 ـ ئاتقۇچىلار پولكى (كېيىن شىخو 1 ـ پولكىغا ئۆزگەرتىلگەن) تەركىبىدە چەپەيزى، شىخو قاتارلىق جايلارنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشلىرىغا قاتناشقان. ئۇ سۈيدۈك 1 ـ ئاتقۇچىلار پولكىدا جەڭچى، ئوفىتسىرلار يېتىشتۈرۈش كۇرسىنىڭ ئوقۇغۇچىسى، پولك ئاتلىق ئەسكەرلەر باتالىيونى 2 ـ ئىسكادىرون 4 ـ ئىزۋوتنىڭ كوماندىرى، 2 ـ ئىسكادىروننىڭ سىياسىي يېتەكچىسى، پولك قوماندانلىق ئىشتابىنىڭ ئوفىتسىرى، پولك ئۇرۇش قىلىش بۆلۈمىنىڭ ئىشتاب باشلىقى، پولك ھەربىي تەييارلىق بۆلۈمـ

نىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. 1947 ـ يىل 11 ـ ئايدا ساۋەن ناھىيەسىنىڭ ھاكىمى قالىبەك بىلەن ناھىيەلىك ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى تاكمان قاتارلىقلار گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ قوللاپ مەدەت بېرىشى بىلەن ئىنقىلابنىڭ يۈز ئۆرۈپ توپىلاڭ كۆتۈرگەنده، ئۇ ئۆزى تۈرۈشلۇق پولك تەركىبىده يەنسخەي، ساندىخوزا، ساۋەن، توڭدى، بۆرتۈڭگە، مايتاغ، چىچاڭ قاتارلىق جايلاردا قالىبەك، تاكمان باندىتلىرىنىڭ توپىلىڭىنى تىنچىتىش ئۇرۇشلىرىغا قاتناشقان.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن 5 ـ كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيە 40 ـ پولكىنىڭ قومۇلدا تۈرۈشلۇق 3 ـ باتالىيونىنىڭ كوماندىرى، 1951 ـ يىل 2 ـ ئايدىن باشلاپ 40 ـ پولكىنىڭ ئىشتاب باشلىقى، شىنجاڭ جامائەت خەۋپسىزلىكى باش ئەترىتىنىڭ مۇئاۋىن ئىشتاب باشلىقى، جامائەت خەۋپسىزلىكى باش ئەترىتى 79 ـ پولكىنىڭ كوماندىرى، ئازادلىق ئارمىيە ھەربىي ئىشلار ئىنستىتۇتى تېز يېتىشتۇرۇش كۇرسىنىڭ ئوقۇغۇچىسى، شىنجاڭ ھەربىي رايونى قوماندانلىق ئىشتابى مەشىق باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، ھەربىي تەلىم ـ تەربىيە بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، خوتەن شۆبە ھەربىي رايونىنىڭ مۇئاۋىن قوماندانى، شۆبە ھەربىي رايونى پارتكومىنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. 1982 ـ يىلى دەم ئېلىشقا چىقىپ، شىنجاڭ ھەربىي رايونى كادىرلار 1 ـ دەم ئېلىش ئورنىغا كۆچۈپ كېلىپ ئولتۇراقلاشقان.

مۇھەممەت ئىسمائىلوف ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىي ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى بىلەن مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى تەرىپىدىن «باتۇرلۇق»، «پىدائىيلىق»، «باھادىرلىق» قاتارلىق مېدالىلار بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن يەنە جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەر-

بىي شىمالنى ئازاد قىلىش» قاتارلىق مېداللار بىلەن مۇكا-
پاتلانغان.

مۇھەممەت ئىسمائىلوف ئۆزىنىڭ ئۆمۈر مۇساپىسىنى تۆۋەن-
دىكى شېئىرى ئارقىلىق خۇلاسىلىگەن:

تاۋلىنىپتىمەن ئىنقىلابنىڭ ئوچىقىدا،
نۇرغۇن كۈرەش، سىناقلارنى بېسىپ ئۆتتۈم.
بەرداشلىق بېرەلىدىم مۇشكۈل توساققا،
تەۋرەنمىدىم سەپ ئىچىدە ئىلگىرىلىدىم.

دوستلىرىمغا سادىق بولۇپ ئىناق ئۆتتۈم،
ئەمەل تۇتۇپ خەلققە زىيان سالمىدىم.
ئەمەلدارغا ھىجايمىدىم نەپ ئالاي دەپ،
خۇشامەتتىن ھەزەر ئەيلەپ يىراق تۇردۇم.

پاك ئۆتتۈم، قولۇمنى پاسكىنا قىلمىدىم،
سەپداشلارغا ھەسەتخورلۇق قىلمىدىم.
بەتنىيەتلىك يامان ئىشتىن يىراقلاپ،
جەڭچى دېگەن بۇ شەرەپنى ساقلىدىم.

ئەلۋىدا ئەۋلادلىرىم، سەپداشلىرىم،
ئەجىرلىرىم تارىخ بولۇپ ئارتتا قالدى.
شۇنچىلىككەن كىشىلىك ھايات بىر نەپەس،
ئۆتمۈشۈمگە مەندە ئارمان قالمىدى.

ئەۋلادلىرىم، بۇ ھاياتلىق بىر كېلىدۇ،
خەلققە ئىگە روھىڭ قالۇر تائەبەدكە.
بايلىقمۇ ۋە پادىشاھلىق مەڭگۈ يەتمەس،
ئالىيجاناب ياخشى خىسلەت بۇ شەرەپكە.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى نادىرىسى

ئۇ 2001 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى 79 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن ئۇرۇمچىدە ۋاپات بولغان.

2. ئەخمەتباي قابدۇللايېف

ئەخمەتباي قابدۇللايېف (قازاق) 1925 ـ يىل 1 ـ ئايدا تارباغاتاي ۋىلايىتىنىڭ چاغاندوقاي ناھىيەسى كىندىك قوتان دېگەن يېرىدە تۇغۇلغان. باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپنى يۇرتىدا ئوقۇغاندىن كېيىن، 1945 ـ يىل 8 ـ ئايغىچە ئائىلە ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان.

ئەخمەتباي قابدۇللايېف 1945 ـ يىلى 8 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ، مىللىي ئارمىيەنىڭ ئوتتۇرا يۆنىلىش قىسىملىرى تەركىبىدىكى تارباغاتاي پولكى تەركىبىدە چەپەيزە، شىخو قاتارلىق جايلارنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشلىرىغا ۋە مايتاغ، يەنسخەي كۆۋرۈكىنى قوغداش، شۇ جايلاردىكى باندىتلارنى تازىلاش ئۇرۇشلىرىغا قاتناشقان. ئۇ تارباغاتاي ئاتلىق پولكىدا جەڭچى، ئودلىنىيە كوماندىرى، سۈيدۈك 1 ـ ئاتقۇچىلار پولكى 2 ـ باتالىيون 4 ـ روتىسىنىڭ سىياسىي يېتەكچىسى ۋە باتالىيون ئىشتاب باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ 5 ـ كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيە 40 ـ پولك 1 ـ باتالىيونىنىڭ سىياسىي تەربىيەچىسى، قومۇلدا تۇرۇشلۇق 3 ـ باتالىيونىنىڭ مۇۋەققەت كوماندىرى ۋە كوماندىرى، شىنجاڭ ھەربىي رايونىغا بىۋاسىتە قاراشلىق مۇستەقىل 4 ـ ئاتلىق پولكىنىڭ مۇئاۋىن ئىشتاب باشلىقى، مۇستەقىل 4 ـ ئاتلىق پولكىنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

ئەخمەتباي قابدۇللايېف 1952 ـ يىل سېنتەبىردە غەربىي

شىمال ئۆلكىلىرى بويىچە تەشكىللەنگەن ئامېرىكا جاھانگىرلىـ
كىگە قارشى تۇرۇپ چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش ئۇرۇشىنىڭ غەـ
لىبە ـ نەتىجىلىرىنى ئۆگىنىش، تەشۋىق قىلىش ئۆمىكىنىڭ
ئەزاسى بولۇپ چاۋشيەنگە بېرىپ، جۇڭگو خەلق پىدائىي قىـ
سىملىرىدىن ھال سوراش پائالىيىتىگە قاتناشقان. ئۇ 1952 ـ
يىلىدىن 1953 ـ يىلىغىچە مەركىزىي مىللەتلەر ئىنستىتۇتىـ
نىڭ كادىرلار كۇرسىدا، 1957 ـ يىلىدىن 1959 ـ يىلىغىچە
شىنجاڭ ھەربىي رايونى ئاچقان كادىرلار كۇرسىدا ئوقۇغان. ئۇـ
نىڭغا 1960 ـ يىلى مايورلۇق، 1964 ـ يىلى پودپولكوۋنىكلىك
ئۇنۋانى بېرىلگەن. ئۇ 1973 ـ يىلىدىن 1979 ـ يىلىغىچە ئالـ
تاي شۆبە ھەربىي رايونىنىڭ مۇئاۋىن ئىشتاب باشلىقى، شۆبە
ھەربىي رايونى پارتكومىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىـ
لەرنى ئۆتىگەن.

ئەخمەتباي قابدۇللايېف 1979 ـ يىلى 12 ـ ئايدا ھەربىي
سەپتىن يەرلىككە ئالمىشىپ تارباغاتاي ۋىلايەتلىك ئورگان پارتـ
كومىنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارى، ۋىلايەتلىك پارتكوم تەشۋىقات
بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەپ،
1985 ـ يىل 10 ـ ئايدا دەم ئېلىشقا چىقىپ ئۇرۇمچىگە كۆـ
چۈپ كېلىپ ئولتۇراقلاشقان.

ئەخمەتباي قابدۇللايېفنىڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە
ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن، 1949 ـ يىلى مىلـ
لىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى تەرىپىدىن «نەتىجە ياراتـ
قان» دېگەن مېدال بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، كېيىن يەنە
جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇدا-
پىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىـ
لىش»، «1 ـ دەرىجىلىك خىزمەت كۆرسەتكەن»، شىنجاڭ ھەر-
بىي رايونى تەرىپىدىن «ئازادلىق ئۇرۇشىنىڭ 3 ـ ئوردېنى» قا-
تارلىق ئوردېن ـ مېداللار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 1998 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى 73 يېشىدا كېسەل

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بېڭى ئادرىسى

سەۋەبى بىلەن ئۇرۇمچىدە ۋاپات بولغان.

3. ئەزىزى ئەلىئەكبەروف

ئەزىزى ئەلىئەكبەروف 1924 ـ يىلى غۇلجىنىڭ قورغاس ناھىيە چىلپەڭزى يېزىسىدا تۇغۇلغان. ئوقۇش يېشىغا يەتكەندە باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپنى يۇرتىدا ئوقۇغاندىن كېيىن دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان.

ئەزىزى ئەلىئەكبەروف 1944 ـ يىل 11 ـ ئايدا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ، قورغاس پارتىزانلىرى تەركىبىدە سۈيدۈڭ، قورغاس، كەڭساي قاتارلىق جايلارنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشلىرىغا قاتناشقان.

ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۇ مىللىي ئارمىيەنىڭ ئوتتۇرا يۆنىلىش قىسىملىرى تەركىبىدىكى سۈيدۈڭ 1 ـ ئاتقۇچىلار پولكى تەركىبىدە چەپەيزى، شىخو قاتارلىق جايلارنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشلىرىغا قاتناشقان. ئۇ سۈيدۈڭ 1 ـ ئاتقۇچىلار پولكىدا جەڭچى، ئىزۋوت كوماندىرى، روتا كوماندىرى، مۇئاۋىن باتالىيون كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

ئەلىئەكبەروف تالانتلىق كوماندىر بولۇپ، ئۇ شىخو ئۇرۇشىدا قارا دۆڭدىكى گومىنداڭنىڭ ئىككى ـ ئۇچ قەۋەتلىك ئېگىز ئىستىھكامىنى پارتلىتىپ يوقىتىشقا قوماندانلىق قىلىدۇ. ئۇ جەڭچىلەرنى باشلاپ قومۇشلۇق بىلەن ئىلگىرىلەپ دۈشمەن ئىستىھكامىغا يېقىنلاشقاندا تاڭ يورۇپ قالغاچقا، دۈشمەننىڭ سېزىپ قالماسلىقى ئۈچۈن تەشەببۇسكارلىق بىلەن چېكىنىپ قومۇشلۇقتىكى بىر بۇلاققا چۈشۈپ سۇدا بىر كۈن كەچ كىرگۈچە ياتىدۇ. قاراڭغۇ چۈشكەندە ئەلىئەكبەروف قوماندانلىق

قىلغان جەڭچىلەر دۇشمەن ئىستىھكامىغا يېقىنلىشىدۇ. ئەلـ-ئەكبەروف دۇشمەننىڭ ئىككى - ئۈچ قەۋەتلىك ئىستىھكامىنى ئۆزى پارتىلىتىدۇ ۋە 70 ـــ 80 دەك دۇشمەننى يوقىتىپ، شىخونىڭ ئازاد بولۇشى ئۈچۈن زور تۆھپە قوشىدۇ.

1947 - يىل 11 - ئايدا ساۋەن ناھىيەسىدىكى قالىبىك، تاكمانلار ئىنقىلابتىن يۈز ئۆرۈپ توپىلاڭ كۆتۈرگەندە، ئۇ پولك تەركىبىدە توپىلاڭنى تىنچىتىش ئۈرۈشىغا قاتنىشىپ ئۆزىنىڭ تالانتىنى يەنە بىر قېتىم نامايان قىلىدۇ.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ قو-مۇلدا تۈرۈشلۇق 3 - باتالىيوننىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى بولۇپ ئىشلەيدۇ. بۇ جەريياندا ئۇ تەكلىپ بىلەن قومۇل دارىلمۇئەللىـ-مىن ۋە ئوتتۇرا مەكتەپلەرگە بېرىپ ئوقۇغۇچىلارغا ھەربىي ساۋاتلاردىن دەرس ئۆتۈپ، مەكتەپتىكى ئوقۇتقۇچى - ئوقۇغۇ-چىلارنىڭ يۈكسەك ئىززەت - ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولىدۇ. 1952 - يىل 1 - ئايدا 3 - باتالىيون قومۇلدىن قايتىپ غۇلجا سۈيدۈڭگە بارغاندىن كېيىن، ئۇ پولكتىكى كوماندىر - جەڭچى-لەر بىلەن بىللە چوڭ ئىشلەپچىقىرىشقا قاتنىشىدۇ. 1955 - يىلى ئۇ تەشكىلنىڭ رۇخسىتى بىلەن سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىگە چىقىپ كېتىدۇ.

ئەزىزى ئەلىئەكبەروف ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلا-بى ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى بىلەن مىللىي ئارمىيە باش قوماندا-لىق ئىشتابى تەرىپىدىن «ئىستىقلالىيەت»، «باھادىرلىق» قاتار-لىق مېداللار بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇ-رىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» قاتارلىق مېداللار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 1970 - يىلى 46 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن ئالما-تادا ۋاپات بولغان.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
تەرجىمە كىتابنىڭ بېكى نادىرسى

4. ئىلاخۇن ئىمنوف

ئىلاخۇن ئىمنوف 1927 ـ يىل 9 ـ ئايدا غۇلجىنىڭ سۇيدۇڭ ناھىيەسى كۆرە يېزىسىدا ئاددىي قول ھۈنەرۋەن ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1935 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1943 ـ يىلى 7 ـ ئايغىچە ئۆز يۇرتىدا باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپنى ئوقۇغاندىن كېيىن ئائىلە ئىشلىرىغا يارەملەشكەن.

ئىلاخۇن ئىمنوف 1944 ـ يىل 11 ـ ئايدا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ، سۇيدۇڭ پارتىزانلىرى تەركىبىدە ھەرەمباغ، سۇيدۇڭ، كۆرەلەرنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشلىرىغا قاتناشقان.

ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۇ مىللىي ئارمىيەنىڭ ئوتتۇرا يۇنىلىش قىسمىلىرى تەركىبىدىكى سۇيدۇڭ 1 ـ ئاتقۇچىلار پولكى تەركىبىدە چەپەيزى، شىخو قا-تارلىق جايلارنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشلىرىغا قاتناشقان. ئۇ سۇيدۇڭ 1 ـ ئاتقۇچىلار پولكىدا جەڭچى، ئودلىنىيە كوماندىرى، ئىزۋوت كوماندىرى، روتىنىڭ سىياسىي يېتەكچىسى، روتا كو-ماندىرى، مۇئاۋىن باتالىيون كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. 1947 ـ يىل 11 ـ ئايدا ئۇ قالىبىك، تاكمان باندىت-لىرىنىڭ توپىلىڭنى تىنچىتىش ئۇرۇشلىرىغا قاتناشقان.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ قو-مۇلدا تۇرۇشلۇق 3 ـ باتالىيوننىڭ سىياسىي تەربىيەچىسى، 5 ـ كورپۇس زەمبىرەكچىلەر مۇستەقىل باتالىيوننىڭ سىياسىي تەربىيەچىسى، 1953 ـ يىلىدىن 1955 ـ يىلىغىچە ئاقسۇ ۋىلا-يەتلىك ج خ چوڭ ئەترىتىنىڭ باشلىقى، 1955 ـ يىلىدىن 1957 ـ يىلىغىچە ئاقسۇ شۆبە ھەربىي رايونىدا بۆلۈم باشلىقى، 1957 ـ يىلىدىن 1960 ـ يىلىغىچە شىنجاڭ ھەربىي رايونى كا-دىرلار بۆلۈمىدە مۇئاۋىن باشقارما باشلىقى، 1960 ـ يىلىدىن

1964 ـ يىلىغچە شىنجاڭ ھەربىي رايونى قوماندانلىق ئىشتابى سەپەرۋەرلىك بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، 1964 ـ يىل 8 ـ ئايدىن 1969 ـ يىل 12 ـ ئايغىچە شىنجاڭ ھەربىي رايونىغا بىۋاسىتە قاراشلىق قەشقەردە تۇرۇشلۇق مۇستەقىل 3 ـ ئاتلىق پولكىنىڭ كوماندىرى، پولك پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارى، 1969 ـ يىل 12 ـ ئايدىن 1972 ـ يىلىغچە قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىنقىلابى كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، 1972 ـ يىلىدىن 1981 ـ يىلىغچە ئۇرۇمچى ھەربىي رايونى سەپەرۋەرلىك بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، مۇۋەققەت باشلىقى، پارتىيە يا-چېيكىسىنىڭ سېكرېتارى، 1981 ـ يىلىدىن 1987 ـ يىلىغچە جەنۇبىي شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ مۇئاۋىن قوماندانى، ھەربىي رايونى پارتكومىنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپە-لەرنى ئۆتىگەن.

ئېلاخۇن ئىمىنوف يەنە ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە كومىتې-تىنىڭ 2 ـ ، 3 ـ قۇرۇلتىيىدا ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق 6 ـ نۆۋەتلىك خەلق قۇ-رۇلتىيىدا ۋەكىل بولۇپ سايلانغان. ئۇ 1987 ـ يىلى دەم ئې-لىشقا چىقىپ، شىنجاڭ ھەربىي رايونى كادىرلار 5 ـ دەم ئې-لىش ئورنىغا كېلىپ ئولتۇراقلاشقان.

ئېلاخۇن ئىمىنوف ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇ-رۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن ئىككى دانە «باتۇرلۇق»، بىر دانە «پىدائىيلىق» مېدالى بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭ-خۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» مېدالى، 1958 ـ يىلى جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ 3 ـ دەرىجىلىك «ئازادلىق» ئوردىنى، 1988 ـ يىلى جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى نىڭ «مۇستەقىللىق» ئالتۇن ئوردىنى قاتارلىق ئالتۇن ـ كۈمۈش مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان. 1955 ـ يىل 9 ـ ئايدا ئۇنىڭغا مايورلۇق ئۇنۋانى بېرىلگەن.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرىسى

ئۇ 2001 ـ يىلى 7 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى 74 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن ئۇرۇمچىدە ۋاپات بولغان.

5. بايقەدەم خۇسەيىن

بايقەدەم خۇسەيىن (قازاق، ساقىن ھاجىيوف دەپمۇ ئاتىلىدۇ). 1925 ـ يىل 2 ـ ئايدا غۇلجىنىڭ قورغاس ناھىيەسىدە تۇغۇلغان. ئوقۇش يېشىغا يەتكەندە باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپنى يۇرتىدا ئوقۇغاندىن كېيىن ئائىلە ئىشلىرىغا يارداملاشقان.

بايقەدەم خۇسەيىن 1944 ـ يىل 10 ـ ئايدا ئۇ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ، لوسىگۇڭ پارتىزانلىرى تەركىبىدە لوسىگۇڭ، چىلپەڭزە، سۇيدۇڭ، كۇرەلەرنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشلىرىغا قاتناشقان.

ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۇ مىللىي ئارمىيەنىڭ ئوتتۇرا يۆنىلىش قىسمىلىرى تەركىبىدىكى سۇيدۇڭ 1 ـ ئاتقۇچىلار پولكى تەركىبىدە چەپەيزە، شىخو قاتارلىق جايلارنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشىغا قاتناشقان. ئۇ سۇيدۇڭ 1 ـ ئاتقۇچىلار پولكىدا جەڭچى، ئودلىنىيە كوماندىرى، ئىزۋوت كوماندىرى، مۇئاۋىن روتا كوماندىرى، روتىنىڭ سىياسىي يېتەكچىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

1947 ـ يىل 11 ـ ئايدا قالىبىك، تاكمانلار توپىلاڭ كۆتۈرگەندە، پولكقا بىۋاسىتە قاراشلىق ئىسكادىرون(ئاتلىق ئەسكەرلەر روتىسى) قۇرۇلىدۇ. بۇ ئىسكادىرونغا ھاشىمجان موسايىپ[1] كوماندىر، بايقەدەم خۇسەيىن سىياسىي يېتەكچىلىككە تەيىنلىنىپ، قالىبىك، تاكمان باندىتلىرىنى قوغلاپ ماناس دەرياسىنىڭ شەرقىگە ئۆتكۈزۈپ تاشلايدۇ. شۇنىڭ بىلەن باندىتلار

[1] ھاشىمجان موسايىپ 2005 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى 80 يېشىدا ئۇرۇمچىدە ۋاپات بولغان.

نىڭ توپىلىڭى ئۈزۈل ـ كېسىل تازىلىنىدۇ.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۇ قو-مۇلدا تۈرۈشلۇق 3 ـ باتالىيوننىڭ ئىشتاب باشلىقى، 1952 ـ يىل 3 ـ ئايدىن باشلاپ 14 ـ دىۋىزىيە 42 ـ پولك 1 ـ باتا-لىيوننىڭ مۇئاۋىن سىياسىي تەربىيەچىسى، ئىلى ھەربىي رايو-نى سىياسىي بۆلۈم تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، مەشىق قىلىش چوڭ ئەترىتىنىڭ مۇئاۋىن سىياسىي كومىسا-رى، ئالتاي شۆبە ھەربىي رايونى سىياسىي بۆلۈم تەشۋىقات بۆ-لۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، ئالتاي ۋىلايىتى بۇرۇلتوقاي ناھە-يىلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمى پارتكومىنىڭ سېكرېتارى، خەلق قوراللىق بۆلۈمىنىڭ سىياسىي كومىسارى قاتارلىق ۋەزىپە-لەرنى ئۆتىگەن.

بايقەدەم خۇسەيىن «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»دا تارتىپ چە-قىرىلىپ، كۈرەش قىلىنىپ ئېغىر زەربە يەپ كۈلپەتلىك كۈن-لەرنى باشتىن كەچۈرگەن ۋە كېيىن تەلتۆكۈس ئاقلانغان.

بايقەدەم خۇسەيىن ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۈرۈش-تا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «باتۇرلۇق»، «پىدائىيلىق» قاتارلىق مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىر-لىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» مېدالى قاتار-لىق مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 1977 ـ يىلى ئاپتونوم رايون تەشكىللىگەن ئىچكىرى ئۆلكىلەرنى زىيارەت قىلىش ئۆمىكى تەركىبىدە ئىچكىرى ئۆل-كىلەرنى زىيارەت قىلغىلى بېرىپ، بېيجىڭدىن قايتىشىدا 10 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى پويىز خېشى كاربىدورىغا كەلگەندە، ئۇنىڭ يۈ-رەك تىقىلمىسى كېسىلى قوزغىلىپ 52 يېشىدا پويىزدا ۋاپات بولغان.

6. ئابدۇۋەلى ئىبراھىموف

ئابدۇۋەلى ئىبراھىموف 1930 ـ يىلى غۇلجا شەھىرىنىڭ بوينىكىسىك مەھەللىسىدە تۇغۇلغان. ئۇنىڭ دادىسى ئىبراھىم ئاخۇن خوتەنلىك بولۇپ، تېۋىپ ھەم مولا كىشى ئىدى. ئۇ تېۋىپلىق قىلىپ غۇلجىغا بېرىپ ئولتۇراقلىشىپ قالغان. ئابدۇۋەلى ئوقۇش يېشىغا يەتكەندە باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپنى غۇلجا شەھىرىدە ئوقۇش بىلەن بىرگە، غۇلجا شەھىرىدىكى مەدرىسە دىنىي تەلىم ئالغان.

ئابدۇۋەلى ئىبراھىموف 1946 ـ يىل 10 ـ ئايدا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ، مىللىي ئارمىيەنىڭ ئوتتۇرا يۇنىلىش قىسىملىرى تەركىبىدىكى شىخو 1 ـ پولكى 3 ـ باتالىيوندا جەڭچى، ئودلىنىيە كوماندىرى، ئىزۋوت كوماندىرى، 7 ـ روتىنىڭ ئىمامى، 3 ـ باتالىيوننىڭ ئىمامى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ قومۇلدا تۇرۇشلۇق 3 ـ باتالىيوننىڭ ئىمامى، 1952 ـ يىل 3 ـ ئايدا پولك غۇلجىغا بارغاندىن كېيىن، 5 ـ كورپۇس باشقۇرۇشىدىكى ھەربىي مەكتەپتە ئوقۇپ، 5 ـ كورپۇس ئىشتابىدا دىنىي ئوفىتسىر بولۇپ ئىشلىگەن.

ئابدۇۋەلى ئىبراھىموف 1955 ـ يىل تەشكىلىنىڭ رۇخسىتى بىلەن ئاكىسى ئابدۇكېرىم بىلەن بىللە سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىگە چىقىپ كېتىپ، ئالماتا شەھىرىنىڭ سۇلتانقورغان رايونىدا ئولتۇراقلاشقان.

ئابدۇۋەلى ئىبراھىموف ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «پىدائىيلىق»، «باتۇرلۇق» قاتارلىق مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن يەنە دۆلەت مۇداپىئە

مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» مېدالى قاتارلىق مېداللار بىلەن مۇكاپاتلانغان. ئۇ 1990 ـ يىللاردا كېسەل سەۋەبى بىلەن ئالمۇتىدا ۋاپات بولغان.

7. ھېلىماخۇن ئەيسا

ھېلىماخۇن ئەيسا 1923 ـ يىل 12 ـ ئايدا ئاتۇش شەھىرىنىڭ مەشھەت دېگەن يېرىدە دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1937 ـ يىلى 14 يېشىدا تۇرمۇش يولى ئىزدەپ غۇلجىنىڭ سۇيدۇك ناھىيەسىگە چىقىپ كىشىلەرگە ئىشلەپ كۈن ئۆتكۈزگەن. كېيىن سۇيدۇك ناھىيەلىك ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسىدا ئالاقىچىلىك خىزمىتىنى ئىشلىگەن. ئۇ بىر تەرەپتىن ئىشلەپ، بىر تەرەپتىن ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىپ ساۋادىنى چىقارغان.

ھېلىماخۇن ئەيسا 1944 ـ يىل 11 ـ ئايدا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ، سۇيدۇك پارتىزانلىرى تەركىبىدە سۇيدۇك ناھىيەسىنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشىغا قاتناشقان. ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۇ مىللىي ئارمىيەنىڭ ئوتتۇرا يۆنىلىش قىسمىلىرى تەركىبىدىكى سۇيدۇك 1 ـ ئاتىقۇچىلار پولكى تەركىبىدە چەپەيزى، جىڭ، شىخو قاتارلىق جايلارنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشلىرىغا قاتناشقان. ئۇ سۇيدۇك 1 ـ ئاتقۇچىلار پولكىدا جەڭچى، ئودلىنىيە كوماندىرى، ئىزۋوت كوماندىرى، مۇئاۋىن روتا كوماندىرى، روتا كوماندىرى، باتالىيون خوجىلىق باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ قومۇلدا تۇرۇشلۇق 3 ـ باتالىيوننىڭ خوجىلىق باشلىقى، 1953 ـ يىلىدىن 1956 ـ يىلىغىچە ئىلى ھەربىي رايونىدا، 1956 ـ يىلىدىن 1959 ـ يىلىغىچە شىنجاڭ ھەربىي رايونىدا ئارقا سەپ خىزمىتى ئىشلىگەن. 1960 ـ يىلى ئۇ قارا شەھەر شۆبە ھەر-

بىي رايوندا قىسقا مۇددەت كۆرستا ئوقۇغاندىن كېيىن، 1966 ـ يىلىغىچە چەرچەن ناھىيەلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمىنىڭ باشلىقى، خەلق قوراللىق بۆلۈمى پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

ئۇ «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»دا ئېغىر دەرىجىدە ئۇۋالچىلىق تارتقان، كېيىن تەلتۆكۈس ئاقلانغان. يەرلىككە ئالماشقاندىن كېيىن، چەرچەن ناھىيەلىك ئاشلىق ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، چەرچەن ناھىيەلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

ھېلىماخۇن ئەيسا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «پىدائىيلىق»، «ساداقەت»، «باتۇرلۇق» قاتارلىق ئوردېن ـ مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» مېدالى قاتارلىق مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ھېلىماخۇن ئەيسا 1986 ـ يىل 3 ـ ئايدا دەم ئېلىشقا چىقىپ، ئۇرۇمچى يەنئەن يولى كادىرلار دەم ئېلىش ئورنىغا كۆچۈپ كېلىپ ئولتۇراقلاشقان. ئۇ 2002 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنى 79 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن ئۇرۇمچىدە ۋاپات بولغان.

8. مۇقاجان قالى

مۇقاجان قالى (قازاق) 1925 ـ يىل 11 ـ ئايدا كۇنەس ناھىيەسىنىڭ تالدى يېزىسىدا تۇغۇلغان. 1937 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1945 ـ يىل 6 ـ ئايغىچە تالدى يېزىسىدا باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغاندىن كېيىن دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان.

مۇقاجان قالى 1945 ـ يىل 6 ـ ئايدا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ، مىللىي

ئارمىيەنىڭ ئوتتۇرا يۇنىلىش قىسىملىرى تەركىبىدىكى سۈيدۈك 1 ـ ئاتقۇچىلار پولكىدا شىخونى ئازاد قىلىش ئۇرۇشىغا قاتناشقان. ئۇ سۈيدۈك 1 ـ ئاتقۇچىلار پولكىدا جەڭچى، ئودلىنىيە كوماندىرى، ئىزۋوت كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. 1947 ـ يىل 11 ـ ئايدا ئۇ پولك تەركىبىدە قالىبىك، تاكمان باندىتلىرىنىڭ قوراللىق توپلىڭىنى تىنچىتىش ئۇرۇشىغا قاتناشقان.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ قومۇلدا تۇرۇشلۇق 3 ـ باتالىيوننىڭ مۇئاۋىن خوجىلىق باشلىقى، 1953 ـ يىل 3 ـ ئايدىن 1954 ـ يىل 3 ـ ئايغىچە 3 ـ باتالىيوننىڭ خوجىلىق باشلىقى، 1954 ـ يىل 1 ـ ئايدىن 1958 ـ يىل 10 ـ ئايغىچە شىنجاڭ ھەربىي رايونىغا بىۋاستە قاراشلىق مۇستەقىل 4 ـ ئاتلىق پولك ئارقا سەپ بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

مۇقاجان قالى 1958 ـ يىل 10 ـ ئايدا ھەربىي سەپتىن يەرلىككە ئالمىشىپ، 1959 ـ يىلىغىچە شىنجاڭ مالىيە مەكتىپى مۇلازىمەت بۆلۈمىنىڭ باشلىقى بولۇپ ئىشلىگەن. 1959 ـ يىلى ئۇ غۇلجا ناھىيەلىك ئاشلىق ئىدارىسىنىڭ باشلىقلىقىغا يۆتكەلگەندىن كېيىن 1961 ـ يىلىغىچە مەركىزىي ئاشلىق سىستېمىسى كادىرلار مەكتىپىدە ئوقۇغان. قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، 1983 ـ يىل 10 ـ ئايغىچە غۇلجا ناھىيەلىك ئاشلىق ئىدارىسىنىڭ باشلىقى، ئاشلىق ئىدارىسى پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارى بولۇپ ئىشلىگەن. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»دا ئۇ ئېغىر دەرىجىدە زەربە يېگەن. 1978 ـ يىلىنىڭ ئاخىرى ئۇنىڭ نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن.

مۇقاجان قالى ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «پىدائىيلىق»، «باتۇرلۇق» قاتارلىق مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كتاب تۈر بىكىتى
ئۇيغۇر كتابلارنىڭ پىڭى ئادرىسى

تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» مېدالى قاتارلىق مېداللار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

مۇقاجان قالى 1983 ـ يىل 10 ـ ئايدا دەم ئېلىشقا چىقىپ كۈنەس ناھىيەسىگە قايتىپ كېلىپ ئولتۇراقلاشقان. ئۇ 2005 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى80 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن كۈنەس ناھىيەسىدە ۋاپات بولغان.

9. ئەسمىتۇللا ساۋۇتوف

ئەسمىتۇللا ساۋۇتوف (ئەسمىتۇللا نېغمەتوف دەپمۇ ئاتىلىدۇ) 1927 ـ يىل 11 ـ ئايدا قەشقەر قورغاندا تۇغۇلغان. 1935 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1940 ـ يىل 10 ـ ئايغىچە قەشقەر شەھىرىدە باشلانغۇچ مەكتەپنى ئوقۇغان. 1940 ـ يىل 10 ـ ئايدا ئۇ دادىسى بىلەن بىللە غۇلجىغا بېرىپ، 1944 ـ يىل 10 ـ ئايغىچە غۇلجىدا تىجارەت بىلەن شۇغۇللانغان. 1944 ـ يىل 10 ـ ئايدىن 1946 ـ يىل 2 ـ ئايغىچە غۇلجىدا ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغاندىن كېيىن ئائىلە ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان.

ئەسمىتۇللا ساۋۇتوف 1946 ـ يىل 2 ـ ئايدا ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ، 1947 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى بايانداىدا ئاچقان ھەربىي مەكتەپنىڭ تېببىي كۇرسىدا ئوقۇغاندىن كېيىن، 1949 ـ يىل 12 ـ ئايغىچە مىللىي ئارمىيەنىڭ ئوتتۇرا يۆنىلىش قىسىملىرى تەركىبىدىكى شىخو 1 ـ پولك 3 ـ باتالىيوننىڭ دوختۇرى بولۇپ ئىشلىگەن.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ قومۇلدا تۇرۇشلۇق 3 ـ باتالىيوننىڭ دوختۇرى، 1950 ـ يىل 10 ـ ئايدا ئۈرۈمچىدە قىسقا مۇددەت تېببىي كۇرستا ئوقۇغاندىن كېـ

يىن، 1954 ـ يىل 1 ـ ئايغىچە 40 ـ پولكنىڭ دوختۇرى، 1954 ـ يىل 1 ـ ئايدىن 1964 ـ يىل 10 ـ ئايغىچە شىنجاڭ ھەربىي رايونىغا بىۋاسىتە قاراشلىق قەشقەردە تۈرۈشلۇق مۇستەقىل 3 ـ ئاتلىق پولك تىببىي پونكتىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

ئەسمىتۇللا ساۋۇتوف 1964 ـ يىل 10 ـ ئايدا ھەربىي سەپىتىن يەرلىككە ئالمىشىپ، قەشقەر شەھەرلىك مىللىي شىپاخانىنىڭ باشلىقى، 1974 ـ يىل 10 ـ ئايدىن 1982 ـ يىل 12 ـ ئايغىچە غۇلجا شەھەرلىك مىللىي شىپاخانا پارتكۇرۇپپىسىنىڭ سېكرېتارى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

ئەسمىتۇللا ساۋۇتوف ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «پىدائىيلىق»، «باتۇرلۇق» قاتارلىق مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» مېدالى قاتارلىق مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 1982 ـ يىلى 12 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى 54 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن غۇلجا شەھىرىدە ۋاپات بولغان.

10. ئابدۇللا نىيازوف

ئابدۇللا نىيازوف (خۇيزۇ) 1924 ـ يىلى غۇلجا شەھىرىنىڭ توغرا كۆۋرۈك مەھەللىسىدە خىزمەتچى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1931 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1936 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە ئۇ غۇلجا توغرا كۆۋرۈك باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇغاندىن كېيىن، 1945 ـ يىل 4 ـ ئايغىچە ئائىلە ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان.

ئابدۇللا نىيازوف 1945 ـ يىل 4 ـ

ئايدا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ، 8 ـ ئايغىچە مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى بايانداىدا ئاچقان تىببىي كۇرستا ئوقۇغاندىن كېيىن، مىللىي ئارمىيەنىڭ ئوتتۇرا يۇنىلىش قىسىملىرى تەركىبىدىكى سۈيدۈك 1 ـ ئاتقۇچىلار پولكىغا تەقسىم قىلىنىپ، شىخو ئالدىنقى سېپىگە بېرىپ ئۇرۇشقا قاتنىشىپ سانىتارلىق قىلغان.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ 5 ـ كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيەنىڭ ئۇرۇمچىدە تۇرۇشلۇق 40 ـ پولك دوختۇرخانىسىنىڭ دوختۇرى، 1950 ـ يىل 10 ـ ئايدىن 1952 ـ يىل 3 ـ ئايغىچە 40 ـ پولكنىڭ قومۇلدا تۇرۇشلۇق 3 ـ باتالىيونىنىڭ دوختۇرى، 1952 ـ يىل 3 ـ ئايدىن 1954 ـ يىلىغىچە 40 ـ پولك دوختۇرخانىسىدا دوختۇر، 1954 ـ يىلىدىن 1957 ـ يىلىغىچە كۆكدالا دېھقانچىلىق مەيدانى (ھازىرقى 64 ـ پولك) سەھىيە ئەترىتىنىڭ دوختۇرى، 1957 ـ يىلىدىن 1970 ـ يىلىغىچە 4 ـ دىۋىزىيە 77 ـ پولك دوختۇرخانىسىنىڭ دوختۇرى، 1970 ـ يىلىدىن 1984 ـ يىلىغىچە 4 ـ دىۋىزىيە 2 ـ چارۋىچىلىق مەيدانى (ھازىرقى 79 ـ پولك) سەھىيە ئەترىتىنىڭ دوختۇرى بولۇپ ئىشلەپ، 1984 ـ يىلى دەم ئېلىشقا چىققان.

ئابدۇللا نىيازوف ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىي مەزگىلىدە ئۇ رۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «پىدائىيلىق» مېدالى بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» مېدالى قاتارلىق مېدالىلار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 2006 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى 82 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن غۇلجا شەھىرىدە ۋاپات بولغان.

11. تاهىر موردىنوف

تاهىر موردىنوف 1925 ـ يىل 5 ـ ئايدا غۇلجا ناهىيەسىنىڭ جېلىلىۋزى خوتەن مەھەللىسىدە تۇغۇلغان. 1935 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1940 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە غۇلجا ناھىيەسىدە پەننىي مەكتەپتە ئوقۇغاندىن كېيىن، 1946 ـ يىل 10 ـ ئايغىچە كىشىلەرگە يىللىقچى بولۇپ ئىشلىگەن.

تاهىر موردىنوف 1946 ـ يىل 10 ـ ئايدا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ، مىللىي ئارمىيەنىڭ ئوتتۇرا يۇنىلىش قىسىملىرى تەركىبىدىكى شىخو 1 ـ پولكى 3 ـ باتالىيوننىڭ 8 ـ روتىسىدا جەڭچى، ئودلىنىيە كوماندىرى، 8 ـ روتىنىڭ زاپخوزى، كاتىپى، 3 ـ باتالىيوننىڭ كاتىپى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ قومۇلدا تۇرۇشلۇق 3 ـ باتالىيوننىڭ كاتىپى، 1951 ـ يىل 4 ـ ئايدىن 12 ـ ئايغىچە 40 ـ پولك ئىشتاب ئوفىتسېرى، 1952 ـ يىل 1 ـ ئايدىن 4 ـ ئايغىچە پولك ئىشلەپچىقىرىش خادىمى بولغان، 4 ـ ئايدىن 10 ـ ئايغىچە پولكنىڭ مۇئاۋىن سىياسىي كومىسسارى توختى ئىمىنوف ۋە 14 ـ دىۋىزىيە سىياسىي بۆلۈم تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى خۇ سەيزى مومۇزوفلار بىلەن بىللە چۆچەك ۋىلايىتىنىڭ چاغانتوقاي ناهىيەسىدە چارۋىچىلىق رايون خىزمەت ئەترىتىگە قاتناشقان. 1952 ـ يىل 10 ـ ئايدا پولكقا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، 1953 ـ يىل 3 ـ ئايغىچە پولك سىياسىي بۆلۈمى تەشۋىقاتچىسى، 1953 ـ يىل 3 ـ ئايدىن 10 ـ ئايغىچە شىنجاڭ ھەربىي رايونىغا بىۋاسىتە قاراشلىق مۇستەقىل 4 ـ ئاتلىق پولك ئىشتابىنىڭ ئالاقە ئوفىتسېرى، پولك ئىشلەپچىقىرىش ئىشلىرىغا مەسئۇل كادىر، 1958 ـ يىلىدىن 1962 ـ يىلىغىچە مۇستەقىل 4 ـ ئات-

لىق پولك ئالاقە روتىسىنىڭ كوماندىرى، پولك ئىشلەپچىقىرىش بۆلۈمىنىڭ باشلىقى، 1962 ـ يىلىدىن 1964 ـ يىلىغىچە پولك ئات باشقۇرۇش بۆلۈمىنىڭ باشلىقى، 1964 ـ يىلىدىن 1965 ـ يىل 10 ـ ئايغىچە پولك قورال ـ ياراغ باشقۇرۇش بۆلۈمىنىڭ باشلىقى، 1965 ـ يىل 10 ـ ئايدىن 1969 ـ يىل 8 ـ ئايغىچە خوتۇنسۇمۇل ناھىيەلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

تاھىر موردىنوف 1969 ـ يىل 8 ـ ئايدا ھەرقايسى ناھىيە ـ لەرنىڭ سېكرېتار، ھاكىملىرى بىلەن بىللە بېيجىڭغا بېرىپ سىياسىي ئۆگىنىش كۇرسىغا قاتناشقان. 1970 ـ يىل 2 ـ ئايدا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، 1979 ـ يىل 12 ـ ئايغىچە خوتۇنسۇمۇل ناھىيەلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمىنىڭ باشلىقى، خەلق قوراللىق بۆلۈمى پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارى قا ـ تارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

تاھىر موردىنوف 1980 ـ يىل 1 ـ ئايدا ھەربىي سەپتىن يەرلىككە ئالمىشىپ، سابىق ئىلى ۋىلايىتىگە قاراشلىق نىلقا ناھىيەلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولۇپ، ناھە ـ يەلىك قىزىلنۇر چارۋىچىلىق مەيدانىدا سىياسەتنى ئەمەلىي ـ لەشتۈرۈش خىزمىتىگە مەسئۇل بولۇپ ئىشلىگەن. كېيىن ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستلىق ئېلېكتىر ئېنېرگىيەسى ئىدارىسى تاش ئېگىز ئېلېكتىر ئىستانسىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى قاتار ـ لىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەپ، 1981 ـ يىل 10 ـ ئايدا دەم ئېلىشقا چىققان.

تاھىر موردىنوف ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «پىدائىيلىق» مېدالى بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شى ـ مالنى ئازاد قىلىش» مېدالى قاتارلىق مېداللار بىلەن مۇكا ـ پاتلانغان.

ئۇ 2008 ـ يىل 10 ـ ئايىنىڭ 10 ـ كۈنى 83 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن غۇلجا ناھىيەسىدە ۋاپات بولغان.

12.مۇقەمەتجان ئابدى

مۇقەمەتجان ئابدى (قازاق) 1929 ـ يىلى ئىلى ۋىلايىتىنىڭ سۈيدۈك ناھىيەسى لو-سىگۈك يېزا ۋاستاي كەنتىدە تۇغۇلغان. 1936 ـ يىلغىچە ئائىلە تەربىيەسىدە بولغان، 1936 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1941 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە ۋاستاي باشلانغۇچ مەكتەپتە، 1941 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1944 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە سۈيدۈكدىكى «خەيرىيە مەكتەپ»تە ئوتتۇرا مەكتەپنى ئوقۇغاندىن كېيىن، 1948 ـ يىل 10 ـ ئايغىچە دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان.

مۇقەمەتجان ئابدى 1948 ـ يىل 10 ـ ئايدا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ، مىللىي ئارمىيەنىڭ ئوتتۇرا يۆنىلىش قىسمىلىرى تەركىبىدىكى شىخو 1 ـ پىيادىلەر پولكى 3 ـ باتالىيون 7 ـ روتىنىڭ جەڭچىسى، 7 ـ روتىنىڭ كاتىپى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ 5 ـ كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيە 40 ـ پولكنىڭ قومۇلدا تۇرۇشلۇق 3 ـ باتالىيون 7 ـ روتىسىنىڭ كاتىپى، 3 ـ باتالىيوننىڭ كاتىپى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

مۇقەمەتجان ئابدى 1952 ـ يىل 2 ـ ئايدا قومۇلدىن غۇلجا سۈيدۈكگە بارغاندىن كېيىن، ھەربىي سەپتىن يەرلىككە ئالمىشىپ، 1953 ـ يىل 1 ـ ئايغىچە قورغاس ناھىيە ۋاستاي رايونىنىڭ باشلىقى بولۇپ ئىشلەپ، شۇ ۋاقىتلاردا ئېلىپ بېرىلغان يەر ئىسلاھاتى، ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش قاتارلىق خىزمەت-

لەرگە رەھبەرلىك قىلغان. ئۇ 1953 ـ يىلىدىن 1955 ـ يىلىغىچە قورغاس ناھىيەلىك سەھىيە ئىدارىسىنىڭ باشلىقى، 1957 ـ يىلىدىن 1958 ـ يىلىغىچە قورغاس ناھىيە ئالغا گۈڭشىسىنىڭ باشلىقى، گۈڭشې پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارى، 1958 ـ يىلىدىن 1960 ـ يىلىغىچە قورغاس ناھىيەلىك ھايۋانات فېرمىسىنىڭ باشلىقى، 1960 ـ يىلىدىن 1965 ـ يىلىغىچە قورغاس ناھىيەلىك چارۋىچىلىق فېرمىسىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

مۇقەمەتجان ئابدى 1965 ـ يىلى «پومېشچىكنىڭ ئوغلى» دەپ قارىلىنىپ، ئالغا گۈڭشې بىرىنچى چوڭ ئەترەت تۆتىنچى ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتىگە چۈشۈرۈلۈپ، 1970 ـ يىلىغىچە يېزىدا ئىشلەپچىقىرىش ئەمگىكىگە قاتناشقان. 1970 ـ يىلى ناھىيەلىك چارۋىچىلىق فېرمىسى تەرىپىدىن تەلكە تاغلىرىغا قوي بېقىشقا ئەۋەتىلىپ، 1980 ـ يىلىغىچە تەلكىدە قوي باققان.

1980 ـ يىلنىڭ بېشىدا ئۇنىڭ نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن، ئەمما ئۇ ئۈزۈن يىل جاپالىق تۇرمۇش شارائىتىدا ياشىغاچقا كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ قايتا خىزمەت ئىشلەشكە سالامەتلىكى يار بەرمىگەن.

مۇقەمەتجان ئابدى ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇ رۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «پىدائىيلىق» مېدالى بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» مېدالى قاتارلىق مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 1980 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى 51 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن تەلكىدە ۋاپات بولغان.

13. ئەخمەت تۇردىيېف

ئەخمەت تۇردىيېف 1925 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنى سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئالموتا شەھىرى سايبوىي مەھەللىسىدە تۇغۇلغان. 1931 ـ يىلى ئالتە يېشىدا ئائىلىسى بىلەن سابىق ئىلى ۋىلايىتىگە قاراشلىق توققۇز تارا ناھىيەسىنىڭ تاشكەنباي مەھەللىسىگە كۆچۈپ كېلىپ ئولتۇراقلاشقان. 1934 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1940 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە توققۇزتارا ناھىيەسىدىكى «چولپان» مەكتەپتە باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغان. 1941 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1942 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە ئىلى گىمنازىيەسىدە ئوقۇغاندىن كېيىن، 1944 ـ يىل 9 ـ ئايغىچە دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان.

ئەخمەت تۇردىيېف 1944 ـ يىل 9 ـ ئايدا توققۇزتارا ناھىيەسىدىن ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ، توققۇز تارا، قارا بورا، سۈيدۇڭ، كۈرە قاتارلىق جايلارنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشلىرىغا قاتناشقان.

ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۇ مىللىي ئارمىيەنىڭ ئوتتۇرا يۇنىلىش قىسىملىرى تەركىبىدىكى سۈيدۇڭ 1 ـ ئاتقۇچىلار پولكى تەركىبىدە چەپەيزى، شىخو، يەنسخەي قاتارلىق جايلارنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشلىرىغا قاتناشقان. ئۇ سۈيدۇڭ 1 ـ ئاتقۇچىلار پولكى 2 ـ باتالىيون 5 ـ روتىسىدا جەڭچى، ئىزۋوت كوماندىرى، 5 ـ روتىنىڭ سىياسىي يېتەكچىسى ۋە 5 ـ روتىنىڭ كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ 5 ـ كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيە 40 ـ پولكىنىڭ قومۇلدا تۇرۇشلۇق 3 ـ باتالىيون 7 ـ روتىسىنىڭ كوماندىرى، غۇلجا شەھەرلىك ئاماد-

لىقنى ساقلاش ئوتتۇرا ئەترىتىنىڭ كوماندىرى، بورتالا خەلق قوراللىق چوڭ ئەترىتىنىڭ كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

ئەخمەت تۇردىيېف 1959 ـ يىلى ھەربىي سەپتىن يەرلىگە ئالمىشىپ، بورتالا ئوبلاستلىق سانائەت ـ قاتناش ئىدارىسى ئات ـ ئۇلاغ تىرانسپورت ئەترىتىنىڭ باشلىقى، ئوبلاستلىق تاشيول ئىدارىسىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»دىن كېيىن بورتالا ئوبلاستلىق ئىقتىسادىي سودا كومىتېتىنىڭ ناھىيە دەرىجىلىك كادىرى بولۇپ ئىشلەپ، 1983 ـ يىلى دەم ئېلىشقا چىققان.

ئەخمەت تۇردىيېف ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇ ـ رۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن 1945 ـ يىلى 147 ـ نومۇرلۇق ۋە 1948 ـ يىلى 1296 ـ نومۇرلۇق شەرەپ گۇۋاھ ـ نامىسى ئارقىلىق «باھادىرلىق» مېدالىرى بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىـ لىش» مېدالى، قومۇل باركۆل ۋە ئاراتۇرۇكتىكى باندىت تارىلاش ئۇرۇشىدا كۆرسەتكەن خىزمىتى ئۈچۈن 1954 ـ يىلى شىنجاڭ ھەربىي رايونى تەرىپىدىن 407 ـ نومۇرلۇق شەرەپ گۇۋاھنا ـ مىسى ئارقىلىق «ئازادلىق» مېدالى قاتارلىق مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئەخمەت تۇردىيېف 1943 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدىن 1944 ـ يىلىنىڭ بېشىغىچە جاللات شېڭ شىسەي ۋە گومىنداڭ ئەكسىـ يەتچىلىرىنىڭ مۇستەبىت ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى تۇرغانلىقى ئۈچۈن توققۇزتارا ناھىيەسىدە ئالتە ئاي تۇرمىگە قامالغان. جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ يەنە سول لۇشىيەننىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچراپ، 1952 ـ يىل 3 ـ ئايـ دىن 1953 ـ يىل 9 ـ ئايغىچە بىر يېرىم يىل، 1971 ـ يىلىـ دىن 1977 ـ يىلىغىچە ئالتە يىل تۇرمىدە ياتقان، 1977 ـ يىـ

لى تەلتۆكۈس ئاقلانغان.

ئەخمەت تۇردىيىف ئۆزى قاتناشقان ۋە قوماندانلىق قىلغان جەڭلەرنى ئاساسىي مەزمۇن قىلىپ يازغان «جەڭگاھ خاتىرىلىرى» ناملىق كىتاب 2000 ـ يىل 11 ـ ئايدا شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنىپ كىتابخانىلار بىلەن يۈز كۆرۈشتى.

ئۇ 2005 ـ يىل 11 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى 80 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن بورتالا شەھىرىدە ۋاپات بولغان.

14. مۇھەممەت ئەخمەتوف

مۇھەممەت ئەخمەتوف 1925 ـ يىلى غۇلجا سۈيدۇڭ ناھىيەسىنىڭ چىنباغ يېزىسىدا تۇغۇلغان. باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپنى چىنباغدىكى «خەيرىيە مەكتىپى» دە ئوقۇغاندىن كېيىن، دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان.

مۇھەممەت ئەخمەتوف 1944 ـ يىل 11 ـ ئايدا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ، سۈيدۇڭ، كۇرەلەرنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشلىرىغا قاتناشقان.

ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۇ مىللىي ئارمىيەنىڭ ئوتتۇرا يۆنىلىش قىسىملىرى تەركىبىدىكى سۈيدۇڭ 1 ـ ئاتقۇچىلار پولكى تەركىبىدە چەپەيزى، شىخو، يەنسىخەي قاتارلىق جايلارنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشلىرىغا قاتناشقان. ئۇ سۈيدۇڭ 1 ـ ئاتقۇچىلار پولكىدا جەڭچى، ئودلىنىيە كوماندىرى، مۇئاۋىن ئىزۋوت كوماندىرى، ئىزۋوت كوماندىرى، مۇئاۋىن روتا كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ قومۇلدا تۇرۇشلۇق 3 ـ باتالىيون 7 ـ روتىنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى بولۇپ ئىشلىگەن.

مۇھەممەت ئەخمەتوف 1952 ـ يىل 1 ـ ئايدا 3 ـ باتالىيون تەركىبىدە قومۇلدىن سۈيدۈڭگە بېرىپ، 2 ـ ئايدا ھەربىي سەيتىن يەرلىككە ئالمىشىپ، 1955 ـ يىلىغىچە سابىق ئىلى ۋىلايەتلىك پارتكوم غۇلجا ناھىيەسىگە ئەۋەتكەن خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى بولۇپ، غۇلجا ناھىيەسىدە ئېلىپ بېرىلغان يەر ئىسلاھاتى، ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش خىزمەتلىرىگە رەھبەرلىك قىلغان. 1953 ـ يىلىدىن 1954 ـ يىلىغىچە ئىلى ۋىلايەتلىك پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمى، 1954 ـ يىلىدىن 1957 ـ يىلىغىچە ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستلىق پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ تەشۋىقات خادىمى، 1957 ـ يىلىدىن 1962 ـ يىلىغىچە ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستلىق شىنخۇا كىتابخانىسىنىڭ مۇئاۋىن دىرېكتورى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

مۇھەممەت ئەخمەتوفنىڭ پەقەت بىرلا پەرزەنتى بار بولۇپ، ئوغلى دىلمۇرات ھاجىم خەلقئاراغا يۈزلەنگەن چوڭ سودىگەر ئىدى. مۇھەممەت ئەخمەتوفنىڭ ئايالى ۋاپات بولۇپ كەتكەندىن كېيىن، ئوغلى دىلمۇرات ھاجىم ئۇنى قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئالمۇتا شەھىرىگە ئېلىپ چىقىپ كەتكەن.

مۇھەممەت ئەخمەتوف ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «پىدائىيلىق»، «باتۇرلۇق» قاتارلىق مېداللار بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن يەنە دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» مېدالى قاتارلىق مېداللار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 2000 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈنى 75 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئالمۇتا شەھىرىدە ۋاپات بولغان.

15. ھاسىلباي

ھاسىلباي (ئېۋېنكى، خەنزۇچە ئىسمى لوۋېيچىڭ ـــ

庆维罗) 1926 ـ يىل 2 ـ ئايدا تارباغاتاي ۋىلايىتىنىڭ چۆچەك شەھىرى قارا قاپاق يېزىسى ۋۇگۇك كەنتىدە تۇغۇلغان. 1934 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1939 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە ئۆز يېزىسىدا باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇغاندىن كېيىن، دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان.

هاسلباي 1945 ـ يىل 7 ـ ئايدا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ، مىللىي ئارمىيەنىڭ شىمالىي يۇنىلىش قىسىملىرى تەركىبىدىكى پاتى ئىۋانوۋنچ لېسكىن قوماندانلىقىدىكى بىرىگادا چۆچەككە يۇرۇش قىلغاندا هاسلباي مەزكۇر بىرىگادا تەركىبىدە چۆچەك، قوبۇق قاتارلىق جايلارنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشلىرىغا قاتناشقان ۋە 1948 ـ يىل 10 ـ ئايغىچە چۆچەك ۋىلايەتلىك ج خ ئىدارىسىدە جەڭچى، 1948 ـ يىل 10 ـ ئايدىن 1949 ـ يىل 4 ـ ئايغىچە تارباغاتاي ئاتلىق پولكىدا جەڭچى، 4 ـ ئايدىن 9 ـ ئايغىچە ئودلىنىيە كوماندىرى، 9 ـ ئايدىن 12 ـ ئايغىچە ئىزۋوت كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ قومۇلدا تۇرۇشلۇق 3 ـ باتالىيون 7 ـ روتىنىڭ زاپاس ئىزۋوت كوماندىرى، 1950 ـ يىل 10 ـ ئايدىن 1955 ـ يىل 2 ـ ئايغىچە 7 ـ روتىنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. 1952 ـ يىل 2 ـ ئايدا 40 ـ پولك غۇلجا سۈيدۈڭگە يۆتكەلگەندە ئۇمۇ كوماندىر ـ جەڭچىلەر بىلەن بىرگە سۈيدۈڭگە بېرىپ چوڭ ئىشلەپچىقىرىشقا قاتناشقان.

هاسلباي 1955 ـ يىل 2 ـ ئايدا ئۆز ئىختىيارى بىلەن هەربىي سەپتىن چېكىنىپ، يۇرتىغا قايتىپ بېرىپ ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان.

هاسلباي ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ۋاقىتلىق

www.uyghurkitap.com

هۆكۈمىتى بىلەن مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى تەرىپىدىن «ساداقەت» كۈمۈش مېدالى بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» مېدالى، باندىت تازىلاش ئۇرۇشىدا كۆرسەتكەن خىزمىتى ئۈچۈن شىنجاڭ ھەربىي رايونى تەرىپىدىن مېدال بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 1985 ـ يىل 11 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى 60 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن يۇرتى قارا قاپاقتا ۋاپات بولغان.

16. ئەبەيدۇللا نامانوف

ئەبەيدۇللا نامانوف 1924 ـ يىل 12 ـ ئايدا سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئالمۇتا شەھىرىدە تۇغۇلغان. كېيىن ئائىلىسى بىلەن بىللە ئىلى چاپچال ناھىيەسىنىڭ سوپۇن بۇلاق يېزا دۆڭمازار كەنتىگە كۆچۈپ كېلىپ ئولتۇراقلاشقان. ئوقۇش يېشىغا يەتكەندە باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپنى ئۆزى تۇرۇشلۇق يېزىدا ئوقۇغاندىن كېيىن دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان.

ئەبەيدۇللا نامانوف 1944 ـ يىل 11 ـ ئايدا ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ، چاپچال ناھىيەسى ۋە غۇلجا شەھىرى قاتارلىق جايلارنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشلىرىغا قاتناشقان.

ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۇ مىللىي ئارمىيەنىڭ ئوتتۇرا يۆنىلىش قىسىملىرى تەركىبىدىكى سۈيدۈڭ 1 ـ ئاتقۇچىلار پولكى تەركىبىدە شىخو، ساۋەن قاتارلىق جايلارنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشلىرىغا قاتناشقان. ئۇ سۈيدۈڭ 1 ـ ئاتقۇچىلار پولكىدا جەڭچى، ئودلىنىيە كوماندىرى، مىنا

تازىلىغۇچى، ئىزۇۋت كوماندىرى، رازۋېدكا ئىزۇۋتىنىڭ كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ قومۇلدا تۇرۇشلۇق 3 ـ باتالىيون 7 ـ روتىنىڭ سىياسىي يېتەكچىسى، 40 ـ پولك جامائەت خەۋپسىزلىك باتالىيونىنىڭ ئىشتاب باشلىقى، 6 ـ كورپۇس 3 ـ پولكنىڭ ئىشتاب باشلىقى، 1959 ـ يىلىدىن 1963 ـ يىلىغىچە تېكەس ناھىيىلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمىنىڭ باشلىقى، قوراللىق بۆلۈم پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارى، 1963 ـ يىلىدىن 1982 ـ يىلىغىچە توقسۇن ناھىيىلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمىنىڭ باشلىقى، قوراللىق بۆلۈم پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەپ، 1982 ـ يىل 5 ـ ئايدا دەم ئېلىشقا چىققان.

ئەبەيدۇللا نامانوف ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى بىلەن مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى تەرىپىدىن «باھادىرلىق»، «پىدائىيلىق»، 1949 ـ يىل 9 ـ ئايدا شەرەپ بىلەن «مىللىي ئارمىيە قەھرىمانى» قاتارلىق مېدالىلار بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» مېدالى، 1959 ـ يىل 1 ـ ئايدا «2 ـ دەرىجىلىك خىزمەت كۆرسەتكەنلىك ئوردېنى» غا، 1988 ـ يىل 10 ـ ئايدا جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ «مۇستەقىل خىزمەت كۆرسەتكەنلەر مېدالى» قاتارلىق مېدالىلار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 1993 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى 69 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن غۇلجىدا ۋاپات بولغان.

17. ئابلىمىت راخمانوف

ئابلىمىت راخمانوف 1930 ـ يىل 10 ـ ئايدا ماناس ناھىـ

یەسىدە تۇغۇلغان. ئۇنىڭ دادىسى ئابدۇراخ ـ مان قارى ئەسلىي تۇرپان شەھىرىنىڭ قارا ـ غوجا يېزىسىدىن بولۇپ، دىنىي ئۇلىما كا ـ شى بولغاچقا دىنىي مەكتەپ ئېچىپ تا ـ لىپلارنى تەربىيەلەپ، ماناس ناھىيەسىگە بې ـ رىپ ئولتۇراقلىشىپ قالغان. ئۇ 1937 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1945 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپنى ماناستا ئو ـ قۇغان. ئۇ ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان مەزگىلدە ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسى ئوتتۇرا يۇنىلىش قىسمىلىرىنىڭ گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنى قەدەمدە بىر مەغلۇپ قىلىپ غەلىبىسىرى ئىلگىرىلەۋاتقانلىق خەۋىرىنى ئاڭلاپ، بىر ئائىلە كىشىلىرى بىراقلا ماناس ناھىيەسىدىن قېچىپ چىقىپ ئۇچ ۋىلايەت مىل ـ لىي ئارمىيەسى سېپىگە قوشۇلغان.

ئابلىمىت راخمانوف 15 يېشىدىلا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ، مىللىي ئارمىيە ئوتتۇرا يۇنىلىش قىسمىلىرى تەر ـ كىبىدىكى سۈيدۇڭ 1 ـ ئاتقۇچىلار پولكى تەركىبىدە شىخونى ئازاد قىلىش ئۇرۇشىغا قاتناشقان. ئۇ سۈيدۇڭ 1 ـ ئاتقۇچىلار پولكىدا جەڭچى، ئودلىنىيە كوماندىرى، ئىزۋوت كوماندىرى قا ـ تارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ قو ـ مۇلدا تۇرۇشلۇق 3 ـ باتالىيون 7 ـ روتا 2 ـ ئىزۋوتنىڭ كو ـ ماندىرى، 7 ـ روتىنىڭ سىياسىي يېتەكچىسى، 40 ـ پولكقا بىۋاسىتە قاراشلىق رازۋېدكا روتىسىنىڭ سىياسىي يېتەكچە ـ سى، 1952 ـ يىل 2 ـ ئايدا 40 ـ پولك سۈيدۇڭگە يۆتكەلگەن ـ دە ئۇ پولك سىياسىي باشقارما تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ خادىمى قا ـ تارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

ئابلىمىت راخمانوف 1955 ـ يىل 3 ـ ئايدا ھەربىي سەپتىن يەرلىككە ئالمىشىپ، 1957 ـ يىل 11 ـ ئايغىچە سابىق شىن ـ

جاڭ ئۆلكىلىك سودا نازارىتى جۈڭگو ـ سوۋېت ئىتتىپاقى ھەمكارلىقىدىكى شىركەت كادىرلار بۆلۈمىنىڭ باشلىقى، 1957 ـ يىل 11 ـ ئايدىن 1975 ـ يىل 6 ـ ئايغىچە ئاپتونوم رايونلۇق دورا شىركىتى كەسپىي بۆلۈمىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا ئۇ سولچىل لۇشيەننىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچراپ كۈلپەتلىك كۈنلەرنى باشتىن كەچۈرگەن. 1975 ـ يىل 6 ـ ئايدا ئۇنىڭ نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، 1990 ـ يىل 12 ـ ئايغىچە ئۇ ئاپتونوم رايونلۇق دورا شىركىتىنىڭ مۇئاۋىن دىرېكتورى بولۇپ ئىشلەپ، 12 ـ ئايدا دەم ئېلىشقا چىققان.

ئابلىمىت راخمانوف ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇ رۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى بىلەن مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى تەرىپىدىن «باھادىرلىق»، «پىدائىيلىق» قاتارلىق ئۇرۇدىن ـ مېدالىلار بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» قاتارلىق ئۇرۇدىن ـ مېدالىلار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ سۆڭەك راكى كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ، 1992 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى 62 يېشىدا ئۇرۇمچىدە ۋاپات بولغان.

18. مۇھەممەتجان شاۋۇدۇنوف

مۇھەممەتجان شاۋۇدۇنوف 1928 ـ يىل 7 ـ ئايدا قورغاس ناھىيەسىنىڭ مازار رايونىدا تۇغۇلغان. 1937 ـ يىل 8 ـ ئايغىچە ئائىلە تەربىيەسىدە بولغان. 1937 ـ يىل 8 ـ ئايدىن 1943 ـ يىل 8 ـ ئايغىچە ئۇ يۇرتىدا باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوقۇغاندىن كېيىن، 1945 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە

چه دیهقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان.

مۇھەممەتجان شاۋۇدۇنوف 1945 ـ يىل 7 ـ ئايدا ئۇچ ۋىلا ـ يەت ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ، 1946 ـ يىل 8 ـ ئايغىچە غۇلجا ئايرودۇرۇمىدا زاپاس ئەسكەر، 1946 ـ يىل 8 ـ ئايدىن 1947 ـ يىل 10 ـ ئايغىچە غۇلجا ھەرەمباغدا تۇرۇشلۇق 2 ـ ئازاد نىشانلىق پولك ئوقۇتۇش روتىسىدا كۇرسانت، 1947 ـ يىل 10 ـ ئايدىن 1948 ـ يىل 4 ـ ئايغىچە غۇلجا ھەرەمباغدا تۇرۇشلۇق زاپاس پولك 3 ـ باتالىيون 6 ـ روتىنىڭ كاتىپى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

مۇھەممەتجان شاۋۇدۇنوف 1948 ـ يىل 4 ـ ئايدىن 1949 ـ يىل 5 ـ ئايغىچە مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى با ـ يانداىدا ئاچقان ئوفىتسىرلارنى يېتىشتۇرۇش مەكتىپىدە ئوقۇ ـ غاندىن كېيىن، 1949 ـ يىل 5 ـ ئايدا يەنىسخەيدە تۇرۇشلۇق شىخو 1 ـ پىيادىلەر پولكى 3 ـ باتالىيون 7 ـ روتا 1 ـ ئىز ـ ۋوتىنىڭ كوماندىرى بولۇپ ئىشلىگەن.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ قو ـ مۇلدا تۇرۇشلۇق 3 ـ باتالىيون 7 ـ روتا 1 ـ ئىزۋوتىنىڭ كوماندىرى، 1951 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1952 ـ يىل 9 ـ ئايغىچە 3 ـ باتالىيون 7 ـ روتىنىڭ سىياسىي يېتەكچىسى، 1955 ـ يىل 2 ـ ئايغىچە 5 ـ كورپۇس ھەربىي كوپىراتىپىدا ۋە ئارشاڭ ھەربىي بازىسىدا سىياسىي يېتەكچى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆ ـ تىگەن.

مۇھەممەتجان شاۋۇدۇنوف 1955 ـ يىل 2 ـ ئايدا ھەربىي سەپتىن يەرلىككە ئالمىشىپ، 1959 ـ يىل 9 ـ ئايغىچە ئاپتو ـ نوم رايونلۇق يۇقىرى خەلق سوت مەھكىمىسىدە سودىيە، 1959 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1961 ـ يىلى 10 ـ ئايغىچە ئاپتونوم رايونلۇق ئەدلىيە نازارىتىدە بۆلۈم ئەزاسى، 1961 ـ يىل 10 ـ ئايدىن 1970 ـ يىل 9 ـ ئايغىچە شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رويونلۇق يۇقىرى خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ ئىلى قازاق ئاپتونوم

ئوبلاستلىق شۆبىسىدە سودىيە قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

مۇھەممەتجان شاۋۇدۇنوف 1970 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1975 ـ يىل 1 ـ ئايغىچە قورغاس ناھىيە ئاقسۇ گۇڭشىبىسىغا چېنىقىشقا ئەۋەتىلگەن. ئۇ 1975 ـ يىل 1 ـ ئايدىن 1979 ـ يىل 11 ـ ئايغىچە ئىلى ۋىلايەتلىك «7 ـ ماي كادىرلار مەكتىپى»نىڭ كادىرى، 1979 ـ يىل 11 ـ ئايدىن 1985 ـ يىل 2 ـ ئايغىچە ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستلىق خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ تەپتىشى، 2 ـ ئايدىن 8 ـ ئايغىچە بۆلۈم باشلىقى، 1986 ـ يىل 8 ـ ئايدىن 1988 ـ يىل 2 ـ ئايغىچە سابىق ئىلى ۋىلايەتلىك شۆبە خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ تەپتىشى، تەپتىش كومىتېتىنىڭ ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەپ، 2 ـ ئايدا دەم ئېلىشقا چىققان.

مۇھەممەتجان شاۋۇدۇنوف ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى بىلەن مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى تەرىپىدىن «باھادىرلىق»، «پىدائىيلىق» قاتارلىق مېدالىلار بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» قاتارلىق مېدالىلار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 2004 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى 76 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن غۇلجىدا ۋاپات بولغان.

19. تاھىر ئىسكەندىروف

تاھىر ئىسكەندىروف 1926 ـ يىل 10 ـ ئايدا غۇلجا شەھىرىنىڭ ئارا ئۆستەڭ يېزىسىدا تۇغۇلغان. 1935 ـ يىل 9 ـ ئايغىچە ئائىلە تەربىيەسىدە بولغان. 1935 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1941 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە ئۆز يېـ

زىسىدا باشلانغۇچ مەكتەپ ۋە غۇلجا شەھىرىدە ئوتتۇرا مەكتەپ-
تە ئوقۇغاندىن كېيىن، 1946 ـ يىل 10 ـ ئايغىچە دىھقانچى-
لىق بىلەن شۇغۇللانغان.

تاھىر ئىسكەندىروف 1946 ـ يىل 10 ـ ئايدا ئۇچ ۋىلايەت
ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ، مىللىي ئارمىيەتنىڭ ئوتتۇرا يۇنىلىش
قىسىملىرى تەركىبىدىكى شىخو 1 ـ پىيادىلەر پولكىدا جەڭ-
چى، پولك ئوقۇش روتىسىدا ئوقۇغاندىن كېيىن 3 ـ باتالىيون
9 ـ روتا 1 ـ ئىزۋوتتا ئودلىنىيە كوماندىرى، 9 ـ روتا 1 ـ
ئىزۋوتنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى، 3 ـ باتالىيوننىڭ كاتىپى قا-
تارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ قو-
مۇلدا تۇرۇشلۇق 3 ـ باتالىيون 7 ـ روتا 2 ـ ئىزۋوتنىڭ مۇ-
ئاۋىن كوماندىرى، 7 ـ روتىنىڭ سانتارى، 1951 ـ يىل 9 ـ
ئايدىن 1955 ـ يىل 9 ـ ئايغىچە 40 ـ پولك سىياسىي باش-
قارمىسى مۇھاپىزەت بۆلۈمىنىڭ كادىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى
ئۆتىگەن. ئۇ 1955 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1958 ـ يىل 9 ـ ئاي-
غىچە شىنجاڭ «1 ـ ئاۋغۇست يېزا ئىگىلىك ئىنستىتۇتى»دا[1]
ئوقۇغاندىن كېيىن، 1966 ـ يىلى 6 ـ ئايغىچە شىنجاڭ ئىش-
لەپچىقىرىش ـ قۇرۇلۇش ئارمىيەسى ئىلى يېزا ئىگىلىك 4 ـ
دىۋىزىيە 64 ـ پولك 1 ـ روتىسىنىڭ كوماندىرى بولۇپ ئىش-
لىگەن.

تاھىر ئىسكەندىروف «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا سول
لۇشيەننىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچراپ جەنۇبىي شىنجاڭغا ئەۋەتە-
لىپ، 1966 ـ يىلدىن 1970 ـ يىلىغىچە خوتەندىكى 2 ـ قۇ-
رۇلۇش دىۋىزىيەسى 22 ـ پولك قۇرۇلۇش روتىسىدا ئىشچى،
1970 ـ يىلدىن 1980 ـ يىلىغىچە قەشقەردە تۇرۇشلۇق يېزا
ئىگىلىك 3 ـ دىۋىزىيە 49 ـ پولك 13 ـ روتىدا تېخنىك بو-

[1] ھازىرقى شىنجاڭ يېزا ئىگىلىك ئۇنىۋېرسىتېتى.

لۇپ ئىشلىگەن. 1980 ـ يىلى ئۇنىڭ نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈ-
لۇپ غۇلجىغا قايتىپ چىققاندىن كېيىن، يېزا ئىگىلىك 4 ـ
دىۋىزىيە 64 ـ پولك 14 ـ روتىنىڭ كوماندىرى بولۇپ ئىش-
لەپ، 1985 ـ يىل 2 ـ ئايدا دەم ئېلىشقا چىققان.

تاھىر ئىسكەندىروف ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇ-
رۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى
ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى بىلەن مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق
ئىشتابى تەرىپىدىن «پىدائىيلىق» مېدالى بىلەن مۇكاپاتلانغان
بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت
مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قى-
لىش» قاتارلىق مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

تاھىر ئىسكەندىروف 2011 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى 85
يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن غۇلجا شەھىرىدە ۋاپات بولدى.

20. چىگە تۇياقبايېف

چىگە تۇياقبايېف (قازاق) 1932 ـ يىلى
ئىلى قورغاس ناھىيەسىنىڭ چىلپەكزى يې-
زىسىدا تۇغۇلغان، 1940 ـ يىل 8 ـ ئايدىن
1947 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە يۇرتىدا باشلا-
غۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغاندىن كېيىن
دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان.

چىگە تۇياقبايېف 1948 ـ يىل 10 ـ
ئايدا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ،
مىللىي ئارمىيەنىڭ ئوتتۇرا يۇنىلىش قىسىملىرى تەركىبىدىكى
شىخو 1 ـ پولكى 3 ـ باتالىيون 8 ـ روتىسىدا جەڭچى بولۇپ
ئىشلىگەن.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ قو-
مۇلدا تۇرۇشلۇق 3 ـ باتالىيون 8 ـ روتىنىڭ جەڭچىسى، 7 ـ
روتىنىڭ كاتىپى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. 1952 ـ يىل

2 ـ ئایدا 40 ـ پولك 3 ـ باتالیون تەركىبىدە غۇلجا سۈيدۈگە بېرىپ چوڭ ئىشلەپچىقىرىشقا قاتناشقان.

چىگە تۈياقبايېۋ جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» مېدالى بىلەن مۇكاپاتلانغان.

چىگە تۈياقبايېۋ 1955 ـ يىلى تەشكىلنىڭ رۇخسىتى بىلەن سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىگە چىقىپ كەتكەن، كېيىنكى ئەھۋالى نامەلۇم.

21. مەھمۇت كېرىموف

مەھمۇت كېرىموف (مەھمۇت ئەزىزوف دەپمۇ ئاتىلىدۇ) 1935 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى سابىق ئىلى ۋىلايىتىنىڭ قورغاس ناھىيە لەنگەر يېزىسى بەشكېرەم كەنتىدە دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان، 1940 ـ يىل 9 ـ ئايغىچە ئائىلە تەربىيەسىدە بولغان. 1940 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1947 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە سۈيدۈڭدىكى «خەيرىيە مەكتەپ» تە باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوقۇغاندىن كېيىن دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان.

مەھمۇت كېرىموف يوغان، بەستلىك بالا بولغاچقا، 1949 ـ يىل 10 ـ ئايدا 14 يېشىدا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ مىللىي ئارمىيەنىڭ ئوتتۇرا يۆنىلىش قىسىملىرى تەركىبىدىكى شىخو 1 ـ پولكى 3 ـ باتالیون 7 ـ روتا 2 ـ ئىزۋوتتا جەڭچى، ئىسكىلاتچى بولۇپ ئىشلىگەن.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ قومۇلدا تۇرۇشلۇق 3 ـ باتالیون 7 ـ روتىنىڭ زاپخوزى، 7 ـ روتا 2 ـ ئىزۋوتتا ئودلىنىيە كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. 1952 ـ يىل 2 ـ ئايدا 40 ـ پولك 3 ـ باتالیون تەركىبىدە

غۇلجا سۈيدۈڭگە بېرىپ چوڭ ئىشلەپچىقىرىشقا قاتناشقان.

مەھمۇت كېرىموف 1956 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ 31 ـ كۈنى ھەربىي سەپتىن بوشاپ يۇرتىغا قايتىپ، ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان.

مەھمۇت كېرىموف جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» قاتارلىق مېدالىلار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 2005 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنى 73 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن يۇرتىدا ۋاپات بولغان.

22. باۋۇدۇن بارات[1]

باۋۇدۇن بارات 1926 ـ يىلى سابىق ئىلى ۋىلايىتىنىڭ قورغاس ناھىيە لەنگەر يېزىسى بەشكېرەم كەنتىدە دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئوقۇش يېشىغا توشقاندا، سۈيدۈڭدىكى «خەيرىيە مەكتەپ»تە باشلانغۇچتا ئوقۇغاندىن كېيىن دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان.

باۋۇدۇن بارات 1944 ـ يىل 11 ـ ئايدا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ، سۈيدۈڭ پارتىزانلىرى تەركىبىدە لوسىگوڭ، چىڭسىخوزا، چىلپەڭزى، غۇلجا، ھەرەمباغ، لىيەڭشاڭ، بۇتخانا قاتارلىق جايلارنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشلىرىغا قاتناشقان.

ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۇ مىللىي ئارمىيەنىڭ ئوتتۇرا يۇنىلىش قىسمىلىرى تەركىبىدىكى سۈيدۈڭ بىرىنچى ئاتقۇچىلار پولكى 2 ـ باتالىيون تەركىبىدە چەپەيزى، كونا شىخو، ساۋەن، مايتاغ، يەنسىخەي، شىخەنزى قاتارلىق جايلارنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشلىرىغا قاتناشقان ۋە قـ

[1] باۋۇدۇن ئەمەت دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

سىمدا ئۇدا جەڭچى بولغان. 1947 ـ يىل 11 ـ ئايدا ئۇ ئۆزى تۇرۇشلۇق پولك تەركىبىدە قالىبېك، تاكمان باندىتلىرىنىڭ توپىلىڭىنى تىنچىتىش ئۇرۇشىغا قاتناشقان.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ قومۇلدا تۇرۇشلۇق 3 ـ باتالىيون 7 ـ روتىدا جەڭچى، 7 ـ روتىنىڭ زاپخوزى، 1954 ـ يىلى شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش ـ قۇرۇلۇش ئارمىيەسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۇ ئىلى يېزا ئىگىلىك 4 ـ دىۋىزىيە 64 ـ پولك تېخنىكا روتىسىدا تىراكتورچى بولۇپ ئىشلىگەن.

باۋۇدۇن بارات 1962 ـ يىل 12 ـ ئايدا ھەربىي سەپتىن بوشاپ، يۇرتىغا قايتىپ كېلىپ، ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە لەڭگەر گۇڭشېسى بەشكېرەم چوڭ ئەترىتى 3 ـ ئەترەتتە دېھقان، ئەترەت بوغالتىرى بولۇپ ئىشلىگەن.

باۋۇدۇن بارات ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ئۇرۇشىدا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى بىلەن مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى تەرىپىدىن «پىدائىيلىق» مېدالى بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» قاتارلىق مېداللار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 1998 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى 72 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن يۇرتىدا ۋاپات بولغان.

23. خۇسەيزى موموزوف

خۇسەيزى موموزوف (خۇيزۇ)، 1923 ـ يىل 10 ـ ئايدا ئىلى قورغاس ناھىيەسى مازار رايونىدا تۇغۇلغان. ئوقۇش يېشىغا يەتكەندە باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپنى يۇرتىدا ئوقۇغاندىن كېيىن، دېھقانچىلىق بىلەن

شۇغۇللانغان.

خۇسەيزى مومۇزوف 1944 ـ يىل 11 ـ ئايدا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ قورغاس، سۈيدۇك، كۆرەلەرنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشلىرىغا قاتناشقان.

ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۇ مىللىي ئارمىيەنىڭ ئوتتۇرا يۆنىلىش قىسمىلىرى تەركىبىدىكى سۈيدۇك 1 ـ ئاتقۇچىلار پولكى تەركىبىدە چەپەيزى، شىخو قاتارلىق جايلارنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشىغا قاتناشقان. ئۇ سۈيدۇك 1 ـ ئاتقۇچىلار پولكىدا جەڭچى، مۇئاۋىن ئىزۋوت كوماندىرى، ئىزۋوت كوماندىرى، روتىنىڭ سىياسىي يېتەكچىسى، مۇئاۋىن روتا كوماندىرى، روتا كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ قومۇلدا تۇرۇشلۇق 3 ـ باتالىيون 8 ـ روتىنىڭ كوماندىرى، 1950 ـ يىل 12 ـ ئايدىن 1954 ـ يىل 8 ـ ئايغىچە 14 ـ دىۋىزىيە سىياسىي بۆلۈم تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

خۇسەيزى مومۇزوف 1954 ـ يىل 8 ـ ئايدا ھەربىي سەپتىن يەرلىككە ئالمىشىپ، 1955 ـ يىل 6 ـ ئايغىچە بورتالا موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ كادىرى، 1955 ـ يىل 6 ـ ئايدىن 1956 ـ يىل 9 ـ ئايغىچە تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، 1956 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1958 ـ يىل 6 ـ ئايغىچە بورتالا ئوبلاستىغا بىۋاستە قاراشلىق ئورگان پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارى، 1958 ـ يىل 6 ـ ئايدىن 1959 ـ يىل 12 ـ ئايغىچە ئوبلاستلىق مەدەنىيەت ـ ماۋارىپ سىستېمىسى پارتىيە باش ياچېيكىسىنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارى، 1959 ـ يىل 12 ـ ئايدىن 1967 ـ يىل 5 ـ ئايغىچە ئوبلاستلىق پارتكوم بىرلىك سەپ بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، ئوبلاستلىق سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. ئۇ «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»دا سول

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتاپ تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتاپ تور بېكىتى نادىرسى

لۇشيەننىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچراپ جاپا ـ مۇشەققەتلىك كۈن-لەرنى باشتىن كەچۈرگەن. 1978 ـ يىلىنىڭ ئاخىرى ئۇيغۇر نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن.

خۇسەيزى مومۇزوف 1980 ـ يىل 5 ـ ئايدىن 1982 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە بورتالا ئوبلاستى جىڭ تۈزچىلىق مەيدانىنىڭ باش-لىقى، ئوبلاستلىق مىللى، دىنىي ئىشلىرى كومىتېتىنىڭ مۇ-ئاۋىن مۇدىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەپ، 7 ـ ئايدا دەم ئې-لىشقا چىققان.

خۇسەيزى مومۇزوف ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇ-رۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى بىلەن مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى تەرىپىدىن «پىدائىيلىق»، «باھادىرلىق» قاتارلىق مېداللار بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيە-تى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرد-پىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» قاتارلىق مېداللار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 1998 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى كېسەل سەۋەبى بىلەن 75 يېشىدا بورتالا شەھىرىدە ۋاپات بولغان.

24. ئابدۇرېھىم خوجامنىياز

ئابدۇرېھىم خوجامنىياز 1925 ـ يىل 4 ـ ئايدا قومۇل شەھىرىنىڭ شەھەر ئىچى يېـ-زىسىدا دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1936 ـ يىلى 9 ـ ئايدىن 1941 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە قومۇل شەھىرى شەھەر ئىچى باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇغاندىن كېيىن دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان.

ئابدۇرېھىم خوجامنىياز 1945 ـ يىل 10 ـ ئايدا غۇلجىغا بېرىپ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى-

غا قاتنىشىپ، دەسلەپ يېرىم يىل پەننىي مەكتەپتە، كېيىن مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى ئاچقان بايراندايدىكى ھەربىي مەكتەپتە ئوقۇپ، 1948 ـ يىل 6 ـ ئايدا مەكتەپنى پۈتكۈزگەندىن كېيىن مايتاغدا تۈرۈشلۈق 2 ـ ئاتلىق پولكقا تەقسىم قىلىنغان. ئۇ دەسلەپ 2 ـ ئاتلىق مىنامىيوت 4 ـ رو- تا 1 ـ ئىزۋوتىنىڭ كوماندىرى، كېيىن 4 ـ روتىنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ 5 ـ كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيە 40 ـ پولك 2 ـ باتالىيوننىڭ مۇئا- ۋىن سىياسىي تەربىيەچىسى، 1950 ـ يىل 8 ـ ئايدىن 12 ـ ئاي- غىچە 40 ـ پولك 3 ـ باتالىيوننىڭ تۈرپاندا تۈرۈشلۈق 9 ـ رو- تىسىنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى، 1950 ـ يىل 12 ـ ئايدىن 1953 ـ يىل 9 ـ ئايغىچە قومۇلدا تۈرۈشلۈق 3 ـ باتالىيون 8 ـ روتىنىڭ كوماندىرى، 1953 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1955 ـ يىل 6 ـ ئايغىچە ئۇرۇمچى شۆبە ھەربىي رايونىنىڭ ئىشتاب ئوفىت- سېرى، 1955 ـ يىل 6 ـ ئايدىن 1956 ـ يىل 11 ـ ئايغىچە شىنجاڭ ھەربىي رايونى ھەربىي خىزمەت ئىدارىسىنىڭ كادىرى، گۇرۇپپا باشلىقى، 1956 ـ يىل 11 ـ ئايدىن 1957 ـ يىل 8 ـ ئايغىچە تۈرپان ھەربىي خىزمەت ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

ئابدۇرېھىم خوجامنىياز 1957 ـ يىل 8 ـ ئايدىن 1960 ـ يىل 2 ـ ئايغىچە ئىلى ھەربىي رايونى باشقۇرۇشىدىكى غۇلجا ھەربىي مەكتەپتە ئوقۇغاندىن كېيىن، 1970 ـ يىل 1 ـ ئايغە- چە شىنجاڭ ھەربىي رايونى پىيادە ئەسكەرلەر مەكتىپى مىللىي 2 ـ ئەترەتىنىڭ باشلىقى، 1970 ـ يىل 1 ـ ئايدىن 1981 ـ يىل 2 ـ ئايغىچە جەنۇبىي شىنجاڭ ھەربىي رايونى سىياسىي بۆلۈمى ئاممىۋى خىزمەت باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، 1981 ـ يىل 2 ـ ئايدىن 8 ـ ئايغىچە خوتەن شۆبە ھەربىي رايونى سىياسىي بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى قاتارلىق ۋەزىپە-

www.uyghurkitap.com

لەرنی ئۆتىگەن.

ئابدۇرېھىم خوجامنىياز 1981 ـ يىل 8 ـ ئايدىن 1983 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە مەركىزىي ئالىي پارتىيە مەكتىپىدە ئوقۇغاندىن كېيىن، 1984 ـ يىلى 10 ـ ئايغىچە خوتەن شۆبە ھەربىي رايوننىڭ مۇئاۋىن سىياسىي كومىسسارى، شۆبە ھەربىي رايون پارتكومىنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەپ، 10 ـ ئايدا دەم ئېلىشقا چىققان.

ئابدۇرېھىم خوجامنىياز ئۆچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن ئۆچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى بىلەن مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى تەرىپىدىن «پىدائىيلىق»، «باھادىرلىق» قاتارلىق مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» قاتارلىق مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 2009 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى كېسەل سەۋەبى بىلەن 85 يېشىدا ئۇرۇمچىدە ۋاپات بولغان.

25. ئىدرىس سەيدۇللايېف

ئىدرىس سەيدۇللايېف 1923 ـ يىل 10 ـ ئايدا غۇلجا شەھىرىنىڭ دۆڭ مەھەللىسىدە تۇغۇلغان. ئۇ دادىسىدىن كىچىك يېتىم قالغان بولۇپ، 12 ياشقا كىرگەن يىلى ئاپىسى ئايىمخان شىخوغا باشقا كىشىگە ياتلىق بولغاندا ئىدرىسنىمۇ شىخوغا بىللە ئېلىپ كېتىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ئۆگەي دادىسىنىڭ تەربىيەسىدە چوڭ بولىدۇ. ئۇ ئوقۇش يېشىغا يەتكەندە باشلانغۇچ مەكتەپنى شىخودا ئوقۇغان.

ئىدرىس سەيدۇللايېفنىڭ ئۆگەي دادىسى ئۇستا ياغاچچى ئىدى.

دی. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆگەي دادىسىدىن ياغاچچىلىقنى ئۆگـ-
نىپ، كېيىنكى كۈنلەردە ئۇستا ياغاچچى بولۇپ قالىدۇ.

ئىدرىس سەيدۇللايېف 16 ياشقا كىرگەن يىلى شخودا جاللات شېڭ شىسەي ۋە گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ مۇستەبىت هۆكۈمرانلىقىغا قارشى يەر ئاستى ياشلار تەشكىلاتى قۇرۇلغان بولۇپ، ئىدرىس بۇ تەشكىلاتقا ئاكتىپ قاتناشىدۇ، ئۇ تەشكىلات رەهبەرلىرى تاپشۇرغان ۋەزىپىلەرنى جان پىدالىق بىلەن ئو-رۇنلايدۇ. كېيىن ئىشپىيونلارنىڭ مەخپىيەتلىكنى ئاشكارىلاپ قويۇشى بىلەن ئىدرىس قولغا ئېلىنىپ، دەسلەپ شىخو، كېيىن ئۇرۇمچى تۇرمىسىگە قامىلىدۇ.

1946 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ۋاقىتلىق هۆكۈمىتى بىلەن گومىنداڭ هۆكۈمىتى ئوتتۇرىسىدا تۈزۈلگەن «11 ماددىلىق تىنچلىق بىتىم»نىڭ روهى بويىچە سىياسىي جىنايەتچىلەرنى تۇرمىدىن قويۇپ بەرگەندە، ئىدرىس سەيدۇللايېف گەرچە تۇرمىدىن قويۇپ بېرىلگەن بولسىمۇ، ئۇنىڭ ئۇستا ياغاچچىلىقىنى بىلگەن تۇرمە گۇندىپايلىرى ئۇنىڭ هۇ-نىرىدىن پايدىلىنىش ئۈچۈن يەنە ئۇنى تۇرمىدە ئېلىپ قېلىپ، تۇرمە كامىرلىرىنىڭ بۇزۇلغان ئىشىك ـ دېرىزىلىرىنى ياسـ-تىش قاتارلىق ئىشلارنى قىلدۇرىدۇ. ئۇ ئەمگەك قىلىۋاتقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە پۇرسەت تېپىپ قېچىپ كېتىدۇ.

ئىدرىس سەيدۇللايېف تۇرمىدىن چىققاندىن كېيىن، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ۋاقىتلىق هۆكۈمىتىدىن شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە هۆكۈمەت تەركىبىدە خىزمەت قىلىۋاتقان كىشىلەر بىلەن ئۇچرىشىدۇ. ئىدرىس يۇرەكلىك، قورقماس ئادەم بولغاچ-قا، ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىق رەهبەرلەرنىڭ دىققىتىنى قوز-غايدۇ. ئۇ تېزلا كۆزگە كۆرۈنۈپ، كېيىنكى كۈنلەردە ئەخمەتجان قاسىمنىڭ كانۇايلىقىنى قىلىدۇ، كېيىن مۇهاپىزەتچىلەر ئەد-رىتىنىڭ باشلىقلىقىغا ئۆستۈرۈلىدۇ. «11 ماددىلىق تىنچلىق بىتىم»ى گومىنداڭچىلار تەرىپىدىن بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىغاندىن

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كتاب تۈر بېكىتى
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ بېڭى ئادرىسى

كېيىن، ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىق ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ ۋەكىللىرى غۇلجىغا قايتىشقا مەجبۇر بولىدۇ. ئىدرىسمۇ ئەخمەتجان قاسىمىلار بىلەن بىرگە غۇلجىغا قايتىدۇ.

ئىدرىس سەيدۇللايېف غۇلجىغا بارغاندىن كېيىن، تەشكىلىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە مىللىي ئارمىيەنىڭ ئوتتۇرا يۆنىلىش فىرونتىدىكى شىخو 1 ـ پولكىغا تەقسىم قىلىنىپ، 3 ـ باتالىيون 8 ـ روتىدا ئىزۋوت كوماندىرى، 1949 ـ يىل 8 ـ ئايدىن 12 ـ ئايغىچە 8 ـ روتىنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەيدۇ.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ قومۇلدا تۇرۇشلۇق 3 ـ باتالىيون 8 ـ روتىنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى، 1952 ـ يىلىدىن 1953 ـ يىلىغىچە 40 ـ پولك سەنئەت ئۆمىكىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، 1953 ـ يىلىدىن 1956 ـ يىلىغىچە 40 ـ پولك[1] 3 ـ باتالىيون 3 ـ روتىنىڭ سىياسىي يېتەكچىسى، 1956 ـ يىلىدىن 1959 ـ يىلىغىچە مۇستەقىل پولكنىڭ سىياسىي ياردەمچىسى، 1959 ـ يىل 5 ـ ئايدىن 1971 ـ يىل 3 ـ ئايغىچە 4 ـ دىۋىزىيە 4 ـ چارۋىچىلىق مەيدانىنىڭ مۇئاۋىن سىياسىي كومىسسارى، 1971 ـ يىل 3 ـ ئايدىن 1976 ـ يىل 11 ـ ئايغىچە 4 ـ دىۋىزىيە 77 ـ پولكنىڭ مۇئاۋىن سىياسىي كومىسسارى، 1976 ـ يىل 11 ـ ئايدىن 1982 ـ يىل 3 ـ ئايغىچە 4 ـ دىۋىزىيە 39 ـ پولكنىڭ مۇئاۋىن سىياسىي كومىسسارى، 1982 ـ يىل 3 ـ ئايدىن 1985 ـ يىل 9 ـ ئايغىچە 4 ـ دىۋىزىيە دوختۇرخانىسىنىڭ مۇئاۋىن سىياسىي كومىسسارى ۋە تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلغۇچىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەپ، شۇ يىلى 9 ـ ئايدا دەم ئېلىشقا چىققان.

ئىدرىس سەيدۇللايېف ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇ-

---

[1] 40 ـ پولك 1953 ـ يىل 5 ـ ئايدا 3 ـ دىۋىزىيە 7 ـ پولكقا، 1954 ـ يىل 10 ـ ئايدا مۇستەقىل دېھقانچىلىق مەيدانىغا، 1958 ـ يىل كۆكدالا دېھقانچىلىق مەيدانىغا، 1969 ـ يىل 4 ـ دىۋىزىيە 64 ـ پولكقا ئۆزگەرتىلگەن.

رۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى بىلەن مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى تەرىپىدىن «پىدائىيلىق»، «باتۇرلۇق» قاتارلىق مېدالىلار بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلۇغاندىن كېيىن جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» قاتارلىق مېدالىلار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 1996 ـ يىل 3 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى كېسەل سەۋەبى بىلەن 73 يېشىدا غۇلجىدا ۋاپات بولغان.

26. ياسىنجان يارمۇھەممەت

ياسىنجان يارمۇھەممەت 1927 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى ئۇرۇمچىدە تۆمۈرچى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1934 ـ يىل 8 ـ ئايدىن 1941 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە ئۇرۇمچى 7 ـ باشلانغۇچ مەكتەپتە باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوقۇغاندىن كېيىن، 1942 ـ يىل 9 ـ ئايغىچە ئۇرۇمچى ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىدا كاتىپ بولۇپ ئىشلىگەن. 1942 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1945 ـ يىل 6 ـ ئايغىچە ئۇرۇمچى تولۇق 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغان.

ياسىنجان تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان ۋاقتىدىلا گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى «يەر ئاستى ئىنقىلابىي ياشلار تەشكىلاتى»غا قاتناشقان. ئۇ قاتناشقان تەشكىلات ئەزالىرىنىڭ سانى 120 دىن ئاشقان بولۇپ، ئەزالار بەش گۇرۇپپىغا بۆلۈنگەن. بۇ تەشكىلاتنى قۇرۇش، كېڭەيتىش، ئەزالارنى تەربىيەلەش قاتارلىق خىزمەتلارنى ئىشلەشتە ياسىنجان مۇھىم رول ئوينىغان. كېيىن تەشكىلات ئەزالىرى ئۇلانبايدا يىغىن ئېچىپ، ئۇرۇمچى «يەر ئاستى ياشلار تەشكىلاتى» نىڭ رەھبەرلىك ئاپ-

ئۇيۇر كتاب تۈر بېكىتى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ بېڭى ئادرىسى

پاراتىنى قۇرۇپ چىقىدۇ. ياسىنجان يىغىندا ئۇرۇمچى غەربىي ئۆستەڭ رايونلۇق «يەر ئاستى ياشلار تەشكىلاتى» نىڭ ياشلىقى بولۇپ سايلىنىدۇ.

1947 ـ يىلى ئۇرۇمچىدە يۈز بەرگەن «25 ـ فېۋرال ۋەقەسى» دىن كېيىن، ئىشپىيونلارنىڭ مەخپىيەتلىكنى ئاشكارىلاپ قويۇشى بىلەن تەشكىلات ئەزالىرى زىيانكەشلىككە ئۇچراپ تۇتقۇن قىلىنىشقا باشلايدۇ ۋە نۇرغۇنلىغان تەشكىلات ئەزالىرى قىرغىن قىلىنىدۇ. ياسىنجان ئۆزىنى چەتكە ئېلىپ ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ ئۇرۇمچىدىكى قورۇسىغا كىرىپ پاناھلىنىدۇ. كېيىن ئەخمەتجان قاسىمى ياسىنجان قاتارلىق پاناھلىنىشقا كەلگەن تەشكىلات ئەزالىرىنى غۇلجىغا يولغا سېلىپ قويىدۇ.

ياسىنجان غۇلجىغا بارغاندىن كېيىن، 1947 ـ يىل 2 ـ ئايدىن 9 ـ ئايغىچە غۇلجا گېزىتخانىسىدا ئىشلەپ، شۇ يىلى 9 ـ ئايدا مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى بايانداىدا ئاچقان ھەربىي مەكتەپتە ئوقۇپ، 1948 ـ يىل 6 ـ ئايدا ھەربىي مەكتەپنى پۈتكۈزگەندىن كېيىن، غۇلجا پىيادىلەر 1 ـ پولكى ئاتلىق قىلىچ ئىسكادىرونىدا ئىزۋوت كوماندىرى، 1949 ـ يىل 11 ـ ئايدىن 12 ـ ئايغىچە شىخو 1 ـ پولك 3 ـ باتالىيون 8 ـ روتىنىڭ سىياسىي يېتەكچىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەيدۇ.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ قومۇلدا تۇرۇشلۇق 3 ـ باتالىيون 8 ـ روتىنىڭ سىياسىي يېتەكچىسى، 1950 ـ يىل 10 ـ ئايدىن 1951 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە 40 ـ پولك تەلىم ـ تەربىيە روتىسىنىڭ سىياسىي يېتەكچىسى، 1951 ـ يىل 7 ـ ئايدىن 1953 ـ يىل 9 ـ ئايغىچە 40 ـ پولك 1 ـ باتالىيون ئاتلىق 2 ـ روتىنىڭ سىياسىي يېتەكچىسى، 1953 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1954 ـ يىل 1 ـ ئايغىچە قومۇل شۆبە ھەربىي رايونى سىياسىي بۆلۈمى تەشۋىقات ـ تەربىيە بۆلۈمىنىڭ ياردەمچىسى، 1954 ـ يىل 1 ـ ئايدىن 1955 ـ يىل 1 ـ ئايغىچە قومۇل شۆبە ھەربىي رايونى ئەسكەر قوبۇل

قىلىش بۆلۈمىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەيدۇ.

ياسىنجان يارمۇھەممەت 1955 ـ يىل 5 ـ ئايدا ھەربىي سەپتىن يەرلىككە ئالمىشىپ، قومۇل ۋىلايەتلىك تەمىنات ـ سودا كوپىراتىپى ئىش بېجىرىش باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، مەخسۇس ئىشلىتىلىدىغان ماللارنى توپ تارقىتىش شىركىتىنىڭ دىرېكتورى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەيدۇ. 1956 ـ يىلى 12 ـ ئايدا ئۇ ئاپتونوم رايونلۇق تەمىنات ـ سودا كوپىراتىپىغا يۆتكىلىپ، يەرلىك ماللار باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، كېرەكسىز بۇيۇملار شىركىتىنىڭ مۇئاۋىن دىرېكتورى ۋە ئۇرۇمچى ناھىيە دىۋوپۇ گۇڭشې پارتكومىتىنىڭ سېكرېتارى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەيدۇ.

ياسىنجان يارمۇھەممەت «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا سول لۇشىيەننىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچراپ، جاپا ـ مۇشەققەتلىك كۈنلەرنى باشتىن كەچۈرىدۇ. 1982 ـ يىل 4 ـ ئايدا ئۇنىڭ نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، 1988 ـ يىل 4 ـ ئايغىچە ئاپتونوم رايونلۇق تەمىنات ـ سودا كوپىراتىپى تەمىنات ـ سودا مەركىزىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى بولۇپ ئىشلەپ 4 ـ ئايدا دەم ئېلىشقا چىقىدۇ.

ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە مىللىي ئارمىيەدىكى مۇتەلەق كۆپ ساندىكى جەڭچىلەر ۋە بىر قىسىم ئوفىتسېرلار ساۋاتسىز بولۇپ، ياسىنجان ئۆزىنىڭ ئايلىق مائاشىدىن خىراجەت ئاجرىتىپ جەڭچىلەرگە دەپتەر ـ قەلەم ئېلىپ بېرىپ، كەچ كۈرس ئېچىپ، ئۇچ ئاي تىرىشچانلىق كۆرسىتىش ئارقىلىق كوماندىر ـ جەڭچىلەرنىڭ ساۋاتىنى چىقىرىپ، ئۇلارنىڭ دىللىرىغا مەرىپەت نۇرىنى چاچىدۇ. پولك رەھبەرلىكى ياسىنجاننىڭ بۇ خىل ئالىيجاناب روھىدىن تەسىرلىنىپ، ئۇنىڭ بۇ ئىشىنى يۇقىرىغا دوكلات قىلىدۇ. ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى بىلەن مىللىي ئارمىيە قوماندانلىق باش ئىشتابى ياسىنجاننىڭ يۇقىرىقىدەك تۆھپىسى ئۈچۈن 1948 ـ

يىل ئۇنى «ساداقەت» كۇمۇش مېدالى بىلەن مۇكاپاتلايدۇ. 1949 ـ يىل پۇتۇن ئارمىيە بويىچە سەۋىيە سىناش ئىمتىھانىدا ياسىنـ جاننىڭ نەتىجىسى ئەلا بولغانلىقى ئۈچۈن يەنە «پىداكىيلىق» كۇمۇش مېدالى بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇھـ ھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ يەنە جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىـ يىتى دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىـ مالنى ئازاد قىلىش» قاتارلىق مېدالار بىلەن مۇكاپاتلىنىدۇ.

ئۇ 2002 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 31 ـ كۈنى 75 يېشىدا كېـ سەل سەۋەبى بىلەن ئۇرۇمچىدە ۋاپات بولغان.

27. ئىبراھىم رازىيېف

ئىبراھىم رازىيېف 1926 ـ يىلى پىچان ناھىيەسىنىڭ لەمجىن يېزىسىدا تۇغۇلغان. ئوقۇش يېشىغا يەتكەندە باشلانغۇچ ۋە ئوتـ تۇرا مەكتەپنى لەمجىندە ئوقۇغان. 1940 ـ يىلىدىن 1943 ـ يىلىغىچە ئۇرۇمچى مەدەـ نىيەت كادىرلىرىنى تەربىيەلەش كۇرسىدا ئوقۇغاندىن كېيىن، 1944 ـ يىلىغىچە پىـ چان ناھىيەلىك مەدەنىيەت ئاقارتىش ئۇيۇشـ مىسىنىڭ ئىش بېجىرگۇچىسى، 1944 ـ يىلىدىن 1947 ـ يىلىغىچە پىچان ناھىيەلىك ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇتقۇچى ۋە ناھىيەلىك ج خ ئىدارىسى لەمجىن ساقچىخانـ سىنىڭ كادىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

ئىبراھىم رازىيېف 1947 ـ يىل 5 ـ ئايدا گومىنداڭ ئەكـ سىيەتچىلىرىنىڭ مۇستەبىت ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى «پىچان يەر ئاستى ياشلار تەشكىلاتى»غا قاتنىشىپ، ئۆزىنىڭ بىلىم ـ سەۋىيەسىنىڭ يۇقىرىلىقى بىلەن تەشكىلات ئەزالىرىنى تەربىيەـ لەش، كېڭەيتىش جەھەتلەردە مۇھىم رول ئوينايدۇ.

1947 ـ يىل 7 ـ ئايدا تۇرپان، پىچان، توقسۇن خەلقلىرىـ

نىڭ گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ مۇستەبىت ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى قوزغىلاڭ پارتلايدۇ. «پىچان يەر ئاستى ياشلار تەشكىلاتى»نىڭ ئەزالىرى قوزغىلاڭغا ئاكتىپلىق بىلەن قاتنىشىدۇ. قوزغىلاڭ مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن، تۇرپان، پىچان قوزغىلاڭچىلىرى تۇرپان ناھىيەسىنىڭ ھاكىمى ئابدۇراخمان مۇھىتىنىڭ رەھبەرلىكىدە ئىستراتېگىيەلىك چېكىنىپ، قوغلاپ كەلگەن دۇشمەنلەر بىلەن بىر قاتار قانلىق جەڭلەرنى قىلىپ، ئاخىرى غەلىبىلىك ھالدا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ مەركىزىي بازىسى غۇلجىغا بېرىپ، ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسىگە قوشۇلىدۇ.

تۇرپان، پىچان پارتىزانلىرى ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسىگە قوشۇلغاندىن كېيىن، ئىبراھىم رازىيېف غۇلجا زاپاس پولكىغا بىۋاسىتە قاراشلىق تۇرپان ـ پىچان پارتىزانلىرى ئاساسىدا تەشكىللەنگەن قىلىچ ئىسكادىرونىدا جەڭچى، ئىسكادىرون كاتىپى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەيدۇ.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ 5 ـ كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيە 40 ـ پولك 3 ـ باتالىيوننىڭ تۇرپاندا تۇرۇشلۇق 9 ـ روتىسىنىڭ كاتىپى، 1950 ـ يىل 10 ـ ئايدىن 1953 ـ يىلىغىچە 40 ـ پولكنىڭ قومۇلدا تۇرۇشلۇق 3 ـ باتالىيون 8 ـ روتىسىنىڭ سىياسىي يېتەكچىسى، 40 ـ پولك سىياسىي باشقارمىسىنىڭ تەشۋىقات ـ تەربىيەچىسى، 1953 ـ يىلىدىن 1955 ـ يىلىغىچە ئۇرۇمچى شۆبە ھەربىي رايونى سىياسىي بۆلۈمىنىڭ ئىش بېجىرگۈچىسى، 1955 ـ يىلىدىن 1957 ـ يىلىغىچە توقسۇن ناھىيەلىك ھەربىي خىزمەت ئىدارىسىنىڭ باشلىقى، 1957 ـ يىلىدىن 1963 ـ يىلىغىچە شىنجاڭ ھەربىي رايونى سىياسىي بۆلۈمى كادىرلار بۆلۈمىنىڭ يار-دەمچىسى، 1963 ـ يىلىدىن 1964 ـ يىلىغىچە سانجى شۆبە ھەربىي رايونى قوماندانلىق ئىشتابىنىڭ ئىشتاب ئوفىتسىرى، 1964 ـ يىلىدىن 1976 ـ يىلىغىچە ماناس ناھىيەلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى

ئۆتىگەن.

ئىبراھىم رازىيېف 1976 ـ يىلى ھەربىي سەپتىن يەرلىككە ئالمىشىپ، تۇرپان ۋىلايەتلىك خەلق بانكىسى مەركىزىي تارماق بانكىسى ئىشخانىسىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، 1980 ـ يىلىدىن 1984 ـ يىل 2 ـ ئايغىچە تۇرپان ۋىلايەتلىك خەلق بانكىسى مەركىزىي تارماق بانكىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، 1984 ـ يىل 12 ـ ئايدىن تاكى ۋاپات بولغانغا قەدەر تۇرپان ۋىلايەتلىك خەلق بانكىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

ئىبراھىم رازىيېفنىڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن ئۈچ ۋىلايەت ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى بىلەن مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى تەرىپىدىن «پىدائىيلىق» مېدالى بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن يەنە دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» قاتارلىق مېداللار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ راك كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ قېلىپ، 1987 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 23 ـ كۈنى 61 يېشىدا تۇرپاندا ۋاپات بولغان.

28. نۇرجان كەڭرىبەرگىن

نۇرجان كەڭرىبەرگىن (قازاق) 1925 ـ يىل 5 ـ ئايدا سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى يارکەنت شەھىرىنىڭ سارنى ئۈزۈك مەھەللىسىدە تۇغۇلغان. 1930 ـ يىل ئۇنىڭ ئائىلىسى سابىق ئىلى ۋىلايىتىنىڭ قورغاس ناھىيەسىگە كۆچۈپ كېلىپ ئولتۇراقلاشقان. ئۇ ئوقۇش يېشىغا يەتكەندە باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپنى قورغاستا ئوقۇغاندىن كېيىن، 1946 ـ يىل 10 ـ ئايغىچە ئائىلە ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان.

نۇرجان كەڭرىبەرگىن 1946 ـ يىل 10 ـ ئايدا ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ، مىللىي ئارمىيەنىڭ ئوتتۇرا يۇنىلىش قىسىملىرى تەركىبىدىكى شىخو 1 ـ پولك 3 ـ باتالىيون 8 ـ روتىسدا جەڭچى، روتىنىڭ زاپخوزى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن قومۇلدا تۇرۇشلۇق 3 ـ باتالىيون 8 ـ روتىنىڭ زاپخوزى، 1951 ـ يىل 1 ـ ئايدىن 1952 ـ يىل 5 ـ ئايغىچە 3 ـ باتالىيون 8 ـ روتىنىڭ سىياسىي يېتەكچىسى، 1952 ـ يىل 5 ـ ئايدىن 1953 ـ يىل 5 ـ ئايغىچە 3 ـ باتالىيون ئىشتابىنىڭ سىياسىي ئىش بېرىگۇچىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن

نۇرجان كەڭرىبەرگىن 1953 ـ يىل 5 ـ ئايدا ھەربىي سەپىتىن يەرلىككە ئالمىشىپ، 10 ـ ئايغىچە شىنجاڭ ئۇلكىلىك كادىرلار مەكتىپى سىياسىي كۇرسىدا ئوقۇغاندىن كېيىن، 1954 ـ يىل 10 ـ ئايغىچە سابىق شىنجاڭ ئۇلكىلىك پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمى تەشكىللىگەن خىزمەت گۇرۇپپىسى تەركىبىدە موڭغۇلكۇرە، كونا قورغاس، دۇربىلجىن قاتارلىق جايلاردا شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى بىلەن ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستىنى قۇرۇش تەييارلىق خىزمەتلىرىنى ئىشلەشكە قاتناشقان. 1954 ـ يىل 10 ـ ئايدىن 1965 ـ يىل 8 ـ ئايغىچە ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستلىق خەلق ھۆكۈمىتى كاتىبات ئىشخانىسىنىڭ كەسپىي كاتىپى بولۇپ ئىشلىگەن.

نۇرجان كەڭرىبەرگىن 1965 ـ يىل 8 ـ ئايدا كۇنەس ناھىيەلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسىگە يۆتكىلىپ تەپتىش خادىمى بولۇپ ئىشلەپ، 1992 ـ يىل 4 ـ ئايدا ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستلىق پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ تەستىقى بىلەن مۇئاۋىن ھاكىم دەرىجىسى بىلەن دەم ئېلىشقا چىققان. ئۇ دەم ئېلىشقا چىققاندىن كېيىن يەنە كۇنەس ناھىيەسىدىكى ئادۇوكاتلىق ئىش ئورۇنلىرىدا ئىشلەپ، دەۋاگەرلەرنىڭ تەكلىپ قىلىشى بىـ

لەن دەۋا ـ دەستۇر ئىشلىرىغا قاتناشىپ ئۆزىنىڭ رولىنى جا-
رى قىلدۇرۇپ كەلگەن.

نۇرجان كەڭرىبەرگىن ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن ئۇچ ۋىلايەت ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى بىلەن مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى تەرىپىدىن «پىدائىيلىق» مېدالى بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇدا-پىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» قاتارلىق مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 2010 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنى 85 يېشىدا كې-سەل سەۋەبى بىلەن كۈنەستە ۋاپات بولغان.

29. رەجەپ ۋاسىل

رەجەپ ۋاسىل (رەجەپ نۇر دەپمۇ ئاتى-لىدۇ) 1926 ـ يىلى تۇرپان شەھىرىنىڭ سىڭگىم يېزىسىدا تۇغۇلغان. ئوقۇش يېشىغا يەتكەندە باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپنى يۇرتىدا ئوقۇغاندىن كېيىن، 1947 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان.

رەجەپ ۋاسىل 1947 ـ يىل 7 ـ ئايدا گومىنداڭغا قارشى قوزغالغان تۇرپان قورال-لىق قوزغىلىڭىغا قاتناشقان. قوزغىلاڭ مەغلۇپ بولغاندىن كې-يىن، قوزغىلاڭچى قوشۇن ھاكىم ئابدۇراخمان مۇھىتىنىڭ رەھبەرلىكىدە ئىستراتېگىيەلىك چېكىنىپ، ئۇچ ۋىلايەت ئىنـ-قىلابىنىڭ مەركىزىي بازىسى غۇلجىغا قاراپ يولغا چىققاندا، رەجەپ ۋاسىلمۇ قوزغىلاڭچى قوشۇن تەركىبىدە غۇلجىغا باردۇ.

تۇرپان، پىچان پارتىزانلىرى غۇلجىغا بارغاندىن كېيىن، مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى 1947 ـ يىل 8 ـ ئايدىن 11 ـ ئايغىچە كۈنەس ناھىيەسىنىڭ ئارالتۆپە يېزىسىدا-

کی باشلانغۇچ مەكتەپتە ئۇچ ئايلىق تۈرپان، پىچان پارتىزانلىرىنى تەربىيەلەش كۇرسى ئاچىدۇ. رەجەپ ۋاسىل بۇ كۇرستا ئوقۇغاندىن كېيىن، 1948 ـ يىل 1 ـ ئايغىچە غۇلجا زاپاس پولكىنىڭ تۈرپان، پىچان پارتىزانلىرى ئاساسىدا قۇرۇلغان قەلىچ ئىسكادىرونىدا جەڭچى بولۇپ ئىشلەيدۇ. 1948 ـ يىل 1 ـ ئايدىن 1949 ـ يىل 6 ـ ئايغىچە مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى بايانداىدا ئاچقان ھەربىي مەكتەپنىڭ تېببىي كۇرسىدا ئوقۇغاندىن كېيىن، يەنە ئۆزى تۈرۈشلۇق پولكتا ئىسكادىرون سانىتارى بولۇپ ئىشلەيدۇ.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ قومۇلدا تۈرۈشلۇق 3 ـ باتالىيون 8 ـ روتىنىڭ سانىتارى بولۇپ ئىشلەيدۇ. 1952 ـ يىل 2 ـ ئايدا 3 ـ باتالىيون تەركىبىدە غۇلجا سۈيدۈڭگە بېرىپ چوڭ ئىشلەپچىقىرىش ھەرىكىتىگە قاتىشىدۇ.

رەجەپ ۋاسىل 1953 ـ يىل ھەربىي سەپتىن يەرلىككە ئالىمىشىپ، 1957 ـ يىلغىچە پىچان، گۇچۇڭ، توقسۇن ناھىيەلىك خەلق دوختۇرخانىلىرىدا دوختۇر، 1957 ـ يىل تۈرپان سىڭگىم يېزىلىق دوختۇرخانىغا يۆتكىلىپ تاكى ۋاپات بولغانغا قەدەر سىڭگىم دوختۇرخانىسىدا دوختۇر بولۇپ ئىشلەيدۇ.

رەجەپ ۋاسىل ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن ئۇچ ۋىلايەت ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى بىلەن مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى تەرىپىدىن «پىدائىيلىق» مېدالى بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» قاتارلىق مېداللار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 1976 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى 50 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن يۇرتى سىڭگىم يېزىسىدا ۋاپات بولغان.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ بېڭى ئادرىسى

30. بىموللا دۆلەتباي

بىموللا دۆلەتباي (قازاق، قابدۇللا دەپمۇ ئاتىلىدۇ) 1926 ـ يىلى تارباغاتاي ۋىلايىتىگە قاراشلىق تولى ناھىيەسىنىڭ دوم ئورمانلىقىدا تۇغۇلغان. ئوقۇش يېشىغا توشقاندا باشلانغۇچ مەكتەپنى يۇرتىدا ئوقۇغاندىن كېيىن، ئائىلە ئىشلىرىغا ياردەملەشكەن. 1946 ـ يىلى يىل بېشىدا چۆچەكتە ئۆتكۈزۈلگەن بىر قېتىملىق قىشلىق ئۇزۇنغا يۈگۈرۈش مۇسابىقىسىدە ئۇ بىر باينىڭ ئوغلىنىڭ ئورنىدا ئۇزۇنغا يۈگۈرۈش مۇسابىقىگە قاتنىشىپ، دۆربىلجىن ناھىيەسىدىن چۆچەك شەھىرىنىڭ «قىزىلمۆيگىن» دېگەن يېرىگىچە ئۇزۇنغا يۈگۈرۈپ بارلىق رىقابەتچىلىرىنى يېڭىپ بىرىنچى بولىدۇ.

بىموللا دۆلەتباي 1946 ـ يىل 10 ـ ئايدا ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ، مىللىي ئارمىيەنىڭ ئوتتۇرا يۆنىلىش قىسىملىرى تەركىبىدىكى يەنسىخەيدە تۇرۇشلۇق تارباغاتاي پولكىدا جەڭچى، مۇئاۋىن ئودلىنىيە كوماندىرى، ئودلىنىيە كوماندىرى ۋە روتىنىڭ كاتىپى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. 1947 ـ يىل 11 ـ ئايدا ئۆزى تۇرۇشلۇق پولك تەركىبىدە قالىبېك، تاكمان باندىتلىرىنىڭ توپىلىڭىنى تىنچىتىش ئۇرۇشىغا قاتناشقان.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ قومۇلدا تۇرۇشلۇق 3 ـ باتالىيون 8 ـ روتىسىنىڭ كاتىپى، 8 ـ روتا 1 ـ ئىزۋوتنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى، 1952 ـ يىل 3 ـ ئايدىن 1954 ـ يىل 4 ـ ئايغىچە 8 ـ روتا 1 ـ ئىزۋوتنىڭ كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەش بىلەن بىللە پولك تەركىبىدە غۇلجا سۈيدۈڭگە بېرىپ چوڭ ئىشلەپچىقىرىش ھەرىكىتىگە قاتناشقان. ئۇ 1954 ـ يىل 4 ـ ئايدىن 1960 ـ يىل

4 ـ ئايغىچە شىنجاڭ ھەربىي رايونىغا بىۋاستە قاراشلىق مۇستەقىل 4 ـ ئاتلىق پولكتا مۇئاۋىن روتا كوماندىرى، روتىنىڭ سىياسىي يېتەكچىسى، روتا كوماندىرى، مۇئاۋىن باتالىيون كوماندىرى ۋە باتالىيون كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەگەن. ئۇ بۇ مەزگىلدە 1956 ـ يىلىدىن 1958 ـ يىلىغىچە مۇستەقىل 4 ـ ئاتلىق پولك تەركىبىدىكى بىر ئىزۋوت جەڭچىگە قوماندانلىق قىلىپ، شۇ ۋاقىتتىكى ئاپتونوم رايوننىڭ رەئىسى سەيپىدىن ئەزىزىنى مۇھاپىزەت قىلىش ۋەزىپىسىنى ئۆتىگەن. 1958 ـ يىلىدىن 1959 ـ يىلىغىچە ئاپتونوم رايون تەشكىللىگەن خىزمەت گۇرۇپپىسى تەركىبىدە تارباغاتاي ۋىلايەتىنىڭ دۆربىلجىن ناھىيەسىگە بېرىپ ئىستىل تۈزىتىش خىزمىتىگە قاتناشقان ۋە ئۇيغۇرچە تىل ـ يېزىقنى پۇختا بىلگەنلىكى ئۈچۈن ئۆگىنىشكە قاتناشقان ئۇيغۇر سىنىپى پارتىيە يا-چېيكىسىنىڭ سېكرېتارى بولغان.

بىمۇللا دۆلەتباي 1960 ـ يىل 4 ـ ئايدىن 1966 ـ يىل 5 ـ ئايغىچە تارباغاتاي ۋىلايىتىگە قاراشلىق قوبۇقسار ناھىيەلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، قوراللىق بۆلۈم پارتكومىنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى بولۇپ ئىشلىگەن. ئۇ بۇ مەزگىلدە 1960 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ يولىيورۇقىغا ئاساسەن بېيجىڭدا چاقىرىلغان مەملىكەت بويىچە توققۇز ئۆلكىدىن كەلگەن مۇئاۋىن پولك دەرىجىلىكتىن يۇقىرى ئوفىتسېرلىرىنى تەربىيەلەش بويىچە 5 ـ قېتىملىق ھاۋا ئارمىيە كۇرسىغا قاتناشقان. ئۇ يەنە 1964 ـ يىل ئاپتونوم رايوندىن ئەۋەتىلگەن كادىر تۈرسۇن ئابدۇللانىڭ باشچىلىقىدا قوبۇقسار ناھىيەسىدىن خىزمەت گۇرۇپپىسى بولۇپ تولى ناھىيەسىنىڭ قىزىل بايراق گۈڭشىسىدا ئېلىپ بېرىلغان سوتسىيالىستىك تەربىيە ھەرىكىتىگە قاتناشقان. ئۇ 1966 ـ يىل 5 ـ ئايدىن 1976 ـ يىل 10 ـ ئايغىچە ساۋەن ناھىيەلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، قوراللىق بۆلۈم

پارتكومىنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆ-
تىگەن. ئۇنىڭ سالامەتلىكى ياخشى بولمىغاچقا 1976 ـ يىل 10 ـ
ئايدا 50 يېشىدا دەم ئېلىشقا چىقىپ، تولى ناھىيەسىگە كۆچۈپ
بېرىپ ئولتۇراقلاشقان.

بىموللا دۆلەتباي «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا سولچىل
لۇشيەننىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچراپ خاتا قولغا ئېلىنىپ،
1969 ـ يىلىدىن 1971 ـ يىلىغىچە سابىق شىمالىي شىنجاڭ
ھەربىي رايونى تۈرمىسىگە قامالغان. 1971 ـ يىلى ئۇنىڭغا بې-
رىلگەن جازا بىكار قىلىنىپ تەلتۆكۈس ئاقلىنىپ نامى ئەسلە-
گە كەلتۈرۈلگەن.

بىموللا دۆلەتباي ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىدا ئۇرۇشتا كۆرسەت-
كەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ۋاقىتلىق ھۆ-
كۈمىتى بىلەن مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى تەرد-
پىدىن «باتۇرلۇق» مېدالى بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا
خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مە-
نىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» قاتار-
لىق مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 1984 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى كېسەل سەۋەبى بە-
لەن 58 يېشىدا تولى ناھىيەسىدە ۋاپات بولغان.

31. ئالىم غازى

ئالىم غازى (قازاق) 1934 ـ يىل 11 ـ
ئايدا تارباغاتاي ۋىلايىتىنىڭ دۆربىلجىن نا-
ھىيەسىدە تۇغۇلغان. 1942 ـ يىل 9 ـ ئاي-
غىچە ئائىلە تەربىيەسىدە بولغان. 1942 ـ
يىل 9 ـ ئايدىن 1949 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە
يۇرتىدا باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپنى ئو-
قۇغان.

ئالىم غازى 1949 ـ يىل 10 ـ ئايدا

ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ، مىللىي ئارمىيەنىڭ ئوت-تۇرا يۇنىلىش قىسىملىرى تەركىبىدىكى شىخو 1 - پولكىدا ئەسكەر بولۇپ ئىشلىگەن.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، 1953 - يىل 3 - ئايغىچە قومۇلدا تۇرۇشلۇق 3 - باتالىيون (3 - باتا-لىيون 1952 - يىل 1 - ئايدا ئۇرۇمچىگە يۆتكەلگەن) 8 - روتىـ-سىدا جەڭچى، 8 - روتىنىڭ زاپخوزى، 1953 - يىل 3 - ئايدىن 1954 - يىل 4 - ئايغىچە 5 - كورپۇس 14 - دىۋىزىيە سەنئەت ئۆمىكىدە ئارتىس، 1954 - يىل 4 - ئايدىن 1957 - يىل 9 - ئايغىچە شىنجاڭ ھەربىي رايونىغا بىۋاستە قاراشلىق مۇستەقىل 4 - ئاتلىق پولك قوماندانلىق ئىشتابىدا ئوفىتسىر بولۇپ ئىشلىگەن. ئۇ 1957 - يىل 9 - ئايدىن 1960 - يىل 9 - ئايغىچە شىنجاڭ پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىنىڭ جۇڭگو تىلى فا-كۇلتېتىدا ئوقۇغاندىن كېيىن، 1984 - يىل 4 - ئايغىچە ئۇ-رۇمچى ھەربىي رايونى قوماندانلىق ئىشتابى تەرجىمە باشقارمىـ-سىدا تەرجىمان ۋە تەرجىمە باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

ئالىم غازى 1984 - يىل 4 - ئايدا ھەربىي سەپتىن يەر-لىككە ئالمىشىپ، 1996 - يىل 1 - ئايغىچە ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمى باشقۇرۇشىدىكى «ياچېيكا تۇرمۇشى» ژۇرنىلى تەھرىراتىدا مۇھەررىر بولۇپ، مۇئاۋىن باشقارما دەرد-جىلىك كاندىدات باش مۇھەررىر ۋە باشقارما دەرىجىلىك باش مۇھەررىر ئۇنۋانلىرىنى ئالغان. شۇ يىلى 11 - ئايدا دەم ئېلىش-قا چىققان.

ئالىم غازى جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» قاتارلىق مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 1999 - يىل 10 - ئاينىڭ 12 - كۈنى كېسەل سەۋەبى بىلەن 65 يېشىدا ئۇرۇمچىدە ۋاپات بولغان.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تۈر بېكىتى
ئۇيغۇرچىلىرنىڭ بېڭى ئادرىسى

32. زاهىر باقى

زاهىر باقى 1923 ـ يىل 3 ـ ئايدا قومۇل شەھىرىنىڭ پالۋانتۇر يېزىسى غۇلئىپرىق كەنتىدە دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1937 ـ يىل 9 ـ ئايغىچە ئائىلە تەربىيەسىدە بولغان. 1937 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1940 ـ يىلى 1 ـ ئايغىچە قومۇل ناھىيە پالۋانتۇر يېزا دۆربەجىن مەكتەپتە باشلانغۇچنى تۈگەتكەن. 1940 ـ يىل 1 ـ ئايدىن 7 ـ ئايغىچە قومۇل ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى ئاچقان ئوقۇتقۇچىلارنى يېتىشتۈرۈش كۇرسىدا ئوقۇغاندىن كېيىن، ئېدىر، باغداش قاتارلىق جايلاردا ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان.

زاهىر باقى 1944 ـ يىل 6 ـ ئايدا گومىنداڭنىڭ قومۇل چاھارباغدىكى ئايروپىلان ماي پونكىتى ساقلايدىغان تەۋەككۇل پەيجاڭ (ئاقسۇلۇق) قوماندانلىقىدىكى مىللىي ئىزۋوتقا ئەسكەرلىككە تۇتۇلغان. ئارىدىن بىر ئاي ئۆتۈپ 7 ـ ئايدا ئالتايدىكى ئوسمان ئىسلام شېڭ شىسەي ھاكىمىيىتىگە قارشى قوزغىلاڭ كۆتۈرىدۇ. شېڭ شىسەي ئوسمان ئىسلامغا تاقابىل تۇرۇپ، باركۆلنىڭ مۇداپىئەسىنى كۈچەيتىش ئۈچۈن قومۇلدىن باركۆلگە ئەسكەر يۆتكەيدۇ، شۇ قاتاردا تەۋەككۇل پەيجاڭ قوماندانلىقىدىكى مىللىي ئىزۋوتمۇ باركۆلگە يۆتكىلىدۇ. كېيىن، ئالتايغا ئالدىنقى سەپكە ئۇرۇشقا ئەۋەتىلىدۇ، ئۇرۇشتا ئوسمان ئىسلام تەرەپ غەلىبە قىلىپ، زاهىر باقىلار ماناسقا چېكىنىپ كېلىپ مۇداپىئەدە تۇرىدۇ.

1945 ـ يىل 9 ـ ئايدا ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسىنىڭ ئوتتۇرا يۆنىلىش قىسىملىرى شىخونى ئازاد قىلغاندىن كېيىن، گومىنداڭ قىسىملىرىنى قوغلاپ ماناس دەرياسىنىڭ غەربىگە

يېتىپ كەلگەندە يۇقىرىنىڭ بۇيرۇقى بىلەن دەريانىڭ غەربىدە مۇداپىئەدە تۇرىدۇ. زاھىر باقى 12 نەپەر جەڭچىدىن تەركىب تاپقان ئۆز قوماندانلىقىدىكى بىر ئودلىنىيە جەڭچى بىلەن گو-مىنداڭ ئەكسىيەتچى قوشۇنىدىن ئايرىلىپ، ئىنقىلابىي سەپكە — مىللىي ئارمىيە تەرەپكە ئۆتۈپ كېتىشنى پىلانلايدۇ. 1946 - يىل 7 - ئاينىڭ 1 - كۈنى زاھىر باقى قوماندانلىقىدىكى 12 نەپەر جەڭچى كېچىدە ماناس دەرياسىغا سەكرەيدۇ، دەريادىن ئۆ-تۈۋاتقاندا ئىككى جەڭچىنى سۇ ئېقىتىپ كېتىدۇ، قالغان ئون جەڭچى سالامەت دەريادىن ئۆتۈپ ئوچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيە-سىگە قوشۇلىدۇ.

زاھىر باقى مىللىي ئارمىيە سېپىگە قوشۇلغاندىن كېيىن، دەسلەپ جىڭ ناھىيەلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى قىسمىدا ئىز-ۋوت كوماندىرى بولۇپ ئىشلەپ، كېيىن مىللىي ئارمىيەنىڭ ئوتتۇرا يۇنىلىش قىسملىرى تەركىبىدىكى يەنسخەيدە تۇرۇش-لۇق غۇلجا ئازاد نىشانلىق 2 - پولك 3 - باتالىيون 7 - رو-تىسدا ئىزۋوت كوماندىرى بولۇپ ئىشلەيدۇ. 1947 - يىل 11 - ئايدا ئۇ ئۆزى تۇرۇشلۇق پولك تەركىبىدە قالىبىك، تاكمان باز-دىتلىرىنىڭ توپىلىڭنى تىنچىتىش ئۇرۇشىغا قاتنىشىپ ئوڭ بېقىنىغا ئوق تېگىپ يارىلىنىدۇ.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ قو-مۇلدا تۇرۇشلۇق 3 - باتالىيون 7 - روتىنىڭ زاپاس ئىزۋوت كوماندىرى، 7 - روتا 1 - ئىزۋوتنىڭ كوماندىرى، قومۇل ۋىلا-يەتلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى چوڭ ئەترىتى 2 - ئوتتۇرا ئەت-رىتىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەيدۇ.

زاھىر باقى 1957 - يىل 4 - ئايدا ھەربىي سەپتىن يەر-لىككە ئالمىشىپ سابىق قومۇل ناھىيەلىك يېمەكلىكلەر شىر-كىتىدە ئىشلەپ، شۇ يىلى 10 - ئايدا باركۆل ناھىيەسىگە يۆت-كىلىپ ناھىيەلىك يېمەكلىكلەر شىركىتىدە كادىر، سارچوقا تەمىنات - سودا كوپىراتىپىنىڭ مۇدىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى

ئۆتەیدۇ. ئۇ 1976 ـ یىل 7 ـ ئایدا قومۇل ناھىيەلىك تاشتى سودا ئىدارىسى چاي ـ چارۋا مەھسۇلاتلىرى شىركىتىگە يۆتكىلىپ ئىشلەپ، 1983 ـ یىل 3 ـ ئایدا دەم ئېلىشقا چىقىدۇ.

زاھىر باقى گومىندانچى قوشۇنىدىن بىر ئودلىنىيە جەڭچىسى باشلاپ ئىنقىلابىي سەپكە ئۆتكەنلىك تۆھپىسى ئۈچۈن ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىي ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى بىلەن مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى تەرىپىدىن «پىدائىيلىق»، ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «باتۇرلۇق» مېدالىرى بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن يەنە جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى دۆلەت مۇداپىئە مەنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» قاتارلىق مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 1996 ـ یىل 7 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى 73 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن قومۇل شەھىرىدە ۋاپات بولغان.

33. مامۇت ئابدۇروسۇلوف

مامۇت ئابدۇروسۇلوف (مەخمۇت ئابدۇروسۇلوف دەپمۇ ئاتىلىدۇ) 1926 ـ یىل غۇلجا ناھىيەسىنىڭ ماي يېزىسى كىچىك توققۇزتارا كەنتىدە دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1934 ـ یىل 9 ـ ئايغىچە ئائىلە تەربىيەسىدە بولغان. 1934 ـ یىل 9 ـ ئايدىن 1938 ـ یىل 7 ـ ئايغىچە يۇرتىدا باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇغاندىن كېيىن، دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان.

مامۇت ئابدۇروسۇلوف 1944 ـ یىل گومىنداڭغا مەجبۇرىي ئەسكەرلىككە تۇتۇلۇپ، 1945 ـ یىل 1 ـ ئايدا غۇلجا شەھىرى پارتىزانلار تەرىپىدىن ئازاد قىلىنغاندىن كېيىن پارتىزانلار سېپىگە قوشۇلۇپ، قولىدىكى قورالنىڭ ئۈچىنى كەينىگە ـــ

گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قاراتقان.

ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۇ مىللىي ئارمىيەنىڭ ئوتتۇرا يۆنىلىش قىسىملىرى تەركىبىدىكى سۈيدۇڭ 1 ـ ئاتقۇچىلار پولكى تەركىبىدە چەپەيزە، شىخو قاتار-لىق جايلارنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشىغا قاتناشقان. ئۇ سۈيدۇڭ 1 ـ ئاتقۇچىلار پولكى 3 ـ باتالىيون 7 ـ روتا 1 ـ ئىزۋوتىدا جەڭچى، مۇئاۋىن ئودلىنىيە كوماندىرى، ئودلىنىيە كوماندىرى، مۇئاۋىن ئىزۋوت كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن

مامۇت ئابدۇروسۇلوف تالانتلىق ھەم چېچەن ئادەم بولغاچقا، يەنسىخەيدە بىر قېتىم كېچىدە ۋەزىپە ئۆتەۋاتقاندا تىمىسقىلاپ كەلگەن بىر «ئىشپىيون»نى تۇتۇۋېلىپ ئۇنى ئالدىغا سېلىپ ھەيدەپ روتا ئىشتابىغا كېلىپ، ئىزۋوت كوماندىرىغا ئەھۋالنى دوكلات قىلىدۇ. بۇ ئەھۋال دەرھال روتا، باتالىيون ۋە پولك كوماندىرلىرىغا دوكلات قىلىنىدۇ. پولك كوماندىرى روتا ئىشتا-بىغا كېلىپ مامۇت تۇتۇۋالغان «ئىشپىيون»نى كۆرۈپ چۆچۈپ كېتىپ، مامۇت ئابدۇروسۇلوفقا «سەن ئەپەندىمنى تونۇمىدىڭ-مۇ؟» دەپ ئۇنى ئەيىبلەيدۇ. بۇ «ئىشپىيون» ئەسلىدە ئەخمەتجان قاسىمى بولۇپ، ئۇ ئالدىنقى سەپتىكى قىسىملارنىڭ خىزمەت ئەھۋالىنى تەكشۈرگەچ پوستلارنىڭ ھوشيارلىقىنى سىناپ بې-قىش ئۈچۈن ئالايىتەن «ئىشپىيون» قىياپىتىگە كىرىۋېلىپ تە-مىسقىلاپ كەلگەن ئىكەن. ئەخمەتجان قاسىمى شۇ مەيداندا پولك كوماندىرىغا: «سىز بۇ جەڭچىنى ئەيىبلەشنىڭ ئورنىغا تەقدىر-لىشىڭىز كېرەك، چۈنكى بىزنىڭ كوماندىر ـ جەڭچىلىرىمىز مامۇت ئابدۇروسۇلوفتەك ھوشيار بولغاندىلا ئازاد رايوندىكى خەلقىمىز خاتىرجەم تۇرمۇش كەچۈرەلەيدۇ» دەپ بارلىق كوماڭ-دىر ـ جەڭچىلەرنىڭ ئالدىدا مامۇت ئابدۇروسۇلوفنى تەقدىر-لىگەن.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ قو-مۇلدا تۇرۇشلۇق 3 ـ باتالىيون 7 ـ روتا 1 ـ ئىزۋوتىنىڭ مۇ-

ئاۋىن كوماندىرى، 1 ـ ئىزۋوتنىڭ مۇۋەققەت كوماندىرى ۋە كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. ئۇنىڭ قومۇلىدىكى باندىت تازىلاش ئۇرۇشىدا كۆرسەتكەن تۆھپىسى ئۈچۈن 1952 ـ يىل 5 ـ كورپۇس ئىشتابى ئاچقان قەھرىمان ـ نەمۇنچىلارنى مۇكاپاتلاش يىغىندا مامۇت ئابدۇروسۇلوف «1ـ دەرىجىلىك كۈرەش قەھرىمانى» بولۇپ مۇكاپاتلانغان ھەمدە ئۇنىڭ ئىش ـ ئىزلىرى گېزىتتە تۆۋەندىكىدەك تونۇشتۇرۇلغان:

«كۈرەش قەھرىمانى مامۇت ئابدۇروسۇلوف، ئۇيغۇر، غۇلجا شەھىرىدە ياللانما دېھقان ئائىلىسىدىن كېلىپ چىققان. 1944 ـ يىلى مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىگە قوشۇلغان. ھازىر 14 ـ دە ـ ۋىزىيە 40 ـ پولك 3 ـ باتالىيوندا ئىزۋوتلۇق(مۇئاۋىن ئىز ـ ۋوت كوماندىرلىق) ۋەزىپىسىنى ئۆتەۋاتىدۇ. ئۇ ئارمىيە سېپىدە شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئەشەددىي دۈشمىنى باندىت ئوسمانغا قارشى كۈرەش سەپلىرىدە بولدى. بىرىنچى قېتىم توققۇز نەپەر جەڭچىگە رەھبەرلىك قىلىپ، ئارقا سەپنى ساقلاشقا مەسئۇل بولۇپ ۋەزىپىنى بەجاىندىل ئورۇندىدى.

ئۇ ئودلىنىيەسى بىلەن دۈشمەننىڭ مۇھاسىرىسىگە چۈشۈپ قالغاندا مۇھاسىرىنى قەھرىمانلىق بىلەن بۆسۈپ چىققان. نەتىجىدە ئۇنىڭ ئودلىنىيەسىدىن تۆت نەپەر جەڭچى «1 ـ دەرىجىلىك كۈرەش قەھرىمانى»، ئىككى نەپەر جەڭچى «2 ـ دەرىجىلىك كۈرەش قەھرىمانى» بولۇپ باھالانغان. ئۇرۇشتىن كېيىن ئۇنىڭ ئودلىنىيەسى ئۆگىنىش ۋە تەربىيەدە «نەمۇنىلىك ئودلىنىيە» دېگەن نامغا ئېرىشكەن. شۇندىن كېيىن ئۇ ئودلىنىيە كوماندىرلىقىدىن مۇئاۋىن ئىزۋوت كوماندىرلىقىغا ئۆستۈرۈلگەن. ئۇنىڭ ئىزۋوتىدىن 13 نەپەر جەڭچى «قەھرىمان ـ نەمۇنچى» بولۇپ باھالانغان. قىشلىق تەلىم ـ تەربىيەدە ئۇنىڭ ئىزۋوتىدىكى بارلىق جەڭچىلەر ساۋاتىنى چىقىرىپ بولغان».

مامۇت ئابدۇروسۇلوف 1953 ـ يىل 8 ـ ئايدا ھەربىي سەپىتىن يەرلىككە ئالمىشىپ سابىق ئىلى ۋىلايىتى غۇلجا ناھىيەسى

ماي يېزىسىدا كادىر بولۇپ ئىشلىگەن. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»دا ئۇ سول لۇشيەننىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچراپ يۇرتى توققۇز تارا كەنتىگە چۈشۈرۈۋېتىلگەن ۋە 1978 ـ يىلىغىچە چوڭ ئەترەت باشلىقى بولۇپ ئىشلىگەن. 1978 ـ يىلنىڭ ئاخىرى ئۇنىڭ نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، غۇلجا ناھىيەلىك خەلق دوختۇرخانىسىنىڭ زاپخوزى، ناھىيەلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى بۆلۈمىنىڭ كادىرى، يېزا ئىگىلىك بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ۋە باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەپ، 1982 ـ يىل 9 ـ ئايدا دەم ئېلىشقا چىققان.

مامۇت ئابدۇروسۇلوف ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىدا ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى بىلەن مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى تەرىپىدىن «پىدائىيلىق»، «باتۇرلۇق» قاتارلىق مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن يەنە جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» قاتارلىق مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 1995 ـ يىل 3 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى 69 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن يۇرتىدا ۋاپات بولغان.

34. يەھيا ئىمىن

يەھيا ئىمىن 1926 ـ يىل 12 ـ ئايدا قومۇل شەھىرىنىڭ تەڭرىتاغ يېزىسى نېرىن كەنتىدە تۇغۇلغان. ئۇنىڭ ئائىلىسى قومۇل ۋاڭى شاھ مەخسۇتنىڭ زۇلۇمىدىن قېچىپ قاراشەھەرگە، كېيىن خوجىنىياز ھاجى بىلەن بىللە ئۇرۇمچىگە چىقىپ ئولتۇراقلىشىپ قالىدۇ. يەھيا ئىمىن 1934 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1937 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە ئۇرۇمچى

شەھەرلىك 6 ـ باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇغاندىن كېيىن، 1939 ـ يىل 8 ـ ئايدىن 1943 ـ يىلىغىچە ئۈرۈمچى تۇدۇڭخايادىكى سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئايروپىلان زاۋۇتىدا، 1943 ـ يىلىدىن 1945 ـ يىلىغىچە ئۈرۈمچى مويكىسىدا، 1945 ـ يىلىدىن 1946 ـ يىلىغىچە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قومۇل شىڭشىڭشيادىكى مويكىسىدا ئىشلىگەن.

1946 ـ يىل 8 ـ ئايدا قومۇلنىڭ شىمالىدىكى كۆشۆتە تاغ ئېغىزىدا سېيىت باتۇر، ئونانباي باتۇرلارنىڭ رەھبەرلىكىدە گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ چېكىدىن ئاشقان زۇلمىغا قارشى قوزغىلاڭ پارتلىغاندا، يەھيا ئىمىن شىڭشىڭشيادىن قومۇلغا چىقىپ، ئاچىسى رازىخان، ئۇكىسى ئېلى ئىمىن (1928 ـ 2010) قاتارلىق كىشىلەر بىلەن بىرلىكتە قوزغىلاڭغا قاتناشقان. كېيىن قوزغىلاڭ سۆھبەت ئارقىلىق تىنچلىق بىلەن ھەل قىلىنغاندىن كېيىن، يەھيا ئىمىن ئۈرۈمچىگە چىقىپ كېتىدۇ. ئۇ 1946 ـ يىل 12 ـ ئايدا غۇلجىغا بېرىپ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتناشقان. 1947 ـ يىل 1 ـ ئايدىن 1948 ـ يىلى 6 ـ ئايىغىچە مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى بايانداىدا ئاچقان ھەربىي مەكتەپتە ئوقۇغاندىن كېيىن، مىللىي ئارمىيەنىڭ ئوتتۇرا يۆنىلىش قىسىملىرى تەركىبىدىكى يەنسىخەيدە تۇرۇشلۇق 2 ـ پولك 3 ـ باتالىيوندا مۇئاۋىن ئىزۋوت كوماندىرى ۋە ئىزۋوت كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. 1948 ـ يىل 8 ـ ئايدا مىللىي ئارمىيەنىڭ ئوتتۇرا يۆنىلىش قىسىملىرى تەركىبىدىكى يەنسىخەيدە تۇرۇشلۇق غۇلجا ئازاد نىشانلىق 2 ـ پولكىغا يۆتكىلىپ، 3 ـ باتالىيون 8 ـ روتىدا ئىزۋوت كوماندىرى بولۇپ ئىشلىگەن.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ قومۇلدا تۇرۇشلۇق 3 ـ باتالىيون 7 ـ روتىنىڭ زاپاس ئىزۋوت كوماندىرى، 7 ـ روتا 2 ـ ئىزۋوتنىڭ كوماندىرى، قومۇل ۋىلا-

يەتلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى چوڭ ئەترىتى 3 ـ ئوتتۇرا ئەترىتىنىڭ[1] مۇئاۋىن باشلىقى، قومۇل ۋىلايەتلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى چوڭ ئەترىتى ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش ئەترىتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، ئاپتونوم رايونلۇق جامائەت خەۋپسىزلىكى نازارىتى ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش ئەترىتىدە شۆبە ئەترەت باشلىقى، شىخەنزە 8 ـ دىۋىزىيە 2 ـ پولكتا شۆبە ئەترەت باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

يەھيا ئىمىن 1957 ـ يىل 1 ـ ئايدا جامائەت خەۋپسىزلىكى قىسمىدىن يەرلىككە ئالمىشىپ، سابىق قومۇل ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك بۆلۈمىدە ئىشلەپچىقىرىش خادىمى، قومۇل ناھىيە تەڭرىتاغ گۈڭشېسىدا كادىر، قومۇل ناھىيىلىك تاشقى سودا ئىدارىسىدە پىرىكازچىك قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەپ، 1983 ـ يىلى دەم ئېلىشقا چىققان.

يەھيا ئىمىن ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «پىدائىيلىق» مېدالى بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» قاتارلىق مېدالىلار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 1988 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى 62 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن قومۇل شەھىرىدە ۋاپات بولغان.

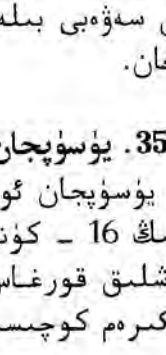

35. يۈسۈپجان ئوسمانوف

يۈسۈپجان ئوسمانوف 1929 ـ يىل 3 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنى سابىق ئىلى ۋىلايىتىگە قاراشلىق قورغاس ناھىيە سۈيدۈك بازىرى بەشكىرەم كوچىسىدا تۇغۇلغان. 1939 ـ يىل

[1] ھازىرقى ئاراتۇرۇك ناھىيىلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسى.

9 ـ ئایغىچە ئائىلە تەربىيەسىدە بولغان، 1939 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1944 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە سۈيدۈڭدىكى «خەيرىيە مەكتەپ» تە باشلانغۇچتا ئوقۇغاندىن كېيىن، 11 ـ ئايغىچە ئائىلە ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان.

يۈسۈپجان ئوسمانوف 1944 ـ يىلى 11 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ، سۈيدۈڭ پارتىزانلىرى[1] تەركىبىدە لوسىگوڭ، چىڭسىخوزا، چىلپەڭزى، غۇلجا، ھەرەمباغ، لياڭشاڭ قاتارلىق جايلارنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشلىرىغا قاتناشقان.

ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۇ مىللىي ئارمىيەنىڭ ئوتتۇرا يۆنىلىش قىسىملىرى تەركىبىدىكى سۈيدۈڭ بىرىنچى ئاتقۇچىلار پولكى 2 ـ باتالىيون 5 ـ روتا 2 ـ ئىزۋوت 3 ـ ئودلىنىيە تەركىبىدە چەپەيزى، كونا شىخو، ساۋەن، مايتاغ، يەنسىخەي، شىخەنزى قاتارلىق جايلارنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشلىرىغا قاتناشقان. ئۇ سۈيدۈڭ بىرىنچى ئاتقۇچىلار پولكىدا جەڭچى، مۇئاۋىن ئودلىنىيە كوماندىرى، ئودلىنىيە كوماندىرى، مۇئاۋىن ئىزۋوت كوماندىرى، ئىزۋوت كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. 1947 ـ يىل 11 ـ ئايدا ئۆزى تۇرۇشلۇق پولك تەركىبىدە قالىبېك، تاكمان باندىتلىرىنىڭ توپىلىڭىنى تىنچىتىش ئۇرۇشىغا قاتنىشىپ يارىلانغان[2].

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن 5 ـ كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيە 40 ـ پولك 2 ـ باتالىيون 5 ـ روتا 2 ـ ئىزۋوتنىڭ كوماندىرى، 40 ـ پولكنىڭ قومۇلدا تۇرۇشلۇق 3 ـ باتالىيون 7 ـ روتا 2 ـ ئىزۋوتىنىڭ ئىزۋوت دەرىجىلىك مۇئاۋىن كو-

---

[1] پارتىزان باشلىقلىرى مەغپىروف تىكرە، موگىتنوۋ، جىرنوف قاتارلىقلار ئىدى.

[2] بىر گىرانات ئۇچۇپ كېلىپ يۈسۈپجان ئوسمانوفنىڭ ئېڭىكىنىڭ ئوڭ تەرىپىگە تېگىپ يەرگە چۈشكەن ھامان ئۇ گىراناتنى ئېلىپ يىراققا تاشلىۋەتكەن، گىرانات يەرگە چۈشۈش بىلەن پارتلىغان، يەتە بىر پاي ئوق ئۇنىڭ پۇتىنى سۈرۈپ ئۆتۈپ كەتكەن، چەپەيزىدىكى ئۇرۇشتا گىرانات پارچىسى ئۇنىڭ سول قۇلىقىغا تېگىپ يارىلانغان.

ماندىرى، 1951 ـ يىل 7 ـ ئايدىن 1952 ـ يىل 2 ـ ئايغىچە 2 ـ ئىزۇۋىتىنىڭ كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەپ، قو-مۇل، باركۆل، ئاراتۇرۇك ۋە 1952 ـ يىل 1 ـ ئايدا قومۇلدىن ئۇرۇمچىگە قايتىپ چىققاندىن كېيىن جەنۇبىي تاغ (نەنسەن)، شەرقىي تاغ (دوڭسەن) قاتارلىق جايلاردا باندىت تازىلاش ئۇرۇشلى-رىغا قاتناشقان. يۇسۇپجان ئوسمانوف 2 ـ باتالىيون كوماندىرى مۇقشى ياقۇپوف[1] (سالار، 1924 ـــ 1974) نىڭ بۇيرىقى بىلەن 50 نەپەردىن ئارتۇق جەڭچىگە قوماندانلىق قىلىپ مىچۇەن ناھىيە-سىنىڭ سەندوبا دېگەن يېرىگە بېرىپ، گومىنداڭنىڭ بىر روتا[2] ئەسكىرىنى ئەسىر ئېلىپ خىزمەت كۆرسەتكەن.

1952 ـ يىل 2 ـ ئايدا 40 ـ پولك سۈيدۈڭگە يۆتكەلگەندىن كېيىن، ئۇ 1952 ـ يىلىغىچە 1 ـ باتالىيون 1 ـ ، 2 ـ روتە-نىڭ كوماندىرى، 1952 ـ يىلىدىن 1955 ـ يىلىغىچە 3 ـ با-تالىيون 16 ـ روتىنىڭ كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتە-گەن. 1955 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1958 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە شىنجاڭ «بىرىنچى ئاۋغۇست» يېزا ئىگىلىك ئىنىستىتۇتىدا ئاگرونوملۇق كەسپىدە ئوقۇغان.

يۇسۇپجان ئوسمانوف 1964 ـ يىل 4 ـ ئايدا ھەربىي سەپ-تىن يەرلىككە ئالمىشىپ، قورغاس ناھىيە ئۆكتەبىر گۈڭشې يېڭى ئاۋات چوڭ ئەترەت 2 ـ ئەترىتىنىڭ باشلىقى، كېيىن يېڭى ئاۋات چوڭ ئەترەتنىڭ باشلىقى بولۇپ ئىشلىگەن. 1976 ـ يىلى شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ مۇئاۋىن سىياسىي كومىسسارى زاھىر ساۋدانوف، ئېلاخۇن ئىمىنوف، ھاشىمجان موسايوف، سو-پى ئايۇپوف، سېيىت ئەيسايېف، سۇلايمان ھوشۇروف قاتارلىق قوماندان ـ ئوفىتسېرلار قورغاس ناھىيەسىگە خىزمەت تەكشۈ-رۈپ كەلگەندە يۇسۇپجان ئوسمانوفنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەر تې-پىپ، قورغاس ناھىيەلىك پارتكوم بىلەن خەلق ھۆكۈمىتىگە

---

[1] مۇقشى ياقۇپوف سېيىت ئەيسايېفنىڭ ئورنىغا تەينىلەنگەن كوماندىر.

[2] بۇ روتا ئەسلىدە بۇرھان شەھىدىنى مۇھاپىزەت قىلىدىغان مىللىي روتا ئىدى.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كتاب تۈر بىكتى
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ بېڭى تادىسى

يۈسۈپجاننىڭ ئەھۋالىنى ئىنكاس قىلغاندىن كېيىن، شۇ يىلى ناھىيە رەھبەرلىرى يۈسۈپجان ئوسمانوفنى خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرغان. ئۇ 1978 ـ يىل 8 ـ ئايغىچە قورغاس ناھىيەلىك مالىيە ئىدارىسىدە كادىر، 1978 ـ يىل 8 ـ ئايدىن 1989 ـ يىل 9 ـ ئايغىچە قورغاس ناھىيەلىك باج ئىشلىرى ئىدارىسىدە كادىر بولۇپ ئىشلىگەن.

يۈسۈپجان ئوسمانوف ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىدا ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «باھادىرلىق»، «پىدائىيلىق» قاتارلىق مېداللار بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش»، «مۇستەقىللىق»، «خەلق تۆھپىكارى» ۋە پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنىڭ خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى ۋەكىللەر ئۆمىكىدىن ھال سوراپ سوۋغا قىلغان «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش خاتىرە مېدالى»، «ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش غەلىبىسىنىڭ 60 يىللىقى»، «شىنجاڭدا 30 يىل خىزمەت قىلغانلىقىڭىز ئۈچۈن» قاتارلىق مېداللار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 1989 ـ يىل 9 ـ ئايدا دەم ئېلىشقا چىققان، ھازىر سۈيدۈڭدە دەم ئېلىشتا.

36. ئەخمەتجان ياقۇپوف

ئەخمەتجان ياقۇپوف 1930 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى غۇلجا شەھىرىنىڭ تۆپىچى مەھەللىسىدە تۇغۇلغان. 1943 ـ يىل 9 ـ ئايغىچە ئائىلە تەربىيەسىدە بولغان. ئۇنىڭ ئائىلىسى چارۋىچى بولغاچقا، 1940 ـ يىل دادىسى ياقۇپ ئاخۇن ئائىلىسىنى موڭغۇلكۈرە ناھىيەسىگە كۆچۈرۈپ بېرىپ، ئولتۇراقلىشىپ، چارۋىچىلىق بىلەن شۇ-

غۇللانغان. ئۇ 1943 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1947 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە مۇڭغۇلكۇرە ناھىيە بازىرىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇغاندىن كېيىن، ئائىلە ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان.

ئەخمەتجان ياقۇپوف 1947 ـ يىل 12 ـ ئايدا ئۇچ ۋىلايەت ئىتىپاقىغا قاتنىشىپ، 1948 ـ يىل 2 ـ ئايغىچە مىللىي ئارمىيەنىڭ ئوتتۇرا يۇنىلىش قىسىملىرى تەركىبىدىكى ساۋەن پولكى[1] مىنامىيوت روتا 1 ـ ئىزۋوتتا جەڭچى بولغان. 1948 ـ يىل 2 ـ ئايدىن 1949 ـ يىل 11 ـ ئايغىچە مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى بايانداىدا ئاچقان ھەربىي مەكتەپتە ئوقۇغاندىن كېيىن شىخو 1 ـ پولك 1 ـ روتا 2 ـ ئىزۋوتنىڭ كوماندىرلىقىغا تەيىنلەنگەن.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن قومۇلدا تۇرۇشلۇق 3 ـ باتالىيون 7 ـ روتا 3 ـ ئىزۋوتنىڭ كوماندىرى بولۇپ ئىشلەپ قومۇل، باركۆل، ئاراتۇرۇك قاتارلىق جايلاردا باندىت تازىلاش ئۇرۇشىغا قاتناشقان. 1953 ـ يىل 3 ـ ئايدىن 1957 ـ يىل 8 ـ ئايغىچە 14 ـ دىۋىزىيە 7 ـ پولك (چارۋىچىلىق پولكى) 3 ـ باتالىيون 7 ـ روتا 3 ـ ئىزۋوتنىڭ كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

ئەخمەتجان ياقۇپوف 1957 ـ يىل 8 ـ ئايدا ھەربىي سەپتىن يەرلىككە ئالمىشىپ، 1988 ـ يىل 9 ـ ئايغىچە ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستلىق سودا شىركىتىدە پىركازچىك، سودا بۆلۈمىنىڭ باشلىقى، مۇئاۋىن دىرېكتور ۋە دىرېكتور قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

ئەخمەتجان ياقۇپوف جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، 1950 ـ يىل جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش»، غەربىي شىمال مەمۇرىي مەھكىمىسى تەرىپىدىن «خەلق

[1] پولك كوماندىرى مەمتىمىن ئىمىنوف، سىياسىي كومىسسارى رەخموف ئابلىز.

تۆھپىكارى» ، 1954 ـ يىل 2 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى مەملىكەت خەلقىنىڭ خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى ۋەكىللەر ئۆمىكىدىن ھال سوراپ سوۋغا قىلغان «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش خاتىرە مېدالى» ، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ۋە خەلق ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن «شىنجاڭدا 30 يىل خىزمەت قىلغانلىقىڭىز ئۈچۈن» قاتارلىق مېداللار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

1988 ـ يىل 9 ـ ئايدا دەم ئېلىشقا چىققان، ھازىر ئۇ غۇلجا شەھىرىدە دەم ئېلىشتا.

37. ئابدۇللا ئىمىنوف

ئابدۇللا ئىمىنوف 1926 ـ يىل 10 ـ ئايدا ئاتۇش شەھىرىنىڭ ئۈستۈن ئاتۇش يېزىسىدا تۇغۇلغان. ئوقۇش يېشىغا يەتكەندە باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپنى ئۆز يېزىسىدا ئوقۇغان. 1938 ـ يىل ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسى كەينى ـ كەينىدىن ۋاپات بولۇپ كېتىپ ئىگە ـ چاقىسىز قالغان. 1941 ـ يىل 15 يېشىدا تىرىكچىلىك يولى ئىزدەپ ئىلگىرى غۇلجا شەھىرى ئۈچ دەرۋازىغا چىقىپ ئولتۇراقلىشىپ قالغان ئاكىسى قاسىم ئىمىننىڭ قېشىغا چىقىپ تۇرمۇش كەچۈرگەن.

ئابدۇللا ئىمىنوف 1944 ـ يىل 11 ـ ئايدا ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ، غۇلجا پارتىزانلىرى تەركىبىدە غۇلجا شەھىرىنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشىغا قاتناشقان.

ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۇ مىللىي ئارمىيەنىڭ ئوتتۇرا يۆنىلىش قىسىملىرى تەركىبىدىكى سۈيدۈڭ 1 ـ ئاتقۇچىلار پولكى تەركىبىدە كەڭساي، شىخو قاتارلىق جايلارنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشلىرىغا قاتناشقان. ئۇ سۈيدۈڭ 1 ـ ئاتقۇچىلار پولكىغا بىۋاسىتە قاراشلىق مۇستەقىل

پىلىموتچىلار روتىسىدا جەڭچى، مۇئاۋىن ئودلىنىيە كوماندىرى، ئودلىنىيە كوماندىرى، 2 ـ ئىزۋوتنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى قا- تارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ 5 ـ كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيە 40 ـ پولك 3 ـ باتالىيون 7 ـ روتا 3 ـ ئىزۋوتنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى، 1953 ـ يىل 3 ـ ئايدىن 1954 ـ يىل 10 ـ ئايغىچە ئىلى ۋىلايەتلىك جامائەت خەۋپ- سىزلىكى چوڭ ئەترىتى[1] نىڭ ئاقارتىش خادىمى قاتارلىق ۋەزى- پىلەرنى ئۆتىگەن.

ئابدۇللا ئىمىنوف 1954 ـ يىل 10 ـ ئايدا ھەربىي سەپتىن يەرلىككە ئالمىشىپ، 1980 ـ يىل 12 ـ ئايغىچە غۇلجا شەھەر- لىك سودا ئىدارىسىنىڭ بوغالتىرى، مال سېتىۋالغۇچىسى، ئى- لى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستلىق يېمەكلىكلەر شىركىتىنىڭ زاپخوزى، بوغالتىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەپ، 12 ـ ئايدا دەم ئېلىشقا چىققان.

ئابدۇللا ئىمىنوف ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇرۇش- تا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «باھادىرلىق»، «پىدائىي- لىق» قاتارلىق مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مى- نىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» قاتار- لىق مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 1982 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ 31 ـ كۈنى 56 يېشىدا كې- سەل سەۋەبى بىلەن غۇلجا شەھىرىدە ۋاپات بولغان.

38. مۇھەممەت نامىتوف

مۇھەممەت نامىتوف (ئەخمەت مامۇتوف دەپمۇ ئاتىلىدۇ) 1924 ـ يىل 10 ـ ئايدا ئاقسۇ ۋىلايىتى باي ناھىيەسىنىڭ سايرام يې-

[1] سابىق ئىلى ۋىلايەتلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى باشقارمىسى.

زىسىدا تۇغۇلغان. 1933 ـ يىلىغىچە ئائىلىە تەربىيەسىدە بولغان. 1935 ـ يىلىغىچە دەنىي مەكتەپتە، 1935 ـ يىل 8 ـ ئايدىن 1941 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە ئۆز يېزىسىدا باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغان. 1941 ـ يىل 9 ـ ئايدا ئۇ غۇلجا ناھىيە پەنجىم يېزىسىنىڭ پىلىچى كۆمۈر كانىغا بېرىپ ئىلگىرى مۇشۇ كانىغا كېلىپ ئىشلەۋاتقان ئاكىسى مامۇتجان بىلەن بىرگە كۆمۈر كاندا ئىشلىگەن.

مۇھەممەت نامىتوف 1944 ـ يىل 11 ـ ئايدا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ، پەنجىم پارتىزانلىرى تەركىبىدە غۇلجا شەھىرى ھەرەمباغ، لياڭشاڭ قاتارلىق جايلارنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشلىرىغا قاتناشقان.

ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۇ 1945 ـ يىل 7 ـ ئايدا پولكوۋنىك سوپاخۇن سۇۋۇروف، سەدىقھاجى تۇردى، ئابدۇكېرىم ئاببباسوف، قاسىمجان قەمبىرى، دامولا رازبيوفلار قوماندانلىقىدىكى مىللىي ئارمىيەنىڭ جەنۇبىي يۇنىلىش قىسىملىرى تەركىبىدە باي، قېيىر، قورغان، ئاقسۇ كونا شەھەر قاتارلىق جايلارنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشلىرىغا قاتناشقان. 1945 ـ يىل 11 ـ ئايدا مىللىي ئارمىيەنىڭ جەنۇبىي يۇنىلىش قىسىملىرى يۇقىرىنىڭ بۇيرۇقى بىلەن جەنۇبىي فرونتتىن غۇلجىغا قايتىپ چىققاندىن كېيىن، ئۇ تېكەس 1 ـ ئاتلىق پولكى 5 ـ ئىسكادرون 1 ـ ئىزۋوتنا جەڭچى، 1946 ـ يىل 4 ـ ئايدىن 1947 ـ يىل 1 ـ ئايغىچە مىللىي ئارمىيە باش دوختۇرخانىسىدا قاراۋۇل، 1947 ـ يىل 1 ـ ئايدىن 6 ـ ئايغىچە مىللىي ئارمىيە باش ئىشتابى ھەربىي سوت مەھكىمىسىدە جەڭچى، 1947 ـ يىل 6 ـ ئايدىن 1948 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى كەڭسايدا ئاچقان سىياسىي نەزەريە كۇرسىدا ۋە بايانداي ھەربىي مەكتەپ-

پىدە ئوقۇغاندىن كېيىن، شىخو، مايتاغ گارنىزوندا ئىزۋۇت كوماندىرى ۋە قوبۇق 2 ـ ئاتلىق پولك 4 ـ ئىسكادىرون 2 ـ ئىزۋوتنىك كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ قو-مۇلدا تۇرۇشلۇق 3 ـ باتالىيون 7 ـ روتا 4 ـ ئىزۋوتنىك كو-ماندىرى بولۇپ، قومۇل، باركۆل ۋە ئاراتۇرۇك قاتارلىق جايلاردا باندىت تازىلاش ئۇرۇشىغا قاتناشقان. 1951 ـ يىل 3 ـ ئايدىن 1952 ـ يىل 11 ـ ئايغىچە شىنجاڭ ھەربىي رايونى ئوفىت-سىرلار مەكتىپى ئالىي سىياسىي كۇرسىدا ئوقۇغان. شۇ قېـ-تىمقى 300 نەپەردىن ئارتۇق كۇرسانت قاتناشقان كۇرستىكى ئومۇمىي نەتىجىسى ئىككىنچى بولۇپ، سەيپىدىن ئەزىزى قاتار-لىق رەھبەرلەرنىڭ تەقدىرلىشىگە ئېرىشكەن.

مۇھەممەت نامىتوف 1952 ـ يىل 11 ـ ئايدا 5 ـ كورپۇس-نىڭ قەشقەردە تۇرۇشلۇق 13 ـ دىۋىزىيەسىنىڭ 38 ـ پولكىغا يۆتكىلىپ، 3 ـ روتىنىڭ سىياسىي يېتەكچىسى، 1953 ـ يىل 3 ـ ئايدىن 1955 ـ يىل 2 ـ ئايغىچە جەنۇبىي شىنجاڭ ھەر-بىي رايونى سىياسىي بۆلۈمىنىڭ تەلىم ـ تەربىيەچىسى، 1955 ـ يىل 2 ـ ئايدىن 1956 ـ يىل 1 ـ ئايغىچە باي ناھىيەلىك ھەربىي خىزمەت ئىدارىسىنىڭ تەلىم ـ تەربىيەچىسى، 1956 ـ يىل 1 ـ ئايدىن 1957 ـ يىل 5 ـ ئايغىچە باي ناھىيەلىك ھەربىي خىزمەت ئىدارىسى ئەسكەر قوبۇل قىلىش بۆلۈمىنىڭ باشلىقى، 1957 ـ يىل 5 ـ ئايدىن 1958 ـ يىل 5 ـ ئايغىچە ئاقسۇ شۆبە ھەربىي رايونى ئەسكىرىي خىزمەت بۆلۈمىنىڭ كا-درى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

مۇھەممەت نامىتوف 1958 ـ يىل 5 ـ ئايدا ھەربىي سەپتىن شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش ـ قۇرۇلۇش ئارمىيەسىگە يۆتكىلىپ، ئىلى يېزا ئىگىلىك 4 ـ دىۋىزىيە كۆكدالا گوسخوز كادىرلار بىرىگاداسىنىڭ كادىرى، 1959 ـ يىل 2 ـ ئايدىن 1960 ـ يىل 12 ـ ئايغىچە كۆكدالا دېھقانچىلىق مەيدانى خاڭ روتىسىنىڭ

www.uyghurkitap.com
كتاب توپلىنى
كوماندىرى، 1960 ـ يىل 12 ـ ئايدىن 1966 ـ يىل 9 ـ ئاي ـ غىچە 4 ـ دىۋىزىيە 64 ـ پولك 12 ـ ، 14 ـ روتىلارنىڭ كو ـ ماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

مۇھەممەت نامىتوف «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا سولچىل لۇشيەننىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچراپ، 1970 ـ يىل 12 ـ ئاي ـ غىچە قەشقەردىكى يېزا ئىگىلىك 3 ـ دىۋىزىيەگە قاراشلىق پوسكام ناھىيە گۇلباغ تەۋەسىدە تۇرۇشلۇق روتىغا ئەۋەتىلىپ، ئۆزى بىلەن بىر قاتاردا ئەۋەتىلگەن كىشىلەردىن تەشكىللەنگەن روتىنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى، 1970 ـ يىل 12 ـ ئايدا كور ـ لىدا تۇرۇشلۇق يېزا ئىگىلىك 2 ـ دىۋىزىيەگە يۆتكىلىپ، 1982 ـ يىل 10 ـ ئايغا قەدەر چەرچەن ناھىيەسى يوچىڭ يېـ ـ زىسى تەۋەسىدىكى قۇرۇلۇش پولكىدا ئۆزى بىلەن بىر قاتاردا ئەۋەتىلگەن كىشىلەر ئاساسىدا تەشكىللەنگەن روتىنىڭ كوماڭ ـ دىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

1982 ـ يىل 10 ـ ئايدا ئۇنىڭ نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ كۆكدالاغا قايتىپ كېلىپ 64 ـ پولك 19 ـ روتىنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى بولۇپ ئىشلەپ، 1983 ـ يىل 12 ـ ئايدا دەم ئېـ ـ لىشقا چىققان.

مۇھەممەت نامىتوف ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇ ـ رۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «ئىستىقلالىيەت» قاتار ـ لىق تۆت دانە كۈمۈش مېدال بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭ ـ خۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» قا ـ تارلىق مېداللار بىلەن مۇكاپاتلانغان. ئۇ يەنە كۆپ قېتىم «ئىلـ ـ غار خىزمەتچى» بولۇپ مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 1994 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى 70 يېشىدا كېـ ـ سەل سەۋەبى بىلەن غۇلجا ناھىيەسىنىڭ پەنجىم يېزىسىدا ۋاپات بولغان.

39. يس قوجايېف

يس قوجايېف (قازاق) 1927 ـ يىلى بورتالاغا قاراشلىق جىڭ ناھىيەسىدە تۇغۇلغان. ئوقۇش يېشىغا يەتكەندە باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپنى يۇرتىدا ئوقۇغاندىن كېيىن، ئائىلە ئىشلىرىغا يارداملىشىپ كەتكەن.

يس قوجايېف 1946 ـ يىل 10 ـ ئايدا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ، مىللىي تەركىبىدىكى شىخو 1 ـ پولكى تەركىبىدە جەڭچى، ئودلىنىيە قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. ئارمىيەنىڭ ئوتتۇرا يۇنىلىش قىسىملىرى كوماندىرى، مۇئاۋىن ئىزۋوت كوماندىرى، ئىزۋوت كوماندىرى تۇرۇشلۇق 3 ـ باتالىيون 8 ـ روتا 1 ـ ئىزۋوتنىڭ كوماندىرى، 8 ـ روتا خوجىلىق بۆلۈمىنىڭ باشلىقى، 1955 ـ يىلىدىن 1962 ـ يىلغىچە شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش ـ قۇرۇلۇش ئارمىيەسى يېزا ئىگىلىك 4 ـ دىۋىزىيەسىنىڭ كۆكدالا 64 ـ پولكىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

يس قوجايېف جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن قومۇلدا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» قاتارلىق مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

يس قوجايېف ئىزمەتلىرى ئۈچۈن «پىدائىيلىق» مېدالى بىلەن سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىگە چىقىپ كەتكەن، كېيىنكى ئەھۋالى نامەلۇم.

www.uyghurkitab.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى

40. هاجى سالى نىياز

هاجى سالى نىياز 1923 - يىل 5 - ئايدا قومۇل شەھىرىنىڭ ئاستانە يېزىسىدا دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1936 - يىل 9 - ئايدىن 1937 - يىل 7 - ئايغىچە ئۇ ئاستانىدە ئېچىلغان پەننىي مەكتەپتە ئو-قۇپ، 1940 - يىل 7 - ئايغىچە ئۆزى ئو-قۇغان مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان. 1940 - يىل 9 - ئايدىن 1942 - يىل 7 - ئايغىچە قومۇلدىكى مال دوختۇرلۇق مەكتىپىدە ئوقۇغاندىن كې-يىن، قومۇلدا مال دوختۇرى بولۇپ ئىشلىگەن.

هاجى سالى نىياز 1945 - يىل 9 - ئايدا كېسەلچان دادا-سىغا دورا ئالغىلى ئۇرۇمچىگە چىقىپ، غۇلجىدىن ئۇرۇمچىگە سۆھبەتكە كەلگەن ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى ۋەكىللىرىنىڭ يارىدىمىدە غۇلجىغا بېرىپ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلا-بىغا قاتنىشىدۇ ۋە جەنۇبىي شىنجاڭدىن كەلگەن تۇردى ساقى ھاجى قاتارلىق 200 دەك كۇرسانت بىلەن بىرگە مىللىي ئار-مىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى بايانداىدا ئاچقان ھەربىي مەك-تەپتە ئوقۇيدۇ. 1948 - يىل 6 - ئايدا ھەربىي مەكتەپنى پۈت-كۈزگەندىن كېيىن، مىللىي ئارمىيەنىڭ ئوتتۇرا يۆنىلىش قە-سىملىرى تەركىبىدىكى يەنسخەي پىيادە ئەسكەرلەر 1 - پولك 3 - باتالىيون 7 - روتا 2 - ئىزۋوتنىڭ كوماندىرى، كېيىن غۇلجا ئېرەنباغ پولكىدا ئىزۋوت كوماندىرى بولۇپ ئىشلەيدۇ.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ قو-مۇلدا تۇرۇشلۇق 3 - باتالىيون 8 - روتا 2 - ئىزۋوتنىڭ كو-ماندىرى، قومۇل ۋىلايەتلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى چوڭ ئەترە-تىنىڭ ئىشتاب ئوفىتسېرى، ۋىلايەتلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى چوڭ ئەترىتىگە بىۋاسىتە قاراشلىق ئوتتۇرا ئەترەتنىڭ باشلىقى

قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەيدۇ.

هاجى سالى نىياز 1957 ـ يىل ھەربىي سەپتىن يەرلىككە ئالمىشىپ، قومۇل ۋىلايەتلىك تاشقى سودا ئىدارىسى كەسپىي بۆلۈمىنىڭ باشلىقى بولۇپ ئىشلەيدۇ. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا ئۇ سولچىل لۇشيەننىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچراپ ئۇچ يىل رەجىم ئاستىدا ئىشلەيدۇ. 1978 ـ يىلىنىڭ ئاخىرى ئۇنىڭ نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، 1981 ـ يىل 6 ـ ئايدا دەم ئېلىشقا چىقىدۇ.

هاجى سالى نىياز ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «پىدائىيلىق» مېدالى بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالىنى ئازاد قىلىش» قاتارلىق مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 2002 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى 80 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن قومۇل شەھىرىدە ۋاپات بولغان.

41. ۋۇ شۇۋېن

ۋۇ شۇۋېن (شىبە) 1927 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى سابىق ئىلى ۋىلايىتىنىڭ چاپچال ناھىيەسىدە تۇغۇلغان. 1933 ـ يىل 8 ـ ئايغىچە ئائىلە تەربىيەسىدە بولغان، 1933 ـ يىل 8 ـ ئايدىن 1941 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە چاپچالدىكى سەككىز سۈمۈل باشلاغۇچ مەكتىپىدە ئوقۇغاندىن كېيىن، 1948 ـ يىل 10 ـ ئايغىچە كىشىلەرگە مەدىكار بولۇپ ئىشلىگەن.

ۋۇ شۇۋېن 1948 ـ يىل 10 ـ ئايدا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ، مىللىي ئارمىيەنىڭ ئوتتۇرا يۆنىلىش قىسملىرى تەركىبىدىكى غۇلجا ئازاد نىشانلىق 2 ـ پولك 3 ـ باتالىـ

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ بېڭى ئادرىسى

يون 7 ـ روتا تەركىبىدە جەڭچى، مۇئاۋىن ئودلىنىيە كوماندىرى، ئودلىنىيە كوماندىرى، پولكنىڭ مۇئاۋىن ئىزۋوت دەرىجىلىك تەرجىمانى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن 5 ـ كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيە 40 ـ پولكنىڭ تەرجىمانى بولغان ۋە ئۇرۇمچى ئەتراپىدىكى جەنۇبىي تاغدا باندىت تازىلاش ئۇرۇشىدا ئوق تېگىپ يارىلانغان. ئۇ 1950 ـ يىل 4 ـ ئايدىن 1952 ـ يىل 1 ـ ئايغىچە 40 ـ پولكنىڭ قومۇلدا تۇرۇشلۇق 3 ـ باتالىيونىنىڭ تەرجىمانى، 3 ـ باتالىيون 8 ـ روتا 2 ـ ئىزۋوتنىڭ كوماندىرى، 1952 ـ يىل 1 ـ ئايدا 3 ـ باتالىيون قومۇلدىن ئۇرۇمچىگە يۆتكەلگەندە پولك بىلەن بىرگە غۇلجا سۈيدۈڭگە يۆتكىلىپ چوڭ ئىشلەپچىقىرىشقا قاتنىشىش بىلەن بىللە 40 ـ پولكنىڭ تەرجىمانلىق ۋەزىپىسىنى ئۆتىگەن ۋە ئۆستەڭ قېزىش ئەمگىكىدە رېكورت يارىتىپ «ئەمگەك نەمۇنىچىسى» بولۇپ باھالانغان.

ۋۇ شۇۋېن 1953 ـ يىل 11 ـ ئايدا ھەربىي سەپتىن يەرلىككە ئالمىشىپ، 1957 ـ يىلىغىچە چاپچال ناھىيەلىك خەلق ھۆكۈمىتى ۋە ناھىيەلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسىنىڭ تەرجىمانى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. 1957 ـ يىلى ئۇ خىزمەت ئېھتىياجى بىلەن چاپچال ناھىيەلىك ھەربىي خىزمەت ئىدارىسىغا يۆتكىلىپ تەرجىمان، كاتىپ بولۇپ ئىشلىگەن. 9 ـ ئايدا ئۇ ئىلى ھەربىي رايونىغا يۆتكىلىپ، 1963 ـ يىلىغىچە ئىلى ھەربىي رايون ئارقا سەپ بۆلۈمىنىڭ تەرجىمانى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

ئۇ 1963 ـ يىل 2 ـ قېتىم ھەربىي سەپتىن يەرلىككە ئالمىشىپ، 1984 ـ يىل 4 ـ ئايغىچە چاپچال ناھىيەلىك مالىيە ئىدارىسىنىڭ كادىرى بولۇپ ئىشلەپ، 4 ـ ئايدا دەم ئېلىشقا چىققان.

ۋۇ شۇۋېن ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇرۇشتا كۆر-

سەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «پىدائىيلىق» قاتارلىق مېدالىلار بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلۇ-غاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» قاتارلىق مېدالىلار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 2008 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى كېسەل سەۋەبى بە-لەن 81 يېشىدا چاپچال ناھىيەسىدە ۋاپات بولغان.

42. تۇرغان پەيزۇللايېف

تۇرغان پەيزۇللايېف 1923 ـ يىل 2 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى سابىق ئىلى ۋىلايىتىنىڭ چاپچال ناھىيەسى قاينۇق يېزىسىدا دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1930 ـ يىلىغىچە ئا-ئىلە تەربىيەسىدە بولغان، 1930 ـ يىلىدىن 1936 ـ يىلىغىچە قاينۇق يېزىسىدا دىنىي مەكتەپتە ئوقۇغان، 1936 ـ يىل 8 ـ ئاي-دىن 1943 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە قاينۇق يې-زىسىدا باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغاندىن كېيىن، 1946 ـ يىل 9 ـ ئايغىچە دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان.

تۇرغان پەيزۇللايېف 1946 ـ يىل 9 ـ ئايدا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ، مىللىي ئارمىيەنىڭ ئوتتۇرا يۇنىلىش قىسىملىرى تەركىبىدىكى شىخو 1 ـ پولك 3 ـ باتالىيون 8 ـ روتا 3 ـ ئىزۇوتتا جەڭچى، ئودلىنىيە كوماندىرى، 1947 ـ يىل 3 ـ ئايدىن 1949 ـ يىل 12 ـ ئايغىچە 8 ـ روتا 3 ـ ئىز-ۋوتنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. بۇ جەرياندا ئۇ قالىبىك، تاكمانلارنىڭ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ھا-كىمىيىتىگە قارشى قوزغىغان قوراللىق توپىلاڭلىرىنى تىنچە-تىش ئۇرۇشىغا قاتنىشىپ، شىخو، يەنسىخەي قاتارلىق جايلاردا ئۇرۇشقا قاتناشقان.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ قو-

مۇلدا تۇرۇشلۇق 3 ـ باتالیون 8 ـ روتا 3 ـ ئىزۇۋوتنىك مۇ-ۋەققەت كوماندىرى ، 1950 ـ يىل 10 ـ ئايدىن 1952 ـ يىل 5 ـ ئايغىچە 3 ـ ئىزۇۋوتنىك كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەپ، قومۇل، باركۆل، ئاراتۇرۇك قاتارلىق جايلاردا باندىت تا-زىلاش ئۇرۇشىغا قاتناشقان. 1950 ـ يىل 6 ـ ئاينىك 4 ـ كۈنى شوپۇلدا باندىت تازىلاۋاتقاندا باندىتلار ئاتقان ئوق ئۇنىك ئوڭ پۇتىنىڭ تاپىنىدىن كىرىپ ئۇستىدىن چىقىپ كەتكەن.

تۇرغان پەيزۇللايېۋ 1952 ـ يىل 5 ـ ئايدا ھەربىي سەپتىن يەرلىككە ئالمىشىپ، 10 ـ ئايغىچە ئۆز يۇرتى قاينۇقتا دەم ئالـ-غان. 10 ـ ئايدىن 1954 ـ يىل 9 ـ ئايغىچە چاپچال ناھىيە قاينۇق رايونلۇق ھۆكۈمەتنىڭ مالىيە، غەللە ـ پاراق خىزمىتى-گە مەسئۇل كادىر، 1954 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1955 ـ يىل 4 ـ ئايغىچە چاپچال ناھىيەلىك خەلق ھۆكۈمىتى سەھىيە بۆلۈمىنىڭ كاتىپى، 1955 ـ يىل 4 ـ ئايدىن 1977 ـ يىل 8 ـ ئايغىچە چاپچال ناھىيەلىك خەلق دوختۇرخانىسىنىڭ بوغالتىرى قاتار-لىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەپ، 8 ـ ئايدا 54 يېشىدا دەم ئېلىشقا چىققان.

تۇرغان پەيزۇللايېۋ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇ-رۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «پىدائىيلىق»، «باھا-دىرلىق» قاتارلىق مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مە-نىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» قاتار-لىق مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 2008 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى 85 يېشىدا كې-سەل سەۋەبى بىلەن چاپچال ناھىيەسىنىڭ قاينۇق يېزىسىدا ۋاپات بولغان.

43. تۇرغان ھەمرايېۋ

تۇرغان ھەمرايېۋ 1927 ـ يىلى ئىلى ۋىلايىتىنىڭ سۈيدۇك

ناھىيەسىدە ھۈنەرۋەن ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1934 ـ يىل 8 ـ ئايغىچە ئائىلە تەربىيەسىدە بولغان، 1934 ـ يىل 8 ـ ئايدىن 1942 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپنى سۈيدۈڭدىكى «خەيرىيە مەكتەپ» تە ئوقۇغاندىن كېيىن ئائىلە ئىشلىرىغا ياردەملەشكەن.

تۇرغان ھەمرايېف 1944 ـ يىل 11 ـ ئايدا ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ، سۈيدۈڭ پارتىزانلىرى تەركىبىدە سۈيدۈڭ، كۈرە قاتارلىق جايلارنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشلىرىغا قاتناشقان.

ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۇ مىللىي ئارمىيەنىڭ ئوتتۇرا يۆنىلىش قىسىملىرى تەركىبىدىكى سۈيدۈڭ 1 ـ ئاتقۇچىلار پولكى تەركىبىدە چەپەيزى، شىخو قاتارلىق جايلارنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشلىرىغا قاتناشقان. ئۇ مەزكۇر پولكنىڭ 3 ـ باتالىيونىدا جەڭچى، مۇئاۋىن ئودلىنىيە كوماندىرى، ئودلىنىيە كوماندىرى، مۇئاۋىن ئىزۋوت كوماندىرى، ئىزۋوت كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن 5 ـ كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيە 40 ـ پولك 3 ـ باتالىيون 8 ـ روتا 4 ـ ئىزۋوتنىڭ كوماندىرى، 1952 ـ يىل 3 ـ ئايدىن 1953 ـ يىل 3 ـ ئايغىچە شىنجاڭ ھەربىي رايونى ئۇرۇمچىدە ئاچقان سىياسىي كۇرستا ئوقۇغاندىن كېيىن 1959 ـ يىلىغىچە شىنجاڭ ھەربىي رايونىغا بىۋاسىتە قاراشلىق قەشقەردە تۇرۇشلۇق مۇستەقىل 3 ـ ئاتلىق پولك 3 ـ روتا 1 ـ ئىزۋوتنىڭ كوماندىرى، پىلىموت ـ مىناميوت روتىسىنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى ۋە كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

تۇرغان ھەمرايېفنىڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «پىدائىيلىق»، «باتۇرلۇق» قاتارلىق مېداللار بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىـ

نىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالىي ئازاد قىلىش» قاتارلىق مېدالىلار بىلەن مۇكاپاتلانغان

تۇرغان ھەمرايىپ 1959 ـ يىل تەشكىلىنىڭ رۇخسىتى بىلەن سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىگە چىقىپ كەتكەن بولۇپ، 2003 ـ يىلى 76 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن ئالمۇتادا ۋاپات بولغان.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى نادىرىسى
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى

3 ـ باتالیوننىڭ خىزمەتلىرىگە يېتەكچىلىك قىلغان، ھەمكارلاشقان كوماندىرلار ۋە رەھبەرلەر

1. مۇھەممەتجان يۇسۇپوف

مۇھەممەتجان يۇسۇپوف 1918 ـ يىلى غۇلجا شەھىرىنىڭ ئوچ دەرۋازا مەھەللىسىدە تۇغۇلغان. باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپنى غۇلجا شەھىرىدە ئوقۇغاندىن كېيىن ئائىلە ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان.

مۇھەممەتجان يۇسۇپوف 1936 ـ يىل 5 ـ ئايدىن 1939 ـ يىل 11 ـ ئايغىچە خۇاڭپۇ ھەربىي مەكتىپىنىڭ ئۇرۇمچىدىكى 9 ـ شۇبىسىدە ئوقۇغاندىن كېيىن، گومىنداڭنىڭ ئۇيغۇر ئەسكەرلىرىدىن تەشكىل قىلىنغان ئالتايدا تۇرۇشلۇق پولكىدا ئىزۋوت كوماندىرى، مۇئاۋىن روتا كوماندىرى، روتا كوماندىرى، مۇئاۋىن باتالىيون كوماندىرى، باتالىيون كوماندىرى، مۇئاۋىن پولك كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

1945 ـ يىل 9 ـ ئايدا مىللىي ئارمىيەنىڭ شىمالىي يۆنىلىش قىسىملىرى تەركىبىدىكى لېسكىن قوماندانلىقىدىكى قىسىملار ئالتايغا ھۇجۇم قىلغاندا، ئۇ ئۆزى قوماندانلىق قىلىۋاتقان پولكنىڭ مىللىي ئارمىيە قىسىملىرىنىڭ تەسلىم بولۇشىدا ئالاھىدە خىزمەت كۆرسەتكەن. ئۇنىڭ بۇ زور تۆھپىسى ۋە ھەربىي تالانتىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئوچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسى باش قوماندانلىق ئىشتابى ئۇنى چۆچەك پولكىنىڭ مۇئا-

ۋىن كوماندىرلىقىغا، كېيىن غۇلجا ئازاد نىشانلىق پولكىنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرلىقىغا تەيىنلەنگەن. ئۇ ئوسمان، قالىپىڭ باندىتلىرىنىڭ توپىلىڭىنى تىنچىتىشتا زور خىزمەت كۆرسەتكەن. ئۇ 1947 ـ يىل 11 ـ ئايدىن 1949 ـ يىل 12 ـ ئايغىچە شىخو 1 ـ پىيادىلەر پولكىنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى بولغان.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ 5 ـ كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيە 40 ـ پولكنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى، 1950 ـ يىل 1 ـ ئايدىن 1960 ـ يىلىغىچە 40 ـ پولكنىڭ كوماندىرى، قەشقەر شۆبە ھەربىي رايونىنىڭ قوماندانى، 5 ـ كورپۇسنىڭ ئىشتاب باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. 1953 ـ يىل شىنجاڭ ھەربىي رايونى ۋەكىللەر ئۆمىكىنى باشلاپ، چاۋشيەنگە بېرىپ، جۇڭگو خەلق پىدائىيلار قىسىملىرىدىن ھال سورىغان.

مۇھەممەتجان يۈسۈپوف ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «پىدائىيلىق»، «باتۇرلۇق»، «قەھرىمانلىق» قاتارلىق مېداللار بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» قاتارلىق مېداللار بىلەن مۇكاپاتلانغان

مۇھەممەتجان يۈسۈپوف 1960 ـ يىلى تەشكىلنىڭ رۇخسىتى بىلەن سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىگە چىقىپ كەتكەن.

ئۇ 1997 ـ يىلى 79 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن ئۆزبېكىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ تاشكەنت شەھىرىدە ۋاپات بولغان.

2. خېلىل زۇنۇنوف

خېلىل زۇنۇنوف 1925 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنى غۇلجا شەھىرىنىڭ قارا دۆڭ رايونىدا تۇغۇلغان. خېلىل زۇنۇنوفنىڭ تاغىسى ئۆمەر ئاخۇن تۇرمۇش يولى ئىزدەپ چۆچەك

ۋىلايەتتىكى دۆربىلجىن ناھىيەسىگە بېرىپ بىر خۇيزۇ باينىڭ يېرىنى ئىجارىگە ئېلىپ تېرىپ، شۇ يەردە تۇرۇپ قالدۇ. زۇنۇن ئاخۇن كېيىن ئائىلىسى بىلەن دۆربىلجىنگە ئاكىسىنىڭ يېنىغا بېرىپ، شۇ يەردە ئولتۇراقلىشىپ قالدۇ. خېلىل زۇنۇنوف 1936 ـ يىل 9 ـ ئايغىچە ئائىلە تەربىيە-سىدە بولىدۇ. 1936 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1943 ـ يىل 9 ـ ئايغىچە دۆربىلجىندە باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇپ، 1943 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1944 ـ يىل 9 ـ ئايغىچە چۆچەكتە دارىلمۇئەللىمىندە ئوقۇغاندىن كېيىن، 1945 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە ئائىلە ئىشلىرىغا يارداملىشىدۇ.

1945 ـ يىل 7 ـ ئايدا ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسى دۆربىلجىن، چۆچەك قاتارلىق جايلارنى ئازاد قىلغاندىن كېيىن، خېلىل زۇنۇنوف ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ، دۆربىلجىن گارنىزونىدا جەڭچى، ئودلىنىيە كوماندىرى، مۇئاۋىن ئىزۋۇت كوماندىرى، ئىزۋۇت كوماندىرى، روتا كوماندىرى (1946 ـ يىلى) قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. 1947 ـ يىل 2 ـ ئايدا شۇ ۋاقىتتا ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيلىقىنى ئۆتەۋاتقان ئوسمان ئىسلام ئىنقىلابتىن، خەلقتىن يۈز ئۆرۈپ، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىي ھاكىمىيىتىگە قارشى توپىلاڭ كۆتۈرگەندە خېلىل زۇنۇنوف ئۆز روتىسىغا قوماندانلىق قىلىپ، قوبۇقسار ناھىيەسىنىڭ قوۋۇق قاتارلىق جايلىرىدا ئوسمان ئىسلام باندىتلىرىنىڭ قوراللىق توپىلىڭىنى تىنچىتىش ئۈرۈشىغا قاتناشقان.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ 5 ـ كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيە 41 ـ پولك 2 ـ باتالىيوننىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى، 1950 ـ يىل 6 ـ ئايدىن 1951 ـ يىل 5 ـ ئايغىچە شىنجاڭ ھەربىي رايونى ئاچقان ئالىي كۇرستا ئوقۇغاندىن كېيىن، 41 ـ پولك 2 ـ باتالىيوننىڭ كوماندىرى، 1951 ـ يىل

8 ـ ئايدىن 1953 ـ يىل 6 ـ ئايغىچە 40 ـ پولكنىڭ مۇئاۋىن سىياسىي كومىسسارى، 1953 ـ يىل 6 ـ ئايدىن 1958 ـ يىل 6 ـ ئايغىچە ئىلى ھەربىي رايونى كوپىراتىپ بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، 1958 ـ يىل 6 ـ ئايدىن 1973 ـ يىل 10 ـ ئايغىچە ئىلى ھەربىي رايونى ئارقا سەپ بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

1973 ـ يىل 10 ـ ئايدا ئىلى ھەربىي رايونى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ئىلى شۆبە ھەربىي رايونى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۇ 1983 ـ يىل 6 ـ ئايغىچە ئىلى شۆبە ھەربىي رايونىنىڭ مۇئاۋىن سىياسىي كومىسسارى، 1983 ـ يىل 6 ـ ئايدىن 1986 ـ يىل 12 ـ ئايغىچە شىمالىي شىنجاڭ ھەربىي رايونى[1] نىڭ مۇئاۋىن سىياسىي كومىسسارى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەپ، 12 ـ ئايدا دەم ئېلىشقا چىقىپ، شىنجاڭ ھەربىي رايونى كادىرلار 4 ـ دەم ئېلىش ئورنىدا ئولتۇراقلاشقان.

خېلىل زۇنۇنوف ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «پىدائىيلىق»، «باتۇرلۇق» قاتارلىق مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» قاتارلىق مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان. ئۇ ھازىر ئۇرۇمچىدە دەم ئېلىشتا.

3. مۇھەممەتجان تېيىپوف

مۇھەممەتجان تېيىپوف 1923 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈنى غۇلجا شەھىرىنىڭ ناغرىچى مەھەللىسىدە تۇغۇلغان. 1934 ـ يىل 8 ـ ئايغىچە ئائىلە تەربىيەسىدە بولغان، 1934 ـ يىل 8 ـ ئايدىن 1940 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە ناغرىچى (مۇرات) ئىپتىدائىي مەكتەپتە ئوقۇغاندىن كېيىن، 1944 ـ يىل 10 ـ ئايغىچە

[1] شىمالىي شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ تۈرۈشلۇق ئورنى شىخو.

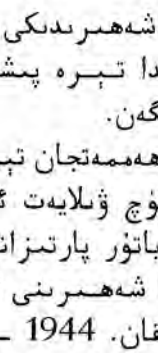

غۇلجا شەھىرىدىكى ئىمىن ھاجىنىڭ تېرە زاۋۇتىدا تېرە پىشىقلىغۇچى بولۇپ ئىشلىگەن.

مۇھەممەتجان تېيىپوف 1944 ـ يىل 10 ـ ئايدا ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ، غېنى باتۇر پارتىزانلىرى ئەترىتى تەركىبىدە غۇلجا شەھىرىنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشىغا قاتناشقان. 1944 ـ يىل 11 ـ ئايدا مىللىي ئارمىيە پولكلىرى تەشكىل قىلىنىشقا باشلىغاندا ئۇ مىللىي ئارمىيە 4 ـ پولك 2 ـ باتالىيون 6 ـ روتا 2 ـ ئىزۋوتنىڭ كوماندىرلىقىغا تەيىنلەنگەن. 1944 ـ يىل 12 ـ ئايدىن 1945 ـ يىل 3 ـ ئايغىچە قورغاستا ئېچىلغان 1 ـ قارارلىق ھەربىي كۇرستا ئوقۇغان. 3 ـ ئايدا تەلكىدە لېسكىن پولكى تەشكىل قىلىنغاندا مۇھەممەتجان تېيىپوف قاتارلىق 27 نەپەر كۇرسانت لېسكىن پولكىغا ئەۋەتىلىپ، پولكتىكى كوماندىر ـ جەڭچىلەرگە ھەربىي تەلىم ـ تەربىيە ئۆگەتكەن. بۇ جەريانىدا ئۇلار پولك تەركىبىدە ئىنجىخو، باجاخو قاتارلىق جايلارنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشلىرىغا قاتناشقان. ئۇرۇشتىن كېيىن مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابىنىڭ قارارىغا ئاساسەن مۇھەممەتجان تېيىپوف قاتارلىق ئون نەپەر ئوفىتسىر سۈيدۈك 1 ـ ئاتقۇچىلار پولكى تەشكىللەنگەندە مەزكۇر پولكقا يۆتكىلىپ كېلىپ، كوماندىر ـ جەڭچىلەرگە 20 كۈن تەلىم ـ تەربىيە ئېلىپ بارغان ۋە پولك تەركىبىدە شىخونى ئازاد قىلىش ئۇرۇشىغا قاتناشقان[1]. مىللىي ئارمىيە قىسىملىرى دۇشمەننى قوغلاپ ماناس ناھىيە بازىرىغا كىرىپ، كېيىن يۇقىرىنىڭ بۇيرۇقى بىلەن چېكىنىپ چىقىدۇ. مۇھەممەتجان تېيىپوف

[1] شىخو ئۇرۇشىدا مىللىي ئارمىيەدىن 800 نەپەردىن ئارتۇق كوماندىر ـ جەڭچى ۋە پارتىزان يارىدار ۋە قۇربان بولىدۇ. بۇنىڭ 711 نەپىرى مۇسۇلمان، قالغانلىرى غەيرىي دىندىكىلەر.

1946 ـ یىل 2 ـ ئایدىن 1947 ـ یىل 11 ـ ئایغىچە شىخو 1 ـ پىيادىلەر پولكى مۇستەقىل ئېغىر پىلىموت روتىسىنىڭ سىيا-سىي يېتەكچىسى بولۇپ تەيىنلىنىپ، قالىبېك، تاكمانلارنىڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ھاكىمىيىتىگە قارشى قوراللىق توپىلىڭىنى تىنچىتىش ئۈرۈشىغا قاتنىشىدۇ. 1947 ـ يىل 12 ـ ئايدىن 1948 ـ يىل 12 ـ ئايغىچە پولك سىياسىي باشقار-مىسىدا سىياسىي خىزمەت خادىمى، 1948 ـ يىل 12 ـ ئايدىن 1949 ـ يىل 12 ـ ئايغىچە پولك ھەربىي تەييارلىق بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ 5 ـ كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيە 40 ـ پولك ھەربىي تەييارلىق بۆلۈمى-نىڭ باشلىقى بولغان. 1952 ـ يىل 11 ـ ئايدىن 1953 ـ يىل 10 ـ ئايغىچە شىنجاڭ ھەربىي رايونى ئاچقان يۇقىرى دەرىجى-لىك ئوفىتسېرلارنى تەربىيەلەش كۇرسىدا ئوقۇغان. بۇ جەرياندا ئۇ بىر تەرەپتىن ئوقۇپ، بىر تەرەپتىن شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېـ-تىنىڭ تەكلىپى بىلەن ئوقۇغۇچىلارغا ھەربىي تەلىم ـ تەربىيە دەرسى ئۆتكەن. كۇرسنى پۈتكۈزگەندىن كېيىن، 1954 ـ يىل 10 ـ ئايغىچە ئىلى ھەربىي رايونى سەنئەت ئۆمىكىنىڭ باشقۇ-رۇش خىزمىتىگە قاتناشقان. 1954 ـ يىل 10 ـ ئايدىن 1955 ـ يىلىغىچە ئىلى ھەربىي رايونى ئەسكەر قوبۇل قىلىش ۋە قايتۇ-رۇش خىزمىتىگە مەسئۇل كادىر بولغان. 1955 ـ يىلىدىن 1956 ـ يىلىغىچە ئىلى مۇستەقىل ئىچكى مۇداپىئە قىسمى تەشكىللەش خىزمىتىگە رەھبەرلىك قىلغان. 1956 ـ يىلىدىن 1957 ـ يىلىغىچە ئىلى ھەربىي رايونى باشقۇرۇشىدىكى ھەربىي مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىسى بولغان. 1957 ـ يىلىدىن 1960 ـ يىلىغىچە ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە مەكتىپىدە ئوقۇغاندىن كېـ-يىن، 1964 ـ يىلىغىچە ئىلى ھەربىي رايونى ھەربىي تەلىم ـ تەربىيە بۆلۈمىنىڭ ئوفىتسېرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. ئۇ 1964 ـ يىلى ئاپتونوم رايون ئاچقان پارتىيەنىڭ مىللىي

سیاستنی ئۆگىنىش كۆرسىدا 1970 ـ يىل 5 ـ ئايغىچە ئوقۇغان[1].

مۇھەممەتجان تېيىپوف 1970 ـ يىل 5 ـ ئايدا ھەربىي سەپتىن يەرلىككە ئالمىشىپ، غۇلجا شەھەرلىك پارتكوم رەھ-بەرلىكىدىكى شەھەر خىزمىتىنى تەرتىپكە سېلىش خىزمىتىگە قاتناشقان. ئۇ 1974 ـ يىلىدىن 1982 ـ يىلىغىچە غۇلجا شە-ھەرلىك خەلق سوت مەھكىمىسىگە ئەۋەتىلگەن خىزمەت گۇرۇپ-پىسىنىڭ باشلىقى بولۇپ، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا سادىر بولغان يالغان، ناھەق دېلولارنى تەكشۈرۈپ نۇرغۇنلىغان ناھەق جازالانغان كىشىلەرنى ئاقلاپ نامىنى ئەسلىگە كەلتۈرگەن ۋە 1982 ـ يىلى دەم ئېلىشقا چىققان.

مۇھەممەتجان تېيىپوف ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن بىر دانە «ئىستىقلا-لىيەت»، ئىككى دانە «پىدائىيلىق»، ئىككى دانە «ساداقەت»، ئىككى دانە «باھادىرلىق» قاتارلىق ئون بىر دانە كۈمۈش مېدال بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇل-غاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەر-بىي شىمالنى ئازاد قىلىش» قاتارلىق يەتتە دانە مېدال بىلەن مۇكاپاتلانغان. 2005 ـ يىل 10 ـ ئايدا ئۇ يەنە «ياپون باسقۇن-چىلىرىغا قارشى ئۇرۇش غەلىبىسىنىڭ 60 يىللىقى»نى خاتىر-لەش مۇناسىۋىتى بىلەن بىر دانە ئالتۇن مېدال بىلەن مۇكا-پاتلانغان.

ئۇ 2012 ـ يىل 3 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى 89 يېشىدا كې-سەل سەۋەبى بىلەن غۇلجا شەھىرىدە ۋاپات بولغان.

4 . سېيىت قۇربان

سېيىت قۇربان (سېيىت باتۇر) 1906 ـ يىلى قومۇل

[1] كۆرسىنىڭ ۋاقتى ئالتە ئايلىق بولۇپ، ئەمەلىيەتتە ئالتە يىل داۋاملاشقان.

شەھەرنىڭ تەڭرىتاغ يېزىسى نېرناسى كەنتىدە تۇغۇلغان. ئۆسمۈرلۈك ۋاقتىدا يۇرتىدا مولامدا دىنىي تەلىم ئالغاندىن كېيىن، 1936 ـ يىلىغىچە دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان. 1936 ـ يىلدىن 1946 ـ يىلىغىچە نېرناسى كەنتىنىڭ باشلىقى، قوراي يېزىسىنىڭ باشلىقى، 1944 ـ يىلدىن باشلاپ قوشۇمچە ئوسمان ئىسلام باندىتلىرىدىن قوغدىنىش ئەترىتىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

سېيىت قۇربان 1946 ـ يىل 9 ـ ئايدا مۇئاۋىن يېزا باشلىقى ئونانباي بەيجىيەن بىلەن بىرلىكتە تەڭرىتاغ ۋە غەربىي تاغ خەلقىگە رەھبەرلىك قىلىپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ مۇستەبىت ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن ۋە قوزغىلاڭچى قوشۇنىنىڭ باشلىقلىقىغا سايلىنىپ، كۆشۈتە تاغ ئېغىزىدا بىر قانچە قېتىم گومىنداڭ قوشۇنلىرىغا ئەجەللىك زەربە بېرىپ ئۇرغۇن دۈشمەننى يوقاتقان. كېيىن قوزغىلاڭ تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىنغاندىن كېيىن، ئۇ ئونانباي قاتارلىق سەپداشلىرى بىلەن 1946 ـ يىل 11 ـ ئايدا ئۇرۇمچىگە، كېيىن غۇلجىغا بېرىپ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتناشقان.

سېيىت قۇربان غۇلجىغا بارغاندىن كېيىن، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى بىلەن مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى ئۇنىڭغا «باتۇر» دېگەن نام بىلەن كاپىتانلىق ھەربىي ئۇنۋانى بەرگەن ۋە «ئىستىقلالىيەت» كۆموش مېدالى بىلەن مۇكاپاتلىغان. ئۇ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى، قومۇل پارتىزانلىرىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن 1950 ـ يىل 1 ـ ئايدا ئۇ 5 ـ كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيە 40 ـ پولكىنىڭ 3 ـ

باتالیونی تەركىبىدە قومۇلغا كېلىپ، 3 ـ باتالیونغا یېقىنـ
دىن یاردەملىشىپ قومۇل، باركۆل، ئاراتۈرۈك قاتارلىق جایلاردا
باندىت تازىلاش ئۇرۇشىغا قاتناشقان.

سىيىت قۇربان 1950 ـ یىل 3 ـ ئایدىن 1955 ـ یىل 7 ـ
ئایغىچە قومۇل ناھىيەسىنىڭ ھاكىمى، قومۇل ناھىيەلىك خەلق
سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى، 1955 ـ یىل 7 ـ ئایدىن
1956 ـ یىل 12 ـ ئایغىچە قومۇل ناھىيەلىك پارتكومىنىڭ مۇ ـ
ئاۋىن سېكرېتارى، قومۇل ناھىيەلىك سىياسىي كېڭەشىنىڭ رە ـ
ئىسى، 1956 ـ یىل 12 ـ ئایدىن 1962 ـ یىل 8 ـ ئایغىچە
قومۇل ۋىلایەتلىك پارتكومىنىڭ دائىمىيى ھەيئەت ئەزاسى، ۋىلا ـ
یەتلىك بىرلىك سەپ بۆلۈمىنىڭ باشلىقى، قومۇل ۋىلایەتلىك
تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باش تەپتىشى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى
ئۆتىگەن.

سىيىت قۇربان 1962 ـ یىل 8 ـ ئایدا «ئەكسىلىنقىلابىي
توپىلاڭ كۆتۈرۈش تەشكىلاتى قۇرغان» دېگەن بەتنام بىلەن قول ـ
غا ئېلىنىپ، 18 یىللىق قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنغان.
1980 ـ یىلى تۈرمىدىن قويۇپ بېرىلىپ نامى ئەسلىگە كەلتۈ ـ
رۈلگەن.

ئۇ 1985 ـ یىل 12 ـ ئاینىڭ 17 ـ كۈنى 79 یېشىدا كې ـ
سەل سەۋەبى بىلەن یۇرتى نېرناسدا ۋاپات بولغان.

5. ئونانباي بەيجىيەن (باتۇر)

ئونانباي بەيجىيەن (قازاق) 1919 ـ یىل
قومۇل شەھىرىنىڭ غەربىي تاغ یېزىسى كۆك ـ
یار كەنتىدە چارۋىچى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان.
ئۆسمۈرلۈك ۋاقتىدا ئۇ یۇرتىدا موللامدا دە ـ
نىي تەلىم ئالغاندىن كېيىن، 1944 ـ یىلـ
غىچە چارۋىچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان.
1944 ـ یىلىدىن 1946 ـ یىلىغىچە ئۇ

قوراي يېزىسىنىڭ[1] مۇئاۋىن باشلىقى، قوشۇمچە غەربىي تاغ ئوسمان ئىسلام باندىتلىرىدىن قوغدىنىش ئەترىتىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

ئونانباي بەيجىيەن 1946 ـ يىل 9 ـ ئايدا يېزا باشلىقى سېيىت قۇربان بىلەن بىرلىكتە تەڭرىتاغ، غەربىي تاغ خەلقىگە رەھبەرلىك قىلىپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ مۇستەبىت ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن ۋە قوزغىلاڭچى قوشۇنىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقلىقىغا تەيىنلىنىپ، سېيىت قۇربان بىلەن بىرلىكتە قوزغىلاڭچى قوشۇنغا قوماندانلىق قىلىپ، كۆشۈتە تاغ ئېغىزىدا گومىنداڭ قوشۇنلىرىغا بىر قانچە قېتىم ئەجەللىك زەربە بېرىپ زور غەلىبىلەرنى قولغا كەلتۈرگەن. كېيىن قوزغىلاڭ سۆھبەت ئارقىلىق تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىنغاندىن كېيىن، ئۇ سېيىت قۇربان قاتارلىق سەپداشلىرى بىلەن 1946 ـ يىل 11 ـ ئايدا ئۇرۇمچىگە، كېيىن غۇلجىغا بېرىپ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتناشقان.

ئونانباي بەيجىيەن غۇلجىغا بارغاندىن كېيىن، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى بىلەن مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى ئۆنىڭغا «باتۇر» دېگەن نام بېرىش بىلەن بىرگە «ئىستىقلالىيەت» كۈموش مېدالى بىلەن مۇكاپاتلىغان ھەمدە پورۇچىك ھەربىي ئۇنۋانى بەرگەن. ئۇ ئىلگىرى ـ كېيىن 1947 ـ يىل 12 ـ ئايدىن 1950 ـ يىل 1 ـ ئايغىچە مىللىي ئارمىيەنىڭ تۈرلۈك پائالىيەتلىرىگە قاتنىشىپ، ئېكسكۇرسىيە، زىيارەتتە بولغان ھەمدە ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ رەھبەرلىكىدە ئەكسىيەتچىلەرگە قارشى تۈرۈپ خەلقنى قۇتقۇزۇش، نامراتلارغا يار ـ يۆلەك بولۇش قاتارلىق خىزمەتلەرگە قاتناشقان.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن 1950 ـ يىل 1 ـ ئايدا 5 ـ كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيە 40 ـ پولك ـ

---

[1] ئۇ ۋاقىتتا غەربىي تاغ قورايغا قارايتتى.

نىڭ 3 ـ باتالىيونى تەركىبىدە قومۇلغا كېلىپ، 3 ـ باتالـ-
يونغا يېقىندىن يارەملىشىپ، قومۇل، بارىكۆل، ئاراتۇرۇك قا-
تارلىق جايلاردا باندىت تازىلاش ئۇرۇشىغا قاتناشقان.

ئونانباي بەيجىيەن 1950 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1984 ـ يىل 1 ـ ئايغىچە بارىكۆل ناھىيەسىنىڭ مۇئاۋىن ھاكىمى، قومۇل ۋىلايەتلىك خەلق ئىشلىرى بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، قومۇل ۋىلايەتلىك خەلق ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى، قومۇل ۋىلا-يەتلىك خەلق ئىشلىرى باشقارمىسىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزى-پىلەرنى ئۆتەپ، 1984 ـ يىل 1 ـ ئايدا مۇئاۋىن نازىر دەرىجە بىلەن دەم ئېلىشقا چىقىدۇ.

ئۇ 1990 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى كېسەل سەۋەبى بىلەن 71 يېشىدا قومۇل شەھىرىدە ۋاپات بولغان.

6. دۆلەتخان ھەسەنوف

دۆلەتخان ھەسەنوف (قازاق) 1914 ـ يىل 11 ـ ئايدا تارباغاتاي ۋىلايىتىنىڭ چۆچەك ناھىيەسىدە تۇغۇلغان. 1922 ـ يىل 9 ـ ئايغىچە ئائىلە تەربىيەسىدە بولغان. 1922 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1928 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە چۆچەك ناھىيە بازىرىدىكى باشلانغۇچ مەك-تەپتە ئوقۇغاندىن كېيىن، 1935 ـ يىل 10 ـ ئايغىچە ئائىلە ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللان-غان. 1935 ـ يىل 10 ـ ئايدىن 1937 ـ يىل 8 ـ ئايغىچە ئۇرۇمچى موڭغۇل ـ قازاق مەكتىپى، 1937 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1939 ـ يىل 1 ـ ئايغىچە ئۇرۇمچى مال دوختۇرلۇق مەكتىپى قاتارلىق مەكتەپلەردە ئوقۇغاندىن كېيىن، شېڭ شىسەي ھۆكۈ-مىتى تەرىپىدىن قومۇل ۋىلايىتىگە خىزمەتكە تەقسىم قىلىن-غان.

دۆلەتخان ھەسەنوف 1939 ـ يىل 1 ـ ئايدا خىزمەتكە قاتـ-

نىشىپ، 1942 ـ يىل 8 ـ ئايغىچە قومۇل ۋىلايىتىگە قاراشلىق بارکۆل ناھىيەلىك مال دوختۇرخانىسىنىڭ دوختۇرى، 1942 ـ يىل 8 ـ ئايدىن 1945 ـ يىل 2 ـ ئايغىچە گومىنداڭ قىسىملىرىنىڭ قومۇلدا تۇرۇشلۇق 178 ـ بىرىگادىسىغا قاراشلىق قوۋۇق(كۇمىنزى) تا تۇرۇشلۇق ئاتلىق ئەسكەرلەر پولكى مال دوختۇرخانىسىنىڭ مۇدىرى ۋە 178 ـ بىرىگادا مال دوختۇرخانىسىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

1946 ـ يىل 9 ـ ئايدا تەڭرىتاغ يېزىسىنىڭ باشلىقى سېيىت قۇربان بىلەن مۇئاۋىن باشلىقى ئونابايى بەيجىيەنلەر تەڭرىتاغ ۋە غەربىي تاغ خەلقىگە رەھبەرلىك قىلىپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ مۇستەبىت ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى قوزغىلاڭ كۆتۈرگەندە ۋەقەدىن خەۋەر تاپقان قومۇلدىكى 178 ـ بىرىگادا رەھبەرلىرى قوزغىلاڭنى باستۇرۇش ئۈچۈن بىر قانچە قېتىم ئەسكەر چىقارغان بولسىمۇ، مەغلۇپ بولىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرىگادا باشلىقلىرى سېيىت قۇربان، ئونابايى بەيجىيەن قاتارلىق قوزغىلاڭ رەھبەرلىرى بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن دۆلەتخاننى نېرىنغا ئەۋەتتىدۇ. ئۇ ئۇزۇندىن بۇيان گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ چىرىكلەشكەنلىكى ۋە ئەمگەكچى خەلقنى دەھشەتلىك ئېكسپلاتاتسىيە قىلىۋاتقانلىقىدىن نەپرەتلىنىپ يۈرگەنىدى. شۇڭا ئۇ بۇ پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ، نېرىنغا چىقىپلا قوزغىلاڭچىلارغا قوشۇلۇپ كېتىدۇ. كېيىن شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتتىن بۇرھان شەھىدى قاتارلىق رەھبەرلەر قومۇلغا كېلىپ قوزغىلاڭنى سۆھبەت ئارقىلىق تىنچ يول بىلەن ھەل قىلغاندىن كېيىن، سېيىت قۇربان بىلەن ئونابايى بەيجىيەننى «ئۆگىنىش قىلدۇرىمىز» دەپ ئۇرۇمچىگە ئېلىپ چىقىپ كېتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن 1946 ـ يىل 10 ـ ئايدا گومىنداڭچىلار دۆلەتخاننى «سەن تاغقا چىقىپ ئوغرىلارغا قوشۇلۇپ كېتىپسەن» دەپ قولغا ئېلىپ دەسلەپ قومۇل تۇرمىسىگە قاماپ، 1947 ـ يىل 4 ـ ئايدا ئۇنى ئۇرۇمچى تۇرمىسى

سىگە يۆتكىمەكچى بولغانلىقىدىن خەۋەر تاپقان ئايالى خەلىچە-
خان ئايۇپ (1921 ـــ 1986) ئەرەنچە ياسىنىپ دۆلەتخاننى ئېـ-
لىپ مېڭىشتىن ئىلگىرى ئۇرۇمچىگە چىقىپ، شۇ ۋاقىتتىكى
شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى
ئەخمەتجان قاسىمى ۋە ئۆلكىلىك مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرى
سەيپىدىن ئەزىزى قاتارلىق رەھبەرلەرگە ئەھۋالنى ئىنكاس
قىلغاندىن كېيىن، ئەخمەتجان قاسىمى، سەيپىدىن ئەزىزىلەر
ئۇلانبايغا مەخسۇس ئادەم ئەۋەتىپ، دۆلەتخاننى يالاپ ماڭغان
ماشىنا كېلىشىگە ئۇنى قۇتقۇزۇپ قالىدۇ. ئۇ قاماقتىن قۇتۇل-
غاندىن كېيىن ئەخمەتجان قاسىمنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن
1947 ـ يىل 10 ـ ئايغىچە شىنجاڭ ئۆلكىلىك قۇرۇلۇش نازا-
رىتىدە خىزمەت قىلىدۇ.

دۆلەتخان ھەسەنوف 1947 ـ يىل 10 ـ ئايدا ئەخمەتجان قا-
سىمنىڭ يارىدىمىدە ئايروپىلان بىلەن ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ
مەركىزىي بازىسى غۇلجىغا بېرىپ، 1949 ـ يىل 12 ـ ئايغىچە
مىللىي ئارمىيەنىڭ تۇرلۇك پائالىيەتلىرىگە قاتنىشىپ، ئېكىـ-
كۇرسىيە، زىيارەتتە بولىدۇ ھەمدە ئەخمەتجان قاسىمنىڭ رەھـ-
بەرلىكىدە ئەكسىيەتچىلەرگە قارشى تۇرۇپ خەلقنى قۇتقۇزۇش،
نامراتلارغا يار ـ يۆلەك بولۇش قاتارلىق خىزمەتلەرگە قاتنىشـ-
دۇ ھەمدە «قومۇل باتۇرى» دېگەن نام بىلەن ئاتىلىپ، ھەر مىلـ-
لەت خەلقىنىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولىدۇ. ئۇ
1948 ـ يىلى غۇلجىدا «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى
ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى» غا قاتنىشىپ، مەركۇر كومىتېتنىڭ
ئىجرائىيە ھەيئىتى بولۇپ سايلىنىدۇ.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۇ 1950 ـ
يىل 1 ـ ئايدىن 3 ـ ئايغىچە مىللىي ئارمىيە خىزمەت ئۆمىكـ-
نىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، 1950 ـ يىل 3 ـ ئايدىن 8 ـ ئايغىچە
شىنجاڭ ھەربىي رايونى سىياسىي بۆلۈمى سىياسىي ـ قانۇن
باشقارمىسىدا ھەربىي سودىيە، 1950 ـ يىل 8 ـ ئايدىن 1966 ـ

یىلى 8 ـ ئايغىچە قومۇل ۋىلايەتلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى چوڭ ئەترىتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ۋە قومۇل ۋىلايەتلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەيدۇ. ئۇ 1950 ـ يىل 8 ـ ئايدا قومۇلدا يەنە «يېڭى دېموكراتىزم ئىتتىپاقى كومىتېتى»غا قاتنىشىپ، مەركۇر كومىتېتنىڭ ھەيئىتى بولۇپ سايلانغان.

دۆلەتخان ھەسەنوف 1966 ـ يىل 5 ـ ئايدا قوزغالغان «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا سولچىل لۇشيەننىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچراپ ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇلۇپ، 1975 ـ يىل 10 ـ ئايغىچە قومۇل ۋىلايەتلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى باشقارمىسىدا ئىشلەپ جاپا ـ مۇشەققەتلىك كۈنلەرنى باشتىن كەچۈرگەن. 1975 ـ يىل 10 ـ ئايدا ئۇنىڭ سىياسىي نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، 1983 ـ يىل 6 ـ ئايغىچە قومۇل ۋىلايەتلىك دېھقانچىلىق ـ چارۋىچىلىق باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى بولۇپ ئىشلەپ، شۇ يىلى 6 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى مۇئاۋىن نازىر دەرىجە بىلەن دەم ئېلىشقا چىققان.

دۆلەتخان ھەسەنوف 1991 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى كېسەل سەۋەبى بىلەن 77 يېشىدا قومۇل شەھىرىدە ۋاپات بولغان.

ئەخمەتجان قاسمی قومۇل پارتىزانلىرىنىڭ رەھبەرلىرى بىلەن بىللە
ئوڭدىن: ئونانباي بەيجىيەن، ئەخمەتجان قاسمى، سەيىت قۇربان، ئۆرە تۇرغان كىشى ئەخمەتجان قاسمىنىڭ كانۇيىي نۇردۇنبەگ

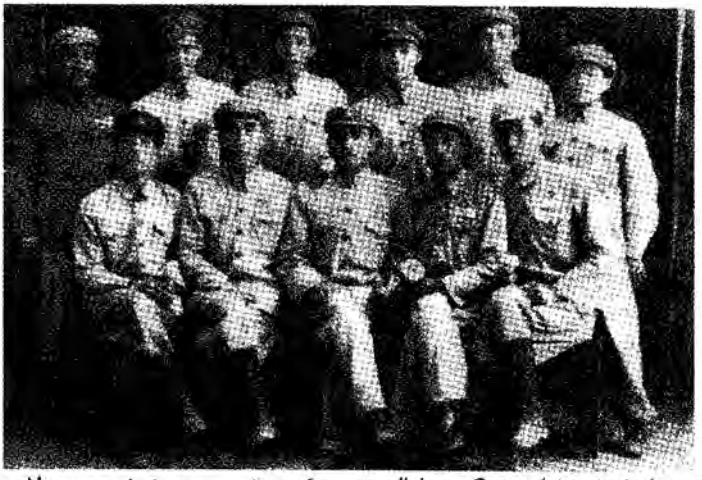

قومۇلدا تۇرۇشلۇق 3 ـ باتالىيوندىكى قىسمەن ئوفىتسىرلارنىڭ 1951 ـ يىل 10 ـ ئايدا قومۇل خاتىرە سارىيىدا چۈشكەن خاتىرە سۈرىتى
ئولتۇرغانلار (ئوڭدىن سولغا): ئەخمەت تۇردىيېف، فەن چۈشى، خېـ لىل زۇنۇنوف، ئەخمەتباي قابدۇللايېف، ئابدۇللا نىيازوف.
ئۆرە تۇرغانلار (ئوڭدىن سولغا): نۇرجان كەڭرىبېرگىن، مۇقاتاي، يىس قوجايېف، مۇقاجان قالى، ئابدۇۋەلى ئىبراھىموف، مۇھەممەت ئەخـ مەتوف.

www.uyghurkitap.com
كتاب تور بيكتى
تۇيۇرۇق كىتابىنىڭ بېڭى ئادرىسى

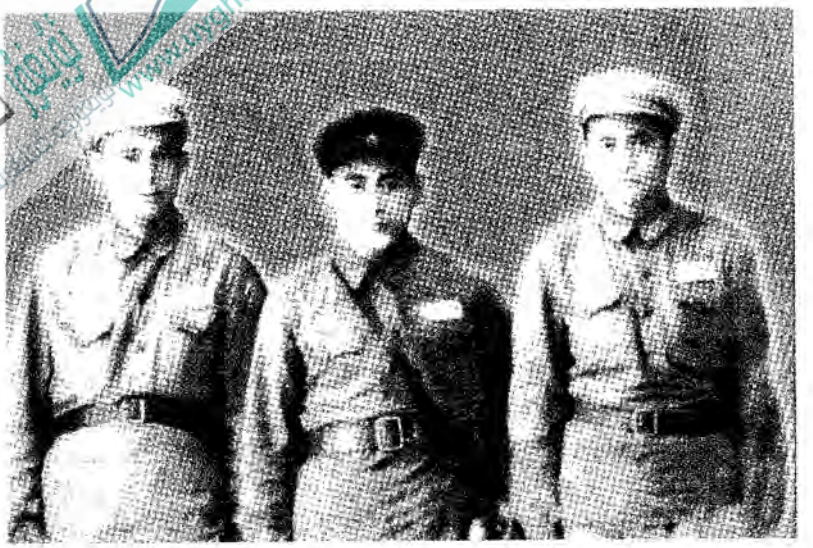

ئوڭدىن: ئابلەت نىياز (3 ـ باتالىيون 7 ـ روتا 1 ـ ئىزۋوت 1 ـ ئودلىنىيەنىڭ كوماندىرى)، خوجى ئەخمەت (7 ـ روتا 1 ـ ئىزۋوت 2 ـ ئودلىنىيەنىڭ كوماندىرى)، مەتموسا ھوشۇر (7 ـ روتا 3 ـ ئىزۋوت 2 ـ ئودلىنىيەنىڭ كوماندىرى).

چىگە تۇياقبايېف (ئوڭدا، قازاق، 7 ـ روتىنىڭ كاتىپى)، تۇرداخۇن مامۇتوف (سولدا، 7 ـ روتا 2 ـ ئىزۋوت 1 ـ ئودلىنىيەنىڭ كوماندىرى) بىلەن بىللە

3 ـ باتالیون 8 ـ روتدىكى قىسمەن كوماندىر ـ جەڭچىلەرنىڭ 1953 ـ يىل 1 ـ ئايدا سۈيدۈك قارىغولدا چۈشكەن خاتىرە سۈرىتى.

بىرىنچى رەت، ئولتۇرغانلار: (ئوڭدىن سولغا): يىس قوجايېف (قازاق، روتىنىڭ زاپخوزى)، جامابېك (قازاق، جاڭىربېك دەپمۇ ئاتىلىدۇ، روتىنىڭ سياسىي يېتەكچىسى)، ئابدۇرېھىم خوجامنىياز (روتىنىڭ كوماندىرى)، بىموللا قابدۇللا (قازاق، 1 ـ ئىزۋوتنىڭ كوماندىرى).

ئىككىنچى رەت، ئۆرە تۇرغانلار: (ئوڭدىن سولغا): دالايقان (قازاق، روتىغا بىۋاستە قاراشلىق سۈۋر ـ ئالاقە ئودلىنىيەسىنىڭ كوماندىرى)، ئامانتۇر (قازاق، روتىنىڭ سانىتارى)، ئابدۇراخمان ھەسەن (1 ـ ئىزۋوت 4 ـ ئودلىنىيەنىڭ كوماندىرى)، ئەرشىدىن زىكرىيا (1 ـ ئىزۋوتنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى).

ئۈچىنچى رەت: يۈسۈپ ئەزىمەت (جەڭچى)، ئابدۇكېرىم نىيازوف (1 ـ ئىزۋوت 1 ـ ئودلىنىيەنىڭ كوماندىرى)، ياقۇپ ئەيسا (روتىنىڭ ئاقارتىش ئوقۇتقۇچىسى، مۇئاۋىن ئىزۋوت دەرىجىلىك)، قاسىم سالى (جەڭچى)، ئابدۇرېشىت باقى (روتىنىڭ مۇئاۋىن سياسىي يېتەكچىسى).

(بۇ رەسىمدىكى كوماندىر ـ جەڭچىلەرنىڭ ئىسىم ـ فامىلىسىنى ئابدۇرېھىم خوجامنىياز بىلەن ئەرشىدىن زىكرىيا ئېيتىپ بەرگەن)

ئۇيغۇر كتاب تۈر بېكىتى
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ بېگى ئادرىسى
www.uyghurkitap.com

ئەخمەت تۇردىيېف قومۇلدىكى سەپدىشى ھاجى سالى نىياز ۋە ۋاپات بولۇپ كەتكەن سەپداشلىرى زاھىر باقى، يەھيا ئىمىنلەرنىڭ پەرزەنتلىرى بىلەن بىللە.

سولدىن: ئەخمەت يەھيا، ئەخمەت تۇردىيېف، ھاجى سالى نىياز، نىجات زاھىر.

ئابدۇراخمان مۇتىللا كۆپچىلىككە ئەخمەت تۇردىيېفنىڭ تەرجىمىھالىنى تونۇشتۇرماقتا.

سولدىن: ئەخمەت تۇردىيېف، ئەخمەت ھەمدۇللا، ئابلىمىت ئابدۇللا، ئابدۇراخمان مۇتىللا.

ئەخمەت تۇردىيېف شېئىر ئوقۇماقتا.

ئەخمەتجان ياسىن (ئىقبال) شېئىر ئوقۇماقتا.
سولدىن: ئىسكەندەر سەمەت، ئەخمەتجان ياسىن، ئەخمەت تۇردىيېف.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى نادىرىسى

ئەخمەت ھەمدۇللا شېئىر ئوقۇماقتا.
سولدىن: ئىسكەندەر سەمەت، ئەخمەت ھەمدۇللا، ئەخمەتجان ياسىن، ئەخمەت تۇردىيېف.

ھەجەرگۈل يۇنۇس شېئىر ئوقۇماقتا.
سولدىن: ئىسكەندەر سەمەت، ھەجەرگۈل يۇنۇس.

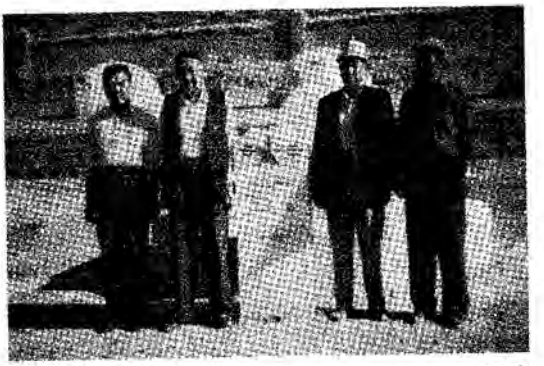

ئوڭدىن: ئالى ئىمىن، خوجا سالى، ئەخمەت تۇردىيېف، ئابلىمىت ئابدۇللا (ئاپتور) ئىنقىلابىي قۇربان بىيسىنبېك ئەكىجان (قازاق) نىڭ قەبرىسى ئالدىدا.

ئەخمەت تۇردىيېف (ئوڭدا) بىلەن تۇرغۇن پالۋان (سولدا) بىللە.

سولدىن: خالمۇرات ئابلىمىت، خوجى سالى، ئەخمەت تۇردىيېف، تۇرغۇن پالۋان، ئابلىمىت ئابدۇللا.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

ئەخمەت تۇردىيېف ئۇرۇمچىدە پولكوۋنىك سوپاخۇن سۇۋوروف ئائىلىسىدە.

سولدىن: سوپاخۇن سۇۋوروف، ئەخمەت تۇردىيېف، ئەخمەتجان مۇھەممىدى.

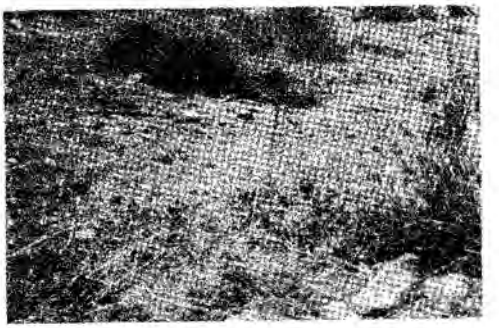

قومۇل شەھىرى تەڭرىتاغ يېزىسى ئېدىر كەنتىگە دەپنە قىلىنغان مىللىي ئارمىيە جەڭچىسى مىجىت ئىبراھىمنىڭ قەبرىسى.

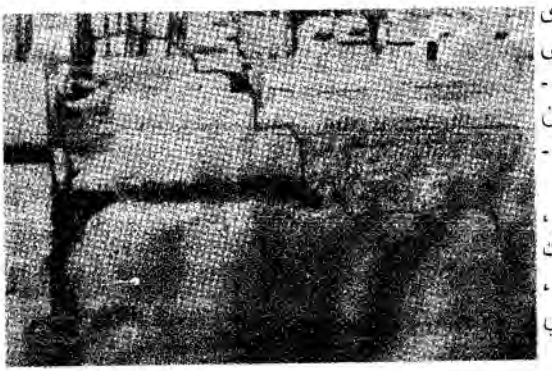

قومۇل شەھىرى شەھەر ئىچى يېزىسى كۆتەمە قەبرىستانلىقىغا دەپنە قىلىنغان مىللىي ئارمىيە جەڭچىلىرىنىڭ قەبرىسى:

سولدىن: ئابلىكىم، مۇھىنۇر ساپا، مەخسۇت ئىدرىس، ئۆمەرجان، تېزەكچى دۆلەتباي (قازاق).

ئىككىنچى بۆلۈم

3 ـ باتالىيوننىڭ 9 ـ روتىسى تۇرپاندا

9 ـ روتا كېلىشتىن ئىلگىرىكى تۇرپان ۋەزىيىتى

تۇرپان خەلقى تارىختىن بۇيان ئەكسىيەتچى ھۆكۈمەت بىلەن يەرلىك فېئودال ھۆكۈمرانلارنىڭ زۇلمىنى يەتكۈچە تارتقان بولۇپ، 1912 ـ يىلى مۇيدىن خەلىپە ۋە ئەمەتلەر رەھبەرلىكىدە بىرىنچى قېتىم، 1932 ـ يىلى ئاكا ـ ئۇكا مەخسۇت مۇھىتى بىلەن مەھمۇت مۇھىتلار رەھبەرلىكىدە ئىككىنچى قېتىم، 1947 ـ يىل 7 ـ ئايدا ئابدۇراخمان مۇھىتى رەھبەرلىكىدە ئۈچىنچى قېتىم قوزغىلاڭ كۆتۈرگەنىدى. 1947 ـ يىلدىكى خەلق قوزغىلىڭىنىڭ رەھبىرى ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى بىلەن گومىنداڭ ھۆكۈمىتى ئوتتۇرىسىدا 11 ماددىلىق «تىنچلىق بېتىم» ئىمزالىنىپ، شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇلغاندىن كېيىن، بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىق خەلق ۋەكىللىرىنىڭ كۆچ چىقىرىشى بىلەن تۇرپان ناھىيەسىنىڭ ھاكىملىقىغا ئابدۇراخمان مۇھىتى سايلانغانىدى. قوزغىلاڭچى قوشۇن بىلەن گومىنداڭ قوشۇنى ئوتتۇرىسىدىكى كۆچ سېلىشتۇرمىسىدا زور پەرق بولغاچقا، قوزغىلاڭچى قوشۇن ئابدۇراخمان مۇھىتىنىڭ رەھبەرلىكىدە ئىستراتېگىيەلىك چېكىنىپ، ئۇچ ۋىلايەت ئىز-

قىلابىنىڭ مەركىزىي بازىسى غۇلجىغا بېرىپ ئوچ ۋىلايەت مىلـ
لىي ئارمىيەسىگە قوشۇلۇپ كېتىدۇ.

ئابدۇراخمان مۇھىتى رەھبەرلىك قىلغان قوزغىلاڭچى قو-
شۇن تۇرپاندىن چېكىنىپ كەتكەندىن كېيىن تۇرپاننى ئاق نېر-
رورلۇق قاپلاپ كېتىدۇ. گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ تۇر-
پاندا تۇرۇشلۇق قىسىملىرى ۋە ساقچى دائىرىلىرى قوزغىلاڭغا
قاتناشقان ۋە ھېسداشلىق قىلغان كىشىلەرنى ۋەھشىي ئۇسۇللار
بىلەن قىيناپ ئۆلتۈرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرگە نۇرغۇنلىغان
بىگۇناھ كىشىلەرمۇ ئۆلتۈرۈلىدۇ. گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى
ئابدۇراخمان مۇھىتىغا ئوخشاش خەلقپەرۋەر كىشىلەرنىڭ ئور-
نىغا ئۆزلىرىنىڭ كەتمىنىنى چېپىپ، يۇندىسىنى يالايدىغان
غالچىلارنى تۇرپان ناھىيەسىنىڭ ھەر دەرىجىلىك ئورگانلىرىغا
سەپلەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن خەلق ئۇستىدىكى زۇلۇم - ئېكسپىلا-
تاتسىيە تېخىمۇ ئېغىرلىشىپ كېتىدۇ. خەلقنىڭ ئەكسىيەتچى
ھۆكۈمەتكە قارشى كۈرىشى تاكى جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى
قۇرۇلغانغا قەدەر داۋاملىشىدۇ.

9 - روتىنىڭ تۇرپانغا كېلىش سەۋەبى

9 - روتا تۇرپان - پىچان پارتىزانلىرى ئاساسىدا قۇرۇلغان
روتا بولۇپ، يۇقىرىدا ئېيتقىنىمىزدەك 1947 - يىل 7 - ئايدا
شۇ ۋاقىتتىكى تۇرپان ناھىيەسىنىڭ ھاكىمى ئابدۇراخمان مۇ-
ھىتى رەھبەرلىك قىلغان تۇرپان خەلقىنىڭ گومىنداڭ ئەكسى-
يەتچىلىرىنىڭ مۇستەبىت ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى سىڭگىم ئې-
غىزى قوزغىلىڭى پارتلايدۇ. قوزغىلاڭغا پىچان، توقسۇن خەلقـ
مۇ ئاۋاز قوشىدۇ ۋە قاتنىشىدۇ. يۇقىرىدا ئېيتقىنىمىزدەك
قوزغىلاڭچى قوشۇن بىلەن گومىنداڭ قوشۇنى ئوتتۇرىسىدا
كۈچ جەھەتتە پەرق زور بولغاچقا، قوزغىلاڭ ئاخىرى مەغلۇپ
بولىدۇ. بۇنىڭ بىلەن 800 دىن ئارتۇق قوزغىلاڭچى قوشۇن

ئابدۇراخمان مۇھىتى قاتارلىق قوزغىلاڭ رەھبەرلىرىنىڭ تەشەببۇسى بىلەن 1947 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى ئىستراتېگىيەلىك چېكىنىش نىشانىنى ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ مەركىزىي بازىسى غۇلجىغا قارىتىپ يۈرۈش قىلىدۇ. تۆيۇق، چالغۇن، قارا يۈزى غولى، گوجەي، پوچەي، ئالغۇن، ئېگىز داۋان قاتارلىق جايلاردا نۇرغۇنلىغان قانلىق جەڭلەرنى باشتىن كەچۈرۈپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچى قىسىملىرىنىڭ كۆپ قېتىملىق توسۇپ زەربە بېرىشى، قوغلاپ زەربە بېرىشى، قورشاپ زەربە بېرىشلىرىدىن باتۇرلۇق بىلەن بۆسۈپ ئۆتۈپ، 208 نەپەر قوزغىلاڭچى ئابدۇراخمان مۇھىتىنىڭ رەھبەرلىكىدە 1947 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى غەلىبىلىك ھالدا ئازاد رايون غۇلجا شەھىرىگە يېتىپ بارىدۇ.

ئابدۇراخمان مۇھىتى رەھبەرلىك قىلغان تۇرپان، پىچان پارتىزانلىرى غۇلجىغا بارغاندىن كېيىن، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى بىلەن مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى رەھبەرلىرى ۋە مىللىي ئارمىيە قىسىملىرى، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا مۇيەسسەر بولىدۇ. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى بىلەن مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابىنىڭ قارارىغا ئاساسەن تۇرپان ـ پىچان پارتىزانلىرى غۇلجا زاپاس پولكىنىڭ[1] قىلىچ ئىسكادرونىنىڭ رەھبەرلىك ئاپپاراتى تۆۋەندىكى كىشىلەردىن تەركىب تاپقان ئىدى:

ئىسكادرون كوماندىرى ـــ ئىمىن زاھىدى.

مۇئاۋىن كوماندىرى ـــ بوۋكەي مۇقايوف (قازاق).

سىياسىي يېتەكچىسى ـــ رەجەپ تۇختى.

دوختۇر ـــ توختىيوف.

---

[1] پولك كوماندىرى ـــ ئابلاخان مەخموتوف، سىياسىي كومىسسارى ـــ توختى ئىبراھىموف.

ئات دوختۇری ـــ یۇسۇپجان.

تەلىم ـ تەربىيە يېتەكچىسى ـــ سىدىقوف.

قورال ـ ياراغ ئۆگىتىشكە مەسئول خادىم ـــ خۇدابەردى.

كاتىپ ـــ ھەمدۇللا زاھىت، كېيىن ئىبراھىم رازىيوف كاتىپ بولغان.

زاپخوز ـــ ئابدۇراخمان باقى، كېيىن ئابدۇۋاھىت ئولاتايېف زاپخوز بولغان.

بۇ ئىسكادىرونغا قاراشلىق جەمئىي تۆت ئىزۋوت بار بولۇپ، بۇ ئىزۋوتلارنىڭ كوماندىرلىرى تۆۋەندىكىچە:

1 ـ ئىزۋوتنىڭ كوماندىرى ـــ تۇردى سەپىرى، مۇئاۋىن كوماندىرى ـــ رەجەپ ئەبەيدۇللا.

2 ـ ئىزۋوتنىڭ كوماندىرى ـــ روزى خېۋىروف، مۇئاۋىن كوماندىرى ـــ ئابدۇراخمان باقى.

3 ـ ئىزۋوتنىڭ كوماندىرى ـــ ئەخمەتنىياز ئىبراھىم، مۇئاۋىن كوماندىرى ـــ ئابدۇۋاھىت ئولاتايېف.

4 ـ ئىزۋوتنىڭ كوماندىرى ـــ خېلىل ئابدۇنىياز ھاجى، مۇئاۋىن كوماندىرى ـــ مەسۇم ھوشۇر قاتارلىق كىشىلەردىن تەركىب تاپقان ئىدى.

قىلىچ ئىسكادىرونىنىڭ يۇقىرىقى رەھبەرلىك ئاپپاراتىدىكى كىشىلەردىن بوۋكەي مۇقايوف، توختىيېف، يۇسۇپجان، سىدىقوف، خۇدابەردى قاتارلىق ئوفىتسېرلارنى مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى سەپلەپ ئەۋەتكەن خادىملار ئىدى.

مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى يەنە بايانداي ھەربىي مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىسى سىدىقھاجى تۇردى (1913 ـــ 1962)بىلەن غۇلجا زاپاس پولك 1 ـ باتالىيوننىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى ئابابەكرى تۇردىيېف[1] قىلىچ ئىسكادىرونىغا مەسلىھەتچى قىلىپ ئەۋەتكەن ئىدى. يەنە مىللىي ئارمىيە باش قوماندان-

[1] ئابدۇۋاھىت ئولاتايېفنىڭ ئېيتىشىچە ئابابەكرى تۇردىيېف «ئانا يۇرت» رومانىدىكى قەشقەرلىك ئابدۇللا باينىڭ ئاكىسىنىڭ ئوغلى ئىكەن.

لىق ئىشتابى ئورگىنىدا تەشۋىقاتچى بولۇپ ئىشلەۋاتقان ئاسىم مەمىروفنى[1] سىدىقھاجى تۇردى بىلەن ئاياۋەكرى تۇردىيىپقا كا-تىپ قىلىپ ئەۋەتكەن ئىدى.

سىدىقھاجى تۇردى 1945 - يىل 4 - ئايدا پولكوۋنىك سو-پاخۇن سۇۋۇروفنىڭ قوماندانلىقىدا 125 كوماندىر - جەڭچى مايتاغدىن قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ ئوچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيە سىپىگە قوشۇلغان، قوزغىلاڭچى قوشۇن تەركىبىدە ئىزۋوت كوماندىرى، قوزغىلاڭ كۆتەرگەندىن كېيىن قوزغىلاڭچى قو-شۇننىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى بولغان. قوزغىلاڭچى قوشۇن غۇل-جىغا بارغاندىن كېيىن مايتاغدىن قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ كەلگەن قىسىم ئاساسىدا مىللىي ئارمىيەنىڭ جەنۇبىي يۆنىلىش قىسىم-لىرى تەشكىللەنگەندە سوپاخۇن سۇۋۇروف بۇ قىسىمغا قو-ماندان، سىدىقھاجى تۇردى مۇئاۋىن قوماندان بولۇپ تەيىنلە-نىپ، جەنۇبىي شىنجاڭغا يۈرۈش قىلغان ۋە باي، قورغان، ئاق-سۇ كونا شەھەر، ئاقسۇ يېڭى شەھەر قاتارلىق جايلارنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشلىرىغا قاتناشقان. قىسىم بۇيرۇق بىلەن غۇلجىغا قايتىپ چىققاندىن كېيىن، سىدىقھاجى تۇردى مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى ئاچقان بايانداىدىكى ھەربىي مەكتەپ-نىڭ 1 - قارارلىق كۇرسىدا ئوقۇپ مەزكۇر مەكتەپتە ئوقۇتقۇ-چىلىق قىلغان ۋە 2 - قارارلىق ھەربىي كۇرسقا قاتنىشىدىغان تۇرپان - پىچان پارتىزانلىرىدىن تەركىب تاپقان قىلىچ ئىسكا-دىرونىدىن كەلگەن كۇرسانتلارغا دەرس ئۆتكەن. سىدىقھاجى تۇردى يۇقىرىدا ئېيتقىنىمىزدەك ئۇزۇن يىل ھەربىي بولۇپ، كۆپنى كۆرگەن، تەجرىبىلىك كوماندىر بولغاچقا، قىلىچ ئىسكا-دىرونى تەركىبىدىكى كوماندىر - جەڭچىلەرگە زور ئەجىر سىڭدۈرگەن. شۇنىڭ بىلەن تۇرپان - پىچان پارتىزانلىرىدىن تەركىب تاپقان مىللىي ئارمىيە زاپاس پولكىنىڭ قىلىچ ئىسكا-

---

[1] ئاسىم مەمىروف 2008 - يىلى 11 - ئاينىڭ 3 - كۈنى 80 يېشىدا ئۇرۇمچىدە ۋاپات بولغان.

دىرونى ئىسمى ـ جىسمىغا لايىق ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيە ـ سىنىڭ تەركىبىي قىسمىغا ئايلانغان. بۇ ئىسكادىرون 1948 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى غۇلجىدا مىللىي ئارمىيە قورۇلغان ـ لىقىنىڭ تۆت يىللىقىنى تەبرىكلەش پائالىيىتىدە پاراتتىن ئۇ ـ تۇپ ئۆزلىرىنىڭ بىر جەڭگىۋار قوشۇن ئىكەنلىكىنى نامايان قىلغان. شۇ ۋاقىتتا رەئىس سەھنىسىدە ئولتۇرغان ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسىنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانى گېنېرال مايور دەللىقان سۈگۈربايوف ئەخمەتجان قاسىمدىن «بۇ قايسى قـ ـ سىم؟» دەپ سورىغاندا: «بۇ ئۆتكەن يىل 8 ـ ئايدا تۇرپان ـ پىچاندىن قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ غۇلجىغا كەلگەن پارتىزانلار» دەپ جاۋاب بەرگەن. دەللىقان ئەخمەتجانغا «مۇشۇ ئىسكادىرونىنى ماڭا بەرسىڭىز، مەن ئالتايىنى مۇشۇ ئىسكادىرون بىلەنلا ساقلىيالاي ـ مەن» دەپ بۇ ئىسكادىرونغا يۇقىرى باھا بەرگەن.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن يۇقىرى دەرىجىلىك رەھبەرلىكنىڭ «پارتىزانلارنى يۇرتىغا قايتۇرۇش» توغرىسىدىكى يولىيورۇقىغا ئاساسەن قىلىچ ئىسكادىرونى تۇرپان ـ غا قايتىش توغرۇلۇق يۇقىرىنىڭ بۇيرۇقىنى تاپشۇرۇۋالغان.

تۇرپاندىكى ئۇچرىشىش

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن قىلىچ ئىسكادىرونى 5 ـ كورپۇسنىڭ كوماندىرى لېسكىننىڭ 1950 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنىدىكى بۇيرۇقىغا ئاساسەن 17 ـ چېسلا غۇلجىدىن يولغا چىقىپ، 18 ـ چېسلا ئۇرۇمچىگە يېتىپ كەلگەن. ئۇرۇمچىدە سەيپىدىن ئەزىزى ، ئابدۇراخمان مۇھىتى قاتارلىق رەھبەرلەر قىلىچ ئىسكادىرونىنىڭ ئالدىغا چىقىپ كۈتۈۋالغان ۋە شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ قارارىغا ئاساسەن 5 ـ كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيەنىڭ ئۇرۇمچىگە كىرىپ ئورۇنلاشقان 40 ـ پولك 3 ـ باتالىيونىنىڭ 9 ـ روتىسى قىلىپ ئۆزگەر ـ

تىپ تەشكىللىنىپ تۇرپانغا بېرىپ ئورۇنلىشىشى توغرۇلۇق بۇيرۇق تاپشۇرۇۋالغان. 9 ـ روتا بۇيرۇق بويىچە 1 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى تۇرپانغا بېرىپ خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ تۇرپاندا تۇرۇشلۇق قىسىملىرى (6 ـ كورپۇس 16 ـ دىۋىزىيە 47 ـ پولكى) بىلەن غەلىبىلىك ئۇچراشقان.

9 ـ روتىنىڭ تەشكىلىي قۇرۇلمىسى

قىلىچ ئىسكادىرونى غۇلجىدىن ئۇرۇمچىگە كېلىپ، 9 ـ روتىغا ئۆزگەرتىلگەن، بۇ روتىنىڭ تۇرپانغا كېلىپ ئورۇنلاشقان ۋاقىتتىكى كوماندىرلىرى تۆۋەندىكى كىشىلەردىن تەركىب تاپقان:

روتا كوماندىرى ـــ ھادى روزىيېف، مۇئاۋىن كوماندىرى ـــ ئابدۇۋاھىت ئولاتايېف.

سىياسىي يېتەكچىسى ـــ رەجەپ توختى.

دوختۇر ـــ غوپۇرجان ئىبراھىموف.

كاتىپ ـــ ئىبراھىم رازىيېف.

زاپخوز ـــ ئابدۇرېھىم نەمتۇللا قاتارلىق كىشىلەر ئىدى.

1950 ـ يىل 6 ـ ئايدا 40 ـ پولك پارتكومىنىڭ قارارىغا ئاساسەن 9 ـ روتا رەھبەرلىك ئاپپاراتىدا چوڭ ئۆزگىرىش بولغان. ئۆزگەرتىپ تەشكىللەنگەندىن كېيىنكى روتىنىڭ ھەر دەرىجىلىك كوماندىرلىرى تۆۋەندىكى كىشىلەردىن تەركىب تاپقان:

ھادى روزىيېف 40 ـ پولكقا بىۋاسىتە قاراشلىق مۇستەقىل قورال ـ يارىغ روتىسىنىڭ (مىنامىيوت، ئېغىر پىلىموت قاتارلىق قوراللار بار) كوماندىرلىقىغا تەيىنلىنىدۇ. بۇ روتىنىڭ كوماندىرلىقىنى ئۆتەۋاتقان سوپى ئايۇپوف 9 ـ روتىنىڭ كوماندىرلىقىغا تەيىنلىنىدۇ. ئابدۇۋاھىت ئولاتايېف شىنجاڭ ھەربىي رايونى ئاچقان مىللىي كادىرلارنى تەربىيەلەش كۇرسىغا ئوقۇشقا كەتكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئورنىغا 40 ـ پولك 2 ـ باتالىيونغا

ۋاقىتلىق مۇئاۋىن سىياسىي تەربىيەچى بولۇپ ئىشلەۋاتقان ئابدۇرېھىم خوجامنىياز 8 ـ ئايدا 9 ـ روتىغا مۇئاۋىن كوماندىر بولۇپ تەينىلىنىدۇ. 12 ـ ئايدا ئۇ قومۇلدىكى 3 ـ باتالىيون 8 ـ روتىنىڭ كوماندىرلىقىغا تەينىلەنگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئورنىغا 9 ـ روتا 1 ـ ئىزۋوتنىڭ كوماندىرلىقىنى ئۆتەۋاتقان تۇردى سەپىرى مۇئاۋىن روتا كوماندىرلىقىغا ئۆستۈرۈلدۈ. رەجەپ توختى يەرلىككە ئالمىشىپ، سابىق شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتى خەلق ئىشلىرى نازارىتى ئىشخانىسىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرلىقىغا تەينىلەنگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئورنىغا 40 ـ پولك ئارقا سەپ خىزمىتىنى ئىشلەۋاتقان مۇھەممەت باقى سىياسىي يېتەكچىلىككە تەينىلىنىدۇ. ئۇ يەنە خىزمەت ئېھتىياجى بىلەن 40 ـ پولك ئارقا سەپ كەسپىي بۆلۈمىنىڭ باشلىقلىقىغا تەينىلەنگەندىن كېيىن چۆچەكتە تۇرۇشلۇق 41 ـ پولكقا بىۋاسىتە قاراشلىق دۆربىلجىندە تۇرۇشلۇق ئىسكادىرونىنىڭ سىياسىي يېتەكچىسى رەھمىتۇللا ھەمدۇللايېف 9 ـ روتىنىڭ سىياسىي يېتەكچىلىكىگە تەينىلىنىدۇ. دوختۇر غوپۇرجان ئىبراھىموف 40 ـ پولك دوختۇرخانىسىغا يۆتكەلگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئورنىغا رەجەپ مەمتادۇللا دوختۇر بولۇپ تەينىلىنىدۇ. كاتىپ يەنىلا ئىبراھىم رازىيېف بولۇپ، كېيىن ئابدۇرېھىم نەمتۇللا كاتىپلىققا تەينىلىنىدۇ. زاپخوز ئابدۇرېھىم نەمتۇللانىڭ ئورنىغا مەسۇم ھوشۇر زاپخوزلۇققا تەينىلىنىدۇ.

9 ـ روتىغا قاراشلىق جەمئىي تۆت ئىزۋوت بار بولۇپ، كوماندىرلىرى تۆۋەندىكى كىشىلەردىن تەركىب تاپقانىدى:

1 ـ ئىزۋوت كوماندىرى ـــ تۇردى سەپىرى، كېيىنكى كوماندىرى ـــ رەجەپ ئەبەيدۇللا.

2 ـ ئىزۋوت كوماندىرى ـــ نىياز سېتىنىياز.

3 ـ ئىزۋوت كوماندىرى ـــ مۇھەممەت نىيازوف (ئاخۇنوف دەپمۇ ئاتىلىدۇ.)

4 ـ ئىزۋوت (پىلىموت ئىزۋوتى) كوماندىرى ـــ روزى خېـ

ۋىروف، كېيىنكى كوماندىرى ـــ ئەمەت روزىيېف.

يوغان تېرەكتىكى جەڭ

9 ـ روتا تۇرپانغا بېرىپ ئورۇنلاشقاندىن كېيىن، خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى 6 ـ كورپۇس 16 ـ دىۋىزىيەسىنىڭ تۇرپاندا تۇرۇشلۇق 47 ـ پولكى بىلەن بىرلىكتە تۇرپان ـ پىچان ناھىيەسىنىڭ مۇقىملىقىنى ساقلاش بىلەن بىللە جەمئىيەت ئامانلىقىغا ۋە كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ خاتىرجەم تۇرمۇشىغا، نورمال ئىشلەپچىقىرىشقا تەھدىت سېلىۋاتقان گومىنداڭ قىسىملىرى ئىچىدىكى ھەقىقەتكە قارشى جاھىل كۈچلەر ۋە قوراللىق باندىتلارنى تازىلاپ، تۇرپان ـ پىچان ناھىيەسىنىڭ مۇقىملىقىنى ساقلاشتىن ئىبارەت بىر قاتار ئېغىر ۋە جاپالىق ۋەزىپىلەرنى ئۈستىگە ئالغانىدى.

1951 ـ يىل 7 ـ ئايدا گۇچۇڭدىكى يۇنۇس باندىتنىڭ شايكىلىرى تۇرپاننىڭ يوغان تېرەك (داخېيەن) تاغلىرىغا ھۇجۇم قىلىپ خەلق ئاممىسىنىڭ مال ـ مۇلكىنى، چارۋىلىرىنى بۇلاپ ـ تالايدۇ. بۇ تاغدا 9 ـ روتىنىڭ بىر ئودلىنىيەسى بار بولۇپ، روتىنىڭ 500 دەك قويىنى باقاتتى. باندىتلار تاغدا قوي باققان قىياپەتكە كىرىۋېلىپ، دائىم ئودلىنىيە تۇرۇشلۇق جايغا كېلىپ، جەڭچىلەرگە يالغان سۆزلەپ «بىزمۇ تاغدا قوي باقىمىز، دوست بولۇپ، باردى ـ كەلدى قىلىپ ئۆتسەك» دېگەندەك تەكلىپلەرنى بېرىدۇ. جەڭچىلەر باندىتلارنىڭ مەقسىتىنى بىلمىگەچكە ئۇلارنىڭ تەكلىپىنى قوبۇل قىلىپ، باندىتلار كەلسە مېھمان قىلىدۇ. بۇ ئودلىنىيەدە بىر دانە دىكتار پىلىموت ۋە باشقا ياخشى قوراللار بار بولۇپ، باندىتلارنىڭ كۆزى مۇشۇ قوراللارغا چۈشۈپ، ئۇلار قايتىپ بارغاندىن كېيىن مەسلىھەتلىشىپ، كېچىدە بۇ ئودلىنىيەگە ھۇجۇم قىلىدۇ. جەڭچىلەر 3 ـ ئىزۋوت كوماندىرى مۇھەممەت نىيازوف (ئاخۇنوف) نىڭ قوماندانلىقىدا باندىتلارغا قارشى ئوت ئېچىپ

قایتۇرما زەربە بېرىدۇ. جەڭچى مۇھەممەت جامال (تۇرپان قۇرۇقتۇ ـ لۇق) پىلىموت بىلەن ئوت ئېچىپ ئۇلارنى چېكىندۈرىدۇ. ئوت ئېچىپ چىۋاتقاندا ئۇنىڭ بېشىغا ئوق تېگىپ قۇربان بولىدۇ. ئودلىنىيە تۇ ـ رۇشلۇق جايدا بىر يۇمىلاق قازاق ئۆيى بار بولۇپ، ئودلىنىيە كوماندىرى مۇھەممەت ئەسمىتۇللا يېنىدا تۇرغان قازاق جەڭچىگە ئۆينىڭ كېگىز تېمىدىن تۆشۈك ئېچىشنى بۇيرۇيدۇ. تۆشۈك ئېچىلغاندىن كېيىن 3 ـ ئىزۋوت 4 ـ ئودلىنىيە كوماندىرى مۇھەممەت ئەسمەـ تۇللا مۇھەممەت جامال ئاتقان پىلىموت بىلەن قايتا ھۇجۇم قىلىپ كەلگەن باندىتلارغا ئوت ئېچىپ ئۇلارنى تارمار كەلتۈرىدۇ ۋە ئوق قولىغا ئوق تېگىپ يارىلىنىدۇ. بۇ ئۇرۇشتا يەنە بىر جەڭچى بارىـ چاپمۇ[1] قۇربان بولىدۇ. باندىتلارنىڭ ھۇجۇمى تارمار كەلتۈرۈلگەـ دىن كېيىن ئودلىنىيە كوماندىرى مۇھەممەت ئەسمىتۇللا روتىنىڭ قويلىرىنى جەڭچىلەر بىلەن بىللە ھەيدەپ قايتىپ كېلىدۇ. روتا كو ـ ماندىرى سوپى ئايۇپوف مۇھەممەت ئەسمىتۇللانىڭ يۇقىرىقىدەك تۆھپىسىنى پولك رەھبەرلىكىگە دوكلات قىلغاندىن كېيىن، پولك رەھبەرلىكى ئۇنىڭ تۆھپىسىنى شىنجاڭ ھەربىي رايونىغا دوكلات قىلىدۇ. شىنجاڭ ھەربىي رايونى رەھبەرلىكى مۇھەممەت ئەسمەـ تۇللانىڭ[2] يۇقىرىقىدەك تۆھپىسى ئۈچۈن «ئۈچىنچى دەرىجىلىك خىزمەت كۆرسەتتى» دەپ ئەنگە ئېلىپ مۇكاپاتلايدۇ. مۇشۇ قېـ

---

[1] بارىنچاپ ئۇلجىنىڭ چاپچال ناھىيەسىدىن بولۇپ، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ئىشلىرى نازارىتى تۈزگەن «شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدىكى ئىنقىلابىي قۇر ـ بانلار رويخىتى» نامىلىق كىتابنىڭ 56 ـ بېتىدە بارىنچاپنىڭ ئىسمىنى «جۇڭ ۋىنـ لۇ، ئەر، شىبە، چاپچال ناھىيەسىدىن، 1929 ـ يىلى تۇغۇلغان، 1947 ـ يىلى ئىنقىلابقا قاتناشقان، 1951 ـ يىلى تۇرپاندا باندىت تازىلاشتا قۇربان بولغان» دەپ ئىزاھات بەرگەن.

[2] مۇھەممەت ئەسمىتۇللا كېيىن يەرلىككە ئالمىشىپ، ئاپتونوم رايونلۇق قاۋـ ناش سىستېمىسىدا ئىشلىگەن، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا خىزمەتتىن بوشـ ـ تۇۋېتىلگەن. 1980 ـ يىل 3 ـ ئايدا سوپى ئايۇپوف تۇرپان شۆبە ھەربىي رايونىغا مۇئاۋىن قوماندان بولۇپ تۇرپانغا بارغاندىن كېيىن مۇھەممەت ئەسمىتۇللانىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەر تېپىپ، مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلار بىلەن كۆرۈشۈپ، ئۇنىڭ خىزمەت مەسىلىسىنى ھەل قىلىپ بەرگەن. ئۇ 2006 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى كېـ سەل سەۋەبى بىلەن 84 يېشىدا تۇرپان شەھىرىدە ۋاپات بولغان.

تىمقى ئۇرۇشتىن كېيىن مۇھەممەت نىيازوف قوماندانلىقىدىكى 3 ـ ئىزۋوت گۇچۇڭدىن كەلگەن باندىتلار بىلەن بىر قانچە قېتىم ئۇرۇش قىلىپ ئۇلارنىڭ ھۇجۇمىنى تارمار قىلىدۇ. رەجەپ ئەبەيدۇللا قوماندانلىقىدىكى 1 ـ ئىزۋوت، نىياز سېتىنىياز قوماندانلىقىدىكى 2 ـ ئىزۋوت، ئەمەت روزىيېۋ قوماندانلىقىدىكى 4 ـ ئىزۋوت روتا كوماندىرى سوپى ئايۇپوفنىڭ قوماندانلىقىدا پىچانغا بېرىپ، پىچاننىڭ مۇقىملىقىنى ساقلاش بىلەن بىرگە ئاساسلىقى قومۇل باندىتلىرىدىن مۇداپىئەلەنگەن ئىدى.

ئارىدىن تۆت ئاي ئۆتۈپ، 1951 ـ يىل 11 ـ ئايدا گۇچۇڭدىكى يۇنۇس باندىتىنىڭ شايكىلىرى يەنە سىڭگىم، قارا غوجا تەرەپتىن باستۇرۇپ كېلىپ، خەلقنىڭ مال ـ مۇلكىنى بۇلاپ تالايدۇ. 9 ـ روتا بار كۇچى بىلەن باندىتلارغا قارشى قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتۈپ، ئۇلارنى قوغلاپ گۇچۇڭ تاغلىرىدىن ئۆتكۈزۈپ تاشلايدۇ ۋە ئۇچ نەپەر باندىتنى ئەسىرگە ئېلىپ شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ بىر تەرەپ قىلىشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىدۇ. باندىتلارغا قارشى كۇرەش تاكى 1952 ـ يىلىنىڭ بېشىغىچە داۋاملىشىدۇ. شۇنىڭ بىلەن تۇرپان رايونىغا تەھدىت سېلىۋاتقان قوراللىق باندىتلار ئاساسىي جەھەتتىن تازىلىنىپ بولىدۇ. 9 ـ روتا تۇرپانغا كېلىپ دەسلەپ شاكىرنىڭ زاۋۇتىدا، كېيىن سېپىلنىڭ كەينىدە ماي زاۋۇتىدا ، ئاخىرىدا جەنۇبىي قوۋۇقتا تۇرىدۇ.

يېڭى ئەسكەر ـــ يېڭى كۇچ

9 ـ روتىنىڭ ئادەم سانىنى تولۇقلاپ، جەڭگىۋارلىقىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن يۇقىرىنىڭ قارارىغا ئاساسەن 1951 ـ يىلنىڭ ئاخىرى 9 ـ روتىغا يېڭى ئەسكەر قوبۇل قىلىشقا باشلايدۇ. تۇرپان، پىچان ناھىيەسىنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن ئەسكەر ـ

لىككە تىزىملىتىشقا كەلگەن ياشلارنى روتا كوماندىرى سوپى ئا-
يۇپوفنىڭ ئايالى ھەجەر بۇۋى ئېلى[1] تىزىمغا ئالىدۇ. تىزىمغا
ئېلىنغان ياشلاردىن يۈزدىن ئارتۇق ياش لاياقەتلىك بولۇپ، ئەس-
كەرلىككە قوبۇل قىلىنىدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە ئىككى نەپەر ئايالمۇ
بار ئىدى. 9 ـ روتىنىڭ ئادەم سانى تولۇقلانغاندىن كېيىن
جەڭگىۋارلىقى تېخىمۇ ئاشىدۇ، تۇرلۇك خىزمەتلەر تېخىمۇ
ياخشى ئىشلىنىدۇ.

تۇرپاندىن قايتىش

9 ـ روتا تۇرپاندا 1950 ـ يىل 1 ـ ئايدىن 1952 ـ يىل 1 ـ
ئايغىچە ئىككى يىل تۇرىدۇ. بۇ روتا تۇرپاندا تۇرغاندا يۇقىرىدا
ئېيتقىنىمىزدەك تۇرپاننىڭ جەمئىيەت مۇقىملىقىنى ساقلاشتا
بولسۇن، باندىت تازىلاشتا بولسۇن، ئىشلەپچىقىرىشتا بولسۇن
بىر قاتار جاپا ـ مۇشەققەتلىك مۇشكۈل كۈرەشلەردە ئالدىنقى
سەپتە تۇرۇپ، جاپا ـ مۇشەققەتتىن، قۇربان بېرىشتىن قورقماي
زور تۆھپىلەرنى قوشۇپ، ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسىنىڭ
شەرەپلىك ئەنئەنىسىنى جارى قىلدۇرۇپ، تۇرپان خەلقىگە شان ـ
شەرەپ كەلتۈرۈش بىلەن بىرگە كەڭ ھەر مىللەت خەلق ئاممى-
سىنىڭ يۈكسەك ئىززەت ـ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولغاندى. 9 ـ
روتا رەھبەرلىك تاپشۇرغان تۇرلۇك ۋەزىپىلەرنى تولۇق ئورۇنداپ
بولغاندىن كېيىن، بۇيرۇق بويىچە 1952 ـ يىل 1 ـ ئايدا تۇر-
پاندىن يۆتكىلىپ ئۇرۇمچىگە چىقىپ، 40 ـ پولك بىلەن بىللە
غۇلجا سۈيدۈڭگە يۆتكىلىدۇ.

9 ـ روتىنىڭ 1 ـ ، 2 ـ ، 4 ـ ئىزۋوتلىرى مۇئاۋىن روتا
كوماندىرى تۇردى سەپىرى بىلەن سىياسىي يېتەكچى رەھمە-

---

[1] ھەجەر بۇۋى: 2007 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى 71 يېشىدا ئۇرۇمچىدە ۋاپات بولغان.

تۇللا ھەمدۇللايېفنىڭ يېتەكچىلىكىدە تۈرپاندىن يولغا چىقىدۇ. روتا كوماندىرى سوپى ئايوپوف 3 ـ ئىزۋوتنىڭ كوماندىرى مۇ. ھەممەت نىيازوف بىلەن بىللە بىر ئىزۋوت جەڭچىنى ئېلىپ قېلىپ، ئۇرۇشتا ئەسىرگە چۈشكەن باندىتلارنى بىر تەرەپ قىلىپ بولۇپ، 3 ـ ئايدا غۇلجا سۈيدۈڭگە بارغاندىن كېيىن، قومۇلدىن قايتىپ كەلگەن 3 ـ باتالىيون تەركىبىدە پولك بىلەن بىللە چوڭ ئىشلەپچىقىرىشقا قاتنىشىدۇ.

1954 ـ يىلى شىنجاڭ ھەربىي رايونى قىسىملىرىدا زور ئۆزگىرىش بولۇپ، 5 ـ كورپۇسنىڭ كۆپ قىسمى كەسىپ ئالماشتۇرۇپ، شىنجاڭ قۇرۇلۇش ئارمىيەسىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلىپ، يەنە مىڭغا يېقىن كوماندىر ـ جەڭچى جامائەت خەۋپسىزلىكى قىسىملىرىغا يۆتكىلىدۇ. يەنە بىر قىسىم ھەربىيلەر ھەربىي سەپتىن بوشاپ ئائىلىسىگە قايتىدۇ. 1954 ـ يىل 6 ـ ئايدا 5 ـ كورپۇسنىڭ ئىشتاتى رەسمىي ئەمەلدىن قالىدۇ.

ئۇيغۇر كتاب تۈر پىكتى
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ پىڭى نادىرىسى
www.uyghurkitap.com

كوماندىرلار ئارخىپى

1. هادى روزىيېف

هادى روزىيېف 1923 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى تۇرپان شەھىرىنىڭ ئاستانە يېزىسى تۆۋەن مەھەللىسىدە تۇغۇلغان. 1932 ـ يىل 12 ـ ئايغىچە ئائىلە تەربىيەسىدە بولغان. ئۇنىڭ دادىسى روزى ئاخۇن 1932 ـ يىل 10 ـ ئايدا مەخسۇت مۇھىتى بىلەن مەھمۇت مۇھىتى ئاكا ـ ئۇكىلار رەھبەرلىك قىلغان جىن شۇرېننىڭ ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى تۇرپان دېھقانلار ئىنقىلابىغا قاتناشقان ۋە 1933 ـ يىل 3 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈنى (پەيشەنبە) دىكى پىچان لۈكچۈن ئۇرۇشىدا قوزغىلاڭچى قوشۇن جاللات شېڭ شىسەي قوشۇنىنىڭ مۇھاسىرىسىنى بۆسۈپ چىقىش جەريانىدا روزى ئاخۇن مەخسۇت مۇھىتىلار بىلەن بىللە بەختكە قارشى قۇربان بولغان. ئون يېشىدا دادىسىدىن يېتىم قالغان هادى روزىيېف ئانىسىنىڭ تەربىيەسىدە چوڭ بولغان. 1934 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1938 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە تۇرپان ئاستانىدىكى 15 ـ باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇغان.

1938 ـ يىل 11 ـ ئايدا جاللات شېڭ شىسەي تۇرپان، پىچان قاتارلىق جايلاردىن 150 تىن ئارتۇق ياشنى مەجبۇرىي ئەسكەرلىككە تۇتىدۇ. ئەمدىلا 15 ياشقا كىرگەن هادى روزىيېفمۇ شۇ قېتىم ئەسكەرلىككە تۇتۇلىدۇ. ئۇلار ئەسكەرلىككە تۇتۇلۇپ دەسلەپ ئۇرۇمچىدە، كېيىن ماناستا تۇرىدۇ. 1941 ـ يىل 4 ـ

ئايدا ئۇرۇمچىگە كېلىپ «12 ـ ئاپرېل» بايرىمىغا قاتنىشىپ ئاتلىق پاراتتىن ئۆتىدۇ. 5 ـ ئايدا هادى روزىيېفلار گۇچۇڭدا تۇرۇشلۇق 20 ـ پولكقا ئۇچ روتا قىلىپ ئەۋەتىلىدۇ ۋە جالالات شېڭ شىسەيگە قارشى قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن ئوسمان ئىسلامنىڭ ئادىمى خېلىل تاجىنىڭ ئەسكەرلىرى بىلەن ئۇرۇشىدۇ. ئۇرۇشتا خېلىل تاجى مەغلۇپ بولۇپ قورال تاپشۇرىدۇ. 11 ـ ئايدا هادى روزىيېفلار گۇچۇڭغا قايتىپ كېلىدۇ. 1942 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى هادى روزىيېف قاتارلىق 60 نەپەر ئەسكەر روتا كوماندىرىنىڭ باشچىلىقىدا ئۇرۇمچىگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن قايتىدىن قىسىملارغا تەقسىم قىلىنىدۇ. هادى روزىيېف قاتارلىق بەش ئەسكەر سانجىغا تەقسىم قىلىنىپ، ئۇ يەردە يېڭىدىن قوبۇل قىلىنغان ئەسكەرلەرگە تەلىم ـ تەربىيە ئېلىپ بارىدۇ. بۇ قېتىمقى تەلىم ـ تەربىيەدە ئودلىنىيە كوماندىرلىرىنى تەربىيەلەش مەقسەت قىلىنغان بولۇپ، مۇشۇ قېتىمقى تەلىم ـ تەربىيەدىن كېيىن هادى روزىيېف ئودلىنىيە كوماندىرلىقىغا ئۆستۈرۈلىدۇ. 1942 ـ يىل 4 ـ ئايدا هادى روزىيېفلار يەنە ئۇرۇمچىگە بېرىپ «12 ـ ئاپرېل» بايرىمىغا قاتنىشىش ئۈچۈن جىددىي تەييارلىق قىلىۋاتقاندا ئۇرۇمچىدە شېڭ شىسەينىڭ ئىنىسى شېڭ شىچى سۈيىقەستكە ئۇچراپ ئۆلتۈرۈلگەچەكە، هادى روزىيېفلار ئۆز جايىدا بۇيرۇق كۈتۈپ تۇرىدۇ. 5 ـ ئايدا ئۇلار ئۇرۇمچىگە يۆتكىلىپ، لومەنچىڭغا[1] كېلىپ ئورۇنلىشىدۇ ۋە ئۇلارغا قورال ـ ياراغ تارقىتىپ بېرىلىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن هادى روزىيېفلار ئەسكەر تەربىيەلەش دىۋىزىيەسى 8 ـ پولك 3 ـ باتالىيون تەركىبىدە فۇكاڭغا بېرىپ ئورۇنلىشىدۇ. هادى روزىيېف 3 ـ باتالىيون 9 ـ روتا 1 ـ ئىزۋوتنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرلىقىغا ئۆستۈرۈلىدۇ. ئۇ 1943 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1944 ـ يىل 2 ـ ئايغىچە 9 ـ روتىنىڭ زاپخوزى بو ـ

[1] لومەنچىڭنىڭ ئورنى هازىرقى شىنجاڭ يېزا ئىگىلىك ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئورنىدا ئىدى.

لۇپ، بوغدا كۆلى قۇرۇلۇشىغا قاتنىشىدۇ. ئۇ 1944 ـ يىل 2 ـ ئايدىن 1945 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنىگىچە قىسىم بىلەن ئالتاي چېگىلىدە تۇرۇپ، ئوسمان ئىسلامنىڭ ئەسكەرلىرى بىلەن ئۇرۇش قىلىدۇ. بۇ ۋاقىتتا هادى روزىيېف 9 ـ روتا 3 ـ ئىزۋوتنىڭ كوماندىرلىقىغا ئۆستۇرۇلىدۇ. هادى روزىيېف 1945 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈندىن 9 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنىگىچە بولغان ئىككى ئايدىن كۆپرەك ۋاقىت تەييارلىق قىلىش ئارقىلىق 9 ـ روتا 3 ـ ئىزۋوتتىكى ئاتلىق ئەسكەرلەرگە قوماندانلىق قىلىپ، قوزغىلاڭ كۆتۇرۇپ ئىنقىلابىي سەپكە ـ ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسىنىڭ تەركىبىي قىسمى بولغان ئالتاي پارتىزانلىرى تەرەپكە ئۆتۈپ كېتىدۇ. هادى روزىيېف كېيىن تارباغاتاي قازاق 6 ـ ئاتلىق پولكى ئۇيغۇر 2 ـ ئىسكادىرونى 1 ـ ئىزۋوتنىڭ كوماندىرلىقىغا[1] تەينىلىنىدۇ.

هادى روزىيېف 1945 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈندىن 1946 ـ يىل 6 ـ ئايغىچە ماناس دەرياسى بويىدا تۇرۇشلۇق غۇلجا ئازاد نىشانلىق 2 ـ پولك 3 ـ باتالىيون 8 ـ روتا 1 ـ ئىزۋوتنىڭ كوماندىرى، 1946 ـ يىل 6 ـ ئايدىن 1947 ـ يىل 3 ـ ئايغىچە تارباغاتاي 3 ـ پولك 1 ـ باتالىيون پىلىموت روتىسىنىڭ كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەيدۇ. ئۇ 1947 ـ يىل 3 ـ ئايدىن 8 ـ ئايغىچە مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى ئاچقان بايانداىدىكى هەربىي مەكتەپتە ئوقۇغاندىن كېيىن، 8 ـ ئايدىن 1949 ـ يىل 4 ـ ئايغىچە مەزكۇر مەكتەپتە 2 ـ ، 3 ـ قارارلىق كۇرسانتلارغا هەربىي ئوقۇتقۇچى بولۇپ دەرس ئۆتىدۇ. ئۇ 1949 ـ يىل 4 ـ ئايدىن 7 ـ ئايغىچە غۇلجا هەرەمباغ پولكى 2 ـ باتالىيوننىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى، 1949 ـ يىل 7 ـ ئايدىن 12 ـ ئايغىچە غۇلجا شەهەر گارنىزون قۇرۇ-

[1] تۇرپان ئاستانىلىق ئابلىمىت مايىتوف (2011 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى 87 يېشىدا ئۇرۇمچىدە ۋاپات بولغان) مەزكۇر ئىسكادىرون 2 ـ ئىزۋوتنىڭ كوماندىرى، بارات (1955 ـ يىل سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىغا چىقىپ كەتكەن) 3 ـ ئىزۋوتنىڭ كوماندىرلىقىغا تەينىلەنگەن.

لۇشىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەيدۇ.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن 1950 ـ يىل 1 ـ ئايغىچە 5 ـ كورپۇسقا قاراشلىق غۇلجا شەھەر گارنىزون قۇرۇلۇشىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، 1 ـ ئايدىن 6 ـ ئايغىچە 5 ـ كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيە 40 ـ پولك 3 ـ باتالىيوننىڭ تۇرپاندا تۇرۇشلۇق 9 ـ روتىسىنىڭ كوماندىرى، 6 ـ ئايدىن 1951 ـ يىل 10 ـ ئايغىچە 40 ـ پولك ئۇرۇمچى شەھەر 2 ـ ، 3 ـ رايونى گارنىزون روتىسىنىڭ كوماندىرى، 1951 ـ يىل 10 ـ ئايدىن 1952 ـ يىل 3 ـ ئايغىچە 40 ـ پولك تەشكىللىگەن باندىت تازىلاش ئاتلىق دىۋىزىيون 1 ـ ئىسكادرونىنىڭ كوماندىرى، 1952 ـ يىل 3 ـ ئايدىن 1953 ـ يىل 2 ـ ئايغىچە 40 ـ پولك باشقۇرۇش بۆلۈمىنىڭ باشلىقى، 1953 ـ يىل 2 ـ ئايدىن 7 ـ ئايغىچە 40 ـ پولك 1 ـ باتالىيوننىڭ كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەيدۇ.

ھادى روزىيىق 1953 ـ يىل 7 ـ ئايدىن 1954 ـ يىل 4 ـ ئايغىچە شىنجاڭ «1 ـ ئاۋغۇست» يېزا ئىگىلىك ئىنستىتۇتىدا ئوقۇغاندىن كېيىن، 1954 ـ يىل 4 ـ ئايدىن 1955 ـ يىل 9 ـ ئايغىچە داۋاملىق 40 ـ پولك 1 ـ باتالىيوننىڭ كوماندىرى، 1955 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1956 ـ يىل 11 ـ ئايغىچە كۆكدالا مۇستەقىل دېھقانچىلىق مەيدانى قوماندانلىق ئىشتابىنىڭ مۇئاۋىن قومانداني قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەيدۇ.

ھادى روزىيىق 1956 ـ يىل 11 ـ ئايدا ھەربىي سەپتىن يەرلىككە ئالمىشىپ 1957 ـ يىل 1 ـ ئايغىچە ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستلىق پارتىيە مەكتىپىدە ئوقۇغاندىن كېيىن، 1958 ـ يىل 4 ـ ئايغىچە ئىلى ئوبلاستلىق پارتكوم يېزا ئىگىلىك بۆلۈمىنىڭ كادىرى، 1958 ـ يىل 4 ـ ئايدىن 1961 ـ يىل 6 ـ ئايغىچە ئىلى ئوبلاستلىق دولان ياشلىرى دېھقانچىلىق مەيدانى ئىشخانىسىنىڭ مۇدىرى، 1961 ـ يىل 6 ـ ئايدىن 1973 ـ يىل 3 ـ ئايغىچە مەزكۇر مەيداننىڭ مۇئاۋىن باشلىـ

قی، 1973 ـ یىل 3 ـ ئایدىن 1980 ـ یىل 7 ـ ئایغىچە مەز-
كۇر مەیدان پارتكومىنىڭ سېكرېتارى، 1980 ـ یىل 7 ـ ئاي-
دىن 1981 ـ یىل 12 ـ ئایغىچە غۇلجا ناھىيەسىنىڭ مۇئاۋىن
ھاكىمى، 1981 ـ یىل 12 ـ ئایدىن 1984 ـ یىل 7 ـ ئایغىچە
غۇلجا ناھىيەلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ
مۇئاۋىن مۇدىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەپ، 7 ـ ئایدا دەم
ئېلىشقا چىقىدۇ.

ھادى روزىيېف ئۇچ ۋىلایەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە كۆرسەت-
كەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «باتۇرلۇق»، «پىدائىيلىق»، «ئىس-
تىقلالىيەت» قاتارلىق كۈمۈش مېدالىلار بىلەن مۇكاپاتلانغان
بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت
مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قە-
لىش»، «ئۇرۇشتا تۆھپە قوشقانلىق» قاتارلىق ئوردېن ـ
مېدالىلار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 2005 ـ یىل 4 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى 82 يېشىدا كې-
سەل سەۋەبى بىلەن غۇلجا ناھىيەسىدە ۋاپات بولغان.

2. سوپى ئایۇپوف

سوپى ئایۇپوف 1925 ـ یىلى 12 ـ ئاي-
نىڭ 1 ـ كۈنى سابىق ئىلى ۋىلایىتىنىڭ
قورغاس ناھىيەسى چىڭسىخوزا يېزىسىدا
دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1934 ـ یىل
9 ـ ئایغىچە ئائىلە تەربىيەسىدە بولغان.
1934 ـ یىل 9 ـ ئایدىن 1939 ـ یىل 7
ـ ئایغىچە چىڭسىخوزىدا باشلانغۇچتا، 1939
ـ یىل 9 ـ ئایدىن 1942 ـ یىل 7 ـ ئاي-
غىچە قورغاستا ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغاندىن كېيىن ئائىلە
ئىشلىرىغا يارداملىشكەن.

سوپى ئایۇپوف 1944 ـ یىل 11 ـ ئاينىڭ بېشىدا ئۇچ ۋىلا-

يەت ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ، چىڭسىخوزا پارتىزانلىرى تە ... ـ
ـدە پارتىزانلار كاتىپى بولۇپ، سۈيدۈڭ، كۈرەلەرنى ئازاد ... ش
ئۇرۇشىغا قاتناشقان.

ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۇ مىللىي ئارمىيەنىڭ ئوتتۇرا يۆنىلىش قىسىملىرى تەركىبىدىكى سۈيدۈڭ 1 ـ ئاتقۇچىلار پولكى تەركىبىدە جەڭچى، ئودلىنىيە كوماندىرى، مۇئاۋىن ئىزۋوت كوماندىرى، روتىنىڭ كاتىپى قا ـ تارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەش بىلەن بىرگە چەپەيزى، شىخو قاتار ـ لىق جايلارنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشى ۋە قارامايىنى قوغداش ئۇ ـ رۇشلىرىغا قاتناشقان. ئۇ 1945 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1947 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە شىخو 1 ـ پولك 1 ـ باتالىيون 1 ـ روتىنىڭ سىياسىي يېتەكچىسى ۋە 2 ـ باتالىيون 5 ـ ئاتلىق ئىسكادىـ ـرونىنىڭ سىياسىي يېتەكچىسى، 1947 ـ يىل 7 ـ ئايدىن 1949 ـ يىل 12 ـ ئايغىچە شىخو 1 ـ پولك مۇستەقىل قورال ـ ياراغ (مىناميوت، ئېغىر تىپتىكى پىلىموتلار بار) روتىسىنىڭ كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ 1950 ـ يىل 6 ـ ئايغىچە 5 ـ كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيە 40 ـ پولكى مۇستەقىل قورال ـ ياراغ روتىسىنىڭ كوماندىرى، 6 ـ ئايدىن 1952 ـ يىل 3 ـ ئايغىچە 40 ـ پولك 3 ـ باتالىيوننىڭ تۇر ـ پاندا تۇرۇشلۇق 9 ـ روتىسىنىڭ كوماندىرى، 1952 ـ يىل 3 ـ ئايدىن 1954 ـ يىل 5 ـ ئايغىچە مۇستەقىل 4 ـ ئاتلىق پولك[1] 3 ـ ئىسكادىروننىڭ كوماندىرى، 1954 ـ يىل 5 ـ ئايدىن 1956 ـ يىل 6 ـ ئايغىچە مۇستەقىل 4 ـ ئاتلىق پولك قو ـ ماندانلىق ئىشتابى تەنتەربىيە بۆلۈمىنىڭ باشلىقى، 1956 ـ يىل 6 ـ ئايدىن 1964 ـ يىل 12 ـ ئايغىچە مەزكۇر ئاتلىق پولك ـ

[1] بۇ پولك 1953 ـ يىل 3 ـ ئايدىن 1954 ـ يىل 4 ـ ئايغىچە جىمىسار، فۇكاڭدا، 1954 ـ يىل 4 ـ ئايدىن 1956 ـ يىل 12 ـ ئايغىچە ئۇرۇمچى ئۇلانبايدا تۇرغان.

نىڭ مۇئاۋىن ئىشتاب باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

سوپى ئايۇپوف 1958 ـ يىل مۇستەقىل 4 ـ ئاتلىق پولكى 3 ـ باتالىيوننىڭ 1 ـ روتىسىغا قوماندانلىق قىلىپ، قومۇل ۋىلايىتىنىڭ باركۆل، ئاراتۇرۇك ناھىيىلىرىدە كومپارتىيەگە، خەلق ھاكىمىيىتىگە قارشى كۆتۈرۈلگەن قوراللىق توپىلاڭلارنى تىنچىتىش ئۇرۇشىغا قوماندانلىق قىلغان.

سوپى ئايۇپوف 1964 ـ يىل 12 ـ ئايدىن 1970 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە 4 ـ ئاتلىق پولكنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى، توقسۇن نا-ھىيەلىك پارتكومنىڭ سېكرېتارى، ناھىيەلىك ئىنقىلابىي كو-مىتېتنىڭ مۇدىرى، 1970 ـ يىل 7 ـ ئايدىن 1980 ـ يىل 3 ـ ئايغىچە ئىلى شۆبە ھەربىي رايونىنىڭ مۇئاۋىن ئىشتاب باشلى-قى، ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستلىق ئۇرۇشقا تەييارلىق قىلىش ئىشخانىسىنىڭ مۇدىرى، 1980 ـ يىل 3 ـ ئايدىن 1985 ـ يىل 12 ـ ئايغىچە تۇرپان شۆبە ھەربىي رايونىنىڭ مۇئاۋىن قوماندا-نى، شۆبە ھەربىي رايونى پارتكومىنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەپ، 12 ـ ئايدا دەم ئېلىشقا چىقىپ، شىنجاڭ ھەربىي رايونى كادىرلار 3 ـ دەم ئېلىش ئورنىدا ئولا-تۇراقلاشقاندىن كېيىن، دەم ئېلىش ئورنى باشقۇرۇش كومىتې-تىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، پارتكومىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

سوپى ئايۇپوف ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «باتۇرلۇق»، «پىدائىيلىق»، «ئىستىقلالىيەت» قاتارلىق كۈمۈش مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن يەنە جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تە-رىپىدىن «مۇستەقىللىق» ئوردېنى، «قىزىل بايراق»، «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش»، «ئۇرۇشتا تۆھپە قوشقانلىق» قاتارلىق ئالتە ئوردېن ـ مېدال بىلەن مۇكاپاتلانغان. 1964 ـ يىلى ئېـ-لىپ بېرىلغان سوتسىيالىستىك تەربىيە ھەرىكىتىدە ئۇ يەنە

«ئەمگەك نەمۇنچىسى»، «ئىلغار كومپارتىيە ئەزاسى»، «ئىلغار كادىر» قاتارلىق شەرەپلىك ناملارغا ئېرىشكەن.

ئۇ 2004 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى 79 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن ئۇرۇمچىدە ۋاپات بولغان.

3. ئابدۇۋاھىت ئولاتايىپ

ئابدۇۋاھىت ئولاتايىپ 1925 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى تۇرپان شەھىرىنىڭ ئاستانە يېزىسىدا تۇغۇلغان. 1934 ـ يىل 8 ـ ئايغىچە ئائىلە تەربىيەسىدە بولغان. 1934 ـ يىل 8 ـ ئايدىن 1941 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە ئاستاندىكى مەخسۇدىيە مەكتىپىدە باشلانغۇچ، ئوتتۇرا مەكتەپلەرنى ئوقۇغاندىن كېيىن، ئۆزى ئوقۇغان مەكتەپتە ئوقۇتقۇچى ۋە تەنتەربىيە مۇدىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

ئابدۇۋاھىت ئولاتايىپ 1947 ـ يىل 7 ـ ئايدا گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ مۇستەبىت ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى قوزغىلاڭغا قاتنىشىپ، زەربىدارلار ئەترىتىنىڭ باشلىقى بولغان. قوزغىلاڭ مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن، پارتىزانلار ھاكىم ئابدۇراخمان مۇھىتىنىڭ رەھبەرلىكىدە ئىستراتېگىيەلىك يۆتكەلگەندە، ئابدۇۋاھىت ئولاتايىپ پىيادىلەر ئەترىتىنىڭ باشلىقى بولۇپ، قوزغىلاڭچى قوشۇن بىلەن بىللە قوغلاپ كەلگەن دۈشمەنگە قارشى بىر قاتار قانلىق جەڭلەرنى قىلىپ، ئاخىرى غەلىبىلىك ھالدا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ مەركىزىي بازىسى غۇلجىغا يېتىپ بارغان.

قوزغىلاڭچى قوشۇن غۇلجىغا بارغاندىن كېيىن، ئابدۇۋاھىت ئولاتايىپ قىلىچ ئىسكادىرونىدا ئودلىنىيە كوماندىرى، ئىسكادىرون زاپخوزى، مۇئاۋىن ئىزۋۇت كوماندىرى، ئىزۋۇت كوماندىرى، مۇئاۋىن روتا كوماندىرى، غۇلجا زاپاس پولكىدا روتا كو-

www.uyghurkitap.com
ماندىرى، باتالىيون ئىشتابى باشلىقى، باتالىيون سىياسىي تەر-
بىيەچىسى، مۇئاۋىن باتالىيون كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى
ئۆتىگەن.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ 5 ـ
كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيە 40 ـ پولك 3 ـ باتالىيوننىڭ تۇرپاندا
تۇرۇشلۇق 9 ـ روتىسىنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى، 1950 ـ يىل
7 ـ ئايدا شىنجاڭ ھەربىي رايونى مىللىي كادىرلارنى تەربىيە-
لەش ئۈچۈن ئاچقان ئالىي كۇرستا ئوقۇغاندىن كېيىن، 14 ـ
دىۋىزىيەنىڭ چۆچەكتە تۇرۇشلۇق 41 ـ پولكىنىڭ دۆربىلجىندە
تۇرۇشلۇق 3 ـ باتالىيوننىڭ كوماندىرى، 41 ـ پولكنىڭ مۇ-
ئاۋىن سىياسىي كومىسسارى، پولك پارتكومىنىڭ دائىمىي ھەي-
ئەت ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. ئۇ 1952 ـ يىل
12 ـ ئايدىن 1953 ـ يىل 5 ـ ئايغىچە چۆچەك چارۋىچىلىق
رايونىدا دېموكراتىك ئۆزگەرتىش خىزمەت ئۆمىكىنىڭ باشلىقى
بولۇپ، دېموكراتىك ئۆزگەرتىش خىزمىتىگە رەھبەرلىك قىلىپ
«2 ـ دەرىجىلىك» خىزمەت كۆرسىتىپ مۇكاپاتلانغان.

ئابدۇۋاھىت ئولاتايېف 1953 ـ يىل 5 ـ ئايدىن 1954 ـ
يىلىغىچە 5 ـ كورپۇس سەنئەت ئۆمىكىنىڭ سىياسىي كومىس-
سارى بولۇپ، 5 ـ كورپۇس سەنئەت ئۆمىكىنىڭ ئارتىسلىرىنى
باشلاپ بېيجىڭ، تيەنجىن، نەنجىڭ، شاڭخەي، گۇاڭجۇ قاتارلىق
شەھەرلەرگە بېرىپ ئويۇن قويۇپ، شۇ جايدىكى پارتىيە ـ ھۆ-
كۈمەت، ئارمىيە رەھبەرلىرى ۋە ھەر مىللەت خەلق ئاممىسىنىڭ
قىزغىن قارشى ئېلىشىغا مۇيەسسەر بولغان. سەنئەت ئۆمىكى
بېيجىڭ خۇەيرېنتاڭ زالىدا ئويۇن قويغاندا رەئىس ماۋ زېدۇڭ،
ليۇ شاۋچى، جۇ ئېنلەي، جۇ دې قاتارلىق پارتىيە ۋە دۆلەت
رەھبەرلىرىنىڭ سەمىمىي قوبۇل قىلىشىغا ئېرىشكەن. ئابدۇۋا-
ھىت ئولاتايېف 1954 ـ يىلىدىن 1956 ـ يىل 6 ـ ئايغىچە 5 ـ
كورپۇس مەدەنىيەت بۆلۈمىنىڭ باشلىقى، قوشۇمچە سەنئەت ئۆ-
مىكىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. 1955 ـ يى-

لى ئۇنىڭغا مايورلۇق، 1960 ـ يىلى پودپولكوۋنىكلىك ھەربىي ئۇنۋانى بېرىلگەن.

ئابدۇۋاھىت ئولاتايېف 1956 ـ يىل 6 ـ ئايدىن 1957 ـ يىل 8 ـ ئايغىچە شىنجاڭ ھەربىي رايونى سىياسىي بۆلۈمى تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، 1957 ـ يىل 8 ـ ئايدىن 1966 ـ يىل 5 ـ ئايغىچە شىنجاڭ ھەربىي رايونى سىياسىي بۆلۈم تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، قوشۇمچە «ئازادلىق ئارمىيە گېزىتى»نىڭ باشلىقى ۋە باش مۇھەررىرى، ھەربىي رايون ئورگان پارتكومىنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى، ئۇرۇمچى شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. ئۇ بۇ ئارىلىقتا 1957 ـ يىل 8 ـ ئايدىن 1959 ـ يىل 6 ـ ئايغىچە جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى ھەربىي سىياسىي ئاكادېمىيەسىدە ئوقۇغان.

ئابدۇۋاھىت ئولاتايېف 1966 ـ يىل 5 ـ ئايدىن 1982 ـ يىل 5 ـ ئايغىچە جەنۇبىي شىنجاڭ ھەربىي رايونى سىياسىي بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، 1982 ـ يىل 5 ـ ئايدىن 1988 ـ يىل 8 ـ ئايغىچە جەنۇبىي شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ 1 ـ مۇئاۋىن سىياسىي كومىسسارى، 1988 ـ يىل 8 ـ ئايدىن 1992 ـ يىل 4 ـ ئايغىچە شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ 1 ـ مۇئاۋىن سىياسىي كومىسسارى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. 1988 ـ يىل 10 ـ ئايدا ئۇنىڭغا جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى مەركىزىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتى تەرىپىدىن گېنېرال مايورلۇق ھەربىي ئۇنۋانى بېرىلگەن.

ئابدۇۋاھىت ئولاتايېف 1966 ـ يىل 5 ـ ئايدا قوزغالغان «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا سول لۇشيەننىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچراپ، 11 يىل ئېغىر دەرىجىدە رىيازەت چەككەن. 1980 ـ يىل 5 ـ ئايدا ئۇنىڭ نامى ۋە خىزمىتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن. ئۇ 1992 ـ يىل 4 ـ ئايدا دەم ئېلىشقا چىققان.

ئابدۇۋاھىت ئولاتايېف ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە

كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «پىدائىيلىق»، «ئىستىقلالىيەت» قاتارلىق مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، چوڭقۇر خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «مۇستەقىللىق»، «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش»، «ئۇرۇشتا تۆھپە قوشقانلىق» قاتارلىق مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 2007 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى 82 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن گۇاڭجۇدا ۋاپات بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ مىيىتى ئايروپىلان بىلەن ئۇرۇمچىگە ئېلىپ كېلىنىپ دەپنە قىلىنغان.

4. تۇردى سەپىرى

تۇردى سەپىرى 1922 ـ يىلى تۇرپان شەھىرىنىڭ يېڭى شەھەر رايونى شەرقىي دەرۋازا مەھەللىسىدە تۇغۇلغان. ئوقۇش يېشىغا توشقاندا تۇرپان شەھىرىدىكى پەننىي مەكتەپتە باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپلەرنى ئوقۇغاندىن كېيىن، خەنزۇچە شۇتاڭدا ئوقۇپ خېلى يۇقىرى خەنزۇ تىل ـ يېزىق سەۋىيەسىگە يەتكەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇ گومىنداڭ تۇرپان ناھىيەلىك ساقچى ئىدارىسىدە خىزمەت قىلغان. ئۇ بۇ مەزگىلدە ئابدۇراخمان مۇھىتى قاتارلىق ئىلغار زىيالىيلار بىلەن تونۇشۇپ ئالاقە باغلاپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى يەر ئاستى ياشلار تەشكىلاتىغا قاتناشقان.

تۇردى سەپىرى 1947 ـ يىل 7 ـ ئايدا گومىنداڭغا قارشى قوزغىلاڭغا قاتناشقان. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ قولىدىكى قورالىنىڭ ئۈچىنى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قاراتقان. ئۇ قوزغىلاڭغا قاتناشقاندىن كېيىن قوزغىلاڭچى قوشۇن بىلەن بىللە بىر قاتار قانلىق جەڭلەرگە قاتنىشىپ، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنى

نىڭ مەركىزىي بازىسى غۇلجىغا بارغاندىن كېيىن، قىلىچ ئىسـ-
كادىرونىدا جەڭچى، ئودلىنىيە كوماندىرى، مۇئاۋىن ئىزۋۇت
كوماندىرى، ئىزۋۇت كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.
جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ 5 ـ
كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيە 40 ـ پولك 3 ـ باتالىيوننىڭ تۇرپاندا
تۇرۇشلۇق 9 ـ روتا 1 ـ ئىزۋۇتنىڭ كوماندىرى، 1950 ـ يىل
12 ـ ئايدىن 1952 ـ يىل 3 ـ ئايغىچە 9 ـ روتىنىڭ مۇئاۋىن
كوماندىرى، 1952 ـ يىل 3 ـ ئايدىن 1953 ـ يىل 10 ـ ئايغىچە
40 ـ پولكنىڭ تەرجىمانى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.
تۇردى سەپىرى 1953 ـ يىل 10 ـ ئايدا ھەربىي سەپتىن
يەرلىككە ئالمىشىپ، سابىق ئىلى ۋىلايەتلىك چاي ـ چارۋا
مەھسۇلاتلىرى شىركىتىنىڭ كادىرى، 1955 ـ يىلىدىن 1956 ـ
يىلىغىچە مەزكۇر شىركەتنىڭ قورغاس ناھىيە چىلىپەڭزىدىكى
سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىغا چاي ـ چارۋا مەھسۇلاتلىرىنى
ئېكسپورت قىلىش ئورنىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى
ئۆتىگەن. 1956 ـ يىلى بورتالا موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق
چاي ـ چارۋا مەھسۇلاتلىرى شىركىتىگە يۆتكىلىپ، شىركەت
ئىشخانىسىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى بولۇپ ئىشلىگەن. 1957 ـ
يىلى تۇردى سەپىرى «ئومۇمنىڭ پۇلىغا خىيانەت قىلدى» دېگەن
جىنايەت بىلەن قولغا ئېلىنىپ يەتتە يىللىق قاماق جازاسىغا
ھۆكۈم قىلىنغان. 1964 ـ يىلى ئۇنىڭ جازا مۇددىتى توشۇپ
قاماقتىن چىققاندىن كېيىن، 1983 ـ يىلىغىچە ئۇرۇمچىدە ئۇ-
رۇق ـ تۇغقانلىرىنىڭ ياردىمىدە تۇرمۇش كەچۈرگەن. 1983 ـ
يىلى ئۇنىڭغا بېرىلگەن جازا بىكار قىلىنىپ تەلتۆكۈس ئاقلا-
نغان. بۇ ۋاقىتتا تۇردى سەپىرىنىڭ يېشى 60 تىن ئېشىپ قال-
غاچقا، بىۋاسىتە دەم ئېلىشقا چىقىپ، دەم ئېلىشقا چىققانلار
بەھرىمەن بولۇشقا تېگىشلىك ئىمتىيازلاردىن تولۇق بەھرىمەن
بولغان.
تۇردى سەپىرى ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇرۇشتا

www.uyghurkitap.com

كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «پىدائىيلىق» قاتارلىق كۈمۈش مېدالىلار بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» قاتارلىق مېدالىلار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 1996 ـ يىل 2 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى 74 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن تۈرپاندا ۋاپات بولغان.

5. رەجەپ توختى

رەجەپ توختى 1924 ـ يىل 7 ـ ئايدا تۈرپان شەھىرىنىڭ ئاستانە يېزىسىدا تۇغۇلغان. 1934 ـ يىل 9 ـ ئايغىچە ئائىلە تەربىيەسىدە بولغان. 1934 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1942 ـ يىلى 7 ـ ئايغىچە ئاستاندىكى مەخسۇدىيە مەكتىپىدە باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپلەرنى ئوقۇغاندىن كېيىن، 1947 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە ئۆزى ئوقۇغان مەكتەپتە ئوقۇتقۇچى ۋە مەكتەپ تەرتىپ مۇدىرى بولغان.

رەجەپ توختى 1947 ـ يىل 7 ـ ئايدا قوزغالغان گومىنداڭغا قارشى قوزغىلاڭغا قاتناشقان. قوزغىلاڭ مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن ئۇ تۈرپان ـ پىچان پارتىزانلىرى تەركىبىدە غۇلجىغا بېرىپ، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ، مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى سىياسىي بۆلۈمىدە ماسلاشتۇرغۇچى، يارەمچى، ئىسكادىرون سىياسىي يېتەكچىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ 5 ـ كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيە 40 ـ پولك 3 ـ باتالىيوننىڭ تۈرپاندا تۇرۇشلۇق 9 ـ روتىسىنىڭ سىياسىي يېتەكچىسى بولۇپ ئىشلىگەن. رەجەپ توختى 1950 ـ يىل 7 ـ ئايدا ھەربىي سەپتىن

يەرلىككە ئالمىشىپ، 1951 ـ يىل 2 ـ ئايغىچە سابىق شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتى خەلق ئىشلىرى نازارىتى ئىشخانىـ سىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، 1951 ـ يىل 2 ـ ئايدىن 1954 ـ يىل 8 ـ ئايغىچە شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتى كادىرلار نازارىتى كادىرلار تەلىم ـ تەربىيە بۆلۈمىنىڭ باشلىقى، 1954 ـ يىل 8 ـ ئايدىن 1956 ـ يىل 1 ـ ئايغىچە مەركىزىي ئالىي پارتىيە مەكتىپىدە ئوقۇغاندىن كېيىن، 1957 ـ يىل 7 ـ ئايـ غىچە مەركىزىي مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتى تەرجىمە ئىدا ـ رىسى ئۇيغۇرچە باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، 1957 ـ يىل 7 ـ ئايدىن 1960 ـ يىل 1 ـ ئايغىچە شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتو ـ نوم رايونلۇق كادىرلار نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى، 1960 ـ يىل 1 ـ ئايدىن 1963 ـ يىل 10 ـ ئايغىچە ئاپتونوم رايونلۇق ئېلېكتىر كۆچى سانائىتى نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى، 1963 ـ يىل 10 ـ ئايدىن 1973 ـ يىل 8 ـ ئايغىچە ئاپتونوم رايونلۇق رادىيو ئىشلىرىنى باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، ئىدارە پارتكۇرۇپپىسىنىڭ ئەزاسى، 1973 ـ يىل 8 ـ ئايدىن 1979 ـ يىل 8 ـ ئايغىچە ئاپتونوم رايونلۇق نەشرىيات ئىدا ـ رىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، 1979 ـ يىل 8 ـ ئايدىن 1983 ـ يىل 6 ـ ئايغىچە ئاپتونوم رايونلۇق رادىيو ئىشلىرى ئىدارىسى پارتكۇرۇپپىسىنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارى، مۇئاۋىن ئىدارە باشلـ قى، 1983 ـ يىل 6 ـ ئايدىن 1986 ـ يىل 6 ـ ئايغىچە ئاپـ تونوم رايونلۇق رادىيو ـ تېلېۋىزىيە نازارىتىنىڭ نازىرى، پارتـ كۇرۇپپىسىنىڭ سېكرېتارى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. ئۇ يەنە ئاپتونوم رايونلۇق 6 ـ ، 7 ـ نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيـ نىڭ ۋەكىلى، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كو ـ مىتېتىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى، ئاپتونوم رايونلۇق ئاخباراتچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەپ 1986 ـ يىل 6 ـ ئايدا دەم ئېلىشقا چىققان.

رەجەپ توختى ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇرۇشتا

كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «پىدائىيلىق» قاتارلىق مېداللار بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۈڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» قاتارلىق مېداللار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 1997 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى 73 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن تۇرپان شەھىرىنىڭ ئاستانە يېزىسىدا ۋاپات بولغان.

6. مۇھەممەت باقى

مۇھەممەت باقى 1922 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى تۇرپان شەھىرىنىڭ يار يېزىسىدىكى قازانچىلار مەھەللىسىدە ئۇششاق تىجارەتچى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئوقۇش يېشىغا يەتكەندە يۇرتىدىكى مەكتەپتە باشلاغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپنى ئوقۇغاندىن كېيىن، 1941 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1947 ـ يىل 2 ـ ئايغىچە ئۆزى ئوقۇغان مەكتەپتە ئوقۇتقۇچى، قوشۇمچە تۇرپان ناھىيەلىك ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسى تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

مۇھەممەت باقى 1944 ـ يىلىدىن باشلاپ گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ مۇستەبىت ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى تەشۋىقات ئېلىپ بارغانلىقى ئۈچۈن ئەكسىيەتچى ھۆكۈمەت ئۇنى قولغا ئېلىپ يوقاتماقچى بولغاندا، گومىنداڭنىڭ تۇرپان ناھىيەلىك ساقچى ئىدارىسىدا خىزمەت قىلىۋاتقان ھەققانىيەتنى ياقلايدىغان ئاق كۆڭۈل بىر خۇيزۇ ساقچى بۇ ئىشنى شۇ ۋاقىتتىكى تۇرپان ناھىيەسىنىڭ ھاكىمى ئابدۇراخمان مۇھىتىغا ئىنكاس قىلىدۇ. ئابدۇراخمان مۇھىتى دەرھال يار يېزىسىغا ئادەم ئەۋەتىپ مۇھەممەت باقىنى ئەھۋالدىن خەۋەردار قىلىپ، ئۇنى قاچۇرۇۋېتىـ

دۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ئالتە ئاي يوشۇرۇنۇپ يۈرۈپ جان ساقلايدۇ.

1947 ـ يىل 7 ـ ئايدا گومىنداڭغا قارشى قوراللىق قوزغىلاڭ پارتلىغاندا، مۇھەممەت باقى قوزغىلاڭغا ئاكتىپ قاتناشىدۇ ۋە قوزغىلاڭچى قوشۇن ئارىسىدا تەشۋىقات خىزمىتى ئىشلەيدۇ. ئۇ قوزغىلاڭچىلارنىڭ رەھبىرى ئابدۇراخمان مۇھەممىغا يارەملىشىپ قوزغىلاڭچى قوشۇنىنى تەشكىللەش، تەرتىپكە سېلىش قاتارلىق خىزمەتلەرنى ئىشلەشتە مۇھىم رول ئوينايدۇ. قوزغىلاڭ مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن قىسىم ئىستراتېگىيەلىك چېكىنگەندە، ئۇ ئابدۇراخمان مۇھىتى قاتارلىق قوزغىلاڭ رەھبەرلىرىگە يارەملىشىپ، قوغلاپ كەلگەن دۇشمەن بىلەن بىر قاتار قانلىق جەڭلەرنى قىلىپ، نۇرغۇنلىغان جاپا ـ مۇشەققەتلەرنى باشتىن كەچۈرۈپ، قوزغىلاڭچى قوشۇن بىلەن بىللە ئازاد رايون غۇلجىغا بېرىپ ئوچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسىگە قوشۇلىدۇ.

مۇھەممەت باقى غۇلجىغا بارغاندىن كېيىن قىلىچ ئىسكادرونىدا جەڭچى، ئودلىنىيە كوماندىرى، مۇئاۋىن ئىزۋۇت كوماندىرى، ئىزۋۇت كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەيدۇ.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ 5 ـ كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيە 40 ـ پولكتا ئارقا سەپ خىزمىتى ئىشلەيدۇ. 1950 ـ يىل 6 ـ ئايدىن 1953 ـ يىلىغىچە 40 ـ پولك 3 ـ باتالىيوننىڭ تۈرپاندا تۇرۇشلۇق 9 ـ روتىسىنىڭ سىياسىي يېتەكچىسى، 40 ـ پولك ئارقا سەپ كەسپىي بۆلۈمىنىڭ باشلىقى، 1953 ـ يىلىدىن 1954 ـ يىلىغىچە قارا شەھەر ناھىيەلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، 1954 ـ يىلىدىن 1957 ـ يىلىغىچە بۇگۇر ناھىيەلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمىنىڭ باشلىقى، خەلق قوراللىق بۆلۈمى پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارى، 1957 ـ يىلىدىن 1959 ـ يىلىغىچە شىنجاڭ ھەربىي رايونى سىياسىي بۆلۈمى باشقۇرۇشىدىكى

ئۇيغۇرچە «ئازادلىق ئارمىيە گېزىتى»نىڭ «جەڭ غەلىبىسى» تەھرىر بۆلۈمىنىڭ باشلىقى بولغان.

مۇھەممەت باقى 1959 ـ يىلىدىن 1972 ـ يىلىغىچە شىنجاڭ ھەربىي رايونى سىياسىي بۆلۈمى سەنئەت ئۆمىكىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى بولۇپ ئىشلەيدۇ. بۇ مەزگىلدە ئۇ 1963 ـ يىل 3 ـ ئايدىن 1966 ـ يىل 12 ـ ئايغىچە مەركىزىي پارتىيە مەكتىپىدە ئوقۇغان. ئوقۇۋاتقان مەزگىلدە 1964 ـ يىلى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ مارالبېشى ناھىيەسىدە سوتسىيالىستىك تەربىيە ھەرىكىتىگە قاتناشقان. 1972 ـ يىلىدىن 1980 ـ يىلىغىچە ئۇرۇمچى شۆبە ھەربىي رايونى سىياسىي بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، 1980 ـ يىلىدىن 1982 ـ يىلىغىچە تۇرپان شۆبە ھەربىي رايونى سىياسىي بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەپ، 1982 يىلى دەم ئېلىشقا چىقىپ، شىنجاڭ ھەربىي رايونى كادىرلار 2 ـ دەم ئېلىش ئورنىغا كۆچۈپ كېلىپ ئولتۇراقلاشقان.

مۇھەممەت باقى ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «پىدائىيلىق»، «باھادىرلىق» قاتارلىق مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» قاتارلىق مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 1984 ـ يىل 11 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنى 62 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن ئۇرۇمچىدە ۋاپات بولغان.

7. رەھمىتۇللا ھەمدۇللايېف

رەھمىتۇللا ھەمدۇللايېف 1928 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى تۇرپان شەھىرىنىڭ يار يېزىسىدا تۇغۇلغان. باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپنى يۇرتىدا ئوقۇغان. 1944 ـ يىل 3 ـ ئايدا جاللات شېڭ شىسەي ۋە گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى تۇرپاندا

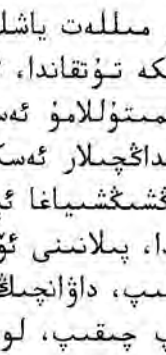

هەر مىللەت ياشلىرىنى مەجبۇرىي ئەسكەر-
لىككە تۇتقاندا، ئەمدىلا 16 ياشقا كىرگەن
رەھمىتۇللامۇ ئەسكەرلىككە تۇتۇلغان. گو-
مىنداڭچىلار ئەسكەرلىككە تۇتۇلغان ياشلارنى
شىڭشىڭشىياغا ئېلىپ مېڭىپ پىچانغا بار-
غاندا، پىلاننى ئۆزگەرتىپ تۇرپانغا قايتۇرۇپ
كېلىپ، داۋانچىڭ ئارقىلىق ئۇرۇمچىگە ئې-
لىپ چىقىپ، لومەنچىڭغا ئورۇنلاشتۇرۇپ،
يېڭى ئەسكەرلەرنى قىسىملارغا تەقسىم قىلغان. 1944 - يىل
7 - ئايدا ئەسكەرلەرنى يەنە شىمالي شىنجاڭغا ئېلىپ مېڭىپ،
شىخو ئارقىلىق غۇلجا سۇيدۇڭگە ئېلىپ بېرىپ، كۇرەدە تۇ-
رۇشلۇق گومىنداڭنىڭ سۇيدۇڭ 4 - ئاتلىق پولكى قىلىپ
تەشكىللىگەن. بۇ پولكتا پەقەت بىرلا خەنزۇ روتا بار بولۇپ،
ئۇلارنىڭ قورال - ياراغلىرى ئالاھىدە خىل ئىدى، قالغان ئەس-
كەرلەرنىڭ ھەممىسى مىللىي ئەسكەرلەر ئىدى.

1944 - يىلى كۇزدە غۇلجىدا جاللات شېڭ شىسەي ۋە گو-
مىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ مۇستەبىت ھۆكۇمرانلىقىغا قارشى
ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلايدۇ. شۇنىڭ بىلەن كۇرەدىكى گو-
مىنداڭچىلار جىددىيلىشىپ، ئەسكەرلەرگە كېچە - كۇندۇز كۇ-
رەنىڭ سېپىلىنى چارلاش بۇيرۇقىنى چۈشۈرىدۇ. 1944 - يىل
12 - ئايدا غۇلجا شەھىرىدىن چىققان پارتىزانلار كۇرە سېپى-
لىنى قورشىۋالىدۇ. بىر كۇنى پارتىزانلارنىڭ رەھبەرلىرى كۇرە
سېپىلى ئىچىگە ئەلچىلەرنى كىرگۇزۇپ، گومىنداڭنىڭ 4 -
ئاتلىق پولكىغا تىنچلىق بىلەن تەسلىم بولۇش تەكلىپىنى بې-
رىدۇ. 4 - ئاتلىق پولك پارتىزانلار رەھبەرلىرىنىڭ تەكلىپىنى
قوبۇل قىلىپ تەسلىم بولىدۇ. شۇنىڭ بىلەن رەھمىتۇللا قاتار-
لىق 4 - ئاتلىق پولكىدىكى مىللىي ئەسكەرلەر غۇلجا پارتىزان-
لىرىغا قوشۇلۇپ كېتىدۇ. بىر كۇنى ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى
ۋاقىتلىق ھۆكۇمىتىنىڭ شۇ ۋاقىتتىكى رەئىسى ئېلىخان تۆرە

كۇرەگە كېلىپ، ھەقىقەتكە قايتقان ئەسكەرلەرگە: «بىزگە ئەسـ
كەر بولۇشنى خالايدىغانلار قېلىڭلار، خالىمايدىغانلار ئائىلىڭ
لەرگە قايتساڭلار بولىدۇ، يول خراجىتىڭلارنى بېرىمىز، ھېچ
كىمنى زورلىمايمىز» دېگەندە، ئەسكەرلەرنىڭ ھەممىسى «كەت
مەيمىز! ۋەتەن ئۈچۈن، خەلق ئۈچۈن، ئازادلىق ئۈچۈن كۇرەش
قىلىمىز!» دەپ ئۈنلۈك خىتاب قىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ پولك
تىكى ئەسكەرلەرنىڭ ھەممىسى پارتىزانلارغا قوشۇلۇپ كېتىدۇ.

ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، رەھ
مىتۇللا ھەمدۇللايېۋ مىللىي ئارمىيەنىڭ ئوتتۇرا يۇنىلىش
قىسىملىرى تەركىبىدىكى سۈيدۇك 1 ـ ئاتقۇچىلار پولكى ئاپ
تۇماتىك ئىزۋوتىنىڭ جەڭچىسى بولۇپ چەپەيزە، شىخو قاتارلىق
جايلارنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشلىرىغا قاتناشىدۇ.

1946 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى
ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى بىلەن گومىنداڭ ھۆكۈمىتى ئوتتۇرىسىدا
ئىمزالانغان 11 ماددىلىق «تىنچلىق بىتىمى»نىڭ روھى بويىچە
مىللىي ئارمىيە قىسىملىرى تەڭشىلىپ، رەھمىتۇللا ھەمدۇللا
يېۋ چۆچەكتە تۇرۇشلۇق پىيادە ئەسكەرلەر 3 ـ پولكى 1 ـ با
تالىيون 3 ـ روتا 1 ـ ئىزۋوتنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى، پولكقا
بىۋاسىتە قاراشلىق دۆربىلجىندە تۇرۇشلۇق ئىسكادىرونىنىڭ
مۇئاۋىن كوماندىرى، مەركۇر ئىسكادىرونىنىڭ سىياسىي يېتەك
چىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەيدۇ.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ 5 ـ
كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيە 41 ـ پولكىغا بىۋاسىتە قاراشلىق دۆر
بىلجىندە تۇرۇشلۇق ئاتلىق ئىسكادىرونىنىڭ سىياسىي يېتەكچە
سى، 40 ـ پولك 3 ـ باتالىيونىنىڭ تۇرپاندا تۇرۇشلۇق 9 ـ رو
تىسىنىڭ سىياسىي يېتەكچىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەيدۇ.
1952 ـ يىل 3 ـ ئايدا 40 ـ پولك غۇلجا سۈيدۇڭگە بارغاندا،
ئۇ تەشكىلىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن غۇلجىدا يەر ئىسلاھاتى
خىزمىتىگە قاتناشىپ، ئوتتۇرا ئەترەت باشلىقلىق ۋەزىپىسىنى

ئۆتەيدۇ.

رەھمىتۇللا ھەمدۇللايېف 1954 ـ يىل 8 ـ ئايدا ھەربىي سەپتىن يەرلىككە ئالمىشىپ، بورتالا موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستى ئارىشاڭ ناھىيەلىك 1 ـ رايون كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارى، 1955 ـ يىل 8 ـ ئايدىن 1957 ـ يىل 1 ـ ئايغىچە ئارىشاڭ ناھىيەلىك بىرلىك سەپ بۆلۈمىنىڭ باشلىقى، 1957 ـ يىل 1 ـ ئايدىن 7 ـ ئايغىچە ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە مەكتىپىدە ئوقۇغاندىن كېيىن، 1958 ـ يىل 6 ـ ئايغىچە ئارىشاڭ ناھىيەسىنىڭ مۇئاۋىن ھاكىمى، 1958 ـ يىل 6 ـ ئايدىن 1960 ـ يىل 12 ـ ئايغىچە مەركىزىي مىللەتلەر ئىنستىتۇتىدا ئوقۇغاندىن كېيىن، 1961 ـ يىل 12 ـ ئايغىچە ئارىشاڭ ناھىيە قوچىلىق چارۋا رايونىنىڭ خىزمەتلىرىگە مەسئۇل كادىر، قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئارىشاڭ ناھىيەلىك پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا ئۇ سولچىل لۇشيەننىڭ زىيانكەشلىكى تۈپەيلىدىن ئېغىر دەرىجىدە ناھەقچىلىككە ئۇچرىغان. 1971 ـ يىلى ئۇنىڭ نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، 1972 ـ يىلىغىچە ئاپتونوم رايونلۇق دوڭچۈەن «7 ـ ماي» كادىرلار مەكتىپىدە ئوقۇغاندىن كېيىن، 1975 ـ يىلىغىچە تۈرپان ناھىيەلىك ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، 1975 ـ يىلىدىن 1985 ـ يىلىغىچە تۈرپان ۋىلايەتلىك چارۋىچىلىق باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، مەمۇرىي مەھكىمە ئىشخانىسىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، مىللەتلەر ـ دىن ئىشلىرى كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەپ، 1985 ـ يىلى دەم ئېلىشقا چىققان.

رەھمىتۇللا ھەمدۇللايېفنىڭ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «پىدائىيلىق»، «باھادىرلىق» قاتارلىق مېدالىلار بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇدا-

پىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالىي ئازاد قىلىش» قاتارلىق مېدالىلار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 1998 ـ يىل 11 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى 71 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن ئۇرۇمچىدە ۋاپات بولغان.

8. غوپۇرجان ئىبراھموف

غوپۇرجان ئىبراھموف 1923 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى پىچان ناھىيەسىنىڭ ياڭخى يېزىسىدا تۇغۇلغان. 1935 ـ يىل 8 ـ ئايدىن 1940 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە يۇرتىدا باشلانغۇچ مەكتەپنى ئوقۇغاندىن كېيىن، 1947 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە يۇرتىدا ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان.

غوپۇرجان ئىبراھموف 1947 ـ يىل 7 ـ ئايدا قوزغالغان گومىنداڭغا قارشى قورالىلىق قوزغىلاڭغا قاتنىشىپ، قوزغىلاڭ مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن قوزغىلاڭچى قوشۇن بىلەن بىرگە بىر قاتار قانلىق جەڭلەرنى باشتىن كەچۈرۈپ غۇلجىغا بېرىپ، تۇرپان ـ پىچان پارتىزانلىرى ئاساسىدا تەشكىللەنگەن قىلىچ ئىسكادىرونىدا جەڭچى بولغان. 1948 ـ يىلى ئۇ مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى بايانداىدا ئاچقان ھەربىي مەكتەپنىڭ تېببىي كۇرسىدا بىر يىل ئوقۇغاندىن كېيىن قىلىچ ئىسكادىرونىدا دوختۇر بولۇپ ئىشلىگەن.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ 5 ـ كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيە 40 ـ پولك 3 ـ باتالىيوننىڭ تۇرپاندا تۇرۇشلۇق 9 ـ روتىسىنىڭ دوختۇرى، 1951 ـ يىلدىن 1952 ـ يىلىغىچە 40 ـ پولك دوختۇرخانىسىنىڭ دوختۇرى، 1952 ـ يىلدىن 1954 ـ يىلىغىچە 40 ـ پولك دوختۇرخانىسىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. 1954 ـ يىلدىن 1956 ـ يىلىغىچە ئىلى ھەربىي رايونى باشقۇرۇشىدىكى تېببىي

مەكتەپتە ئوقۇغاندىن كېيىن، 1973 ـ يىل 10 ـ ئايغىچە ئىلى ھەربىي رايونى دوختۇرخانىسى داۋالاش بۆلۈمىنىڭ باشلىقى، ئامبۇلاتورىيە مۇدىرى، ئامبۇلاتورىيە پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ سېكرېتارى، دوختۇرخانا پارتكومىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. 1963 ـ يىلى ئۇنىڭغا مايورلۇق ھەربىي ئۇنۋانى بېرىلگەن.

1973 ـ يىل 10 ـ ئايدا ئىلى ھەربىي رايونى ئىلى شۆبە ھەربىي رايونىغا ئۆزگەرتىلگەندىن كېيىن ئۇ 1986 ـ يىل 11 ـ ئايغىچە كۇنەس ناھىيەلىك پارتكومىنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى، ناھىيەلىك خەلق قوراللىق بۆلۈم پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارى، خەلق قوراللىق بۆلۈمىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەپ، 11 ـ ئايدا دەم ئېلىشقا چىققان.

غوپۇرجان ئىبراھىموف ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى بىلەن مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى تەرىپىدىن «پىدائىيلىق»، «ئىستىقلالىيەت» قاتارلىق مېدالىلار بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» قاتارلىق مېدالىلار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 1989 ـ يىل 3 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى 66 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن غۇلجىدا ۋاپات بولغان.

9. رەجەپ مەمتادۇللا

رەجەپ مەمتادۇللا 1930 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ 31 ـ كۈنى تۇرپان شەھىرىنىڭ ئاستانە يېزىسىدا تۇغۇلغان. ئوقۇش يېشىغا يەتكەندە باشلانغۇچ مەكتەپنى يۇرتىدا ئوقۇغاندىن كېيىن، ئۆزى ئوقۇغان مەكتەپتە

ئىشچى بولۇپ ئىشلىگەن.

رەجەپ مەمتادۇللا 1947 ـ يىل 7 ـ ئايدا قۇزغالغان گو-
مىنداڭغا قارشى قوراللىق قوزغىلاڭغا قاتناشقان. قوزغىلاڭ
مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن، قوزغىلاڭ رەھبىرى ئابدۇراخمان
مۇھىتىنىڭ مۇھاپىزەتچىسى بولۇپ، قوزغىلاڭچى قوشۇن بىلەن
بىرگە بىر قاتار قانلىق جەڭلەرنى قىلىپ غۇلجىغا بېرىپ كې-
يىن، قىلىچ ئىسكادىرونىدا جەڭچى بولغان. 1948 ـ يىل 8 ـ ئاي-
دىن 1951 ـ يىل 9 ـ ئايغىچە مىللىي ئارمىيە باش قوماندا-
لىق ئىشتابى بايانداىدا ئاچقان ھەربىي مەكتەپنىڭ دوختۇرلۇق
سىنىپىدا ئوقۇغاندىن كېيىن 1952 ـ يىل 2 ـ ئايغىچە 5 ـ
كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيە 40 ـ پولك 3 ـ باتالىيوننىڭ تۇرپاندا
تۇرۇشلۇق 9 ـ روتىسىنىڭ دوختۇرى بولغان. بۇ مەزگىلدە ئۇ
قىسقا مۇددەت شىنجاڭ بىيۇرو كادىرلار مەكتىپىنىڭ سىياسى
كۇرسىدا ئوقۇغاندىن كېيىن، 1952 ـ يىل 2 ـ ئايدىن 1953 ـ
يىل 3 ـ ئايغىچە 14 ـ دىۋىزىيە 40 ـ پولك دوختۇرخانىسى
ۋە 5 ـ كورپۇس تېببىي باشقارمىسىدا دوختۇر، 1953 ـ يىل
3 ـ ئايدىن 1968 ـ يىل 1 ـ ئايغىچە شىنجاڭ ھەربىي رايونى-
غا بىۋاسىتە قاراشلىق مۇستەقىل 4 ـ ئاتلىق پولكى تېببىي
پونكتىنىڭ دوختۇرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

رەجەپ مەمتادۇللا 1968 ـ يىل 1 ـ ئايدا ھەربىي سەپتىن
يەرلىككە ئالمىشىپ، 1975 ـ يىل 3 ـ ئايغىچە قومۇل تارانچى
كان ئىشلىرى ئىدارىسى قوغداش بۆلۈمىنىڭ باشلىقى بولغان.
1975 ـ يىل 3 ـ ئايدا شىنجاڭ كۆمۈر كان باش دوختۇرخانى-
سىغا يۆتكىلىپ، 1992 ـ يىل 2 ـ ئايغىچە كۆمۈر كان دوخ-
تۇرخانىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، دوختۇرخانا ئىشچىلار ئۇيۇش-
مىسىنىڭ رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەپ، 2 ـ ئايدا دەم
ئېلىشقا چىققان.

رەجەپ مەمتادۇللا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇرۇش-
تا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى

ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى بىلەن مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى تەرىپىدىن «پىدائىيلىق»، «ئىستىقلالىيەت» قاتارلىق مېداللار بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» قاتارلىق مېداللار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 1999 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى 69 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن ئۇرۇمچىدە ۋاپات بولغان.

10. ئابدۇرېھىم نەمىتۇللا

ئابدۇرېھىم نەمىتۇللا 1924 ـ يىلى تۇرپان شەھىرىنىڭ ئاستانە يېزىسى كىچىك ئېرىق مەھەللىسىدە ئولتۇرۇشلۇق قول ھۈنەرۋەن ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1931 ـ يىلىغىچە ئائىلىسىدە تەربىيەسىدە بولغان. 1934 ـ يىل 8 ـ ئايدىن 1939 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە ئاستانە مەكتەپتە باشلانغۇچنى ئوقۇغاندىن كېيىن، 1947 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان.

ئابدۇرېھىم نەمىتۇللا 1947 ـ يىل 7 ـ ئايدا قوزغالغان گومىنداڭغا قارشى قوزغىلاڭغا قاتناشقان. قوزغىلاڭ مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن، ئۇ ئابدۇراخمان مۇھىتى رەھبەرلىكىدىكى قوزغىلاڭچى قوشۇن تەركىبىدە يول بويى بىر قاتار قانلىق جەڭلەرگە قاتنىشىپ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ مەركىزى غۇلجىغا بارغان.

ئابدۇرېھىم نەمىتۇللا غۇلجىغا بارغاندىن كېيىن غۇلجا زاپاس پولكىنىڭ تۇرپان ـ پىچان پارتىزانلىرى ئاساسىدا تەشكىللەنگەن قىلىچ ئىسكادىروندا جەڭچى، ئىسكادىروندا زاپخوز بولغان.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرییىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ 5 ـ كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيە 40 ـ پولك 3 ـ باتالىيونىنىڭ تۇرپاندا تۇرۇشلۇق 9 ـ روتىسىنىڭ زاپخوزى، روتىنىڭ كاتىپى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. 1952 ـ يىل 3 ـ ئايدا 9 ـ روتا تەرەپ كىبىدە غۇلجا سۈيدۈڭگە بېرىپ، چوڭ ئىشلەپچىقىرىشقا قاتناشقان.

ئابدۇرېھىم نەمىتۇللا 1953 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى ھەربىي سەپتىن چېكىنىپ، 1960 ـ يىلىغىچە تۇرپان ناھىيە يالقۇنتاغ گۈڭشې ئاستانە باشقۇرۇش رايونىنىڭ كاتىپى بولۇپ ئىشلىگەن. 1960 ـ يىلى تۆۋەنگە چۈشۈرۈلۈپ، 1970 ـ يىلىغىچە يالقۇنتاغ گۈڭشې 3 ـ قىزىل بايراق چوڭ ئەترىتى 4 ـ ئەترەتنىڭ باشلىقى بولغان ۋە 1970 ـ يىلىدىن تاكى ۋاپات بولغانغا قەدەر 3 ـ قىزىل بايراق چوڭ ئەترەتتە چارۋىچىلىق ئىشلىرىغا مەسئۇل بولۇپ ئىشلىگەن.

ئابدۇرېھىم نەمىتۇللا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «پىدائىيلىق» قاتارلىق مېدالىلار بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» قاتارلىق مېدالىلار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 1975 ـ يىل 3 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى 51 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن تۇرپان شەھىرىنىڭ ئاستانە يېزىسىدا ۋاپات بولغان.

11. مەسۇم ھوشۇر

مەسۇم ھوشۇر 1922 ـ يىل تۇرپان شەھىرىنىڭ چاتقال يېزىسىدا تۇغۇلغان. 1929 ـ يىلىغىچە ئائىلە تەربىيەسىدە بولغان. 1929 ـ يىل 9 ـ ئايدىن 1936 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە يۇر-

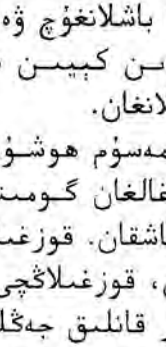

تىدا باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغاندىن كېيىن دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان.

مەسۇم ھوشۇر 1947 ـ يىل 7 ـ ئايدا قوزغالغان گومىنداڭغا قارشى قوزغىلاڭغا قاتناشقان. قوزغىلاڭ مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن، قوزغىلاڭچى قوشۇن بىلەن بىللە بىر قاتار قانلىق جەڭلەرگە قاتنىشىپ، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ مەركىزى غۇلجىغا بېرىپ، قىلىچ ئىسكادىرونىدا جەڭچى، 4 ـ ئىزۋوتنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ 5 ـ كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيە 40 ـ پولك 3 ـ باتالىيوننىڭ تۇرپاندا تۇرۇشلۇق 9 ـ روتا 4 ـ ئىزۋوتنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى، 9 ـ روتىنىڭ زاپخوزى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

مەسۇم ھوشۇر 1953 ـ يىل ھەربىي سەپتىن يەرلىككە ئالىنىپ، 1955 ـ يىلىغىچە ئاپتونوم رايونلۇق قاتناش نازارىتى تىرانسپورت بۆلۈمىنىڭ باشلىقى، 1955 ـ يىلىدىن 1957 ـ يىلىغىچە قاتناش نازارىتىنىڭ تۇرپان ـ قەشقەر قاتناش ئىدارىسىنىڭ باشلىقى بولغان. 1957 ـ يىلىدىن 1960 ـ يىلىغىچە ئاقسۇ تىرانسپورت پونكتىنىڭ باشلىقى بولغان. بۇ مەزگىلدە ئۇ 1959 ـ يىل كورلىدا بىر يىل شوپۇر تەربىيەلەش ئەترىتىگە مەسئۇل بولۇپ، 300 نەپەر شوپۇرنى تەربىيەلىگەن. ئۇ 1960 ـ يىلىدىن 1964 ـ يىل 3 ـ ئايغىچە قەشقەر ۋىلايىتى مارالبېشى ناھىيەلىك قاتناش باشقۇرۇش پونكتىنىڭ باشلىقى بولۇپ، 1964 ـ يىل 3 ـ ئايدىن تاكى ۋاپات بولغانغا قەدەر قەشقەر ۋىلايەتلىك ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرىنى نازارەت قىلىش ئورنىنىڭ ئىنژېنېرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

مەسۇم ھوشۇر ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇرۇشتا

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كتاب تۈر بېكىتى
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ بېڭى ئادرىسى

كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «پىدائىيلىق» قاتارلىق مېداللار بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» قاتارلىق مېداللار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 1976 ـ يىل 2 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈنى 54 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن قەشقەر شەھىرىدە ۋاپات بولغان.

12. رەجەپ ئەبەيدۇللا

رەجەپ ئەبەيدۇللا 1927 ـ يىل تۇرپان شەھىرىنىڭ ئاستانە يېزىسىدا تۇغۇلغان. 1934 ـ يىل 8 ـ ئايغىچە ئائىلە تەربىيەسىدە بولغان. 1934 ـ يىل 8 ـ ئايدىن 1941 ـ يىل 7 ـ ئايغىچە ئاستانە مەكتەپتە باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپنى ئوقۇغاندىن كېيىن، دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان.

رەجەپ ئەبەيدۇللا 1947 ـ يىل 7 ـ ئايدا گومىنداڭغا قارشى قوزغىلاڭغا قاتناشقان. قوزغىلاڭ مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن ئۇ قوزغىلاڭچى قوشۇن بىلەن بىرگە بىر قاتار قانلىق جەڭلەرنى باشتىن كەچۈرۈپ ئازاد رايون غۇلجىغا بېرىپ، قىلىچ ئىسكادىرونىدا جەڭچى، ئودلىنىيە كوماندىرى، مۇئاۋىن ئىزۋوت كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ 5 ـ كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيە 40 ـ پولك 3 ـ باتالىيوننىڭ تۇرپاندا تۇرۇشلۇق 9 ـ روتا 1 ـ ئىزۋوتىنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى، 1950 ـ يىل 12 ـ ئايدىن 1952 ـ يىل 3 ـ ئايغىچە 9 ـ روتا 1 ـ ئىزۋوتىنىڭ كوماندىرى، 1952 ـ يىل 3 ـ ئايدىن 1954 ـ يىل 12 ـ ئايغىچە 40 ـ پولك 1 ـ باتالىيون 3 ـ روتىنىڭ

مۇئاۋىن كوماندىرى ۋە كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەگەن.

رەجەپ ئەبەيدۇللا 1954 ـ يىل 12 ـ ئايدا ھەربىي سەپتىن يەرلىككە ئالمىشىپ، سابىق ئىلى ۋىلايىتىگە قاراشلىق توققۇز تارا ناھىيەلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ مۇئاۋىن باش تەپتىشى، ناھىيەلىك رىۋىزىيە كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارى، توققۇز تارا ناھىيە مۇخۇر گۇڭشې پارتكومىنىڭ سېكرېتارى، 1961 ـ يىلىدىن 1966 ـ يىلىغىچە توققۇز تارا ناھىيەلىك پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەگەن. بۇ مەزگىلدە ئۇ 1962 ـ يىل 10 ـ ئايدىن 1964 ـ يىل 8 ـ ئايغىچە مەركىزىي مىللەتلەر ئىنستىتۇتىدا ئوقۇغاندىن كېيىن، 1964 ـ يىلىدىن 1966 ـ يىلىغىچە ئۇچ قارار سوتسىيالىستىك تەربىيە ھەرىكىتىگە رەھبەرلىك قىلغان.

رەجەپ ئەبەيدۇللا «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا سولچىل لۇشيەننىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچراپ تارتىپ چىقىرىلىپ، 1966 ـ يىل 6 ـ ئايدىن باشلاپ «كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدار» دەپ قارىلىپ خىزمەتتىن توختىتىپ قويۇلغان. ئۇ 1969 ـ يىل 2 ـ ئايدا مەركىزىي پارتىيە مەكتىپىگە بېرىپ ئۆگىنىش كۇرسىغا قاتناشقان. 12 ـ ئايدا قايتىپ كەلگەن. 1970 ـ يىل 2 ـ ئايدىن باشلاپ «بىرگە زەربە بېرىش، ئۇچكە قارشى تۇرۇش» ھەرىكىتى باشلانغاندا كۇرەش قىلىنغان. 4 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى رەجەپ ئەبەيدۇللا «ئەكسىلئىنقىلابىي تەشكىلاتنىڭ باش كاتتىبىشى» دەپ كۇرەش قىلىنىپ، قەبىھ ئۇسۇللار بىلەن قىينالغان.

ئۇ چېكىدىن ئاشقان سولچىل لۇشيەننىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچراپ، 1970 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى 43 يېشىدا توققۇز تارا ناھىيەسىدە بىئەجەل ئۆلۈپ كەتكەن.

پارتىيە 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، توققۇز تارا ناھىيەلىك پارتكوم 1978 ـ يىل

12 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى (78) 67 ـ نومۇرلۇق ھۆججەتنى تارقىتىپ، رەجەپ ئەبەيدۇللانىڭ سىياسىي نامىنى ئەسلىگە كەلتۈرگەن.

رەجەپ ئەبەيدۇللا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «پىدائىيلىق» قاتارلىق مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن يەنە دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» قاتارلىق مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

13. نىياز سېتىنىياز

نىياز سېتىنىياز 1920 ـ يىل 1 ـ ئايدا پىچان ناھىيەسىنىڭ پىچان بازار رايونى تۆۋەن قوۋۇقتا ئولتۇرۇشلۇق سېتىنىياز باي مەتباقى ئاخۇن ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئوقۇش پىشىغا يەتكەندە ئۇ پىچان بازار ئىچىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇغاندىن كېيىن، دېھقانچىلىق ۋە سودىگەرلىك بىلەن شۇغۇللانغان.

1944 ـ يىل كۈزدە غۇلجىدا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندا، بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان نىياز سېتىنىياز ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابنى قوللاپ ئاۋاز قوشقان. ئۇنىڭ ئائىلىسى ھەققانىيەتنى، خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىدىغان تەرەققىيپەرۋەر ئائىلە بولغاچقا، 1945 ـ يىل 5 ـ ئايدا ئۇ پىچاندا گومىنداڭغا قارشى تۇرىدىغان «پىچان يەر ئاستى ياشلار تەشكىلاتى»غا قاتناشقان ۋە تەشكىلاتنىڭ رەھبەرلىك خىزمىتىنى ئىشلىگەن. ئۇ سودا ئىشى بىلەن شىڭشىڭشىياغا بارغاندا، قاراڭغۇ بازاردىن بىر دانە پىلىموت، 19 دانە مىلتىق[1] سېتىۋېلىپ، بۇ قوراللارنى قومۇلغا

[1] بىر دانە قورالنى نىكولاينىڭ 500 ئاق تىللاسىغا سېتىۋالغان.

ئېلىپ چىقىپ، قومۇل شەھىرى قارادۆۋە يېزا لاپچۇق كەنتىدە-كى سىرداش دوستى مامۇت ئاخۇننىڭ كارىزىغا يوشۇرۇپ قويۇ-غان. كېيىن ئۇ يەنە پىچاندا گومىنداڭ ئەسكەرلىرى قاراڭغۇ بازاردا يوشۇرۇن قورال ساتقاندا، بىر دانە ئاپتومات سېتىۋېلىپ ساقلىغان. 1947 ـ يىل 5 ـ ئايدا ئۇ «پىچان يەر ئاستى ياشلار تەشكىلاتى»نىڭ ئەزالىرىنى يۇقىرىقى قوراللار بىلەن قورالـلان-دۇرۇپ، بىر گۇرۇپپا تەشكىللەپ، ئۆزى گۇرۇپپىغا مەسئۇل بو-لۇپ گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى كۈرەشكە ئاتلانغان.

1947 ـ يىل 7 ـ ئايدا گومىنداڭغا قارشى قوراللىق قوز-غىلاڭ پارتلىغاندا نىياز سېتىنىياز رەھبەرلىك قىلغان «پىچان يەر ئاستى ياشلار تەشكىلاتى»نىڭ ئەزالىرى تۇرپان پارتىزانلىرى قاتاردا قوزغىلاڭغا ئاكتىپ قاتناشقان. قوزغىلاڭ مەغلۇپ بول-غاندىن كېيىن، پارتىزانلار ئابدۇراخمان مۇھىتىنىڭ رەھبەرلى-كىدە ئۈچ گۇرۇپپا بولۇپ تەشكىللەنگەن. نىياز سېتىنىياز پە-چان چىقتىم گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى بولۇپ تەيىنلەنگەن ۋە قوزغىلاڭچى قوشۇن بىلەن بىرگە بىر قاتار جاپا ـ مۇشەققەت-لىك ئۇرۇشلارنى باشتىن كەچۈرۈپ، ئاخىرى غەلىبىلىك ھالدا ئازاد رايون غۇلجىغا بېرىپ ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسىگە قوشۇلغان.

نىياز سېتىنىياز غۇلجىغا بارغاندىن كېيىن غۇلجا زاپاس پولكىغا قاراشلىق تۇرپان ـ پىچان پارتىزانلىرى ئاساسىدا تەش-كىللەنگەن قىلىچ ئىسكادىرونىدا ئودلىنىيە كوماندىرى، مۇئاۋىن ئىزۋوت كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. ئۇ 1949 ـ يىلى مىللىي ئارمىيە باش ئىشتابى بايىاندايدا ئاچقان ھەربىي مەكتەپتە قىسقا مۇددەت ئوقۇغاندىن كېيىن ئىزۋوت كوماندىر-لىقىغا ئۆستۈرۈلگەن.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ 5 ـ كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيە 40 ـ پولك 3 ـ باتالىيونىنىڭ تۇرپاندا تۇرۇشلۇق 9 ـ روتا 2 ـ ئىزۋوتىنىڭ كوماندىرى، 40 ـ

پولکنىڭ ئىشتاب ئوفىتسېرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

نىياز سېتىنىياز 1954 ـ يىل 9 ـ ئايدا ھەربىي سەپتىن يەرلىككە ئالمىشىپ، گۇچۇڭ ئورمانچىلىق مەيدانىنىڭ باشلىقى بولغان. 1959 ـ يىل 5 ـ ئايدىن تاكى ۋاپات بولغانغا قەدەر ئاپتونوم رايونلۇق ئورمانچىلىق نازارىتى ئورمان سانائىتى باشقارمىسىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»دا ئۇ سولچىل لۇشيەننىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچراپ، تۆھمەت بىلەن ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇلۇپ كۆپ رىيازەت چەككەن. 1978 ـ يىلىنىڭ ئاخىرى ئۇنىڭ سىياسىي نامى ۋە ۋەزىپىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن.

نىياز سېتىنىياز ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «پىدائىيلىق»، «باتۇرلۇق» قاتارلىق مېداللار بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» قاتارلىق مېداللار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ جىگەر قېتىش كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ، 1982 ـ يىل 2 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى 62 يېشىدا ئۇرۇمچىدە ۋاپات بولغان.

14. مۇھەممەت نىيازوف

مۇھەممەت نىيازوف (ئاخۇنوف) 1921 ـ يىلى قومۇل شەھىرىنىڭ شەھەر ئىچى يېزىسى ياغۇرچاق كەنتىدە دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۇ يەتتە ئايلىق بولغاندا دادىسى نىياز ئاخۇن كېسەل سەۋەبى بىلەن بەختكە قارشى ۋاپات بولۇپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئانىسى گوياخان تۇرپان يېڭى شەھەر رايونى شەرقىي قوۋۇقلۇق قاسساپ تۇردى موللىغا ياتلىق بولۇپ، مۇھەممەت نىيازوفنىمۇ ئۆزى بىلەن بىللە تۇرپانغا ئېلىپ

كەتكەن. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ئۆگەي دادىسىنىڭ تەربىيەسىدە چوڭ بولغان. ئۇ ئوقۇش يېشىغا يەتكەندە تۇرپان يېڭى شەھەر-دىكى پەننىي مەكتەپتە ئوقۇغاندىن كېيىن، ئائىلە ئىشلىرىغا ياردەملەشكەن.

مۇھەممەت نىيازوف شۇ ۋاقىتتا تۇرپان شەھىرىدە قۇرۇلغان گومىنداڭغا قارشى يەر ئاستى ياشلار تەشكىلاتىغا قاتنىشىپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى تۇرۇپ، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنى ھىمايە قىلىپ، كەڭ خەلق ئاممىسىغا ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنى تەشۋىق قىلىدۇ. مۇھەممەت نىيازوفلارنىڭ پائالىيىتى ئىشپىيونلار تەرىپىدىن سېزىلىپ قالغاندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ ھاياتى خەۋپ ئىچىدە قالىدۇ. بۇ ئەھۋاللاردىن خەۋەر تاپقان شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسلىكىنى ئۆتەۋاتقان ئەخمەتجان قاسىمى تۇرپانغا ئالاھىدە ماشىنىلىق ئادەم ئەۋەتىپ مۇھەممەت نىيازوف، ئايۇپ، ئابدۇرېشىت قاتارلىق ئۈچ ياشنى ئۈرۈمچىگە ئالدۇرۇپ چىقىپ ئايروپىلان بىلەن غۇلجىغا ئەۋەتىۋېتىدۇ.

مۇھەممەت نىيازوف غۇلجىغا بارغاندىن كېيىن مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابى ئاچقان بايانداىدىكى ھەربىي مەكتەپتە ئوقۇيدۇ. 1948 ـ يىل 6 ـ ئايدا ئۇ ھەربىي مەكتەپنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن مىللىي ئارمىيەنىڭ مايتاغدا تۇرۇشلۇق 2 ـ ئاتلىق پولكىغا تەقسىم قىلىنىپ، پولكقا بىۋاسىتە قاراشلىق پىلىموت ئىسكادىرونى 1 ـ ئىزۋوتىنىڭ كوماندىرى، ئىسكادىروننىڭ ئىمامى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەيدۇ.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ 5 ـ كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيە 40 ـ پولك 3 ـ باتالىيوننىڭ تۇرپاندا تۇرۇشلۇق 9 ـ روتا 3 ـ ئىزۋوتىنىڭ كوماندىرى، 40 ـ پولك ئارقا سەپ بۆلۈمىنىڭ ئىش بېجىرگۈچىسى، پولك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى رېمونت قىلىش زاۋۇتىنىڭ باشلىقى، پولك 12 ـ ، 16 ـ روتىلىرىنىڭ كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىـ

لەرنی ئۆتەیدۇ. «مەدەنیەت زور ئىنقىلابى»دا ئۇ سولچىل لۇش ـ يەننىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچراپ، جاپا ـ مۇشەققەتلىك كۈنلەر ـ نى باشتىن كەچۈردۈ. 1978 ـ يىلىنىڭ ئاخىرى ئۇنىڭ نامـ ـ ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، 1981 ـ يىلى دەم ئېلىشقا چىقىدۇ.

مۇھەممەت نىيازوف ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۇ ـ رۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «پىدائىيلىق»، «باتۇر ـ لۇق» قاتارلىق مېداللار بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مد ـ نىستىرلىقى تەرىپىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» قاتار ـ لىق مېداللار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 1989 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنى 68 ـ يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن غۇلجا كۆكدالادا ۋاپات بولغان.

15. روزى خېۋروف

روزى خېۋروف 1921 ـ يىل 4 ـ ئاي ـ نىڭ 8 ـ كۈنى پىچان ناھىيەسىنىڭ پىچان يېزىسى يېڭى يەرلىك كەنتىدە تۇغۇلغان. ئوقۇش يېشىغا يەتكەندە يۇرتىدا باشلانغۇچ مەكتەپنى ئوقۇغاندىن كېيىن، ئائىلە ئىشلە ـ رىغا يارەملەشكەن. ئۇ 1945 ـ يىلىدىن باشلاپ پىچان ناھىيەلىك جامائەت خەۋپسىز ـ لىكى ئىدارىسىدا ساقچى ۋە بۆلۈمچە باشلىقى(گۇجاڭ) بولۇپ ئىشلىگەن.

روزى خېۋروف 1947 ـ يىل 7 ـ ئايدا قوزغالغان گو ـ مىنداڭغا قارشى قوزغىلاڭغا قاتنىشىدۇ. قوزغىلاڭ مەغلۇپ بول ـ غاندىن كېيىن ئۇ ئابدۇراخمان مۇھىتى رەھبەرلىكىدىكى قوز ـ غىلاڭچى قوشۇن تەركىبىدە يول بويى بىر قاتار قانلىق جەڭ ـ لەرگە قاتنىشىپ، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ مەركىزى غۇلجىغا بارىدۇ.

روزی خېۋروف غۇلجىغا بارغاندىن كېيىن قىلىچ ئىسكادىرونىنى تەركىبىدە ئىزۋوت كوماندىرى، ئىسكادىرونىنىڭ سىياسىي يېتەكچىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەيدۇ.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇ 5 ـ كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيە 40 ـ پولك 3 ـ باتالىيوننىڭ تۇرپاندا تۇرۇشلۇق 9 ـ روتا 4 ـ ئىزۋوتىنىڭ كوماندىرى، 40 ـ پولك مۇھاپىزەت روتىسىنىڭ كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەش بىلەن بىللە مورى، گۇچۇڭ قاتارلىق جايلاردا باندىت تازىلاش ئۇرۇشىغا قاتنىشىدۇ.

روزى خېۋروف 1954 ـ يىل 4 ـ ئايدا ھەربىي سەپتىن يەرلىككە ئالمىشىپ، 1979 ـ يىل 8 ـ ئايغىچە ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستلىق پارتكوم پارتىيە مەكتىپى خوجىلىق بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، 1979 ـ يىل 8 ـ ئايدىن 1986 ـ يىل 12 ـ ئايغىچە ئىلى ئوبلاستلىق مالىيە ـ سودا مەكتىپى خوجىلىق بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەپ، 1986 ـ يىل 12 ـ ئايدا دەم ئېلىشقا چىقىدۇ.

روزى خېۋروف ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ۋاقتىدا ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «پىدائىيلىق»، «باتۇرلۇق» قاتارلىق مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن«غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» قاتارلىق مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇ 2002 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 31 ـ كۈنى 81 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن غۇلجىدا ۋاپات بولغان.

16. ئەمەت روزىيېف

ئەمەت روزىيېف 1922 ـ يىلى تۇرپان شەھىرىنىڭ يار يېزىسىدا دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئوقۇش يېشىغا توشقاندا يۇرتىدا باشلانغۇچ مەكتەپنى ئوقۇغاندىن كېيىن، دېھقانچىلىق

بىلەن شۇغۇللانغان.

1941 ـ يىلى جاللات شېڭ شىسەي تۇرپان شەھىرىدىن نۇرغۇنلىغان ياشلارنى مەجبۇرىي ئەسكەرلىككە تۇتقاندا ئەمەت روزىيېفمۇ يار يېزىسىدىن رىشىت قاسىم[1] قاتارلىق ياشلار بىلەن بىللە ئەسكەرلىككە تۇتۇلۇپ، شېڭ شىسەينىڭ ئالتايدا تۇرۇشلۇق 128 ـ دىۋىزىيە 384 ـ پولك 2 ـ باتالىيون 6 ـ روتىسىدا ئەسكەر بولىدۇ.

1945 ـ يىل 9 ـ ئايدا ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسىنىڭ شىمالىي يۆنىلىش قىسىملىرى تەركىبىدىكى لېسكىن قىسىملىرى ئالتايغا ھۇجۇم قىلغاندا ئەمەت روزىيېف سەپداشلىرى بىلەن بىللە گومىنداڭ ئەكسىيەتچى قوشۇنىدىن ئايرىلىپ ئىنقىلابىي سەپكە ـــ مىللىي ئارمىيە تەرەپكە ئۆتىدۇ ۋە ئالتايدىكى گومىنداڭ قىسىملىرىنى يوقىتىپ، ئالتاينى ئازاد قىلىش ئۇرۇشلىرىغا قاتنىشىدۇ. ئۇ مىللىي ئارمىيەدە جەڭچى، ئودلىنىيە كوماندىرى، مۇئاۋىن ئىزۋوت كوماندىرى، ئىزۋوت كوماندىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەيدۇ.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، 1950 ـ يىل 3 ـ ئايدىن 1953 ـ يىلىغىچە 5 ـ كورپۇس 14 ـ دىۋىزىيە 40 ـ پولك 3 ـ باتالىيوننىڭ تۇرپاندا تۇرۇشلۇق 9 ـ روتا 4 ـ ئىزۋوتىنىڭ كوماندىرى بولۇپ ئىشلەيدۇ.

ئەمەت روزىيېف 1953 ـ يىلى ھەربىي سەپتىن يەرلىككە ئالمىشىپ، ئاقسۇ ۋىلايىتى شايار ناھىيەلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسىنىڭ كادىرى، 1 ـ بۆلۈمچىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا ئۇ سولچىل لۇشيەننىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچراپ خىزمەتتىن بوشىتىۋېتىلگەن. 1978 ـ يىلىنىڭ ئاخىرى ئۇنىڭ سىياسىي

---

[1] رىشىت قاسىم يار يېزىسى يار بېشى كەنتىدە ئىدى، ۋاپات بولۇپ كەتتى.

نامی ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن داۋاملىق ئىلگىرىكى خىزمىتىنى ئىشلەپ، 1984 ـ يىل 1 ـ ئايدا دەم ئېلىشقا چىقـ قان.

ئەمەت روزىيېفنىڭ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ۋاقتىدا ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «پىدائىيلىق» قاتارلىق مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان بولسا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيـ تى قۇرۇلغاندىن كېيىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى تەرد- پىدىن «غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىش» قاتارلىق مېدالار بىلەن مۇكاپاتلانغان. ئەمەت روزىيېفنىڭ 1995 ـ يىل 3 ـ ئايدىن كېيىنكى ئەھۋالى نامەلۇم.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كتاب تۈر بىكىتى
ئۇيغۇر كتاب تۈر بىكىتى

1947 ـ يىل 8 ـ ئايدا غۇلجىغا بارغان تۇرپان ـ پىچان پارتىزانلىرى 1948 ـ يىل 9 ـ ئايدا غۇلجىدا چۈشكەن خاتىرە سۈرەت:

1 ـ رەت ياتقانلار (ئوڭدىن): تۇردى سەپىرى، ئىسكەندەر ئابىدى، ئابدۇقادىر ھەسەن، رەجەپ توختى، ئابدۇراخمان باقى.

2 ـ رەت (ئوڭدىن): ئەخمەتنىياز ئىبراھىم، ئابابەكرى تۇردىيېف، شېرىپبەگ خوجا (ئولتۇرغان)، سىدىقھاجى تۇردى (ئولتۇرغان)، ئابدۇراخمان مۇھىتى (ئولتۇرغان)، باۋۇدۇن يۈسۈپ (ئولتۇرغان)، ئىمىن زاھىت ، ئاۋۇت سابىت.

3 ـ رەت (ئوڭدىن): ئىبراھىم رازىيېف، توختىيېف، غوپۇرجان ئىبراھىموف، ئېزىز قۇربان، ئابدۇللا ھەمدۇللا، ھەمدۇللا زاھىت، ئابدۇرېھىم مۇھىتى، مەسۇم ھوشۇر.

4 ـ رەت (ئاخىرقى رەت، ئوڭدىن): مۇھەممەت جامال، ئاسىم مەمىروف ، ئابلىمىت نۇجۇر.

(بۇ رەسىمدىكى كوماندىرلارنىڭ ئىسمىنى ئەخمەتنىياز ئىبراھىم ئېيتىپ بەرگەن)

قىلىچ ئىسكادىرونىدىكى قىسمەن كوماندىرلار
ئولتۇرغانلار (ئوڭدىن سولغا): بوۋكەي مۇقايىپ، ئىمىن زاھىت، ئەخمەتنىياز ئىبراھىم.
ئارقا رەت (ئوڭدىن سولغا): ئابدۇۋاھىت ئۇلاتايىپ، رەجەپ توختى، ئىزىز قۇربان، تۇرسۇن ۋاھىدى.
1949 ـ يىلى 2 ـ ئاي، غۇلجا
(بۇ رەسىمدىكى كوماندىرلارنىڭ ئىسمىنى ئەخمەتنىياز ئىبراھىم ئېيتىپ بەرگەن)

مۇھەممەت ئەسمىتۇللا

ھاۋاخان نىياز
(مۇھەممەت ئەسمىتۇللانىڭ ئايالى، 9 ـ روتا 3 ـ ئىزۋوت 4 ـ ئودلىنىيە جەڭچىسى)

ئۇيغۇر كتاب تۈر بېكىتى
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ بېڭى ئادرىسى
www.uyghurkitap.com

پايدىلانغان ماتېرىياللار

1.ئابدۇراخمان ئابدۇللا: «يالقۇنتاغ باغرىدىكى يانغىن»، «تۇرپان» ژۇرنىلى، 2000 ـ يىل 1 ـ سان 4 ~ 35 ـ بەتلەر؛ 2 ـ سان 24 ~ 45 ـ بەتلەر.

2. ئەخمەت تۇردىيېف: «يەنسىخەيدىن قومۇل تاغلىرىغىچە» «قومۇل ئەدەبىياتى» ژۇرنىلى، 1998 ـ يىل 2 ـ سان، 75 ~ 80 ـ بەتلەر.

3. جىڭ چىڭجيا: «ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە باركۆلدىكى باندىت تازىلاش كۈرىشى»، قومۇل ۋىلايەتلىك سىياسىي كېڭەش تۈزگەن خەنزۇچە «قومۇل تارىخ ماتېرىياللىرى» 3 ـ قىسىم، 1999 ـ يىلى 8 ـ ئاي نەشرى، 210 ~ 230 ـ بەتلەر.

4. فەن چىڭچۈي: «ئاراتۈرۈكتىكى قوغدىنىش جېڭىدە ئىككى قېتىم ياردەمگە قوشۇن ئەۋەتىپ مۇھاسىرىدىن قۇتۇلدۇرۇشنىڭ باش ـ ئاخىرى»، قومۇل ۋىلايەتلىك سىياسىي كېڭەش تۈزگەن خەنزۇچە «قومۇل تارىخ ماتېرىياللىرى» 4 ـ قىسىم، 2001 ـ يىل 10 ـ ئاي نەشرى، 66 ~ 71 ـ بەتلەر.

5. مۇھەممەت ئىسمائىلوف: «ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسى 1 ـ سۈيدۈڭ پىيادىلەر پولكىنىڭ دۇنياغا كېلىشى ۋە ئۇنىڭ بېسىپ ئۆتكەن يولى»، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونۇم رايونلۇق خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى تۈزگەن «شىنجاڭ تارىخ ماتېرىياللىرى»، 16 ـ قىسىم، 1985 ـ يىل 1 ـ ئاي، 230 ـ، 231 ـ، 233 ـ بەتلەر.

6. ھەمدۇللا ئىسمائىل: «1950 ـ يىلى ئاراتۈرۈكتە يۈز بەرگەن ئەكسىلئىنقىلابىي قوراللىق توپىلاڭ»،ئاراتۈرۈك ناھىيەلىك خەلق مەسلىھەت كېڭىشى خىزمەت ھەيئىتى تۈزگەن

«ئاراتۇرۇك تاريخ ماتېريالىرى» 1 ـ قىسىم، 1989 ـ يىل 12 ـ ئاي، 209 ~ 233 ـ بەتلەر.

7. ئېلى ئىمىن: «قومۇل كۆشۈتە دېھقانلار قوزغىلىڭى توغرىسىدا ئەسلىمە»، قومۇل شەھەرلىك سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى تاريخ ماتېريالىرى خىزمەت كومىتېتى تۈزگەن «قومۇل شەھىرىنىڭ تاريخ ماتېريالىرى» 8 ـ قىسىم، 2002 ـ يىل، 12 ـ ئاي، 191 ~ 214 ـ بەتلەر.

ئۇيغۇر كتاب تۈر بېكىتى
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ بېڭى ئادرىسى
www.uyghurkitap.com

خاتىمە

1996 ـ يىل 10 ـ ئايدىن باشلاپ «قومۇل شەھىرىنىڭ تا-رىخ ماتېرىياللىرى» غا ئۇدا بىر قانچە پارچە ماقالەم بېسىلدى. 2003 ـ يىل 10 ـ ئايغا كەلگەندە قومۇل شەھەرلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ سابىق رەئىسى ئەخمەت پەيزۇللا ئاكا بىلەن ھازىرقى رەئىسى جاپپار قەييۇم ماڭا: «خەلق ئازادلىق ئارمىيەسى 6 ـ كورپۇسنىڭ قومۇلدا تۇرۇشلۇق 16 ـ دىۋىزىيەسىنىڭ قومۇل، باركۆل، ئاراتۇرۇكلەردىكى كۈرەش پائالىيەتلىرى مەزمۇن قىـ-لىنغان نۇرغۇنلىغان ماقالىلەر يېزىلىپ مەتبۇئاتتا ئېلان قىـ-لىندى. بىراق خەلق ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ تەركىبىي قىسمى بولغان 5 ـ كورپۇس (مىللىي ئارمىيە) 14 ـ دىۋىزىيە 40 ـ پولك 3 ـ باتالىيونىنىڭ قومۇل، باركۆل، ئاراتۇرۇكلەردىكى كۈرەش پائالىيەتلىرى توغرۇلۇق تەپسىلىيرەك بىرەر ماقالە يېـ-زىلىپ مەتبۇئاتتا ئېلان قىلىنمىدى، ئېلان قىلىنغانلىرى بولـ-سىمۇ ناھايىتى ئاز، تولۇق ئەمەس. ئۆزلىرى بىزگە 3 ـ باتالىـ-يونىنىڭ قومۇلدىكى كۈرەش پائالىيەتلىرى توغرۇلۇق بىرەر ما-قالە يېزىپ بەرگەن بولسىلا» دېگەن تەكلىپنى بەردى. مەن ئەخـ-مەت پەيزۇللا، جاپپار قەييۇملارنىڭ تەكلىپىنى قوبۇل قىلىپ، 3 ـ باتالىيوننىڭ قومۇل، باركۆل، ئاراتۇرۇكلەردىكى كۈرەش ـ پائالىيەتلىرى توغرۇلۇق ماتېرىيال توپلاشقا كىرىشتىم. خىزمەت بىلەن ئۇرۇمچىگە بارغىنىمدا ئابدۇرېھىم خوجامنىياز ئاكا بىلەن كۆرۈشۈپ مەقسىتىمنى ئېيتىۋېدىم، خۇش بولۇپ: «ئۇكام، ناھا-يىتى ياخشى ئويلاپتىلا، بۇ بىر بوشلۇق ئىدى. 3 ـ باتالىيونـ-نىڭ قومۇل، باركۆل، ئاراتۇرۇكلەردىكى باندىت تازىلاشتا كۆر-سەتكەن تۆھپىسى زور، مەن ئۆزلىرىنىڭ بۇ ئەھمىيەتلىك ئىشـ-لىرىنى قوللايمەن» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ مېنى بىر قىسىم

ئاغزاكى ماتېرىيال بىلەن تەمىنلىگەندىن باشقا يەنە 3 ـ باتالىيون تەركىبىدىكى بىر قىسىم كوماندىرلارنىڭ ھازىر قەيەردە ئىكەنلىكى توغرۇلۇق ئۇچۇر بىلەن تەمىنلىدى. ئابدۇرېھىم خوجامىنياز ئاكا يەنە: «3 ـ باتالىيوننىڭ 9 ـ روتىسى تۇرپاندا تۇردى، 9 ـ روتىنىڭ تۇرپاندىكى كۆرەش پائالىيەتلىرىنىمۇ يازسىلا، قېپقالسا بولمايدۇ» دېگەن تەكلىپنى بەردى.

2004 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنىدىن 16 ـ كۈنىگىچە مەن ئاۋۋال بورتالاغا بېرىپ ئەخمەت تۇردىيېۋ ئاكىغا مەقسىتىمنى ئېيتىۋېدىم، ئۇمۇ خۇش بولۇپ: «ياخشى ئويلاپسىز ئوغلۇم، مەن سىزنى قوللايمەن ۋە سىزگە قولۇمدىن كېلىشىچە ياردەم بېرىمەن» دېدى. ئاندىن غۇلجىغا بېرىپ يېزا ئىگىلىك 4 ـ دىۋىزىيە ئەمگەك ـ مائاش باشقارمىسىنىڭ باشلىقى ئۆمەرجان قادىر (مەن 1991 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى ئۆمەرجان ئاكا بىلەن 144 ـ قېتىملىق پويىزدا تونۇشۇپ قالغانىدىم. شۇ ۋاقىتتا ئۆمەرجان ئاكا يېزا ئىگىلىك 4 ـ دىۋىزىيەگە قاراشلىق ھەر قايسى پولكلاردىكى ئوچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتناشقان پېشقەدەم كوماندىر ـ جەڭچىلەرنى ئىچكىرى ئۆلكىلەرگە سايا-ھەتكە ئېلىپ ماڭغان ئىكەن. سایاھەت ئۆمىكىدىكىلەرنىڭ تەركىبىدە ئابدۇللا نىيازوف بىلەن تاھىر ئىسكەندىروف ئاكىلار بار بولۇپ، مەن شۇ چاغدا ئۇلار بىلەن سۆھبەتلەشكەنىدىم) ئاكىنىڭ ياردىمىدە ئابدۇللا نىيازوف، تاھىر ئىسكەندىروف قاتارلىق كوماندىرلار بىلەن كۆرۈشۈپ، سۆھبەتلىشىپ كۆپلىگەن ئاغزاكى ماتېرىيالغا ئىگە بولدۇم. ئۇلاردىن يەنە بىر قىسىم 3 ـ باتالىيون تەركىبىدىكى كوماندىرلارنىڭ ئۇچۇرىنى ئېلىپ، بەزىلىرىنىڭ ئائىلىسىنى تېپىپ ماتېرىيال توپلىدىم. بىراق ۋاقتىم توشۇپ قالغاچقا قومۇلغا قايتىپ كەلدىم.

2004 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى خىزمەت بىلەن ئۇرۇمچىگە بارغىنىمدا سوپى ئايۇپوف ئاكا بىلەن كۆرۈشتۇم. ئايۇپوف ئاكا مېنى 9 ـ روتىغا ئائىت نۇرغۇنلىغان ئاغزاكى ماتېرىيال بىلەن تەمىنلىدى. 9 ـ ئاينىڭ 23 ـ كۈنى ئۇرۇمچىدە

www.uyghurkitap.com

هەربىي رايون دوختۇرخانىسدا بالىنىستىتا يېتىپ داۋالىنىۋاتقان شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ سابىق مۇئاۋىن سىياسىي كومىسسارى ئابدۇۋاھىت ئولاتايېف ئاكا بىلەن كۆرۈشۈپ، 9 ـ روتىغا ئائىت بىر قىسىم ماتېريالغا ئىگە بولدۇم. يۇقىرىقىدەك تەكشۈرۈش، ئىزدىنىش ئارقىلىق ئۇچۇرغا ئىگە بولۇپ، ئاندىن تېلېفون، خەت ـ ئالاقە قىلىش ئارقىلىق 3 ـ باتالىيون تەركىبىدىكى كوماندىرلارنىڭ ئائىلىسىنى بىر ـ بىرلەپ تېپىپ ماتېريال توپلىدىم.

2004 ـ يىلى ئىدارە رەھبەرلىكىنىڭ قوللاپ، كۆڭۈل بۆلۈشى بىلەن 10 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنىدىن 14 ـ كۈنگىچە «قومۇل ئەدەبىياتى»نىڭ مەسئۇل مۇھەررىرى ئەخمەت ھەمدۇللا، قومۇل شەھىرى پالۋانتۇر يېزىلىق دوختۇرخانىسىنىڭ دوختۇرى نىجات زاھىر (زاھىر باقىنىڭ ئوغلى) ۋە شىمالىي شىنجاڭ تۆمۈريول شىركىتى رىۋىزىيە ئىشخانىسىنىڭ كادىرى يۇسۇپجان سالىبېكلەرنىڭ ھەمراھلىقىدا ئىككىنچى قېتىم غۇلجىغا سەپەرگە ئاتلىنىپ، ئاۋۋال بورتالاغا بېرىپ تۇردىيېف ئاكا بىلەن كۆرۈشۈپ، ئاندىن غۇلجا شەھىرى، غۇلجا ناھىيەسى، كۈنەس ناھىيەسى قاتارلىق جايلارغا بېرىپ ھادى روزىيېف، تاھىر مورىدىنوف، مۇقاجان قالى، نۇرجان كەڭرىبەرگىن قاتارلىق كوماندىرلار بىلەن بىۋاسىتە سۆھبەتلىشىپ كۆپلىگەن ماتېريالغا ئىگە بولدۇم ھەمدە ئۇلار تەمىنلىگەن ماتېريالغا ئاساسەن يەنە باشقا كوماندىرلارنىڭ ئائىلىسىگە بېرىپ ماتېريال توپلىدىم. يۇقىرىقىدەك تەكشۈرۈش، جاپالىق ئىزدىنىش ئارقىلىق 3 ـ باتالىيون تەركىبىدىكى ھايات كوماندىرلار ۋە ۋاپات بولۇپ كەتكەن كوماندىرلارنىڭ ئائىلىسىنى بىر ـ بىرلەپ تاپتىم. قومۇلغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئاردىدىن ئۈزۈن ئۆتمەي تۇرپان شەھەرلىك 4 ـ ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ سابىق سېكرېتارى ئابدۇراخمان ئابدۇللا ئاكا بىرقانچە كوماندىرلارنىڭ ماتېريالىنى تېپىپ ئەۋەتىپ بەردى.

2005 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە ماتېريال ئاساسىي

جەھەتتىن توپلىنىپ بولدى. يەنە بىرقانچە كوماندىرلارنىڭ ما-
تېرىيالىنى تاپماق تولىمۇ قىيىنغا چۈشتى. مۇشۇ كوماندىرلار-
نى تېپىش ۋە بىر قىسىم ئىشلارنى ئېنىقلاپ، مۇئەييەنلەشتۈ-
رۈش ئۈچۈن 2006 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 23 ـ كۈنىدىن 5 ـ
ئاينىڭ 6 ـ كۈنگىچە بىز ئەر ـ ئايال كىچىك ئوغلىمىز ئابـ-
دۇۋەلىجاننى ئېلىپ ئاۋۋال بورتالاغا، ئاندىن غۇلجا شەھىرى،
چاپچال ناھىيەسىگە بېرىپ مۇھەممەتجان تېيىپوف، تاھىر ئىس-
كەندىروف، تۇرغان پەيزۇللايېف، ۋۇ شۇۋېن ۋە جىگې (جاۋ جى-
گو) قاتارلىق كوماندىرلار بىلەن سۆھبەتلىشىش ئارقىلىق تاپ-
ماقچى بولغان كوماندىرلارنىڭ ئائىلىسىنى تېپىپ ماتېرىيال
توپلىدۇق ۋە ئىشلارنى تولۇق ئېنىقلاپ تۈگەتتۇق. بۇ قېتىم
مۇھەممەتجان تېيىپوف بىلەن تۇرغان پەيزۇللايېفنىڭ يارىدىمى
تولىمۇ چوڭ بولدى.

مەن ئەخمەت پەيزۇللا، جاپپار قەييۇملارنىڭ تەكلىپى بويـ-
چە دەسلەپتە چوڭراق ھەجىمدە ماقالە يېزىشقا كىرىشكەنىدىم،
توپلىغان ماتېرىياللىرىم خېلى چوڭ سالماقنى ئىگىلەيدىكەن.
شۇنىڭ بىلەن پىلانىمنى ئۆزگەرتىپ بىر كىتاب قىلىپ يېزىش
قارارىغا كېلىپ، قايتا ـ قايتا رەتلەش، تولۇقلاش ئارقىلىق ئا-
خىرى «سالام، 3 ـ باتالىيون» ناملىق بۇ كىتابنى يېزىپ پۈتـ-
تۈردۈم.

كىتاب پۈتكەندىن كېيىن زاھىر ساۋۇتانوف، ئابدۇرېھىم
خوجامنىياز ئاكىلار كىتابنى كۆرۈپ چىققاندىن كېيىن ناھايـ-
تى خۇش بولدى ۋە كىتابقا بېغىشلىما يېزىپ بەردى.

ئاخىرىدا بۇ كىتابنى يېزىپ چىقىشىمغا يارىدەم بەرگەن،
مېنى قوللىغان ۋە مەن ماقالىلىرىدىن پايدىلانغان كىشىلەرگە
چىن دىلىمدىن يەنە بىر قېتىم رەھمەت ئېيتىمەن.

2011 ـ يىل 8 ـ ئاي، قومۇل

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بېكى نادىرىسى

مەسئۇل مۇھەررىر: ئەخمەتجان ھوشۇر
مۇھەررىر: ئابلاجان يۈسۈپ
مەسئۇل كوررېكتور: مەلىكە ئابدۇقادىر

سالام، 3 ـ باتالىيون

ئابلىمت ئابدۇللا

نەشر قىلغۇچى: مىللەتلەر نەشرىياتى
ئادرىسى : بېيجىڭ شەھىرى خېپىڭلى شىمالى كوچا 14ـ قورۇ
پوچتا نومۇرى : 100013، تېلېفون نومۇرى: 64290862 ـ 010
ساتقۇچى : جايلاردىكى شىنخۇا كىتابخانىلىرى
باسقۇچى : بېيجىڭ يىخۇي باسما چەكلىك ھەسسىدارلىق شىركىتى
نەشرى : 2015ـيىل 1ـئايدا 1ـ قېتىم نەشر قىلىندى
بېسىلىشى : 2015ـيىل 8ـئايدا بېيجىڭدا 3ـقېتىم بېسىلدى
ئۆلچىمى : 880 × 1230م م. 32 كەسلەم
باسما تاۋىقى : 8.375
باھاسى : 18.00 يۈەن
ISBN 978-7-105-13691-9 / I • 2605 (维 371)

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى

图书在版编目（CIP）数据

敬礼第三营：维吾尔文 / 阿不利米提·阿不都拉著. -- 北京：民族出版社，2014.12（2015.8 重印）

ISBN 978-7-105-13691-9

Ⅰ. ①敬… Ⅱ. ①阿… Ⅲ. ①回忆录－中国－当代－维吾尔语（中国少数民族语言） Ⅳ. ①I251

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2015)第 009580 号

责任编辑：阿合买提江·吾守尔
编辑：阿卜拉江·玉苏普
责任校对：美力克·阿不都卡的
出版发行：民族出版社　http://www.mzcbs.com
社　　址：北京市和平里北街 14 号　邮编：100013
电　　话：010-64290862（维文室）
印　　刷：北京艺辉印务责任有限公司
版　　次：2015 年 1 月第 1 版
　　：2015 年 8 月北京第 3 次印刷
开　　本：880×1230 毫米
印　　张：8.375
定　　价：18.00 元

ISBN 978-7-105-13691-9 / I·2605　（维 371）